

5814

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంకుప్రసాద్

సెప్టెంబరు 1958

సంపుటము 95 .

. సంచిక 9

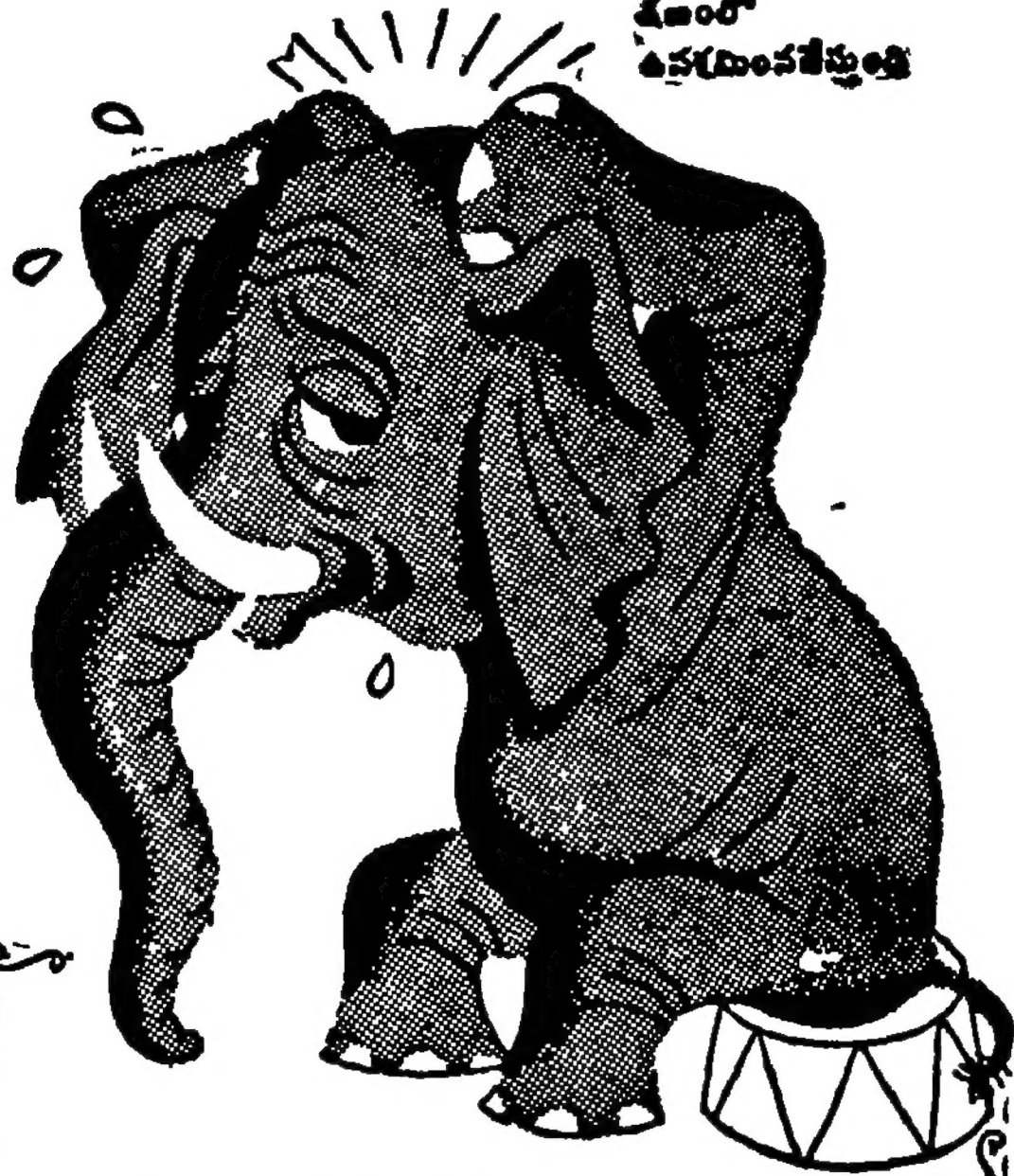
విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

అమృతాంజనము

• ఏమగు తలనొప్పులనుకూడా

క్షణంలో
ఉపశమింపజేస్తుంది

అక్షరాది ప్రజలు 1892 నుండి
రేగమంకటా అమృతాంజనాన్ని వాడు
తున్నారు. అమృతాంజనము బెణుగురు,
వాపులు, తలనొప్పి, నల్లబొట, జలుబులు,
దగ్గులు మొదలైన వాటిని ఉపశమింపజేస్తుంది
అమృతాంజనము
అన్ని నొప్పులను
దివ్యమృతము

అమృతాంజన్ లిమిటెడ్
మద్రాసు-4.

కొంచెం-1. కంకర?

ప్రతి ఆదివారం రాత్రి 6-80 గంటలకు 41 మీటర్ల మీద రేడియో వీల్ నోవల్ దక్షిణ భారతభాష
బ్లింట్లో విజయవంతం కావడానికి కళాకారుల బ్రాహ్మణ, అమృతాంజలి విశేష.

విషయానుక్రమణిక

సెప్టెంబరు 1958

కరుణాలహరి	శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావు	..	1
వనంతరాజీయము	శ్రీ పోగంగి శ్రీరామ అప్పారావు	.	4
అంతర్వాహిని	'హితశ్రీ'	.	16
నూతన గ్రహముల			
ఫలప్రదత్వము	శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమూర్తి		31
వరదపెల్లువ	శ్రీ బగివాడ శాంతారావు	.	39
కాటియ్యని అర్థశాస్త్రము	శ్రీ సి వరహాలగావు	..	44
సింతసివురు	'రమణశ్రీ'	.	58
భాగ్యనగర కోకిల	శ్రీ నాయని సుబ్బారావు	..	64
నరిహద్దలు	శ్రీ అంగర సూర్యారావు		66
స్వర్గీయ శ్రీ భమినిపాటి			
కావేశ్వరరావు	శ్రీ పి గణపతిశాస్త్రి	.	80
తైదీ విషాదగాథ	శ్రీ జనస్వామి కోదండరామశాస్త్రి	..	85
కలగూరగంప		.	96
గ్రంథ విమర్శనము		...	100

కరుణాలహరి

శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావు

* గతవందిక తరవాయి *

హరినీలస్థగితావనీతలమునఁ దండాలశందమునై
వరబృందావనవాటికన్ పరమశోభాపేటికన్ దృఢునో
హరనానామణిమండపాగ్ర విబుధోద్యత్ హృదయములమునన్
బరమమైన యొయారి మామక వచో ముత్యేభ నంచారినిన్.

శిరమం దూగెడు శేషించియముతోఁ జెల్వె కనదత్తసుం
దర కోటిర వికుంచి తాగ లలితోద్యత్కుంతలాకాంతమై
స్ఫురదానీల విలోలభేదలకస్ఫూర్ణలలాటందు సుం
దరమై, శ్రీ శరదందు బింబరుచి చందం బొవ్వు నెమ్మొమునన్.

దలదంభోజవలాళలోచనము నుద్యత్సక్య బింబాధరా
కలితస్మర శుదీప్తితాకలిత తద్దంతాపభీకాంతి నం
కులితాశాంబర, మిందుపాండురలనద్గండస్థరీలోలకుం
దలమున్ మాత్రిక మంజరీ మధుర కర్ణ శ్రీక నుశ్లోకమున్.

ఉరవై గుండతనముముగ గలిగి యెంతో యొవ్వు ముత్యాలహా
ర రుచిం గుల్కెడు కంకడేళ మటుపై రమ్యేంద్రసీలావనీ
ధరకోచిన్ జితము నేయు పరిమోదార ప్రభాపూర మ
వ్వరలక్ష్మీ శుభమందిరాయిత మహావక్షఃస్థలాదీప్తిమున్.

చరణాబ్జముల నానభిస్ఫురణ మ్రకాంతంబు జేరాడుచున్
వరభోగింద్ర నమానదోర్మగమునన్ వాసించి ప్రేలాడుచున్
వరవర్షాభవము దట్టమై మెఱపుదీపం బాల్చు చందంబు దో
ప,రహీన్ పుల్లవనామలనజము శోభల్ నించు సౌందర్యమున్.

మణిమత్కంకణ కాంతిమాంసలము, శుంభత్ఫుల్లవద్మాయా
రుణ, మ్రకాంతనతాశితోద్ధరణమై రూపించుహస్తద్యయిన్
గణుతిగ రత్నమయాంగుళియకవిభా కల్పాంగుళిగ వేణు పూ
రణముం జేసి యశేష జీవుల మనోరాగశుకుల్ గాంచునున్.

ధ ర తి

ఉదరోద్యద్ద్యతినిమ్నగాలహరియై యొప్పారు నూగారు ను
నృదగోపీ నయనానుకర్షణ సునిమ్నంబైన యన్నాభి యొ
ప్పదమై బంగారు నీరునా దొలఁగు నాపీతాంబర శ్రీవభా
మృదులమ్ముల్ మఱి యూరువుల్ గులుకు నామేలైన సాభాగ్యమున్.

లలిత శ్రీమణిమాపుర శ్రుతిజటాలంబైన జంఘాయుగ
మృలఘుస్పర్శి ముఖస్థ దంతివరరత్నార్థిక జంఘాలమం
జా జంఘాయుగ దివ్యవైభవమునై శోభిల్లు చిద్బింబమున్
కులిశమ్మంకుశమంబుజమ్ము మఱికింకున్ జక్రమున్ గేతన
మ్ములరేకల్ గులుకంగ కోమలములై ముద్దుల్ పిసాళించు మం
జూముల్ పాదతలంబులున్ జెలఁగు వేల్ సాంపున్ నిగారింపునున్
దొలఁకన్ బ్రహ్మశివాది దేవమకుట స్తోమాగ్రతన్నవభా
కలిత శ్రీసఖ చంద్రికావిదళిత త్తోణీజనత్తోభమి

చెలువో పాదయుగమ్మునుం గల కృపాశృంగారమాకారమున్
కలలో నిర్దురలోన వేల్కొలుపులో గన్గొందుగా కింటిలో
పెలి రాదారుల దారులం దదియ యోవిశ్వేశ ! నీమూర్తి క
న్నులలోఁ గట్టిన యట్లు చిత్తమున నెంతో హత్తినట్లయ్యెడిన్.

నవఘన నీలిమద్యుతి కన న్నమనీయ మశేషవేదవై
భవకమనీయ మాసాబఁగు పాపగతిం బడీపోవు నన్ను నం
భవ మిదియాను గాదనక మక్కువ కన్నులనేని యబ్బి మా
నవ పరమాణువున్ నను ననాథుని జేయుచుగాక యివ్వజే.

హరి ! నీకున్ బ్రణమిల్లి కోరెదనురా హా ! అంజలింబట్టి నే
వరమీ యొక్కటిగాగ నొక్కటి వ్రభూ ! వద్దెందునున్ జన్మ, మీ
శ్వర ! పుట్టింతువా భూమి దున్నుకొను నవ్వారింటఁ బుట్టింపు నుం
దర గోవిందపదారవింద మధుమత్తంబైన చిత్తమ్ముతో

అమృతస్యంది వచోవిలాసమును నానందించినా వైన ! స్వ
ప్నమునం దైనఁ దలంప నీకృప యహంభావాన సిగ్గింతలే,
దమిత మ్మీయవరాధమున్ గనక నన్నాత్మీయుగా గొన్న నీ
కు మరేదీ దయసాటి ? మత్తులను, నాకున్ సాటి యేదీ వ్రభూ !

క రు ణా ల హ రి

పాతాళంబున-కేగుమా సురపురిఁ బాలింపుమా మేరువుఁ
 వాతూలోద్గతి నెక్కుమా జలధులఁ బాహుద్వయిఁ దాటుమా
 చేతస్సక్తములైన యాశలవి నిశ్చేషముగా వీడవో
 భూతవ్యాధిజరాజ్వరాహత ! సుఖంబుఁ గోరితేనిఁ మదిన్,
 బ్రీతిం గృష్ణరసాయనము గొనుమా ! నేరే క్రమ మ్మోక్షికిఁ
 పాపమహిఫరములకు వజ్రము, జన్మ రుచాభిఘాత నం
 తాప సుసిద్ధభేషజము, 'దంభ' తమఃపటలార్క బింబముఁ
 వ్యావృత దుఃఖభూదువా దవాగ్నికలాపము ! 'కృష్ణ' నామమీ
 శా ! పరనిర్వృతి ప్రకట సాధకవాటము వొల్పు నున్నతిఁ
 ఘనవిషయాటవీ శిఖ శిఖాచితతిఁ వికలత్య మొంది నా
 మన మిటు మాధురీ పరమ మందిరమందు ముకుంద ముగ్ధ మో
 పానవద నేందుబింబమున నందిత చారు చకోరవృత్తి చే
 ననిమిషభావ మొంది యమృతాస్లుశమై విలసిల్లుఁ గావుతఁ
 అమరతరంగిణీ పులినమందు సుఖాననముండి కన్నులం
 దమరిచి యోగముద్ర, విషయము లడగ్చి, హరించిలోని నం
 తమనము పత్సుఖాత్మక సుధారస నిర్ఘరి న న్నపాంబుదో
 త్రమదుచిఁ జిత్కళఁ మునిఁగి ధన్యుడ నౌటది యెన్నఁదోకదా !!

వసంతరాజీయము

శ్రీ పోణంగి శ్రీరామ అప్పారావు

‘వసంతరాజీయము’ రెడ్డిరాజుల ‘మహారసిరీ’చే (క్రి. శ. 1886-1903) రచింపబడిన నాట్య కాస్త్రగ్రంథము. ఈ మహారసిరీరెడ్డి ‘వసంత రాజీయ’, ‘కర్పూరవసంతరాజీయ’ అను విరుదులు కలవు. ఈ విరుదులను బట్టియే ఆరేది నాట్యకాస్త్రము ‘వసంతరాజీయ’ మనబడింది.

ఈ వసంతరాజీయము గ్రంథ మంతయును లభిం పలేవులు ఆంధ్రుల దురదృష్ట మని చెప్పక తప్పదు. ఈ గ్రంథమునుండి ఆయా నాట్యభాగములు తీసు తీసు నాట్యభాగములందు ఉపాహరించిన లక్షణ శ్లోకము లను పట్టి దీని స్వరూపమును తూత్రము కొంత ఊహించుటకు వీలగుచున్నది.

‘వసంతరాజీయ’ మనుపేర శ్రీ విడుదనోలు నేలకాపుగారు ‘హాకో’ స్మారక సంచికలో ఒక ఆంగ్లవాగ్దమును ప్రకటించినారు. ఆ వాగ్దమునందు రెడ్డిరాజుల చరిత్ర వివరింపబడినది; అంతయున తూత్రము వసంతరాజీయమందలి తొమ్మిది శ్లోకములు ఉపాహరింపబడినవి. శ్రీమాన్ కృష్ణమాచార్యులుగారు తూద తమ ‘సంస్కృతవాచ్యులు చరిత్ర’లో ఈ శ్లోక ములనే ఉపాహరించినారు.

ఇప్పుడు నే నింకను చాల శ్లోకములను సేరించి నాను. వానిని సహృదయుల పరిశీలనార్థము వివేచించుటకే ఈ నా ప్రయత్నము.

వసంతరాజీయ శ్లోకములను తమ తమ నాట్యభాగ సముం దుదహరించిన వారిలో కొటయనేమడు ముఖ్యుడు. కొటయనేమడు మహారసిరీయొక్క కావ మునది. ఇతడు కొలివాస ప్రదేశము లకు తూడు నాట కములకును ‘మహారసిరీ రాజీయము’ అనుపేర నాట్యభాగ లను రచించెను. వసంతరాజీయశ్లోకములను పేర్కొనిన రెండవ నాట్యభాగ తిమ్మయ్య మేనల్లుడగు నాదెండ్లి గోపమంత్రి ఇతడు కృష్ణమిశ్రుని ప్రబోధ చంద్రోదయమునకు ‘చంద్ర’ అను నాట్యభాగము రచించెను. నాట్యభాగకృత్రవర్తి అగు మల్లికార్జునూరి

శకుపాలకృష్ణాభ్యులోను, వాని మమారుడగు మహారాష్ట్రాని ప్రకాశకుడియ నాట్యభాగము వసంతరాజీయమునుండి తెరియొక శ్లోకమును పేర్కొనియున్నాడు. నేను మాచివరి ఇరి తూత్రము ఇంకను ఎండియు నాట్యభాగములు వసంతరాజీయ శ్లోక ములను పేర్కొనిరో తెలియదు. పరిశోధకు లింకను పరిశీలించవలసియున్నది.

నేను పరిశీలించిన పై నాట్యభాగ లన్నియును ముద్రితములే. వాని వివరముల నీ క్రింద నొసంగుచున్నాను.

1. కొటయనేమని అభిజ్ఞాన కామంతల నాట్యభాగము—దీనిని శ్రీ పి శంకరరామకాస్త్రీగారు ప్రకటించినారు. (అభిజ్ఞాన కామంతలము—కాలమనోరమా (పెన్, తువాను, 1947)

2. కొటయనేమనిదూలనికొన్నినాట్యభాగము—దీనిని శ్రీ ఎమ్. ఆర్. కాలేగారు ప్రకటించినారు. (దూలనికొన్నినాట్యము—గోపాల్ కారాయణ్ అందు కో, బొంబాయి, 1922).

3. కొటయనేమని విక్రమార్కనాట్యభాగము—దీనిని శ్రీ చాణదేవకాస్త్రీగారు ప్రకటించినారు. (లానోరు, 1929)

[పై నాట్యభాగములు ముద్రాకరణమున ప్రకటించినవారట అని నాకు యధ్యులు కాలేదు]

4. గోపమంత్రి ప్రబోధచంద్రోదయనాట్యభాగము—దీనిని శ్రీ నామదేవకర్మగారు పరిష్కరించినారు. (ప్రబోధచంద్రోదయము—విద్వత్సాగర ముద్రణాలయము, బొంబాయి, 1938)

5. మల్లికార్జునూరి శకుపాలకృష్ణ నాట్యభాగము—(శకుపాలకృష్ణము—విద్వత్సాగర ముద్రణాలయము, 1917).

6. మహారాష్ట్రాని ప్రకాశకుడియ నాట్యభాగము—దీనిని శ్రీ కె. ఓ. శ్రీనేని ప్రకటించెను. (ప్రకాశకుడియము—బొంబాయి, 1909).

వ న న త థ ా నీ య ము

పై వ్యాఖ్యాతలు వలనగడత తెలుగువారే అనుట గనుకార్హము.

కాటయ నేనువి కామంతలవ్యాఖ్యయొక్క ప్రాత్రప్రతి యొకటి (జం. 1864) కలిపాద ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తులో కలదు. నేను దానినికూడ పరిశీలించినాను. (శ్రీ కంకరరామకౌస్త్యుగాది కామంతల వ్యాఖ్యాత ప్రారంభమందిరి 19 శ్లోకములకు ఏలకో ప్రతిబింబలేదు. (శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యకౌస్త్యుగాది మాత్రము దీనిని 'రెడ్డి సంచిక'లో ప్రతిబింబి యున్నది (పుటలు-854-855).

మహారాజిరెడ్డి విలాసపునకుపనియూ, ఆతని రాజకుమారియూ, మంత్రులూ అను కాటయ నేనునే రాజ్యభారమును వహించి పరిపాలనమును కొనించె ననియు చరిత్ర తెలుపుచున్నది కామంతల వ్యాఖ్యాత ప్రారంభశ్లోకములు ఈ అంశములనే విశదీకరించు చున్నది.

మహారాజిరెడ్డియూ, కాటయ నేను దు ను గొప్ప సంస్కృత పండితులు. మహారాజిరెడ్డి కాట్య కౌస్త్యురేడ్డియూ కాట్యకౌస్త్యుయూ ర చింప గా, కాటయ నేను దా కాట్యకౌస్త్యుయూ వాధారముగా చేసికొని కలిపాదు కాటయములు కూడింటికిని వ్యాఖ్యలు రచించియున్నారు. ఈ వ్యాఖ్యలు మహా భారములు, ప్రమాదములు అని విచార్యులచే పొగడ్త లందినది వసంతరాజీయము లభించియున్నచో అది కూడ ఇట్టి ఖ్యాతిని పొందియుండెడిది ఇందు మించుగా ఏమకొరకములైన కాటయ నేను వి వ్యాఖ్యలు లభించి, ఆ వ్యాఖ్యల కొధారమైన వసంత రాజీయము లభింపఁ పోవుట ఆశ్చర్యముగా నున్నది.

నేను చరిత్రకొరికి పోక, నా వ్యాఖ్య పయము వ్యాఖ్యాతలు దాహరించిన శ్లోకములకే పరిమితమును చేసికొని, వసంతరాజీయ స్వరూపమును నూచించుటకు మాత్రమే ప్రయత్నించును.

మహారాజిరెడ్డి వసంతోత్పత్తి చైతన్యమును అత నేనువి 'ద్రుక్షరంజనశాసనము' (క్రి. శ. 1871) ఈ క్రింది విధముగా వర్ణించుచున్నది (శ్రీ మల్లంపల్లివారి 'History of Reddi Kingdoms' చూడవలెను. పుట-472)

వసంతరాజు కృ వసంతోత్తర
కస్తూరికా రేణువయోలువాహుః

శ్రీధరం హిమాలయ భువనధారా
కర్పూర ఖండాః కరకా విక్రమాః ।

—(పై శ్లోకములకు 'రాజకృ' అనుకొట 'రాజకృ' అని ఉండటం సమంజసముగా నుండును) "వసంతరాజులయొక్క వసంతోత్పత్తియందు కస్తూరికా రేణు సమానానానా సేభమును, హిమాలయపులే వర్ష ధారలును, కర్పూరఖండములే వనగండ్లును అగు చున్నది."

పై శ్లోకమును శ్రీవాళు దినుపరించినట్లు శ్రీ మల్లంపల్లివారి ను ర్చించియున్నాను—

శ్రీ! ఐహంక కస్తూరికా సేభులయందును
కరకావార మయ్యె గొల్లెంగనీయ
వలది వనగండ్లు వయ్యె వర్షమునకుఁ
గామములు చల్ల కర్పూరఖండా విరిరి.

—(భీమఖండము-1 శ ఆ, 124 శ)

ఇట్లు వసంతోత్పత్తి వియుదైన మహారాజిరెడ్డి పర్యవ్యాఖ్యభారమును కాటయ నేనువిపై పెట్టి, తాను విలాసముగా కాలమును గడిపెడివాడట—

భాగ్యంశాను సమగ్ర విద్యుత్తుతిన్న హైక
వాత్రం యతో
విరం కాటయ నేను ముద్దతీర్థస్వంసే వియూజ్య
స్వయం
విత్త్యం నందితి నర్తనై రభినవైః కాంతై ర్య
సంతోత్పన్నైః
సంతాపాభ్యుదయైః మహారాజిధూపాలో
స్వపాలో ర్తయః

—(దూరికొన్ని మిత్రవ్యాఖ్య ప్రారంభ శ్లోకము)

"మహారాజి ప్రభువు అద్భుతమైన అద్భుతము; విభవన స్నేహపాత్రుడు, వియము అను కాటయ నేనువి శ్రీవాళునకుండు నియోగించి తాను నిత్యమును అభినయములకు నిర్తనములతోను, మహాభారము లను వసంతోత్పత్తియలతోను, సంతాపాభ్యుదయముల తోను సంతోషించుచున్నాడు "

మహారాజిరెడ్డి ఆస్థానముందు 'అమృతాక్షరి' అనేది కాట్యప్రవీణురా అందెననియు, ఆతని మహారాజి ప్రభువు రచించిన కాట్యకౌస్త్యమందిరి : నా స్వయం అభినయించి వన్నహర్షదీపనియూ కాటయ నేనును సేర్కొనెను—

న సంతరాజీయము

అయినచో పై విధముగానే కొలయనీమకు చూల
ములను పేర్కొని యుండెడివాడు. అట్లు పేర్కొని
యుండవలయుటచేత ఆ స్త్రీలముఖ ఇతర గ్రంథముల
లోనివి కావలయు, అది యెల్ల వసంత రాత్రీయను
లోనిదే అనియు భావించుచున్నాను. “శ్రీశ్రీ శ్రీ
పైతరుగ్గదిర్బితాశేషలక్షణం. . వ్యాఖ్యానమునకు”
అని కొలయనీమకు స్పష్టముగా చెప్పకొని యుండుట
కా ప్రతిపాదనమునకు బలమునందు దుబ్బిది

కావున కాటాక్షమునకుని వ్యాఖ్యలందరి కాటాక్ష
కాస్త్ర సంబంధి శ్లోకము లన్నియును కనంతరాజీ
యములోని కవియే రిలంచుట సమంజసము తక్కిన
రెండువ్యాఖ్యల విషయ మెట్లున్నను మొట్టమొదట
ప్రాయబడిన కాటాక్షంబు వ్యాఖ్యయందలి లక్షణశ్లోకము
రైనను తప్పక కనంతరాజీయము వందరినే అని నేను
విశ్వసించుచున్నాను. ఈ శ్లోకముల కన్నింటిని
కాటాక్షకాస్త్రము, విశాఖాపకము, ప్రతాపరుద్రీయము,
సాహిత్యదర్పణము, కాటాక్షదర్పణము, భాగ్యప్రకాశము
మొదలగు కాటాక్షకాస్త్ర గ్రంథములందరి శ్లోకములతో
చాలకలకు సరిపూచినాము; ఇవి భిన్నములుగా
నున్నవి. అందుచే ఇవి కనంతరాజీయములోనినే అని
మఱియొక విశ్మయముగా చెప్పగలగు చున్నాను కొన్ని
శ్లోకార్థములు మాత్రము (ఉదా. బీజలక్షణము మొ.)
విశాఖాపక, ప్రతాపరుద్రీయాది శ్లోకములతో సంత
దించుచున్నవి; అతేక కాటాక్షకాస్త్రగ్రంథములను
పరికిరించియున్న మహారాజు తాను వచ్చిన లక్షణము
లకు అచ్చటచ్చట అట్లే సాంతుపలదియగుచును.
అస లిట్టి పోలికలు ప్రతిగ్రంథమునందును కలవు.
కావున సైశ్లోకములు కనంతరాజీయమందరినే అను
టకు ఇట్టిపోలికలు ప్రతిగ్రంథమున కుపయోగము.

ఇప్పుడింక వివేకరాజీయ కోకయలను ఒక క్రమములో చేర్పొందును దీని కొన్ని క్లిష్ట క్రింప విధించియున్నాను. అది ఏ వ్యాఖ్యానము వందలిదో మన పరిశీలించియున్నాను. మొత్తము కోక సంఖ్యను మన గణించివారు; కొన్ని కోకయలు, కోకపాదయలు ఒకతరువలోనిది కాకపోయినను, సూలభ్యార్థము మొత్తము, సంఖ్యను గణించియున్నాను. 'వివేకరాజీయ మందలిది' అని స్పష్టముగా చెప్పబడిన కోకయలను కోకపాదయలను ఇతరులు చెప్పినారు.

२०६

- * ప్రభుడు: పూర్వరంగమ్మ తరు: ప్రస్తుతము ౧౦౦
 ఆరంభ వర్షకాలాల్లో మేర తప్పుకూర్చి నివర్తతే!
 * యిహ్మిట్యుత్తర: పూర్వం రంగవిహ్మి రకాంతయే!
 దురీలవా: ప్రభువంశి పూర్వరంగ: పరిరేత: ౨
 * యిద్యుత్తర: గావి భూయంతి పూర్వరంగవిహ్మి!
 తేమమవర్త్య కర్తవ్య కాండీ వందీర్వరప్రియ: ౩
 * ఆరంభ కర్మయ్య: యాదుప: క్లోక: కావ్యయభోదత:
 కాండీ కర్మతేతకాం పరాది నియమానినా ౪
 * మంగళార్థరంభ వర్తకాదు భో: కైరవ: ౫
 కాండీ పదై ద్వాదశీధి రహ్మి ర్వాద్యలంకృత: ౬

—(కామంజలద్యాఖ్య పుట. 2)

కాశ్యప మూలము కైఫీ క్షాంత్యా మేన నిరూప్యతే

—(కావ్యము-పుట 2)

[వై అయిదు క్లోకములవరకు నుండు 'శుభోక్తం' వసంతరాత్రయే' అని కల్యాణ కావ్యం ఇది అన్నియును వసంత రాత్రయములోనిదే అని స్పష్టపరుచుచున్నది. వై వావిలో "శుభాట్యం వస్తుతః . . . నిర్దిశః" అను క్లోకమును 'శుభావసంత రాత్రయే' అని చెప్పి మరి వాగ్మూరి శివపాలవన వ్యాఖ్యలో ఉదాహరించియున్నాడు (శివ స్తోత్రం, శివ. క్లోక వ్యాఖ్యలో) దీనిని ప్రేమేంద్రరావుగారు పేర్కొనియున్నాడు. "శుభవ్యంగమి వందీశ్వర ప్రేమా" అను క్లోకమును 'అశ్వినైవాభిషేచయే శోక్తం వసంతరాత్రయే' అని చెప్పి గోపమూర్తి ఉదాహరించియున్నాడు. (ప్రబోధ చంద్రావళి - పుట 7) దీనినికూడ ప్రేమేంద్రరావుగారు పేర్కొనిరి.

చివరకు

- మనం ముందుగానే సరిగ్గా ముగిసేము. 6

—(୧. ଅଞ୍ଚଳ. ପୃ. ୨)

ఆ ము థి ము

మాత్రధారా వదనోద్రూత మునిషం తా రిదూషకమ్!
 నృకార్య (వసుతాక్షై నైర్విచిత్రై) ర్యచనై ప్రభా॥ 7
 విసర్గం గడుచిత ర్యసి యైత్రదం ప్రాశురముఖమ్!

—(P. 888 - Vol. 4)

వ సంతరాజీయము

[కావ్య చాపిత్యపరివర్తనలోని వాత ప్రతిబింబం ప్రవేశలక్షణమునకును 'తల్లి'లక్షణంబు ననుసరించుట అని ఉన్నది; కావున ఇది వసంత రాజీయములోనిది అనుట సుష్టము. అవ్రాత ప్రతిబింబం ప్రవేశలక్షణము 'అంశయో ర్మ్యస్యచైత్ర వ వీధపాత్ర ప్రయోజితః' విష్ణుంధ వీధ కాట్యుతైః ప్రవేశ ఇతి స్మృతః" అని ఉన్నట్లు గుర్తు అట్లు అచ్చట తేజ పోయినను తుదివిషయముగా నుండుట యుంజనము]

శేషభాగంః స్త్రీతైఃపాత్రైః దు వికార్యసూదనా విష్ణుం భూమి చాంతే నా ప్రయోగోఽప్యాః

[పరిశీలన 38]

—(కా వ్యాఖ్య పుట 84, 77)

అంశాంతపాత్రేణాంకాస్య ముత్తరాంకార్త మాదనా

—(కా వ్యాఖ్య పుట 110)

[అర్థోపక్షేపమును నివారించుచే పై శ్లోకము లన్నియును ఇంచుమించుగా వరుస శ్లోకములు (consecutive verses) -న ని మధ్యలో ప్రవేశలక్షణము వలెనే రాజీయము లోని దైనప్పుడు తక్కినవి కూడ వసంతరాజీయముగోవిదే అని తలంచుట అస మంజనము కాదు]

అకాశభాషితము

అప్రసన్నై ర్య ఆలూః స వివాకాభాషితమ్ || 34

ఏవ ప్రయోజ్య ఆకాశే లక్ష్యం ఖచ్చి త్యనంతరమ్ |

ః మాత్రేతి హోఽచూద్య పశ్చాత్కర్తృం తిసుప్తిమ్ || 35

(కా వ్యాఖ్య పుట 81)

అంకము

అంశో విజయిండు నకుర్విత్ ||

(కా వ్యాఖ్య పుట 40; 59)

పంచాది దిశ పర్యంతమంకః కార్యానుభో దితమ్ || 36

(కా వ్యాఖ్య పుట 8)

. . శేష మంతే చ విర్గమః (శేషమ్ -

అంశముల) |

(కా. వ్యాఖ్య పుట 38)

వశాకాస్థానకము

* వశాకాస్థానకం ప్రామాంభానినోఽర్థస్య మాదనమ్ || 37

దకుర్భిః కారణైరేవ దకుర్భా పరిశీ ర్తిత్ ||

* సమానైవార్థసంపత్త్యా విమర్శాననువిత్తయాత్ || 38
తుల్యేన సం విభాజిత తథామల్య విశేషణాత్ |

(కా వ్యాఖ్య పుట 9)

[ముదిత ప్రతిబింబము, వ్రాతప్రతిబింబము కూడ 'యథోక్తం వసంతరాజీయే' అని కలదు ముద్రించబడిన ప్రతిలో 104 వ పుటలో ఈ శ్లోక ములు మరల ఉదాహృతిములైనవి కాని అచ్చట 'తిథోక్తం' అని తాత్రమే ఉన్నది, ఇది పొరపాటు అయి యుండును ఇది గెందుడు వసంతరాజీయము లోనిదే అనుట సుష్టము]

ఆత్మగతాదులు

అక్రావ్యం విమతక్రావ్య మిషచ్ఛాస్య మితితిథా || 39

అక్రావ్య మస్త్యైరజ్ఞాత మాత్మ స్వేన స్థితం విదుః |
తదాత్మగత విమత్యైవ కాట్యవ్యం గేయ విశేషయేత్ || 30

* అర్థ స్వేనేన విశ్లేషా నియతి క్రావ్య ఇష్యతే |
ద్వివిధః సవరిత్యేనా జనాంత క్షాపవారిత్ || 31

గు చూర్య గుచూరక శ్చృతి జనాంతో ద్వివిధో మతః |

స్యాజ్జనాంతిక విమత్యైవ వాద్యః పూర్వ ప్రభావః || 32

కర్త ఏవవిమత్యైవ వాద్యః పశ్చాత్సంగతే |
సర్వై కాకర్తవీయాః క్రావ్య ఇత్యభిధీయతే || 33

ఏతంప్రకా విమత్యైవ తయారంతేప్రయా జయేత్ |

—(కా. వ్యాఖ్య-పుట 33 38.)

[“అర్థ స్వేనేన . జనాంతక్షాపవారిత్” అను శ్లోకమునకు యందు తులనికొన్ని విశేషాఖ్యలో 'యథోక్తం వసంతరాజీయే' అనియున్నది (పుట 38) కావున ఇది వసంతరాజీయములోనిదనుట సుష్టము. పై శ్లోకములు ఇంచుమించుగా వరుస శ్లోకములు.

భారతి

అందుచే ఇది యెల్లతపంత రాజీయము లోనిదే అని
తలంచుట అసమంజసముకాదు]

* పరైలక్ష్యవ్యాపారే కథితోఽర్థోఽపవారితః || 84
ఉ స్త్వైహ గపవార్యతి పశ్చాదేంప్రయాయేత్ |
—(నూట అగ్ని వ్యాఖ్య-పుట-38)

[కావంతిలవ్యాఖ్యయందు లేని అపవారితలక్ష
ణము మాలిగొగ్గిమిత్రవ్యాఖ్యయందు క దు.
“అర్థ స్వీకృతే” అను వసంతిరాజీయ శ్లోకము మదా
హరించి, ‘అత్రి’ అని చెప్పి పై శ్లోకమును కొలుతు
లేదు మదాహరించెను కావున, సందర్భమునుబట్టి ఇది
యను వసంతిరాజీయములోనిదే అక్షట నిర్వచనము.]

అంగిరసము, అంగరసములు

* ఏకోరపో ధత దంఽవరశ్చంగారయార్థ్యయోః || 85
అంగవ్య శ్చైరహఃపర్యధ వద్మిన్వహతోఽగ్నితః |
—(విక ఉర్వ వ్యాఖ్య-పుట-42)
[‘తథాహోక్తం వసంతిరాజీయే’ అని ఈ శ్లో
మునకు ముందుకలదు. కావున ఇది వసంతిరాజీయము
లోనిదే.]

సందారి భావములు

* ఇష్టార్థవిరహా-న్యాధి-నిందాప-కావమానితైః || 86
దాక్షిద్య తాడ-కాక్షేప-పరవృద్ధ్యవలోః || 87
* విక్లుప్త్యపరిర్ననానాం నిర్వహోదయితాదయః || 87
అంతర్వాప్యద్గతుధ్యాం నిశ్వాసహృతహృతైః |
* దైవ్యగద్గదైవ్యైశ్చ రథి నేయోధ వేదయం || 88
* హర్షోమనస్సుయల్లా పో నురుజేతమహీధువామ్ |
ప్రహరా త్ప్రీతుసంగార్ప ధతే దిష్టార్థ
లాభితః || 89
* ముఖశీత ప్రసన్నత్య ప్రయోక్తీ పులకాద్గమైః |
కావత్యాగ పరీంశై రభివయోధితే-జం || 40
| ఇష్టలాభా దిష్టవానా దనిష్టప్రేక్ష్య దైవ్యతః |
చిత్త స్త్యైకాగ్రతాచింత .
.. . స్మరణం చామరస్మృతిః || 41
* సంకపోఽఽఽప విశ్వాపా హంద్య మంద్రియ
కర్మణాం |
అభోమఖత్య విశ్వాదై గ్గ రథి నేయో ధ
వేదయం || 42

* అశేష స్వంతు మనసోదైవ్య విశ్వభిధ్ కతే |
మనః సంకాపదాక్షిద్య చింతాకుక్యాదిధి
రృతేత్ || 48
* అంగానా మపి శ్రేధిల్యం జేహసంక్కార నిర్జనం |
అందితం ప శివ స్త స్మిన్నునభావాః
ప్రకీర్తితాః || 44

(నూట అగ్ని. వ్యాఖ్య పుట-38)
[‘జేహం లక్షణ ముక్తం వసంతిరాజీయే’ అని
చెప్పబడిన తరువాత పై శ్లోకము లన్నియును ఉదా
హృతములైనవి ఇవి అన్నియును వసంతిరాజీయము
లోనివనుట స్పష్టము.]

శృంగారావస్థలు

అభిలాషః స్వప్నోరమ్యద్వప్నే నాలంబ శ్చేకుశే |
దౌక్తుక్యస్వేదరోహంబ మార్ష విస్మయ
హృద్యైః || 45
రావల ప్రంభలజ్ఞాదై ర్గరకభావైః సహోగ్యతే |
(కా వ్యాఖ్య పుట-17, 22)
మనస్సంయోగోఽనురాగేన సతతం తద్వచింత
నమ్ || 46
(కా వ్యాఖ్య పుట-35, 36)
మనోరగః శ్యాక్ సంకల్ప ప్రకృతాగమగోదరః |
మనోరథాశ్వాసకా దంతః శాఖ త్ప్రీతి
యతే || 47
దృష్టానఃసంగసంకల్ప ఇతికృత్ప్రయదీరతః |
—(కా. వ్యాఖ్య-పుట-40)
ధతేదుగమతి ప్రవ్య యాపాదిగుణీ రసమ్ || 48
—(కా. వ్యాఖ్య. పుట 50)
క్రియాజ్వయ మత్ ల్యక్రి విద్యేయోధోగ్య
వర్తమా
(కా వ్యాఖ్య పుట-52)
యావత్యాగ ప్రాపనోది రాక్తుక్యాదియో ధతేత్ || 49
—(కా. వ్యాఖ్య పుట-74)
అభిసారిక
* మజేమప శేకాపి శ్చేరితా శిథిలతహ |
యాక్తుకాభిసరత్కాంతం శాధ వేదధిపారికా || 50

వ సంత రాజీయము

* కులకాంక్షానాం ప్రేమ్యం యథాగ్రాశ్యవశేషైః |

రాగాతిశయసంపన్నం వర్జయేదధిపారికాం | 51

—(రిక్ ఊర్వ వ్యాఖ్య-పుట. 60)

[ఈ శ్లోకములను ముందు 'అధిపారికా' లక్షణముక్తం వసంతరాజీయముగా అని కలదు. కావున ఇది వసంత రాజీయములోని కనుట స్పష్టము మొదటి శ్లోకమును శ్రీ వేంకటాచార్యుగారు పేర్కొనియున్నాడు.]

వేశ్యానాయక

వేశ్యానే ప్నాయకాః సాదివ్యా ప్యాన్మ
మామిషీ |

—(రిక్. వ్యాఖ్య-పుట-18)

[ఈ శ్లోకపాదములకు ముందు 'యథోక్తం' వసంతరాజీయే అని కలగు కావున ఇది వసంతరాజీయములోని కనుట స్పష్టము ఈ శ్లోకార్థమును సమర్థించు 'రికాద భారతీయే' అని చెప్పి ధింకుని పాట్య కాస్త్రమునది శ్లోకములను కొన్నింటిని కాలము వేసుడు ఉదాహరించియున్నాడు.]

కుపితనాయకల ననునయించు

సుపాయములు

* పాశ్చాతా నేదేన వశ్యుశ్చైవ పాంశిరైః | 52

మాపాపసంఘం తాపామపాదైః వర్జయేదధిపారికాం |

—(రిక్ ఊర్వ వ్యాఖ్య పుట 69)

ఈ శ్లోకములకు ముందు 'యథోక్తం' వసంతరాజీయే అని కలగు. కావున ఇది వసంతరాజీయములోని కనుట స్పష్టము.]

నృత్తారంభోచితావస్థానము

* అంగస్థి దతురన్యం ఏమపాదలతాకాః | 53

అంగే వ్యవృత్తా నామేతత్సావ్య మిష్యతే |

—(హల. అగ్ని. వ్యాఖ్య-పుట 26)

[ఈ శ్లోకములకు ముందు 'రికావోక్తం' వసంతరాజీయే అని కలదు కావున ఇది వసంతరాజీయమునది అనుట స్పష్టము.]

కపోత హస్తము

కపోతః ప్రాంతిసంలేహ వివ్యంఘం సర్వ
శిర్షియాః | 54

—(క. వ్యాఖ్య పుట 144)

నైపథ్య భేదములు

(దశుర్విరాహోర్వాభిసంకూట) —

పుస్తం ప్రదర్శితం కాశ్యే నిహానాది కవాదిః |
మందలాది విభూషాంగరచనా త్యభిరేషణః | 55

సంజీతః పసుపద్యుడి ప్రాణేశాం యావధారణః |

—(క. వ్యాఖ్య-పుట 8)

విషవేగములు

* వైకర్ష్యం వేపభూతాః శేషః స్కంధ్య
భంజనః | 56

దుఃఖం వాద్యం మృతిశ్చేతి విషవేగాః క్షురవృత్తాః |

—(హల. అగ్ని వ్యాఖ్య-పుట. 69)

[ఈ శ్లోకములకు ముందు 'విషవేగా' వసంతరాజీయే కథితః అని కలదు. కావున ఇది వసంతరాజీయమునది.]

అధర భేదములు

* వికర్షితో వికాశీం విప్రువశ్చ నిహాహితః | 57

అనుతో నానితోన్య రిః సంపద్యన్మ ముషాః |

* కంపితశ్చేతి వ్యాఖ్యై రసో విధామతిః | 58

* ప్రపారితో విస్పష్టాభ్యోఽపాదకే దర్శితార్థగః |
(క. వ్యాఖ్య పుట - 185)

[ఈ శ్లోకములకు ముందు 'యథోక్తం' వసంతరాజీయే అని కలదు కావున ఇది వసంతరాజీయమునది.]

ద్రువా భేదములు

* మూడనే పాత్రభేదానాం తత్త్వభావార మాచరీ |
యాగీతిః సాధువా కుల్యసం విధాన విశేషతే |

* ప్రాణేశ్యాక్షేపీ చ రిథా ప్రాసాదీతి చ | 60

* ప్రవేశీ మాదకాదా తు సువా ప్రాణేశీయతా | 61

* ప్రాసాదీతి పాత్రానాం వ్యామలానాం ప్రసా
దవాత్ | 62

విష్కృయ మాచికాయాం తే ద్రువా నైష్కృయీ
భిత్ |

* విహితే విస్మృతాశ్చోధే ప్రయాతే సంధిమేతి | 63

ధా ర తి

దోషప్రచ్ఛానకాదౌ చ గీయతే యాకు పాంశరీ

—(ప్రబోధ చం వ్యాఖ్య-పుట-101)

[‘తథోక్తం వసంతరాజీయే’ అని పేర్కొని ప్రశ్నోక్తులను గోపకుంఠి ఉదాహరించెను కావున, ఇది వసంతరాజీయమందలితే అమట స్పష్టము కాకుంజల వ్యాఖ్యలో కూడ కాటకునేము దీ ప్రశ్నోక్తుల మదాహరించెను (పుట-112) కాని, అచ్చట ‘తథోక్తం’ అనిమాత్రమే కలగ ఇది పొరపాటు. ఈ రెం దింటికి పాఠభేదములుకూడ మన్నని కాటకునేయని పాఠమునే సరిఅయినదానినిగా గ్రహించుట సమంజస మగును ఈ ప్రశ్నోక్తులను (శ్రీ విద్యువోలు వేంకటరావు గారు పేర్కొనియున్నారు.)

కా ర్యా వ స్థ లు

అరంభమున్న ప్రాప్త్యాకాశయతాస్త్రీ ఫలకముః || 64
బొత్తుకర్మ మాత్ర మారంభః ఫలకాభావ ధూయతే |

—(కా వ్యాఖ్య పుట-17)

ప్రయత్నిస్తు ఫలప్రాప్తే ప్రవర్తన ముపాయితః || 65

—(కా. వ్యాఖ్య-పుట. 48)

ఉపాయాపాయకంకార్యం ప్రాప్త్యాకా కార్య సంభవః | —(కా వ్యాఖ్య పుట. 82)

అర్హిపాఠ్యానంతఃప్రాప్తి ర్నియతాస్త్రీః మునిశ్చితా || 66

—(కా. వ్యాఖ్య పుట. 158)

అర్థ ప్రకృతులు

ప్రాజ్ఞాద్విషః కార్యహేత్ ర్విజం విస్తార్యతేకథా | —(కా. వ్యాఖ్య. పుట 15)

వస్తువః సతివిచ్ఛేదే దిండు రచ్ఛేద కారణమ్ | 67

—(కా. వ్యాఖ్య పుట-36; 79)

పతాక సంభవే ర్విజం దిండువా విశ్యసే త్పురీః |

—(కా వ్యాఖ్య పుట-84)

కథాంతర ప్రసంగేన ప్రవరీ స్యాత్ ప్రవరీభాగ | 68

—(కా వ్యాఖ్య పుట-141)

కార్యం త్రికర్ణ సైచ్చుర్థమేకాతేకామబంధి ర |

—(కా వ్యాఖ్య పుట-196)

ముఖసంధ్యంగ లక్షణములు

[సంధి, సంధ్యంగ లక్షణముల నెల్ల కాకుంజల వ్యాఖ్యనుండియు గ్రహించిరి. లక్షణముల చివర

కుండలికరణములందు పుటల సంఖ్యల నొసంగి యున్నాము)

వీణవ్యాస మురక్షేపః (పుట 19), తద్వాహుల్యం పరిక్రియా (పుట 19) || 69

తస్యద్యృశ్యం పరివ్యాసః (పుట 25), నుగచ్ఛానా ద్విశా ధిః (పుట 25) |

యః సంతేయితార్థస్య నిర్ణయః పరిక్రియః (పుట 28) || 70

అర్థానా మానుకూల్యేన కుఖాస్త్రీః ప్రాప్తి రివ్యతే (పుట 33) |

యాద్యీకపాఠ్యమసంధానం తత్పరూధాన విష్యతే పుట 35 || 71

కుఖగః పు విధానం య ద్విధానం పరిక్రియః (పుట 37) |

పరిభావ ఇతి ప్రామా రద్యుతార్థస్య దర్శనమ్ (పుట 37) || 72

ఉచ్ఛేదః సపరిక్షేయో యస్తు సా ధాః భేదవత్ (పుట 38) |

కరణం ప్రకృతారంభః (పుట 30), భేదః ప్రాత్యా చానా ధితేత్ (పుట 30) || 73

సంధ్యంగక్రమత్యాగము—

యాథోచితం ప్రయోగః పాఠ్యదం గాతాం నిగ్రహా మతిః (పుట 25) |

ప్రతిముఖ సంధిలక్షణము—

అవ్యులక్ష్యైర్నుచ్ఛేదో యత్ర ప్రతిముఖంకు రిత్ (పుట 43) || 74

ప్రతిముఖ సంధ్యంగములు-13

విలాసః-పరిసర్వకృ-విధూతం కియ-విర్మణీ |
విర్మణ్యులిః-ప్రగమణం-విరోధః-విద్యుపానవత్ || 75
త్రజం-త్రుచ్చం-పరివ్యాసో-వృద్ధం-పారవిశ్యసి (పుట 48)

ప్రతిముఖసంధ్యంగ లక్షణములు

ఇహార్థవిషయో హాతవో విలాస ఇతిమన్యతే (పుట 50) || 76

పరిసర్వ ఇతి ప్రామా ర్యవృత్త త స్త్వమసర్వగత్ (పుట 62)
విధూతమాస్త్రీః (పుట 62) తద్వాంతః కియిర్విధిసయతే (పుట 67) || 77

వ స న త రా జీ య ము

పరిహాసనానాం సర్వయశోచితా మదీరితమ్ (పుట 51) |
 దోషప్రచ్ఛాదనానాంకు విహా సర్వయశోచితా
 (పుట 51) 78
 యథోత్తర కృతంబాద మానాః ప్రగమనం బాధాః
 (పుట 78) |
 విశోధోహి విశోధాః శాస్త్రం (పుట 76), పాంథ్యం
 పశ్యపాపం (పుట 73) | 79
 క్రమం ప్రత్యక్షవిషయం (పుట 62), ప్రవృత్తిశీల
 వ్యాఖ్యం (పుట 64) |
 ఉపరియతంతాక్య మపనానం ప్రదక్షిణే
 (పుట 72) 80
 బహుపాత సమాహాత వర్త సంగ్రహః (పుట 78) |

గర్భసంధి లక్షణము

సూక్ష్మ దృష్టవచ్చస్య యత్ర బీజస్య మార్గమ్ |
 (పుట. 83) 81

గర్భసంధ్యంగములు 12

అధూతావారణం, మార్గో-యా-హాదావారణ-క్రమః
 సంగ్రహ-కృతానానంద-లోట-కాధిపతే అపి | 12
 ఉద్యోగ — సంధి — మత్తేపా — వ్యాధకాంక్షాని
 తస్య (పుట 84) |

గర్భసంధ్యంగ లక్షణములు

అధూతావారణం ప్రామాః కపలాహయకల్పం
 (పుట. 90) | 88
 తత్త్వోక్తకథనం మార్గః (పుట. 91), రూపం వితర్కక
 వ్యాఖ్యం (పుట. 117) |
 * ఉత్కర్షణావ్యతిరేకవాక్య ముదావారణ విషయే
 (పుట. 120) | 84
 చింతిమాతార్థ సంప్రాప్తిః క్రమ ఇత్యధిపత్యతే
 (పుట. 95) |
 సంగ్రహః సామదానాభ్యాం వికరణ మద్యతే
 (పుట. 105) | 85
 ఉపాత్పి లింగతః సమ్యగవదాన వితి స్మృతమ్
 (పుట. 99) |
 సందర్భవదనం యత్తు తత్త్వోక్త మదీరితమ్ (పుట.
 125) | 86

వందనాధిపత్ (పుట-128), ఫలితద్యోగకారణే
 (పుట. 181) |

శంకాతానా సంధిమా ద్యా (పుట 124), అక్షే
 పాదీజయోజనమ్ (పుట. 184) | 87

(ఉత్కర్షణావ్యతిరేకవాక్య ముదావారణ
 విషయే అదేది ప్రతిదావారణ లక్షణమునకు ముంగు
 'యథోక్తం వసంతరాత్రయే' అని కలగు ప్రత్యేకము
 లన్నియును వినివశోకములు వినిలోని ఒకపాదము
 వసంతరాత్రయములోని దై వస్వయం తిక్కిరి
 మాది వసంతరాత్రయములోని అని తలంచుట
 అపమంజయ కావాలను అన్ని చోట్లను ఇట్లు లేక
 పోవుటకు కారణము లేఖనల పారపాటు కావచ్చును,
 లేదా మాటిమాటికిని 'యథోక్తం వసంతరాత్రయే'
 అనుచు వ్రాయుటకు నిజముగా కంటియేమియులే
 బద్ధించి ఉండవచ్చును జ్ఞాపకార్థము అద్భుతపుట
 మాత్రము వసంతరాత్రయమును పేర్కొనె ని, తలం
 చుట సమంజస మగును ఇంతిక్షమ వసంతరాత్రయ
 మార్గము ననుసరించియే కాదు వ్యాఖ్యానించుచుంటిని
 మొదలు నీ చెప్పినాడుగదా

మాటిమాటికిని 'వసంతరాత్రయమునందీ' అని
 వ్రాయుటకు లేఖనలమాది బద్ధించి యుండునట్లులో
 సందేహము లేదు వారు కొన్ని ప్రత్యేకపాదములనే
 విదిరివేయుట 'ఉత్కర్షణ' విషయమున నుత్తించి
 యున్నాము

కావున సంధి, సంధ్యంగ నిర్వచనము లన్ని
 యును వసంతరాత్రయములోని అని తలంచు
 చున్నాము

విమర్శసంధి లక్షణము

యత్ర తమ్యక్యతే సూహా ద్యవ్యవసాద్యా
 విశోధనాత్ |
 గర్భ విస్ఫిన్న రీతార్థః పోకమర్క ఇతి
 స్మృతిః (పుట. 158) | 88

విమర్శ సంధ్యంగములు 13

అవకాశ్య-సంధేహ-విదక-ప్రద-శక్తియః |
 ద్యుతిః-ప్రసంగ-కృతనం-వ్యవసాయా-
 విశోధనమ్ | 89
 ప్రశోధనం-విదలనం-మాధానం తత్రయోచితే
 (పుట. 158) |

విమర్శ సంద్యంగ లక్షణములు
అపవాదము దోషాణా మద్వాద స మదీర్యతే
(పుట 152) || 90
సంఘటన : సహ విజ్ఞేయో యద్వోపపదుడుంకరః
(పుట 172) ||
విద్రవః కథ్యతే బంధుభగనంతాదవాదిః
(పుట 171) || 91
అథ ఇత్యుద్యతే తత్ తైస్తిరస్కాశోమహాత్మకామ్
(పుట 172) ||
విశోధకతాగ్భక్తిః (పుట 178) | త్విశోద్యతే
గ్యుతిః (పుట 188) || 92
గుణకీర్తనం ప్రసంగః (పుట 174) | భర్తం
ప్రార్థనాగ్భక్తిః కర్పితమ్ (పుట 175) |
త్యగపాపాయః స్వకీర్తితః (పుట 178) | సంసంభావా
విశోధకమ్ (పుట 171) || 93
యథా ప్రవర్తకా ద్భావివర్తనం చాప్రవర్తకా
(పుట 189) |
వికర్తకాద్యవలనమ్ (పుట 172) ఆధారం కార్య
సంప్రదానః (పుట 174) || 94

విర్వహణ సందీర్శణము
భీకంతో ముఖాద్యర్థః విప్రకీర్తా యథా యథా |
ఏకార్థ్య మపరీక్షితే యత్ర విర్వహణం హితత్
(పుట 184) 95

విర్వహణ సంద్యంగములు—14
సంధి-ర్విరోధో-గ్రథనం-విప్రయోగం-పరిభాషణమ్ |
ప్రవా-దానంద-సమయా-కృతి-ర్వాప్య మ్ప్ర
గూహానమ్ || 96
పూర్వభా-గోపసంహారే-ప్రకీర్తిత్య దత్తుక
(పుట. 184) |

విర్వహణ సంద్యంగ లక్షణములు
సంధిస్తు వీశోపగమం (పుట. 184), కార్య
శ్చేదో విశోధక్యాత్ (పుట. 188) || 97
గ్రథనం సంవిబంధనం (పుట 189), అనుభూతార్థ
కథనం విప్రయోగః (పుట. 189) |
పరిభాషా విభోజ్యః (పుట 191), ప్రవాదః
పర్యవసానమ్ (పుట. 195) || 98

ఇహార్థసిద్ధి రానందః (పుట. 197), సమయా దుఃఖ
విరమః (పుట. 198) |
వీరీరగ మృగ్య లబ్ధ్య కృతిరిద్యతే
(పుట 201) || 99
బహుమానాది సంప్రదాన్తి ర్భాషేతి పరికీర్తతా
(పుట 202) |
అన్యుతార్థస్య సంప్రదాన్తి రుపమానాని య్యుగ్తే
(పుట 190) || 100
పూర్వభానః సవిజ్ఞేయో యత్తు కాశోప్రవర్తనమ్
(పుట 192) |
విర ప్రే రుపసంహారః (పుట 208), ప్రకీర్తితః కుభ
శింసనమ్ (పుట 204) || 101

ఓంబ్రహ్మణుని శకునము

* ధృతాతపః కుభకుశ్లావాః
పుష్పర్పిత క్షిందన దర్శితాంగః |
విప్రః కళావాన్ కృత భోజనశ్చ
దదాతిచ్చిచ్ఛః పథిసర్వసిద్ధిమ్ || 102
—(మహారాష్ట్రమి ప్ర. రు వ్యాఖ్య పుట. 173)
[ఈ శ్లోకమునకు ముంగు 'తపంతం జీయే 2
పుష్పర్పిత' అని కలగ. ఇదియును విసంతరాజీయ
మందిరికి అనుట స్పష్టము. దీనిని శ్రీ వెంకటరావు
గారు పేర్కొనితారు]

ఇంతవఱకును మొత్తం 102 శ్లోకములను, సహా
చెప్పవలెనన్నచో 204 శ్లోక పాదములను, ఉదాహ
రించియున్నాము. వీరిలో తపంతర జీయమునందలివి
స్పష్టముగా చెప్పబడిన శ్లోకములు 82, శ్లోకపాద
ములు 6 (కాగా మొత్తము శ్లోకపాదములు 70
ఈ శ్లోకములకు, శ్లోకపాదములకు '4' ఇట్టి పుస్తక
పెట్టియున్నాము)

మైవ పేర్కొనిన కారణములను పటి ప్రశ్నోకము
లన్నియును తపంతర జీయమునందలికి యని విష్ణు
శిష్యులుగా చెప్పవచ్చును. ఈ కా ప్రతిపాదనమునకు
సహృదయులే ప్రమాణము. మాలినికాగ్ని మిత్రవ్యాఖ్య
యందును, వికార్యకీయ వ్యాఖ్యయందును పేరు
చెప్పయే పేర్కొనబడిన లక్షణ శ్లోకము
లింగము అనేములు కలవు. వానిని ఇంగను పరికిరింప
తలపి యున్నది.

వ న ం త రా జీ య ము

తెలుగుదేశపు నాయకులను సరిగా గాలిం చినచో 'వసంత రాజీనామా'యొక్క ప్రాశస్త్యము తప్పక లభించులనని ఆశించుచున్నాను. అలాగే నా బుద్ధిచారి! ఆసక్తిలేదు, ఆసక్తి కలవారి! అలాగే నులులేరు. ఇదీ శ్రీశ్రీ పరిస్థితి లభించని వసంత రాజీ నామా నూట ఎట్లున్నాను, లభించి కౌటయినేమని త్యాగిలైనను నిర్దుష్టముగా పరిష్కరించి ప్రకటింపబడు తెలుగుదేశమున ప్రయత్నింప జరుగలేదు ఇంక జాయపనీశాపతి 'స్మృతిరత్నావళి' ఇంతవఱకు అముద్రితముగానే ఉండుట ఆంగ్లం కవనమున సహృదయులు డా. వి. రాఘవన్ గారు దీని సంపాద

కర్తయను తహించి, జూలై, 1966 లో మూడు 200 పేజీలను ముద్రించినారు. కాని, ఇది శ్రీశ్రీవఱకు ప్రకటితము కాలేదు, ఏమైనచో తెలియదు. తెలుగువారి! గర్వకారణములైన ఇట్టి అశూన్యగ్రంథములను వెలుగులోనికి తెచ్చుటకు పూనుకొనుట సహృదయులైన పెద్దల, ముఖ్యముగా సాహిత్య, సంగీతకాటక అకాడమీలలోని కవి, పండితుల కనిసగర్వము ఈ త్యాగియను చదివి సలహాల నొసంగివ్రీక్షాన ఎన్ టి రమానుజాచార్యుల గారి కృతజ్ఞుడను.

అంతర్వాహిని

‘హితశ్రీ’

* గతనందికతరవాయి *

4

వాటో జట్కా బండి అగిన దప్పకు వివి గోటి పగలైపోచి గేటులియపు తీసి సంతోషంగా శక పెట్టాడు

“అన్నయ్యోచ్చావయ్యా”

విక్టోరియా చిహ్నపునో వాడివైపు చూసి “ఏగా గోటి, కులాచాగా ఉన్నావా?” అన్నాడు.

గోటి తల అడించాడు తండాలో విక్టోరియా తచ్చేసరికి తరసగా అందరూ ఇంట్లోంచి బయటికి పోతున్నాడు.

“ఏర విక్టోరియా, పరీక్ష లన్ని చాగా రాకావా?” అన్నాడు తండాలోగారు

“అ: పెండే క్లాస్ తప్పక వస్తుంది”

“అజిమిటిరా, అలా సామెతాయావు? పాడు పరీక్షలు.” అంది విక్టోరియా తల్లి

“ఇంక పరీక్షల గొడవ లేదుగా” అంది పద్మ

“ఓహో పద్మాతలకుగారా? నీతో పోటీ కైవా హిందీ పరీక్షలకి కూచోకండా ఉంటావా?”

“హిందీ పరీక్షలకి లేకపోతే డ్రాయింగ్ పరీక్ష లిలాదా కూచో, వాడం పోయింది ముగిసి?”

“థాంక్స్ పరీక్షన్ ఇచ్చావుగదా.”

చిహ్నపునోలో పరికిరే పోచ్చాడు విక్టోరియా హోల్ ప్రవీణాసరావు లేడియో రింటూ కూర్చున్నాడు.

“ఓ, దాక్టరుగారా! ఎదురు”

“కూర్చోకోయ్ విక్టోరియా” వాటాల్లో తగ్గిస్తూ అన్నాడు ప్రవీణాసరావు.

కూ ఇంట్లో కూర్చు ఉన్న మర్యాద రెండొక్క రైదులే”

“ఎకరిల్లయితే ఏం, బంధువు బంధువే”

“డాక్టర్ గారి! మందులసంగతికంటే వర్యా దల సంగలే చాగా తెలుసలే ఉంది”

“తువి తెలుడదేంలా? కొత్తగా పెళ్ళియిన వాడికి ముందు ముఖ్యంగా తెలిసేది అదేగా!”

ఇద్దరూ వర్వాగు

“పండ్లకి రాతలావికి కిలుంపడేమో నవి రాకా వుటగా ఎలా విలయింది?”

“పండ్లకి రాకపోలే చాలా వస్తపడారిసాస్తం దవి చుట్టపక్కలు సలహా ఇచ్చారే—అంజుతల్లి విలయింది” అన్నాడు ప్రవీణ సరావు ఓరిగా పద్మ వైపుచూసి పద్మ ఇక్కోగా విషయ దొంగ వేదంవేసి లోపలికి వాడుకుంది

“ఏమిటి గిరాకీ?” అన్నాడు విక్టోరియా వచ్చుటూ.

“గ్లాపోపంజేలూ మొదలైనవి పండ్లకి తప్పించి మరి వొచ్చావు ఏమిటా కాంగం?”

విక్టోరియా జరిగిన సంగతిచెప్పాడు ఇంతలోకే గోటి వచ్చి “అన్నయ్యా, స్నానంచేసి వస్తే అమ్మ కాఫీ ఇస్తుందట” అన్నాడు “లేడియో వింటున్నట్టాల్లావు నిన్ను ఇబ్బందిపెట్టకులే కానీపాగి పుక ర్తర్యం చేసుకుంటాను” అని విక్టోరియా లేచికుదున్నాడు. “నేనూ అలా కాఫీపు బయటికి వెళ్ళొస్తా లే మధ్యాహ్నం తీరిగ్గా ఒక్క జాకెట్ విసిగించుకోవచ్చు” అని ప్రవీణాసరావు బయటికి వడిచాడు.

విక్టోరియా స్నానంచేసి, కాఫీ తాగి వేపర్ ముంజు కుకుని వార్తల పీక్షలు చూస్తున్నాడు గోటి అతనికి దగ్గిలోనే చాపలేసుకు కూర్చుని లెక్కలు చేసుకుంటున్నాడు

“గోటి, చాకెరీ?”

పద్మ కంఠం వివి విక్టోరియా తలెత్తాడు.

అంతర్వాహిని

“అయితే! వెళ్ళాడు” చెప్పాడు గోపి

“ఎందుకూ?”

“ఏమూ?”

“ఏమూ” ఏమిటా? ఏమైనా కొరతకాదు?
‘నేను తెచ్చిపెడతానలే కాదు’ అనుకున్నావా? ధర్మ
భారం చదువుకున్నావు కాని ”

“అయితే కానీ అంత చదువుకున్నాడు కదా,
అదిక్కుండారనే చెప్పకూడదా ఏమిటక్కయ్యా?”
గోపి ఎదురు ప్రశ్నకి విశ్వాసికి వచ్చింది.

“డాక్టర్ గారికి కోపం వచ్చింది” అన్నాడతను

“కోపమా!” అంది పద్మ తెల్లబోయి

“అవును అంటే అగ్రహం.”

“ఎందుకూ?” కొంచెం వెనుకగా అం

“కాఫీ ఇవ్వలేదు ”

“ఎందుకవ్వలేదు నేనేగా ఇచ్చిన దాన్ని ”

“అయితే ఏమీ వోదక ఇంకోసారి కాఫీ తాగి
కావటానికి బజారుకి వెళ్ళిఉంటాడు ”

పద్మ గ్రహించింది

“తేడాకొలిచేమీ నిజమేమోనని నాదేని
పోయాడు ”

“ఎందుకంతభయం?”

“భయంలేదే?”

“మరి నాదేనిపోయానన్నావే?”

“నాటకరసకి అన్నాను ”

“దాస్తేవేం? పద్యా, విజయచెప్పాలంటే ఈ అక్షర
వాల్లికి బుద్ధిలేదు మొదట మొదట నేర్చుకొని తర
వాత ఏమమేలై ఉంటుంది ప్రతి చిన్నదానికీ
భర్తగారికి కోపం వస్తుందేమోనని వెంగపడిపోతాడు.
చివరికి అదే భానుమైపోతుంది ముంగు బాగ్రాల్ని
చెబుకున్నాడు త్రాన్సుఫ్రోజాలు పోయాయి ఈ
లోకాల్లో కొరతకొంది అన్నిరంగాల్లో అందరికీ సమాన
మాట్లాడు. సమకాలాభ్యుదయ జరగాలంటే ఎవరి
మాట్లాడు వాళ్ళు తెలుసుకుని అని నిర్దేశించినవి నిర్దేశ
మించకూడదు. ఈ చివరిమాటలు వారికొచ్చలే ఇదిగో,
ఈ మూలమహిళా మహాదయనంభు వార్షిక సభలో
ప్రసంగనిశేధాలు నూడు.”

గంభీరంగా ప్రారంభించి కళ్యాణోత్సవ
య్యగించిన విశ్వంవైపు దిగిరపోయి యాపించి పద్మ.

“ఏమిటక్కయ్యా నీ గోడన, భలేవాడినలే
అనేక ఆమెమేడ మీదికి వెళ్ళిపోయింది

గోపి ఈ గోడన తట్టించుకున్నట్లులేదు కాదు
తెదలులు దిగించి కలం గడ్డల కొంప పెట్టుకుని దీర్ఘాల్లో
చూడ తర్వాతనే తిన్నాడు. ఆ భంగిమ యాపి విశ్వం
అడిగాడు

“ఏమిటా గోపి ఆ ఆలోచన?”

గోపి ఆ ప్రశ్నకి ఆలోచన వించి తేజమని విశ్వం
వైపు చూసి అన్నాడు

“x నిజం తెప్పించన్నయ్యా.”

“ఏదీ ఇలాకే ”

గోపి దగ్గరికొచ్చి రెక్కచేసిన తుదకం విశ్వం
కన్నాడు

“గొటితో పోయేదానికీ గొడ్డరి చేసిందే? ఈ
రెక్క x పద్ధతిలో చెయ్యక్కల్లేను కొన్ని ఖరీదు
100 అనుకో చిటికెలమీద వచ్చేస్తుంది ఆవ్వర్.”

గోపి అనుమానంగా విశ్వంవైపు చూశాడు.

“నా మేష్టరుగారు x పద్ధతిలో చెయ్యమని
చెప్పారే!”

“అయితే నీవోగాని ముక్కు చూపించకుంటే
తలవెనకవించి చెయ్యి పోనిచ్చి చూపించేట్లున్నావే ”

గోపికి కొంచెం వచ్చింది.

“రంగారావు మాష్టరుగారన్నయ్యా?”

“ఏ రంగారావు?”

“నీ స్నేహితుడేటగా ”

విశ్వం కొంచెం ముఖం చిట్టించి “ఓహో,
కాదా!” అన్నాడు

“రంగారావు మాష్టరుగారు నిన్ను చాలాపాట్లు
అడిగాడు ”

“వాళ్ళామేలేలే.”

“అయితే రెక్కలు బాగా వోయ్య. బలేబాగా
చెప్పాడూడా ”

“సరే నేను చెప్పిపెట్టు ఈ రెక్కచెయ్యి.”
అయిదంతగా తుదకంవైపు చూశాడు గోపి

“ఏమిటా నీ సందేహం? నేను మీ మాష్టరు
కంటే అయిదు క్రొగులు ఎక్కువ చదివాను, తెలుసా?”
అన్నాడు విశ్వం.

అంతర్వాహిని

మరేమీ మాట్లాడకుండా విశ్వం మేదిదిగి చోల్లో! వచ్చాడు గోపి అక్కడలేకు పుస్తకాల మాత్రం చాపబాదనే ఉన్నాయి లెక్క ఎలా చేశాడో చూడాలని ప్రశ్నం తెలిచాడు విశ్వం అరిచి ఆశ్చర్య విగ్ని మేంలేకు ఆ లెక్క x పద్ధతిలోనే మళ్లీ చెయ్యి బడి ఇంది తను లేని మాటించిన నమూనాకోసం పుస్తకంగా వెతికాడు ఎక్కిం ఆ దెక్కడా కనిపించ లేదు విశ్వం కటిలోంచి బయటికి చూశాడు ఓయాల ఓ కాగితం ఉండే కనిపించిందో అది చూడగానే విశ్వా సిని వచ్చింది "ఓరి వెనావా!" అనుకున్నాడు ఈ విషయం పద్మకేకాడా చెప్పి ఆమెని పట్టు చేక్క లయ్యే నవ్వించాలనుకున్నా నె సరాసరి మేవబాది వెళ్ళాడు

పద్మ అల్లికపని చేస్తూనే ఉంది విశ్వం తొంగి చూశాడు అది తను వేసి ఇచ్చిన బొమ్మకాదు పద్మ అంతరితూర్యం కుట్టటానికే ప్రారంభించిన చికిం విశ్వం బుర్ర గొప్పకన్నాడు ఏంయవయలు కల్గిందయా? నిద్రకావానం ఉపయోగించలేం? యుక్త మేమిటో తెలుసుకోవటం కూడా ఇష్టం ఉన్నట్టు లేదు మాటిమాటికీ ఆశ్చర్యపోవటం తనతంత్రుత్వం ఇంతటి ముత్యం భావాలు చిత్రిమైనవి

విశ్వం పద్మతో మాట్లాడకుండానే వెనక్కి తిరిగి మేదిదిగి మళ్లీ చోల్లోకి వచ్చేగాక అక్కడ రంగశాఖంగాన కూర్చుని వున్నాడు విశ్వాన్ని చూడగానే ఆయన అన్నాడు

"ఒరే విశ్వం, నాకు రేపు వెనకొంటున్నాడు" పాతంత్రిం బాగానివిల్లి ఖరీదైన మంచి మాటింగ్ క్లాత్ నెలెక్ట్ చేసి కుసుకున్నావా? అరిచి ఎరి మొహమటం పాపులి వల్లించింది చూడమంటే ఒప్పు కోడు నువ్వే వెళ్లి ఆ పనేదో చూడు కాస్త"

"అలాగే నాన్నా" అన్నాడు విశ్వం

5

"కాలం పొగిపోతోంది. పనులు జరిగిపోతున్నాయి. కుమార్తెలు రాస్తున్నాను. నైకులు పాలం దున్నుకున్నాను పంట పండిస్తాను. కొడుకులు శ్రమించి స్వేదజలం వర్షిస్తున్నాను పెద్ద ఉద్యోగులు పొంకరిస్తున్నాను శ్యామలీల గొట్టలు పొగ విడుస్తూన్నాయి మంత్రులు తిరుగుతున్నాను నాయకులు అరుస్తున్నాను విద్యార్థులు పుస్తకాల తింగే

స్తున్నాను పండిత ధాన్యం ఎక్కడో ఉడుకుతూనే ఉంది. ఇలా పనులు జరిగిపోతూనే ఉన్నాయి. కాలం గడుస్తూనే ఉంటుంది. కాలమునం చూడగలిగినవాళ్లు చూస్తూనే ఉంటున్నాను లేనివాళ్లు నిర్లక్ష్యంగా కళ్లు మూసుకుంటూనే ఉన్నాను. ప్రపంచంలో పుట్టి పెరిగి ప్రతివాడూ ఏదో పనిచేస్తూనే ఉన్నాడు

నహి క్షిప్త క్షణ మపి నాకు తివ్రత్యకర్మకృత్

కాంత్యతే నాగణః కర్మ వర్త్యః ప్రకృతిజైరున్ద్రైః

అన్నాడు గీతాకానడు.

కాని ప్రతిపని ముగిసి అభ్యుత్పత్తికి జరగడం లేదు. ముగిసి ఇంకా గొప్పగా బరితూనికే ఉపకరించే పనుల్ని కాలం దొంగిలిస్తోంది నాటికి బగులు ముగిసివి కిందికి లాగే పనుల్ని కాలం ఇప్పుడు ముగిస్తోంది

కాలం వెనక్కి తిరుగు చేసిన పనుల్ని చెరవ లేము. క్షణక్షణమూ జీవితం ఖర్చయిపోతోంది. తక్షణము జరగాలిసిన పని ఎటుంటే, మూలజీవిత ప్రమాదాన్ని అన్నిరంగాలలో కొన్ని మెట్లు పైలగానే ప్రయత్నిం చేకు ప్రపంచం మొత్తంమీద జరగాలి సిన పని ఇది ఒక్కటే ఇది ఎలా సాధ్యపడుతుందో చూద్దాం "

మైదానంలో ఒక సాంఘిక సేవాపనుడు ఉపవ్యవస్థకన్నాడు ఉపవ్యాపాన్ని మొదటియంచీ శ్రద్ధగా వింటున్నాడు విశ్వం ఆ ప్రయత్నింగా అరిచిలోని కలిపిరిం తలెత్తించి ఉపవ్యాపకుడు ఉపవ్యాపాన్ని వెంటనే కొనపొగించకుండా కొంతసేపు ఆగి నాలుగుదుక్కులా చూస్తూన్నాడు

"కాలం పొగిపోతోంది" అన్నాడు విశ్వం గట్టిగా విద్యార్థిదశలోని కొంగుగిరిసంతో.

"ఇప్పుడు కాలాన్ని గురించి మాట్లాడిన దెబ్బా నాకు చూడాలని వుంది" అన్నాడు ఉపవ్యాపకుడు.

విశ్వం ద్రోణంగా లేచి నిలబడ్డాడు అలా అన్నంగుడు అరిచి కొంచెం విచారించక పోలేదు కాని ఒకపని చేసిన తివరాతి చానిఫలితం అనుభవించడానికి అరిచి వెనుదిరుగు

"ఏమచేసి నాకు ఒక పారిలా వస్తారా? మీతో రెండు విషయాలు మాట్లాడాలి"

విశ్వం అరిచికి దగ్గరగా వెళ్ళాడు.

“మీ పేరు?”

“విశ్వేశ్వరరావు”

“కాలం పొగిపోతోంది అనే విషయం ఇంకా ముందు మీకెప్పుడైనా స్ఫురించిందా?”

“స్ఫురించకుండా ఉండటానికి అదే కారణం కలిగివున్నాను గదా!” కొంచెం నవ్వుతూ అన్నాడు విశ్వం.

“అప్పుడు మీ భావాల ఎలా వుండేవో చెప్పగలరా?”

“విన్న, ఇవాళ, రేపు—ఇదే కదా కాలం అంటే, అనిపించేది కాదు ఒక్కొక్కప్పుడు కాలం మీద ఏమైనా కనిపించేలా కనిపించేది కాదు సరే భావాలు రాకపోవటంకల్ల రాయలేదు”

“మీ వ్యవస్థ?”

“ఇరవై రెండు”

“ఈ ఇరవై రెండు కాలంలో ఎన్నో పనులు చేసి ఉంటాడు మీరు”

“అవును, మరి”

“ఇన్ని సంవత్సరాల్లో మీరు చేసిన అతి ముఖ్యమైన పని ఒకటి చెప్పగలరా?”

విశ్వం ఆలోచించాడు.

“ఏదైనా సరే, మీరు గుండెమీద చెయ్యి వేసుకుని ఫలానా ఘనకార్యం చేశానని చెప్పగల ఒక్క పని, కనీసం ఒక్కయిది పని చెప్పండిరా”

విశ్వం నుదుటిమీద స్వేదించుచువుండేదాన్ని, ఒక్కయిది పని తన ఒక్కయిది పని కూడా ఇంతవరకు చెయ్యలేదా? గొప్ప పనికా? పొనొచ్చుకొని కనీసం ఒక్కయిది పని.

విశ్వం తలవంచుకున్నాడు విరుద్ధంగా

“పోనీ కనీసం అలాంటి పని ఏదైనా చెయ్యగలగలవా?”

“ఎందుకనుకోలేదు” అన్నాడు విశ్వం తేలికగా

“ఏమిట?”

విశ్వం పచ్చిచెంకెలతో నోట్లోపెట్టివేసింది. ఎంత ఆలోచించినా ఏమీ తట్టలేదు.

“ఒక్క ప్రశ్న అడుగుతాను. తదుమిగిలినా సమాధానం చెబుతారా?”

“అదగలదే.”

“మీ జీవిత లక్ష్యం ఏమిటి?”

ఏమిటి తన జీవిత లక్ష్యం? కూర్చుంటూనే ఉన్నాను విశ్వం.

“మీకు ప్రశ్నకేంద్రం ఏమీ లక్ష్యం లేదన్నమాట?”

తన ప్రార్థనగా పరాధనం పొందాడు కాని పరాధనం కంటే కూడా తన నిద్రానాశకత్వం అతన్ని కాపాడేది ఇటువంటి ప్రశ్నలే తనలో ఎప్పుడూ ఉదయించలేవు.

ఎంత భావదారిద్ర్యం!

ఉపశ్వాసకు విశ్వం బుజం తట్టి అన్నాడు “జరిగిన కాలంలో మీరేమీ చెప్పలేని పని చేసేటంతటి పొనొచ్చు పరవాలేదు కానీనే గానీ మీరు తొటివాళ్లు నిర్విణ్ణులమే మహాకార్యాల చెయ్యవచ్చు కొలవేందల్లా చెయ్యగలగే ఉత్సాహం, కోరిక ఉండటం. జీవితంలో ఒక లక్ష్యాన్ని ఏర్పరచుకోవటం గమ్యం చేసుకోవటానికి విజయరీతి ప్రయత్నించటం. అంతే”

“కృతజ్ఞుడివి” అన్నాడు విశ్వం

“మీకేమైనా మాట్లాడాలిని విషయాలుంటే తరవాత మిమ్మల్ని కలుసుకుంటాను ఇదిగో నా అడ్రసు” ఒక చిన్న కార్డు విశ్వం చేతిలో ఉపశ్వాసకు విశ్వం అది స్వీకరించి నెలపుతీసుకుని బయటకు వెళ్ళి వెళ్ళుకుంటూ పైదానండాటి బజార్లో ప్రవేశించాడు ఇప్పుడతని మనసులో విచారం లేదు తన త్వరలోనే మేల్కొన్నాడు అసలు తన జీవిత ప్రారంభమే తరుగంకూడా అదే తన అస్తీత్వాన్ని తన పార్థకం చేసుకోగలడు.

బజార్లో వెళ్ళుతున్నాడు విశ్వం బజారంతా అతని కొత్తకొత్తగా కనిపించుకుంది ఆలోచన ప్రతిభ్యక్తి క్రిమిపడుతున్నాడు ధనసంపాదనకి. క్రిమి తగిన ప్రతిఫలం మాత్రం అందరికీ ముట్టదు చిన్న చిన్న దుకాణదారులు తోటంతా క్రిమిపడి పురుగులు అమ్మకంకోసం నానాకానా పడుకుంటుంటే తన చాలాపార్లు గమనించాడు. కత్తిలేని కొత్తవాళ్ళు అతని కళ్ళలో ఎప్పుడూ మెదుల్తూనే ఉంటారు ఏమిటి దీనికి నిలుకు? ఆలోచిస్తున్నాడీ అతడు నిరుత్సాహ

అంతర్వాహిని

పడ్డాడు. ప్రభుత్వార్థే తిరిగివేసినదని అది. పాపా
నయ్యకు తన చెయ్యిలుంటున్నాయి?

“పారిష్ వెయ్యిమంటానా నానా బాబు?”
అడుగుతున్నాడు మర్రాడు వారిగా. తన కేసునం
లేదు. కాని వాడినంది వారికి, వెయ్యిమంటానా
వారిచూడు.

ఇలాగే ప్రతివాళ్ళూ తనని ఏదో అర్థం చేసి
తన బయటగాన కాదు దిగుతుంటానని లోతు తెలిసి
గడయింది.

కానీ తన పుట్టెడు ఉంది ఆ మాటకొస్తే
అందరికీ ఉంటుందేమో కాని మాటలు కూర్చుంటుంది

సంజీవీలు అలమటుంటున్నాయి తిరిగి తిరిగి
విశ్వం తన ఎరిగిన బట్టల నుకొనంలోకి వెళ్ళాడు

“ఏం కావాలండీ?”

విశ్వం సమాధానం చెప్పేలోపుగా వెనక నించి
- బరిమాలునున్న స్వరం వినిపించి వెనక్కి తిరిగిచూడగా
నూసిపోయిన గర్జనతో, చిరిగిపోయిన దుస్తులతో,
లేగిపోయిన జాబ్బుతో, నుంటున్నది కళ్ళతో ఒకవ్యక్తి
వినిపించాడు దీనివారిదేగా అతను ప్రాథమికము
కున్నాడు.

“యూడు రోజుల్నించి తిండి లేవండి. దయ
చేసి ఏమైనా ఇప్పించండి ”

అతను అడుక్కుంటున్న అభిమానం అతని
ముఖంలో ప్రకృష్టమౌతూనే ఉంది

విశ్వం అతినివైపు పరకొయ్యించి చూడగా ఆ
వ్యక్తి అంగలోప మేమిలేదు రీతినం మూత్రం
మూర్తిధరించినట్లు ఉంది ఎంతమంది లేన అలాంటి
వాళ్ళు? ఈవ్యక్తి ప్రత్యేక మేమిటి? విశ్వానికి వారికలగ
లేదు.

“వెళ్ళు” అన్నాడు.

ఆవ్యక్తి వెళ్ళలేదు. మరింత ప్రాథమికపద
నాగాడు. అడుక్కుంటుంటే వైగా బరిమాలుకోవటం!
విశ్వానికి వెళ్ళు మండింది.

“మరిగిని మరిగి అడుక్కుంటుంటే మేమిటయ్యా?
అభిమానంలేదా? ఏదైనా పని చేసుకోవడా ఇలా
ముష్టికోసం తిరక్కుపోలే?” కర్కశంగా అన్నాడు
విశ్వం.

“నది వారక లేదండి” హింసస్వరంతో అన్నాడు
వ్యక్తి

“వారక్కపోలే దొంగిలేవోయి! వెళ్ళండి ”

“దయచేసి తయారైతే ఇప్పించండి ”

తన ఇప్పించాలి, తనదగ్గర ఉద్యోగాలు
కుప్పలాసి ఉన్నట్లు!

“చాలేవెళ్ళి” కుదుగుతున్నదితను.

దుకొనరాదు నూడా వెళ్ళిగొట్టటాని! నిద్ర
మయ్యాడు ఆ వ్యక్తి నిర్లక్ష్యంగా వాళ్ళవైపు నూసి
వెళ్ళిపోవోతూ విమోదంగా అన్నాడు

“మీరు పని మానించలేదని నాకు తెలుసు
అడుక్కుంటూ ప్రతిఫూలా బతుకు వెతుక్కోక
పోలే చావరాదా అని మీ అభిప్రాయం. అదే
మంచిది అవును కాని కాని ఎవరిది ప్రాణం
ఎంత చురుకైన! ఎంత చురుకైన ”

దుకొనంలోని వాళ్ళందరూ నైపు లనుకు.
ఇతరవెడో నూతులు విచ్చగాడిలా లేకు స్వర్ణం
గానూడా చూడ్చుకున్నాడు

విశ్వం హృదయం ఆర్థమైంది. తన మాటలు
వారాడు విషమకున్నాడు ఏమీ చెయ్యలేకపోలే
చూడుకోవచ్చు కాని అతని హృదయం గానూపరి
చాడు, కొంతతనీ అతను నూచించిట్లు ఏ అనూ
యిత్యయో చెయ్యకుగద! లేనిపోనిది తన మేడ
చుట్టుకుంటుందా పాపం కాని తన సహాయం
చెయ్యగలడు ఒకపూట తిండి! గర్భం చెయ్యగలడు.
తరవాత

ఆ సమయంలోనే ఒక స్త్రీ దుకొనంలోకి
వస్తోంది. ఆ అమ్మాయినిచూడా అతను అడుగుతాడని
చూడగా విశ్వం కాని తలెత్తిచూడా చూచుకుంటా
ఆవ్యక్తి వెళ్ళిపోతున్నాడు. ముచ్చెరుబలు పోయాయి
విశ్వానికి. అందరికీనం కంటించింది

“ఇదిగో ఏమయ్యాయ్ ” అని కేకపెట్టాడు.
అప్రయత్నంగా అతను వెనుదిరిగి చూడగా. విశ్వం
కుర్చీ పీచిచూడు అతను తిలపటయ్యున్నాడు

ఆ స్త్రీ దుకొనంలోకి వచ్చింది. విశ్వం అది
గమనించలేదు అతని నృసిఅంత ఆవ్యక్తిమీదఉంది.

విశ్వం ముసులో ఏదో మెరుపులా మెరిసింది.
ఒక్క కుంచెదని. .

తను ఇంతవరకు చెప్పదగిన మంచిపని ఒక్కటి కూడా చెయ్యలేదు

ప్రారంభ నిలబడం మంచిపనికేమా!

విశ్వం ఇంతవరకు ఆలోచించలేదు ఆ కష్టమిది మరోపారి పరిచాడు అతని శ్రమనుకొన్నాడో గాని ముందుగానే విశ్వం దగ్గర నిలబడకు విశ్వం ప్రాజెక్ట్ చేయాలంది వందరూపాయల నోటు తీసి అతని కొంగిల్లా అన్నాడు

“ఇదిగో, తీసుకో, పని మాపించలేను, నీజమే కాని ఈ నంబూరూపాయలతో ఏ కిక్కిరింపుకొనినా తెలిచి ఏదోవిధంగా పట్టాడువుకో నోచ్చేమని ఎంటావు?”

ఆ కష్టం తెల్లవోగాడు దుకాణంలోనివాళ్ళిందరూ ఆశ్చర్యంగా విశ్వంవైపు చూచారు “వంద రూపాయలే!” అని శుభవనిత విశ్వానికి వినిపించాయి ఆ అమ్మాయి విశ్వంవైపు తిరిగిచూచి, మళ్ళీ ఇంకో పారిచూచి అర్థంకాదుగా ముఖంపెట్టింది

విశ్వం గర్వంగా మందున్నాడు అమరావతి కివలెగంటా తను పెరిగిపోతున్నట్లనిపించిందితనికి తన దగ్గిరన్నవల్లెందుకూ మునుపటికన్నా అవుతున్నాడు

“తీసుకోవే!” దర్పంగా అన్నాడు విశ్వం

ఆ కష్టమిది ఒక్కక్షణం విశ్వం కళ్ళలోకిచూచి తర్వాత చుట్టూచూచి “నోస్తలెంకే” అనేసి గురుకు బయటికి నడిచిపోయాడు.

కొద్దిపాటివరకు ముందుకు వాటివ చేతిగాని వందరూపాయల నోటు రెపరెపలు చూచా అలాగే ఉండిపోయాడు విశ్వం ఆది స్వీకరించబడలేదు

“అదేమిటండీ అంత మొద్దిమా?” అన్నాడు గుకాణదారు, విశ్వంవైపు వింతచూపుతూ చూస్తూ.

విశ్వం ప్రశ్న తీరం ఇవ్వలేదు

“ఏంమాపించమంటారు?” వ్యాపారం విషయం లో! దిగాడు దుకాణదారు

“గార్డన్ మాటింగ్ చూపించండి”

విశ్వంవైపు ఆ అమ్మాయి మళ్ళీ చూసింది యాభాసంగా అటువైపు చూచి విశ్వం ఆమె తిరిగిది అప్పటికి నుంచాడు ఎక్కడో చూచిన యాభాస అని అతిమనసులో రీతగా అనిపించింది ఆలో

చించగా జ్ఞప్తికివచ్చింది. తను ఇంటర్మీడియేటు చదువుకున్నప్పుడు కా లేకే! వశేషతయ్యాలా మ్మారే! వెకుకూ ఆ అమ్మాయి తన! అప్పడప్పుడు ఎగురయేది! ఎవరో ఆమె! ఇప్పుడేం చేస్తోందో. పూర్వం తను చూచివచ్చిపోయే ఇప్పుడు పొతుకని గింది కొంచెం బోగ్గుగానూడా ఉంది

దిల్ల చెల్లించి విశ్వం ప్యాకెట్ తీసుకుని బయటికి వచ్చాడు అతని మనసులో మళ్ళీ తను భర్త్యం చెయ్యి వోయిన దృశ్యం మోలింది అతని నెంబూ తిరస్కరించాడు? భయపడితంటాడా? అంత మొత్తం అతని వెన్నదూ చూడలేదేమో! పోలీసులు లాక్కపోతా రనుకున్నావేమో! తను కావాలని అందిఎవరూ ఇస్తున్నప్పుడు భయంలేదే! తను ఇవ్వాలినివిధంగా ఇవ్వలేదేమో ఒకవేళ! అంతకంటే తనెంచెయ్య గలకు ఎవరూ చూడకుండా అతని చొక్కా చేయిలో పెట్టాలా? బరిహారి తీసుకోమని వద్యచెప్పాలా? అతనివరం ఉన్నవాడే వెంటపోలే తనసంకేమిటి? ఏమైతేనీం, ఇప్పుడతను ఒకవేళ ఏ అభూయత్యం చేసినా తనకొర్యాతలేదు

విశ్వానికి ఎంగలో సంక్రమిగాలేదు తనదో పాపాలు చేశావేమో! తనలో బహుశా ఏదో లోపం ఉండిఉంటుంది అతనిపాత్రగా అతనికి ఒక విషయం కట్టింది ఆ కష్టమిది ఎలాగైనా ఆ దీవాకప్పించి తప్పించి సహాయం చెయ్యాలనే దృష్టి తనలోలేదు. ఒక మంచి పనికోసం-ఒక ఘనకార్యం తనూ చేశాడనే చూడనీ కృతీకోసం తను బాహులంగా అందిరి ఎదటా తన బ్రాహ్మణ్యన్ని ప్రదర్శించాడు! వీళ్ళచేటు!

విశ్వం ముఖం మలిపిపెట్టింది. ఆ కష్టమిది తనది చెప్పతోకొట్టితా ఇంత బాధపడేవాడుకాదు తను

మరో ఉపాదా వంటకే కట్టించలేదు. ఆ అమ్మాయి ఈ ఆర్థాటమంతా చూచి ఏమనుకుందో! తను బాగా డబ్బుగలవాడని అనుకుని ఉంటుంది ఆ గార్డన్ మాట్ తనకోసంకొదవి ఆమెకి తెలియదు. పాపం ఆమె తనవైపు చూడటం తను కనిపెట్టక పోలేదు. తను భూతా అని ఆమెకి తెలుసో, తెలియదో!

ఉన్నట్టుండి విశ్వానికి ఒక అనుమానం కలిగింది తను ఈ పాదారిసంత ఆమె దృష్టిని ఆకర్షించటానికి చేశాడని దుకాణంలోని వాళ్ళు అనుకున్నారేమో! కొంతమంది ఆ అమ్మాయికూడా అలా అనుకోలేదుగదా!

అంతర్వాహిని

విశ్వానికి ముచ్చటలు పట్టాయి. తను పొర పాటు చేశాడు. ఒక వేళ ఆ వ్యక్తి ఆ గండమాపాయల బోటు తీసుకునితంటే ఉట్టిచేతున్నాడేమోనని అనుకున్నాడు. ఇంట్లో అడిగితే ఏంపూర్వం చెప్పేవాడు? కానిమీద ఎంత గొడవ జరిగిందో తన పరిస్థితేమిటో బాల్కనీ అర్థమవుతుంది? ఇంకా ఎందుకంటే ఆ వ్యక్తి తనకి మరచేశాడు వ్య, తను వాటి తొందరమనిషి!

6

రంగశాసనం గాన ఇరవై ఏళ్ళు అఖండంగా హడావుడిగా గిరి నిలిగింది రిటర్యాటు ఆయనకి విశ్వం, పద్మ, గోపీ ముగళ సంతానం కింటి నూపు మాసంలోనే పద్మకి వివాహం జరిగింది ఆమె భర్త శ్రీనివాసరావు ఎం. వి. వి. ఎస్ ప్యానె చాన్ టర్నర్ గా ఉండి ఆమెకుగతే హెదరాబాద్ లో ప్రాక్టీసు పెట్టాడు ఆవర్స దనువుకున్నప్పుడు విశ్వానికి అతిపరిచయం లభించింది. ఆ పరిచయమే తిరవతి బాంకల్లోగా మారింది.

ఆరోజు శ్రీనివాసరావు ప్రమాణం నిరీతి పైంది. అనుకోకుండా పద్మకుడా అనినెంటు నెకు తొంది ఈవారి పెళ్ళి అయిన తిరవతి అర్థివారింటికి వెళ్ళింది ఆమె కిదే మొదటిసారి ఎవరూ తోడు కూడా వెళ్ళటంలేదు విశ్వాన్ని ఆహ్వానించాడు శ్రీనివాసరావు కొని "కొపరిం పెట్టిం తిరవతి మాడ బాదికి వస్తాడే" అన్నాడు విశ్వం

బండి ఎక్కోకోయేముండు తిరిచుకుంటుంటే పాటు తిసికి కూడా నమస్కారంచేసి పద్మ పెలపు తీసుకుంటూంటే విశ్వం హృదయం ద్రవిధూతిపైంది పద్మ తనకెప్పుడూ నమస్కారం చెయ్యలేదు అదితర కాక పద్మవిశ్వంబి, స్వాంబి అల్లరిచెయ్యటం తనకి సరదాగా ఉండేది అదికూడా ఉన్నక్కోకుండా అంతకంటే ఎక్కువగా తనవిశ్వంచేది అకస్మాత్తుగా, తను ఇద్దరినూ ఇక్కేళ్ళించి అగి ఉన్న ప్రేమభావం తెల్లనింది పద్మ ఈరోజు తనవి గొరివిస్తోంది కాని తీరికంలో మరో అవ్యాయం ప్రారంభమైంది కొన్ని క్షణాలు తీరికమీద మహా ప్రభావం కలిగిఉంటాయి ఈ దృశ్యం తన తీరికంలో ఎప్పుడూ మరచలేదు వల్లెలాటకైతే పద్మవి ఇక తను కనిపించలేదు. తనకోకిమైతే ఆమె చిన్న

బుచ్చుకుంటే తన హృదయంలో కూడా గాయం తలలుంది. కొన్ని ప్రశ్నలూరంలో, మరో వాతావరణంలో పద్మ పగిల్చుకున్న సరిపెక్కుమరి తీరికం గత పారి తన అభిగమన్ని అతనరమైతే నూర్చుకొంటాది సిద్ధిదారి ఆ క్షణంలో విశ్వం మనసులో వింతకోర్కె కలిగింది పద్మకి తీరికకాలంలో తనదైతా ఒక్క సహాయమేనా చెయ్యాలిగితే తన హృదయంలోని అన్యతమైన ఏదో ఆరాం, అప్పదమెవరద తగ్గి తనకి ప్రకాంతం కలుగుతుంది.

ఈ ఆలోచనగాతే విశ్వానికి వెంటనే వల్లె కూడా వచ్చింది ఆమె సహాయం చెయ్యాలనేకోరిక బాగానే ఉంది కొని ఆ అతనం పద్మకి ఎందుకు కలగాలి!

దంపతుల్ని స్టేషన్ దాకా చూడకుంటాది విశ్వం, గోపీ స్టేషన్ వెళ్ళగా శ్రీనివాసరావు ఏదో హుషాడుగా మాట్లాడుకున్నాడు కొని విశ్వం మనసు అంత బాగా లేదు

గంట మోగింది గాథు ఈలచేశాడు బండా ఊరుతోంది ఇంజన్ కేక చేసింది. రైలు కదలు తోతోంది

పద్మ కేదైతా ఇవ్వాలనిపించింది విశ్వానికి ప్రతికల ముగ్రాడు ఇంతలో అటువైపు వచ్చాడు ఏదో కొన్ని ప్రతికలు కొని పద్మకిచ్చాడు

"ఎందుకన్నయ్యా ఇవన్నీ?"

"కొంతేపం బోతుందిలే, ఉండనీ "

ఆ ఇవ్వటంబెవకాల హృదయం మూగభావ ఇద్దరికి అర్థమౌతూనే ఉంది

రైలు కదిలింది.

"వస్తావాలూ, గోపీ," అంది పద్మ గాడ్గడి కంకా.

వాడికి హృదయంలో కలిసిపట్టాయింది. రంగ మాపులు మూగారు తనదైతా తెలియని తిప్పచేస్తే, అమాలుకంగా వీరైతా అడిగితే "వెనా, భర్త భారం నిలిపిస్తావు గాని " అని చతువుగా మందరించే వాళ్ళు అక్కయ్యరిప్ప ఇంకెవ్వరూలేరని వాడికి తెలుసు ఇంక ఆలా అంటాది అక్కయ్యదగి ఉండెడు!

వాడి కళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగాయి.

శ్రీనివాసరావు చెయ్యి ఉపాదా.

విశ్వం గూడు ఉపాదా

క్రమంగా నైలు దూరమైంది

గోపి చెయ్యివట్టకుని విశ్వం స్త్రీవర్ణమణికి వచ్చాడు ఇలాంటి వీడ్కోలు దృశ్యాలని తన తూర్వం "రెంటిమెంటర్ బ్రాడ్" అని తన వేసేవాడు. ఈ గోపి అని తెలుసు చెయ్యిగిల్చాయి అతి నేమి ఆలోచించటంలేదు హృదయం బయటగా ఉంది.

దూరదృష్టంలో ఒక్కసారిమాత్రం విశ్వం, గోపి మాట్లాడుకున్నారు

"అక్కయ్య మళ్ళీ ఎప్పుడు వస్తోందన్నయ్యో" అన్నాడు గోపి

"తోందరగానే వస్తుంది." అన్నాడు విశ్వం ఆ సమాధాన వాడికి తృప్తిగాలేదు ఉండవని విశ్వాసికి తెలుసు

"ఈ దేశంలో మగవాడు తన ఆధిక్యత గజపు చేసుకోవాలి ప్రయత్నిస్తాడు బహుశా ఎక్కడైతే అంతే నీమే నేడా అనేది ఉంటే తిరిగివస్తానీ" అని, శ్రీనివాసరావు మంచివాడే" అని సమాధాన పడ్డాడు విశ్వం

ఇంటికివచ్చి భోజనాదులు ముగించుకుని తీర్గొన పడకమర్చిలో పడుకుని చేపయ్యానీ, చేసేపనిలే విద్రాహనాలని కల్లి మూసుకున్నాడు విశ్వం కాని విద్రాహిన్యే నూచన లేదు పరదాగా మాట్లాడతూ కాలక్షేపం చెయ్యటానికి పక్క లేదు గోపి ఎప్పుడూ తోటిసిలలో ఆకుకుంటూనో, చదువుకుంటూనో ఎక్కడో ఉంటాడు ఇక తనకి కావలసినంత తీర్గొన భరితాలు తెలిసి ఉద్యోగం ఏదైనా వచ్చేదాకా రోజంతా విశ్రాంతి ఈ సమయం వృథా పోనీయకండా ఏదైనా చెయ్యాలని అనుకున్నాడనియెంటే "తీరిత లక్ష్యం" పంకతి జ్ఞాపకం వచ్చింది తన తీరితలక్ష్యం ఏదై నే వాస్తవమైంది!

బొమ్మలు పెయ్యటంలో తనకి అభిలాష కాస్తా మాస్తా ఉంది. మూలో చూయించు పరీక్షల్లో తనకి మంచిమాట్లాడే వచ్చేరి పట్టటా, జంతువులూ తనకి కరితలామలకం మునుపల బొమ్మలనూడా కొంచెం జాగ్రత్త తీసుకుంటే బాగానే పెయ్యగలడు. చిత్ర

లేఖనం కృషిచేస్తే తన అంగులూ నేను సంతోషించుకోగలగేమో! కాని వాని! ఎంతో శ్రమ, ఓసక, కలహా కావాలి తన కలువంటి ఉద్యోగం వస్తుందా! నీగృకుని నూడా బొమ్మలు నేడుకోవాలి! తీర్గొన దొరగని ఉద్యోగమేలే ఆకాశం అవుతుంది అయితే తన విశ్వాసపడకుండాదు చూడకం చెయ్యాలి. తన గొప్ప చిత్రకారుడు కావాలి

ఈ ఉపాకలగగానే తానిని - చరణలో పెట్టాలనే సంకల్పం దృఢమైందతనికి తన అవ్యవస్థాధి ఆ ఉన్నోనీ ప్రభాతకి చిత్రకారుడు ఒకాయన ఉన్నాడు

విశ్వం ఆలస్యం చెయ్యకండా ఆ సాయం కాలమే ఆయన దగ్గిరికి బతులులేరి వెళ్ళాడు ఆ చిత్రకారుడు అదృష్టవశాత్తూ తన స్టూడియోలోనే ఉన్నాడు ఆ సమయంలో చిత్రలేఖనంలోని తన ఉబలాటనూ, కుటూహలనూ ఆయనకి తెలియచెప్పి సహాయం అభ్యర్థించాడు.

ఆ చిత్రకారుడు విశ్వార్థి పరీక్షలగా చూసి ఒక తెల్లకాగితం, పెన్సిలూ ఇచ్చి అన్నాడు

"కోడిగుడ్డు బొమ్మ పెయ్యండి"

విశ్వం కుటంంలో గీడకాడ

"మన్నా చుట్టండి"

విశ్వం మన్నా అసలజేడి మట్టాడు

"ఈ రెంటికి లేదా ఉన్నట్టులేదా!" అన్నాడు చిత్రకారుడు వచ్చు పెదవులొంచి చిందిస్తూ విశ్వం చిన్నబుచ్చుకున్నాడు అతి నాగ తనని పరీక్షిస్తాడని తన అనుకోలేదు

"ప్రాక్షీకు చెయ్యలేదు గదండీ" అన్నాడు

"తా సహా విని మీరీ ప్రయత్నం విరమించుకోండి."

"ఎందుకండీ?"

"మీరు బొమ్మలు పెయ్యటం కాదు"

అలా ఆయన కుండ బుట్టలు కొట్టిపలు విశ్మయమాటంగా అంటే విశ్వార్థికి ఆశ్చర్యంలో కాటు ఆగ్రహంనూడా కలిగింది

"నేను నేనే బొమ్మలు చూడాయంగ్ మానేయ గాదు మెచ్చుకున్నాండీ" అన్నాడు తనయించుకుని.

అంతర్వాహిని

“నేను బ్రాహ్మణుని కుమార్తెని కాదుగా?”

“ప్రజ్ఞాకు చేసినా రాదంటారా?”

“అవును, మీరు ప్రభువందే లేదు.”

విశ్వం ముఖంలో నిరాశ తాండవించింది. ‘ఇదే మిటిలా నిరుత్సాహపరుస్తావేం ఈమని’ అనుకున్నాడు.

“ఏదైనా బొమ్మవేస్తాను, చూస్తారా?”

చిత్రకారుడు అయిందేగా ముఖం పెట్టాడు. అది అంగీకారమే నువ్వని విశ్వం కోయిలబొమ్మ గీశాడు.

“ఎలా ఉందండీ?” అని ఆశగా ఆయనవైపు చూశాడు, తిప్పక మెచ్చుకుంటాడని భావించాడు.

అతను చిన్నగా, పొడంగా నవ్వుకు.

“చిత్రలేఖనం బదులు మరేదైనా చేస్తే మీ కాలం వృథాకాదు” అన్నాడు.

“అంతేనా?”

“మీమీద కాశీమీ స్వయంలేడు ప్రభువందే లేదని చెప్పాను, అంతే.”

“నువ్వీ పుట్టగానే అక్షరాలు రావటం కాదు కదండీ?”

“అవును. ఇప్పుడు సంగతులుంటే?”

“నేనుకంటే ఏదైనా వాస్తవంబని చెబుకున్నాను కానీ రాసిందాడు నుండటం అక్షరాలు రాస్తున్నాడు మీరైనా ఉన్నట్లండీ అక్షరాలేగా ఈ విద్య మీకు వచ్చిన తెలుసుకున్నారా?”

“నన్ను మీ రహస్యం చెరుకుంటున్నాడు.”

“అయితే మీమందరికీ, కానీ నా మాటలు విని మని మీకు ఇలాంటి చెట్టులను పెలవు.”

ఆయన ప్రకృతిరావికి ఎగురు చూడకుండా విశ్వం చరచర వెళ్ళిపోయాడు ఆ నాటికి అహో రాక్షసులు క్రమపడి, పుస్తకాలు దదివి తెలుసుకుని, అభ్యాసంచేసి రేఖాచిత్రాలు సుఖాయాసంగా గీయటం నేర్చుకున్నాడు. స్వతంత్రమైన అతనికి సమృద్ధి వచ్చింది.

ఓ రోజు సాయంత్రం మళ్ళీ ఆ చిత్రకారుడి దగ్గరకి వెళ్ళాడు.

“మళ్ళీ వచ్చారా?” అన్నాడాయన విశ్వంపై సురుపటి.

“శిష్యురీకంకోసం కాదులేండి, గజావుకోసం” అనేసి కాగితం ఆయనముందుపెట్టి ఓ సున్నాగీసే కాడ.

“ఇదిగో మీకున్నా ఇంకా కొన్ని కావాలా? ఒకటి, రెండు, మూడు—” చిన్నది, పెద్దది వరసగా కొన్ని సున్నాలు గీశాడు విశ్వం ఆయన ఆకర్షణగా వాటిపైపు చూశాడు.

“అలా తెల్ల పోకండి మరి నాకు ప్రభువందే లేదుగా” త్యంక్యంగా అనేసి వెళ్ళిపోయాడు విశ్వం. కటాక్షన చిత్రకారుడు అతని బుజంమీద చెయ్యిపెట్టి ఆపాడు చిరువల్పు నవ్వాడు.

“థేక్స్” అన్నాడు.

విశ్వంకోసం ఇంకా పోలేను.

“నెలవిప్పించండి” అనేసి వెళ్ళిపోయాడు.

“నిన్ను ఆకర్షిస్తున్నాను” అన్నాడాయన విశ్వం వెళ్ళిపోయాడు ఓలమని అంగీకరించి తనని ఆకర్షించిన అతని సహృదయత్వం విశ్వంకొక్క బాదాలు చేసింది.

“తొందరపడి ఆశక్తిగా చూడరాదు మీమందరికీ.”

“ఫరవాలేదు. నా దగ్గర తెలుసుకోవాలింది ఏదైనా ఉంటే నీ ఇష్టం వచ్చినప్పుడు వింధ్యంతరంగా రావచ్చు చాలా సంతోషిస్తాను” అన్నాడు చిత్రకారుడు అతని హృదయ వైకల్యం విశ్వంలో భావోద్వేగం కలిగించింది.

“మహాద్భాగ్యం” అన్నాడు.

“వెళ్ళిరా ఇంకా” నెలవిచ్చాడు చిత్రకారుడు.

తేలికపట్టుదనుతో విశ్వం నెలవుతీసుకున్నాడు కాశ్యం దెవకాలనే ఎంత మృదుత్వం ఉంటుంది! అదే ఆ కాలాదుడే సందేహం అడిగింది విశ్వంకి.

7

వజ్రకాటసంఘం అనే సంస్థ ఆ రోజున ప్రారంభోత్సవం జరుపుకుంది. దానికి కార్యదర్శి రంగా రాజునే యాచకుడు. మూల టేబుల్. అతను

విశ్వంత్ ఎస్.ఎస్ ఎల్.డి. వాకా కలిసి చదివాడు. తరువాత విశ్వం కాలేజీ చదువుకీ, రంగారావు నగం డిగ్రీ క్రయిసింగ్ కీ వచ్చాడు. అయితా ఇద్దరినీ ఒకే ఊరుకొనబంటల్ల తనమ కలుగుకుంటూ తమ స్నేహాన్ని బర్లల్ల చేసుకుంటూ వచ్చారు రంగారావు బాగా పాడగలడు. అతనికి వాటకాలంటే మొదటి వింటి సరదా తోటివాళ్ళని కొందరిని మానకట్టుకుని వాటక సంఘం స్థాపించాడు విశ్వంకి వాటకంలో అంత అభిరుచిలేదు అయితా రంగారావు ప్రోద్బల ప్రోత్సహానల్ల సంఘంలో అతను కూడా సభ్యుడయ్యాడు. ప్రారంభోత్సవానికి వచ్చేవరకు సంఘంలోని ఇతర సభ్యుల్ని గురించి విశ్వం కేవల తెలియదు ముఖ్యసభ్యుల్ని రంగారావు అంతరి కొంచెముంచ పరిచాడు చెబాడు

పెద్దల ఉపన్యాసాల తరువాత ముఖ్యసభ్యులు కొందరు ప్రసంగాలు చేశారు కళామయ శీరితానికి ఆ రోజున తమని అంతరించేసుకుంటున్నామనీ, కళని ఉద్ధరించటమే తమ శీరితానియ మనీ అందరూ ఉద్ఘాటించారు

తరువాత విశ్వంబిజ్జావదాయక మైన కార్యక్రమం ప్రారంభమైంది అంగులో మొదటి అంకిం రంగారావు గానం.

అతడు శ్రావ్యంగా పద్యాలు పాడుతుంటే సభికులు తన్మయులై వింటున్నాడు తనకి పద్యం పాడటం రావంగకు విశ్వం ఆశీగంలో మిక్కిలి విచారించాడు మంచి పాట విన్నప్పుడు అనుకరించాలనీ తన అభిలాష ఈ శీరితంలో తీరదు. తను ఆ విషయంలో చేసిన వివిధ ప్రయత్నాలు సుర్రుకొచ్చాయి విశ్వంకి తన స్వరం తనకే అసహ్యంగా వినిపించేసి ఒకారి వీదివొడ్డున ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడు భాతా చేకింతో తను గొంతెత్తి ఏదో పద్యం రాగయుక్తంగా అనబోయినప్పుడు తన స్వరం సముద్రపు ఘోషతో, కెనడా ఇంజను కేకతో కులకూగి చుట్టుపక్కలవాళ్ళకి భయకారణంకొనటం తనెప్పుడూ ముప్పిపోలేకు రంగారావు ఒకారి ఏ పాటనిన్నా రు చ తప్పకుండా అనే వరసన సాహిత్యంతోపా మళ్ళీ అనగలకు రంగారావుమీద తనకి కొంచెం అమూయ జనిస్తున్నటు పనికిట్టి విశ్వం వత్సవన్నాడు. తను ఆకర్ష పరీడు బాగా రాకాదిని విన్నప్పుడూ, తన

బొమ్మలు చూసినప్పుడూ రంగారావులో కలిగిన ఈర్ష్యా భావం తను గ్రహించగలిగాడు. అయితే ఇలాంటి భావాలకి విలువ ఇవ్వటం అనవసరం ఈర్ష్య అనటం కొంటె అసంతృప్తి అనటం సమంజసం అతరిలివాడికి ఉండని ఏదనటం ఈర్ష్య తనకి లేదని విచారించటం అసంతృప్తి చాలా మంది మనుషులు బహుళా ఈ రెండో తరగతికి చెందుతారు ఈ భేషం గయిస్తే మనుషుల్ని ఇంకా బాగా అర్థం చేసుకోటానికి వీలుంటుంది.

విశ్వం ఇలా ఆలోచిస్తుండగా రెండో అంకిం ప్రారంభమైంది పలేశ్వరరావు అనే ఎటుకు ఎటవ లోని వివిధ అంకాలు సాదాహరణంగా వివరించి చివరికి ఏకప్రాశాభిషయం చేసి ప్రేక్షకుల మన్ననల్ని అందుకున్నాడు

ఆ తరువాత విశ్వం ప్రోగం. "మానవత్వం" అనే పేరుతో అతను ఒక చిన్న గేయం గానం చేశాడు రాగం తోలి పాడుండా అవేకంగా దదు వుకూ తన్నుతా నే ముప్పిపోయి అక్కడక్కడ చిన్న వ్యాఖ్యానాలు కూడా చేశాడు చివరికి—

అనిమవత్వం వా ఆకి

మానవత్వం వా క్వాస

అనే పంక్తులు ఉత్తేకంగా మెచ్చుస్తాయిలో అని మాన్పున్నాడు సభికులు చప్పట్లు కొట్టారు

కార్యక్రమం అయిపోగానే చాలామంది విశ్వం గేయాన్ని ప్రత్యక్షంగా మెచ్చుకుని ఆతనిని ఆభినందించారు విశ్వం వాళ్ళి మెచ్చుకోయి సంతోషాన్ని రాగలు పొందాడు తను అప్పుడప్పుడు గేయాల రాసే వాడే కాని ఇంతవరకు ఒక్క గేయం కూడా ప్రచురించలేదు ఏదో రాయాలని అనిపించినప్పుడు మాన్పుని కాలరు పంక్తులు రాసేవాడు అని ఇతిల్లు మెచ్చుకుంటూలో లేదో అనే ఊహ అతని వెప్పడూ రాలేదు ఒక్కపారిగా అందరూ తనని ప్రశంసించటంవల్ల తిట్టి బ్బయిపోయాడు. కృతజ్ఞత చెప్పాలనే సంగతి కూడా అతనికి తిట్టలేదు. రంగారావు తన గేయాలు కొన్ని వివటం, ఏదో ఒకటి ప్రారంభోత్సవ సమయంలో చదివమని బలవంతం చెయ్యటం అతను సుర్రుచేసుకొని రంగారావుకి కృతజ్ఞత చెప్పాడు

ఆ సమయంలోనే ముఖ్యసభ్యులు కొందరు విశ్వం మట్టా చేరారు.

అంతర్యామిని

“రంగారావు గారూ, విశ్వంగారిచేత నుంచి నాటకం ఒకటి రాయించారని మీరు” అన్నాడు ఒక పర్యటకు.

“అందులో నుంచి గేయాలు తప్పకుండా ఉండాలి”

మరో పర్యటకు తన అభిప్రాయం వెల్లడించాడు.

“థాంక్స్—కానీ నాకు నాటకాలు రాయటం రాదండీ” అన్నాడు విశ్వం.

“మేం నమ్ములేండ్లీ”

“పర్యటించి నువ్వే తప్పించుకోవాలంటే ఎలా?” అన్నాడు రంగారావు.

“తనాకు దాటిత పనులు పెట్టితేమకుంటే ఏమవుతుందో తెలుసా?”

“అదంతా నాకు వాడలేయ్యి”

“కాక సంతోషం నాలుగు కాలాలపాటు వట్టిలాంటి లేదా?”

“మంటిపాపలు చెప్పకు నువ్వు తిలుతుంటే రాయాలవు అంటే” అన్నాడు రంగారావు. అందరూ ఆమోదం సమర్పించారు. విశ్వం దూరం గుండెల్లో గాయపడేది. తనెప్పుడూ నాటకం కాదు గదా కథ కూడా రాయలేదు. ఏదో చెల్లరానీ వాళ్ళి మీదా, ప్రజల మీదా దుద్ధితే ఫలితాలు సంగతి అలా ఉంచి తనకే అపచారం చేసుకున్నవాడవుతాడు ఏం చేయాలో అతివిశేషం తోచలేదు. రంగారావుతో ఈ విషయం గురించి తరవాతి రెండు రోజులు పాల్ల ముచ్చటించాడు. అతను ఉన్న సంగతి విశదం చేశాడు.

“ఒక విశ్వం, నువ్వే నాటకాలు వ్రాసేది ఎక్కువలేవు ఉన్నావు కూడా పాటవి” ఉద్యోగ విజయాల”లాంటివి మనం విశ్వకోటలం లేదు గదా! నాటకం సంతోషం క్షేమం కలిగి నువ్వు నీచేతి వైసంతలో ఏదైనా రావలెవు, కాసుంటే వేదాం”

ఇక విశ్వం ఏమీ అనలేవాడూడు. ఆలోచించి పొంపుక నాటిక ఒకటి రాసిచ్చాడు. అందరూ ‘భక్తగా ఉండ’న్నాడు. రిహార్సల్లో వచ్చిపూజన తీస్తూ ఉండమని విశ్వం అడిగాడు. విశ్వం అలాగే వచ్చాడు కానీ వెళ్ళేటాని అతనికి మన సాఫ్టీకాడ

ఈ నాటకాల గొడవల్లో పడితే తన చిత్రకోసానన తూర్తిగా చెప్పితింటుంది. చిత్రకే తన లక్ష్యం.

ఒకరోజు రంగారావు మరీబలవంతం చెయ్యటం వల్ల ఆ సాయంత్రం రిహార్సలు వర్గాడు.

రాష్ట్రం ఓ మూలగది అద్దెకి తీసుకుని ‘నాటక సంఘం’ అని తొట్టొట్టారు. ఆ గదిలోని వాళ్ళ వరగం మానేసరికి విశ్వం చిరాకు పడింది. ఉన్న పాతాను చిందర తందంగా వుంది. కొందరు రీడీలు, మరికొందరు నీకర్లు. తానుకూ గది పొగతోనింబి కార్మికనీక పీకలు గదిలోనే పొరేస్తూన్నాడు. పర్యటలో కూడా ఒక క్రమశిక్షణ లేదు. ఎవడి ఇష్టం వచ్చినట్లు వాడు ప్రవర్తిస్తున్నాడు. తలూ ఒకపక్కన మోసుకూనే ఉంది. పర్యట మట్లాడుతూనే ఉన్నాడు.

“హీరోయిన్ ఎవరు వేస్తున్నాడు?” అన్నాడు విశ్వం.

“వసంతి ఆనీ అమ్మాయి అందాల బరిగలే. చూస్తే నువ్వుయిపోతావు ‘ఒక్క నవ్వే పలు వ్రాసేదూర్యాయి’ అన్న కవి తువిడని చూశే రాకాడా అనిపిస్తుంది. ఆ కన్నా, ఉంగరాల కాట్టూ, వాలు జడా కపోలలూ ఓహో!”

అతని భోంజి మగ్గలోనే ఆసి, “నువ్వు కూడా కవివా ఏమిటోయో?” అన్నాడు విశ్వం.

“అట్టివి ఒక్క పారి చూస్తే కవిత్వం నులు కక్కుతూ పరుగులు తియ్యదూ?”

“అదేం అలంకారం, మహళియా?” అన్నాడు ఒక వటుడు.

అందరూ గొల్లుతున్నారు.

“నీకు వెళ్ళింది కగుర?” అన్నాడు విశ్వం.

“అయితే ఏమండీ, రసపాయి మన రంగారావు” అన్నాడు ఒక పర్యటకు. అందరూ మళ్ళీ గొల్లు ముచ్చాగు.

“నాగ్రతి రంగారావు చెయ్యి పట్టుకునేవు. కిలోరాణి రుద్రాదనీ”

“స్వామిభగవాన్ స్వామి?” అన్నాడు రంగారావు.

విశ్వం ఈ సంభాషణకి విసుక్కున్నాడు. విషయం తప్పిస్తూ అన్నాడు.

“అమె బాగా నటించగలవా?”

“పిచ్చివాడా? నీకు బొత్తిగా లోకభావం లేదు. అందమైన ఆదితి నటించడం మొదలైతే నీటిమీద నిలబడితే చాలాదా! నోళ్ళు తెరుచుకుని చూడరూజునో?”

“జనం సంగతి కాదు అమె నటన సంగతి అడుగుతున్నాను.”

“నాకు బాగానే ఉంటుంది అమె నటన.”

“ఏమండీ డైరెక్టర్ గారూ?”

“గొప్పగా నటిస్తుంది, మొదటి నాటకం తోనే అమె సినిమాలో చేరిపోతుంది అంది. అలాంటి నాటకం నాటకాల్లో ‘రాట్’ అవుతారా?”

విశ్వం కొంచెం ఆశ్చర్యంగా అతని వైపు చూశాడు.

“నాటకాలు వెయ్యడం ‘రాట్’ కావటమేమీ అభిప్రాయం? ప్రారంభోత్సవమయినా నాటకం విడిచిపెట్టి గొప్పగా మాట్లాడారే!”

“నా అభిప్రాయంకాదు అమె దృక్పథం అనేది ఉంటుంది.”

“నీనికాల్లో చేరితే అంత నాణాదుగా ఉండదు అంది.” అని విచారించాడు ఒక నటుడు.

“ఎందుకండీ?” అన్నాడు చిరువత్సవో మరొకడు.

“తెలిసియు తెలియని నరులెల్ల బ్రహ్మజేవుని తలమే!”

“కవిచాపిప్ప కిరకంలోని పద్యంకాదా?”

“దండ్రేఖావిలాపంలోనైతే మరి రంజనా ఉంటుంది.”

“ఒకరు లేయని యునరించిన నరనర ” అని భావ నిర్భరిగా తిలకిస్తాడు మరొకడు.

వాళ్ళివైపు చూపుతో చూశాడు విశ్వం.

“అమె ఇలాగే రిహార్సల్ కి వస్తుందా?”

“ఎందుకురాదా? పిచ్చిస్తున్నాంసార్.”

“ఎవరైతే త్వరగా రమ్మని పొందగోరుతే వాళ్ళుంటుంటేమో త్వరగా రిహార్సలు మొదలుపెడితే పెందలాళి పెళ్ళిపోవొచ్చు ” అన్నాడు విశ్వం.

“అందుకే కదండీ పట్టేర్వైరావుగారు తక్కువ వారానికి వెడితే ఆయన ఒప్పుకోరు.”

“ఏం?” అన్నాడు విశ్వం అర్థంకాక.

“అదంతే అంది. ఏం రంగారావుగారూ?”

రంగారావు ‘మని’ అని ముఖం చిట్టించుకున్నాడు.

“పట్టేర్వైరావు! ఎన్నిసార్లూ చెప్పాను — కొంచెం బాగ్ గరిగా ఉండమని ఎప్పుడో గజాల చెయ్యి చెంపకువరంబుకొకతప్పుగులే.”

అందరూ నవ్వాడు.

“అమె రెటెంటి?” అన్నాడు విశ్వం.

అందరూ ఒక్కసారి ముఖముఖాలు చూసుకున్నాడు వాళ్ళ ముఖాల్లో ఆశ్చర్యం తాండవించింది వాళ్ళలా ఎందుకు చూస్తున్నాలో విశ్వాసి! తెలియలేదు.

“ఏమిటో అనుకున్నాను నవ్వు రవీంద్రుడివే ” అని రంగారావు నవ్వాడు.

“ఏమిటి నవ్వేడి?”

“ఓయి మహానుభావా, అమె రెటెంటో ఇంత తరహా తేలకనే చెప్తున్నాం కొంచెం వ్రాక్కోవల్సి ఉంది.”

“అసలామె అటువంటిదికాదేమోనండీ చదువుకుంది మదా.”

“అనన్నీ తీసి అనతిలపెట్టింది అది తంక పారం పద్యం స్వామి.”

విశ్వాసి అర్థమైంది. ‘నీ’ అనుకున్నాడు తన ప్రశ్న ఎంత కుద్యంగా అర్థం చేసుకున్నాడు. ఆ రెండో అర్థంలోనే వాళ్ళెందుకు తీసుకోవాలి వాళ్ళ మనస్సు లన్నీ కల్యవలూరితాయి ఇదా నీరి కళారాధన నాటక సభలు! వెంటనే రజనీకామా పారె య్యాలనిపించింది విశ్వాసి! కాని అంతిమంలో ఆ అనిచేసి గొడవపడదలమోలేదు రంగారావులో నూతన ఇంత నీచత్వం ఉందమోలేదు కళాకారుడే ఏం లాభం? ఒక తల్లికిని పరోక్షంలో ముత్యం చెయ్యడం ఘనకార్యమా? ఇంతమంది నాటక కోర్కెలకు ఇక్కడ నూడి చేసే పని అదేనా?

అమె ఎటువంటిదైతే కావొచ్చు కాని ఆర్థిస్తు. ఆ గౌరవం ఇవ్వలేనివాడు ఆర్థిస్తు అనిపించు

అంతర్వాహిని

కుంటావా? అందరూ చగువుకున్నవాళ్లే, మాటల్లో మాత్రం ఇద్దరికీ ఎక్కడా కనిపించదు. విశ్వాసి అక్కడ ఉండి యిద్దిత్రులైతేడు.

“నవతాను రంగారావు. తిరవతి ఎప్పుడైతా వొస్తావో” అన్నాడు దుర్యోధి.

అదే సమయంలో నాయకపాత్ర నిర్వహించే నటిమణి లోపలికి అడుగుపెట్టింది. “అవు నొచ్చింది యో కావేళు మాన్యుదిరాదుగావితే” అని, అటు నైపు తిరిగి ఆహ్వానించాడు రంగారావు “రండి రండి”

అందరూ ఆహ్వానం గా పరిగెరిచారు

“అలస్యమైందేమిటి?”

“ఓంట్లో పులాహాగా ఉంటా?”

“రాకెటా అనుకున్నాం”

దుర్బలప్రశ్నలు వెయ్యిపాగాను. ఆమె కొంచెం యుభౌతంగా సమాధానాలు చెప్పింది రంగారావు విశ్వాసి అటు పరిసరం చేశాడు

“వీర మన నాటిక రచించినవాడు విశ్వేశ్వ రావు ని ఏ ఆర్య”

“ఎదుస్తే ఇంకా ఆర్య కాశాలెండి”

అని చిగువెత్తుతో ఆమె ముఖంలో మానీ అదిరి పడ్డాడు విశ్వం

తనంత అంటే ఆమెవా? ఆరోజున గుర్తులకొట్టో తని కనిపించింది అనేకసార్లు మూలోకి వెళుతూ తనకి ఎరులైంది

“ఎదుస్తే” అంటూ తనంత విశ్వం ముఖంలో మానీ ఏదో అనబోయి మళ్ళీ మాట్లాడుకుంటూ ఊరు కుంది ఆమె ముఖంలో కూడా ఆశ్చర్యం ప్రతిఫలించటం విశ్వం కనిపెట్టాడు.

రివోల్వర్లు ప్రారంభమయ్యాయి ఆమె చక్కగా పాడుకుంది మెచ్చుకున్నాడు విశ్వం. ఆమె బటానీ, పాటనీ పదిపది మిగత వాళ్ళిందరూ పోటీలుపడి మెచ్చుకున్నారు. అయితే ఇదంతా రోజూ తుమారేగమక వాళ్ళి పొగడైతే ఆమె ఏమీ ఉచ్చిపారేసు విశ్వం అతిగా మాట్లాడక “బాగా పాడారండి” అనీ “బాగా బటించారండి” అన్న పుడు ఆమె నిజంగా సంతోషించింది.

ఆరోజుకి రివోల్వర్లు చాలించారు. బాగా నీటి పడ్డది. విశ్వేశ్వరావు తోడుకస్తా నన్నాడు

“అక్కలేను రండి. మీరు మళ్ళీ వెళ్ళి ఇంత దూరం రావటం శ్రమ,” అంది తనంత.

“నాశం శ్రమలేదు”

“నేను బాగానైపు నడుకున్నాడు రిక్టా పంపిస్తారేండి, వాని” అన్నాడు విశ్వం

“నేనూ బాగానైపు నర్సారి. వారిలో కనిపిస్తే రిక్టా చేరుకుంటాను పదిండి, వాణాం” అంది తనంత

విశ్వేశ్వరావు విశ్వంనైపు కొంచెం నుగ్గుగా చూశాడు

విశ్వం ముంగు నడుకున్నాడు తనంత కొంచెం వెళగా, చక్కగా నడుస్తోంది. ఇద్దరిమధ్యా విశ్వం అరిచింది. ఏదో మాట్లాడాలనిపించింది విశ్వాసి కాని అతనికేం మాట్లాడాలో తోచలేదు ఆమె పరిగెరిచింది.

“నాటిక రాసింది మీరేసంజే ఆశ్చర్యపడ్డా నండి” అంది

“ఏం నాముఖంలో ఆశ్చర్యం కనిపించటం లేదా?” అన్నాడు చిన్నగావర్వి

“అశ్వ అదికాదండి మిత్తుల్ని ఎక్కడో ఇది తరకు చూశానండి—తానుగ్గు నే”

“ఎక్కడ?”

“జ్ఞాపకం రావటంలేదు అంతరిముంగు కూడా చాలాసార్లు చూశాను నేను మూలోకి వెళుతున్నప్పుడు మీరు”

“కాశానీ నడుతూ కనిపించేవాడివి నా?”

“అవును మీరు కూడా నన్ను చూశారన్నమాట”

“మాడకెం?”

“అయ్యో! ఇప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చిందంటే మీరు మీరు” ఆమె ఆగింది

“ఓకే బట్టల గుకొనంలో కనిపించాను నా?”

“అవును కాని అదేమిటండి, ఎక్కడైతా అనుకున్నావో! తందయాపాయిలు ఇల్లారా? భరి వాళ్ళే నే”

“ఏం, ఇవ్వకూడదా?”

“మీకు బాగా దెబ్బున్నట్టుంది.”

“లేదానీ ఇవ్వకూడదా?”

“అని కాదు. ఎక్కడించి వస్తుంది?”

“నేను గొప్పవాడిని కాదు, విజయిస్తానంటే”

“అదే నేనూ అనుకున్నాను.”

“ఎలా అనుకున్నావు?”

“సంజాతలైతే కాదుండేదా? దుకొనం బయట కాశానీ లేదుగా?”

భారతి

“మీకు మంచి పరిస్థితి కాక కుండందీ”
 “ఈ మాత్రం దానికే! పాపదేహియనుకుని పాపకు
 కున్నాను”
 “మమ్మల్ని తిరిగి పొందితే కాళిం లాభం?”
 “నేను కాగా నటించానని మోయి మనస్సుర్తిగా
 అనుకుంటున్నారా?”
 “ఈ పాత్రే అలా అవటానికి కాళిం అవసరం?”
 “మోయి మెచ్చుకుంటే చాలా సంతోషం కలిగిందండీ మీకు కోపం వస్తుందేమో కానీ, మీన్నే హీ
 కులు ముఖస్తుతికోసం అలా అంటారని వాళ్ళ మాటల్ని
 చట్టే తెలుస్తుందండీ”
 “వాళ్ళు కాన్నే హీకులు కాదు” అన్నాడు
 విశ్వం ముఖం చిట్టించుకుని, “హేయభావంతో వసంత
 ఆశ్చర్యపోయింది
 “అలాగా! అయితే నేను పారపడ్డాను, ముందుండీ”
 “రంగరావు ఒక్కజే నాకున్న హీకుడు
 తన ముఖం కాచేట్టు వాడిని చివాట్లు పెడతాను”
 అన్నాడు విశ్వం కోపంగా
 “ఎందుకు?” అంది వసంత ఆశ్చర్యంగా
 విశ్వం తన పొగపాలు గుర్తించాడు గప్పవ
 అరిచి వసంత ఇంతకిముందు అన్న మాటలు గుర్తు
 కొచ్చాయి
 “ముఖస్తుతి కేస్తున్నాను”
 “ఓ అదా!” అంది వసంత
 “మరెవరి బువ్వకున్నాను?”
 “ఏంలేదులేండీ”
 కొంచెంపేపు మాసంగా నడిచారు ఇద్దరు. రిక్త
 కడుచూపు మేరలో ఎక్కడా లేదు
 “ఈ కాలంలో వేస్తున్నందుకు మీ రెంత
 తీసుకుంటున్నాను?”
 “ఎక్కువ!” అంది వసంత
 “ఊ”
 వసంత కొంచెం ఆశ్చర్యపడి అంది
 “నేను కాల సంఘంలో సభ్యురాలి కుండందీ”
 “అలాగా! అయితే పరదాగా వేస్తున్నారన్న
 మాట”
 “అవును. అదీకా ఇదే నేను పెంచుకొని
 నటించానటం కాక కి ఎంతవర కంటో తెలుగుకో
 వాలని ఒత్తుకున్నాను”
 “వేయవ ప్తే ఏం చేస్తాను?”
 “వీరైతే సినిమాలో చేరాలని ఉంది” అంది.
 విశ్వం ఏమీ మాట్లాడలేదు ఆ సమాధానం
 ఎందుకో అరిచి గుచ్చించలేదు. వసంత మనసులో
 ఉన్నది మర్మంలేకుండా చెప్పే అమానుషరాని
 గ్రహించాడు. కాల సంఘంలోని వాళ్ళందరూ ఆ

మీరంలో తేళ్ళులా అరిచి మనోవిధిలో కని
 పించాడు. అనివార్యమయిన ఆరాటపడ్డది
 “కాల సంఘంలో కొంచెం జాగ్రత్తగా
 ఉండండి”
 “ఏం?” అంది వసంత ఆసక్తిగా అరిచివైపు చూస్తూ.
 “వాళ్ళలో కళారాధనంటే పాకులుగ్గులే
 ఎక్కడ” అన్నాడు విశ్వం కాని వెనువెంటనే
 తొందరపడి అలా వాళ్ళమీద అభిప్రాయం వెలిబుగ్గి
 ఎంగుకు చింతించాడు ఈ విషయంలో తనెందుకు
 అవసరంగా కల్పించుకోటం? రొంపిలో? దిగజే
 మాడను
 వసంత ఏమిటో ఆలోచిస్తూ వస్తున్నది ఆమె
 తేలికబుక్కున నేమాకాగు ప్రపంచం పోడిల
 తేలికబుక్కున కాల సంఘంవాళ్ళ మధ్యల వసి
 గడక పోలేకున్నాడా కాని ప్రత్యేకించి విశ్వం అలా
 ఎంగుకు హెచ్చరించాడో ఆమె! అప్పుకలేదు కని
 గాని అంటే అంటవట్టుగా మాట్లాడుకున్నాను కాల
 సంఘంలో మిగతవాళ్ళకి కులేకా కనిగాను మాట్లాడే
 మాటల్లో ఆమె! హుందాతనం, అదగినా కనిపిం
 చాయి. వందరూపాయలు తిరిగి వాడుకకోబోత
 లుగానే తిరిగి ఆరువసువకు మంచివని తెలిసింది.
 రిక్తావీధి ఎడమవండా వస్తుంది భారీగా.
 “ఇంక రిక్తా ఎక్కడ?”
 “ఇంకెంతదూరం లేవండీ మా ఇం. ఇప్పుడు
 రిక్తానికే నడిచేదామను” అంది వసంత నటేత్వ
 వైతే తను రిక్తాలో నడతానంటే “పరదాగా నడిగి
 నడచామండీ” అనేవాడు ఆ నటేత్వరావుని
 మాటలంటే తనకి ఒక్కొక్కసారి అరికొలిచుంటున్నది
 కళ్ళుకుంది కొంచెం జాగ్రత్తగా ముసుకతోమని
 చెప్పారీ
 “మోయి ది. ఏ ఆవర్స ప్యానయారా?”
 అందామె
 “ఇంకా లేదు పరీక్ష! వర్గాన ఫలితాల
 రాలేదు”
 “ప్యానయినా నావ మీకు నేను టిపార్టీ ఇచ్చాను.
 ఏయంటాను?”
 “థాంక్స్ రెడీ” అన్నాడు విశ్వం వర్తమా
 మాటలవందడిలో ఎంతదూరం నడిచింది తెలియ
 లేదు వాళ్ళిద్దరికీ ఆకస్మాత్తుగా వసంత అగి అంది
 “ఇదివండీ మా ఇల్లు ఇంక నడతాను”
 “మంచిది” అనేవి విశ్వం ముందు! పాగి
 పోయాడు లోపలి! వదుతూ వసంత వారికొరు
 క్కుంది తను ఇన్నిమాటలు మాట్లాడినా వాటిక
 గురించి ఒక్కముక్కుయినా అవలేదు తను వొట్టి
 మతిపెట్టిది ఏయెవకున్నాలో కనిగాడ!
 (నకేమం.)

నూతనగ్రహముల ఫలప్రదత్వము

శ్రీ రాళ్లవల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

జ్యోతిష శాస్త్రమునందులలో నూతన గ్రహములు ఇంద్రుని నగణ యములకు సహితము కొంతి ఫల ప్రదత్వము కలదని పోదానారణముగా మాపుటకు ప్రయత్నించుచున్న నా వ్యాసముని సవాతన సంప్రదాన ధురంధరులకు హోరాశాస్త్రవేత్తలు కొందఱి రుచించినది కావున మంచిది. లోకము భిన్నమిది. ఆగ్రహముల గొడవ లేకయే, ఏ సమ్యక్తానా, నిర్వహించుట సాధ్యమని వారి విశ్వాసము. అట్లే వారు నిర్వహించి కార్యకారణ సమన్వయము చేయుచున్నాడు నాదా సంతోషమే వారిని అధిక్షపించుకొని కావలెను అట్టిపరిణామము సహా

కాని, నూతనగ్రహములను జాతక చర్చలలో నుపయోగించుట పూర్వజులకు మన ప్రాచీన మహర్షుల పట్ల కుంతిత్వముకాని మహాపరామర్శమని, అంగభాషలో విశ్వాసశాస్త్రమున ఆచార్యులకు నానందింపకపోవక శోధింపకపోవుటే కాకాన

మన దేశములో జ్యోతిషాస్త్ర ముక్తిములను నిబంధించినవారు నశింపిరి మహర్షులు వారు యోగవిద్లు, త్రికాలవేత్తలు. వారు చెప్పినదియే నిజముగాని అసమగ్రముగా చెప్పినవారుకాదు ఈ నూతన గ్రహములను వారు నూచించియుండిరనుకాని ఫలప్రదత్వ మున్నదిని వారు చెప్పినారేదు. అట్టిచో, ఈ నూతనగ్రహములకు సయితము ఫలమున్నదిని మన మంగీకరించి జాతకద్రవ్యములలో కాని నుపయోగించితిమేని, ఆ మహర్షులకు దీని విషయము తెలిసియుండలేదని సిద్ధాంతకరించిపట్టుటచే, ఆ మహనీయులకు అజ్ఞాతమ అలొపించి వారిపట్ల గొప్ప అపరాధము చేసినట్లునుకదా? మన మహర్షుల మతిమూల తిరస్కరించి భిన్న సంప్రదాయముల నవలంబించుట హోరపాతకము కాదా?

ఆ పండితుని బృష్టి ఇది అతని దృక్పథముతో నూచితిమేని, ఈ యభిప్రాయము సాధునియే మాపట్టు ననుటకు సందియములేదు మహనీయులకు మన ప్రాచీన మహర్షుల యోగ శాస్త్ర ప్రపంచమున విశేషమయినది వారి గౌరవమునకు, జ్ఞానమునకు, న్యూనతా వాదించుట కుంతిత్వముకాని అపరాధమే అగును. అట్టి ఆకార్యమునకు ఎప్పుడుగాని భూమి కొనను కాని, యీ రకపు నిమగ్నకుల సిద్ధాంతములో ఒక్క విశేషమున్నది మిది పూర్వకముగనో, లేక అది కాని తిముగనో, చెప్పలేము కాని, రెండు విషయములను నాకు విశ్వసముగా నిశ్చయించియున్నారని ఎప్పుడుమన్నది విమంగురా? మొదటిది, మన మహర్షులు జ్యోతిషాస్త్ర నిందిగ్ధమున చెప్పిన ముక్తిములన్నియు తిమి కిపుడు లభ్యమైయున్నవినుట రెండవది, ఆ భిందిన ముక్తిములన్నియు తిమకు అరిమయినవినుట ఏమో కాని, క్షిప్రమవును, నా దృష్టిలో నై రెండునూ సంతోషోద్పములే

జ్యోతిషాస్త్ర ముక్తిములకు నిబంధించిన మన ప్రాచీనముల పదునెవరుగునగు మహనీయులని మన గ్రంథములు చెప్పుచున్నవి

“మూర్ఖు, పితృమహా, న్యూనా,
నశిమో, ల్లితి, పరాశరా,
కాశ్యపా, వారహ, గరో,
మరీచి, ర్యమ, రంగిరా,
లోమకా, పారిశిక్తేత,
చ్యవనో, యననో, సుగ,
కాశో, హైదరి హ్యోతే

జ్యోతిషాస్త్ర ప్రవర్తికాః” అని

దీని ఏమేమి గ్రంథములు రచించినారో, అది అన్నియు మన కిపుడు లభ్యమై యున్నవి చెప్పగలమా? దీరందరు మహర్షులు కిరిలో ఒకరు చెప్పిన ఆంశములే పదములో, తిలకల్లో, మార్పిళ్లకర మహా

ద్వయ రిద్వితర్యముగా గాఢజీవాటపాడివారవి
చెప్పట సాహసకార్యము. ఇతరుల మతియంతలే
భిన్నముగా తలచుకొనును నిరూపించుచో, అట్టిగ్రంథ
కర్త యుష్మదేవతాదేవ

“నానా కృషి ర్యద్య మతం వభిన్నమ్”

అని మన చెప్పలే చెప్పిరి ఈ పదములందుకురు
మహర్షులు ఏ ఏ భిన్న సంప్రదాయములను నిర్వ
చించిరో ఏ ఏ ప్రశ్నో పత్తులను చూపిరో, మనకు
తెలుగుకొను మహానము గౌరవానుభూతి మహర్షి
ప్రణీతియు లబధకు సంహారము ఏ యాడు వాల్లో చూప
గలిగెను మఱి, ఇతరుల గ్రంథము లెందున్నవి? రాజ
కీయ విప్లవాదికారములచే నశించినవో, లేక రహస్య
ముగా దాగియున్నవో, తెలియకు ఇక, తిరువాతి
కాలమున

“భూయోభిః పటయద్భిః పటుభిః
హోరాభుజ్జప్తయే,
శిబ్దాగ్రా నమస్వి శేషు బహుః
కాస్త్రీమ దృష్ట్యేవ్యపి,
హోరాతిత్రి మహర్షిత ప్రతిరతే
భగ్నోద్భూతా నా నహమ్
స్వల్పం కృత్రివిత్రి ముద్బహుళం
కాస్త్రప్తకం ప్రారభే”

(బృహజ్ఞాతకము)

అని, తన కాలమునకు భార్యమంగుండేన గ్రంథకర్త
లనేకలు రచించుచిన ఆర్తియ కాస్త్రగ్రంథములు
పెక్కుండినట్లు ఆచార్య కరాహమహానుభావ చెప్పి
యున్నాడు కాక ఆ గ్రంథముల మొదలునది? అట్లే
మార్గములో దక్షిణాయనము, ధనిష్ఠాదిలో మర్తరాణ
ము ప్రారంభ ముచుండేనట్లు వ్రాసిన రచించిన
గ్రంథములలో నున్నవి తన బృహత్సంహితలో
అతడు వర్ణించి యున్నాడు ఆ ప్రాచీన గ్రంథము
లన్నియును కేళుడు లభించియున్న వాకీహుబిరుదకు
ఆలోచింపుడు వారిలో నవగ్రహములు గాక మరీ
కొన్నింటిని ఎవరైన చెప్పియుండువాడెవ?

‘గాక భుజంబునాది’ అంటు ప్రముఖ
వాడీ గ్రంథములో ‘బ్రహ్మసూరి’ మొదలకు కొన్ని
గ్రహములు పెక్కువలదివది విందును, మన
నవగ్రహములు గాక మరీకొన్ని ఆవాడీ గ్రంథ

రచనాకాలములో ప్రచారములో ఉండి యుండె
ననుటకు సాక్ష్యముగావా ఇది? ఇప్పుడు మనకా
బ్రహ్మసూరి మున్నగువానినిగూడెంచి యేమియు
తెలియదు. అసాధారణ పద్ధతిలో ఆశ్వాశ్విర్యకరముగా
ఫలాదేయ చేయుచున్న వాడీ గ్రంథము లనేకములు
వావాభావంలో మాహర్షియైనవి మనకేపుడు తెలిసి
వాకులలోనున్న నూత్రిముల ఆధారముతో అట్టి
ఫలాదేయదేయుట సాధ్యముగా, ఎదవి చేయలేక,
చెప్పగలిగిన సాహసంబుకు మాహర్షిడు మరి,
ఏ ఇతర నూత్రిములు ఆవాడీ గ్రంథ ఫలముల నిర్వచన
మునకు ఆధార మైనవో మనమెఱుఁము

ఇట్టి పరిస్థితులలో, మన ప్రాచీన మహర్షులు
చెప్పిన దంతయు మన కేపుడు లభించియున్న దినుట
నశుభాలదేలు

హలే, అందుబాటులోనున్న మూడు ముక్క
లయినా సమగ్రముగ ఆర్తిమొదలి చెప్పగల మహాను
భావులు ఎందున్నారో, వామనకువాకు తెలియదు
బృహత్పరాశరహోరాసారమందిరి లగ్నకోసం పద్ధతిని
కొని, లోకయాత్రి మున్నగు విషయము నుకొని, ఎవరు
సాధించగలిగితారో, ఎంత ప్రయత్నించివా తెలుసు
కొన లేకున్నాము జ్యోతిష నిషేధ కాలముల పర
స్పరసంబంధమును గూర్చి పరాకాశకు, కాదికాయ
మును మున్నగు ప్రాచీనుల మతిములు భిన్నములని,
కల్యాణశిర్యమీచించితాను ఇదేవిషయమున కర హ
మహారాచార్యుడు, సమరసింహాన, వేరు వేరు సంప్ర
దాయముల వాక్రియించిరి వారు వ్రాసిన నూత్రిముల
ప్రయోగము మనవాడుకలోనికి ర లేదు. జైమిని
నూత్రిముల అర్థమునుగూర్చి పండితులలో విక
మత్తియు మదురలేదు ఇల్లెమ్మియో చెప్పవచ్చును.

సర్వసాధారణముగ, ఇప్పుడు వాడుకలో
నున్నది పరాశర సంప్రదాయమని అందుముదాకే ఆ
పరాశరుడు “హోర్ల చెప్పెనను పెద్దలనాటయే గాని”
తనకట్టి గ్రంథము లభించలేదని పదిమంద
కాబట్టి ప్రముఖ కాస్త్రవేత్త పరిశోధకుడు,
బహుగ్రంథకర్త యగు భట్టాశ్విలాచార్యుడు
చెప్పినావల అప్పటికే ఆ గ్రంథమునశించియుండె
గానోటి ప్రస్తుతము ప్రజాచిత్రియి యున్న ‘బృహ
త్పరాశరహోరాసారము’ అనుగ్రంథము దీక్షిపే కల
గూరగంధ కైరికాని, సూరకాయముగాని, విషయ

నూతనగ్రహముల ఫలప్రదత్వము

విభాగముకొని, ఒక గ్రంథకర్త వాటములో తీర్పు
చేసినది తోచుకొని, అందరి భాగములు కొన్ని
అర్థముల స్థితిలోనే తమ జన్మకాలము, ఆధాన
కాలము, అనురంజించికొని, చిత్రలేఖకాలమునకు
సహజాతికము గుణించి సమన్వయము చేయుట సంప్ర
దాయమనియు, అది కష్టపాత్యమనియు, ఒకానొక
ప్రాచీనగ్రంథ వ్యాఖ్యాని మాచించెను ఇది ఏదో,
వ్యాఖ్యలు.

ఇట్టి సంవర్షములలో ప్రాచీన మనాదులు
చెప్పినదింతయు తమకు తెలిసియున్నదిమనము
సర్వజ్ఞమమయ్య అందిరేని, ఎవరు వారి సమాధానము
చెప్పగలరు.

అది యట్లుండె

అన్ని శాస్త్రములవలె యీ జ్యోతిశ్శాస్త్రము
సహజ పరిశోధకులకు శాస్త్రముల అనుభవ విశే
షములవలన ప్రమాణివృద్ధికి రాగి-జే యమట యీ
విమర్శకులమదికి స్ఫురించదు అపుడపుడు నూతనో
పాయములతో సంస్కరించినపుడే శాస్త్రము
తన్నుకొక్కవని చెప్పి ధైర్యకారి వంశ
మహిమ గుని ఆర్జిత దృష్టిని, భావోపదేశమును
స్ఫురించినచో, ఇట్టి విమర్శకుల సంకుచితవృద్ధికి
అది అంజనము కౌగలకు మన ప్రాచీన సంప్ర
దాయములలో లేని అనేకాంశములను ఆ మహా
శియుడు యజ్ఞమతమునుండి స్వీకరించి జంకు
లేక భావముగా తన గ్రంథములో చేర్చినాడు
అతడు వర్ణించిన ప్రక్కగ వ్యూహములు యజ్ఞ
ములు చెప్పినది కొన్ని జయోగాదులలో యజ్ఞముల
మతిమునెత్తి అతడు దూపించినాడు. అంత యేలకి
గ్రహముల అన్వేషణ మిత్రత్వ శత్రుత్వములను గూర్చి
ప్రాచీనమతిమును చెప్పి యేగాక, దానించే చాల
భిన్నమైన యజ్ఞమతిమును సహజము తన బృహత్
జాతికములో అతడు విరూపించినాడు ఈ విషయము
లో యజ్ఞ సంప్రదాయమే కరాచామహిమని అభి
మతిమిది పగువారక శత్రుబయవాడగు శత్రు గుడ్డను
దూర రాతిరితల్లి తన 'వివాహ బృందావన' గ్రంథ
ములో—

“ఇద మదిర్య కరాచా నిరోధనో
విజయతేనకు దూషితివాన్ పునః,
స బహు కన్య త విక యథాశిఖం,
జయతి శాస్త్ర మిదం యజ శేష్యసి”

అని వియోగముగా నిర్దాంతకరించినాడు.
కావున,

మేల్కొని యజనా, సైమ
సమర్థ శాస్త్ర మిదం స్థితం,

ఋషి క లేపి తూజ్యంతే

కిం పునర్వేద నిర్దిష్టః”

అని కరాచామహిమగ్రాహ్యత యజ్ఞముల నంతో
గౌరవించినాడు. అతని యజ్ఞంతరము సమరసింహా
లను ప్రాచీనులు పాఠించిన తాజక సంప్రదాయము
పాతకుగ పారశిభావ వర్ధిలించి అందరి వాక్కు
యమునుండి సంపాదించినదేమిది, యాదునందల సంక
త్పరముల క్రిందనే, 'హానువరత్న' కిది బలభక్తుకు
చాటిచెప్పినాడు. వాడుకగానుండిన దిశాపద్ధతులు చిర
కాల పాత్యములై తృప్తికరముల ఫలములను దూపని
కారణమున, యజ్ఞ శాస్త్రమునుండి వ్యవహారికపద్ధతి
మున్నగు ప్రయోగములను సమరసింహాదులు గ్రహించి
విపులీకరించెను.

“ప్రాచీనా న జాతిక ఫలే
చిరప్రయోజ్యే మతిఃస్ఫురతి పుంసాం,
గేవాత్ర హామన ఫలం
ప్రకాశ్యతే తాజక ప్రాక్రం”

అని సమరసింహుల చెప్పినాడట

లగ్నము, సప్తగ్రహములు ఆమ ఎదిగిదింటికి
గోచారములవలన, కలుగుకుభావభిఫలములను గూచియ
పద్ధతిని అష్టాక్ష మందుము? ఇది పద్ధతిలో రాహు
శేఖరులకు స్థానములేదు కొని కరాచామహిమ గుణులు
చెప్పకపోయినా, రాహుశేఖరులకు భావఫలములను
తరువాతి వాడు విపులముగ గ్రాసెరి అట్టిచో వానిస్థాన
ములకు సయితము గోచారఫలము, లేలయుండరాదు?
వాని ఫలములను పాఠించి 'వికర్ష' మను పేరుతో
సుమాదు మారు సంకల్పరముల వెనుకనుండి యీకొ
నొక శాస్త్రజ్ఞుడు ప్రశ్నోగ్రంథమును రచించె
ననియు అది అముద్రితముగా మాలపడియున్నదినియు,
కొన్ని సంకల్పరముల క్రింద ఒకానొక ప్రాచీనజ్యోతి
శాస్త్ర పండితుడు వాతో చెప్పెను

పరిశోధకుల అనుభవముల మూలముగ, క్రమ
ముగా శాస్త్రసంప్రదాయములు అభివృద్ధి నొందు
చున్నవటమకు ఇంకెన్నయో కారణములు దూప
వచ్చును. ఇటుండగా, తృప్తికరముల నూతన పాత్యుగ్రి
పరిశోధకుల పుణ్యమున మనకు లభించినపుడు దానిని
నిరూకరించుట ఏమిచేకము?

పోవించు ప్రాచీన పద్ధతిలో ఏమాత్రము
లేనివా, మనాదులపట్ల అపచారమో అపరాధమో,
చెప్పినట్లు మన ప్రాచీన శాస్త్రజ్ఞులు భావించెడివారా?
తెలియని ప్రావ్యాగకాలమున జ్యోతిశ్శాస్త్రమున ఇద
తది ఎదిగిది విశ్లేషములు తరువాతి ఎప్పుడో ఏమి
కారణమో ఇదగుదెలివకు విశ్లేషముల పద్ధతి వచ్చింది

“శత్రుశాం తథాభిజత్” అని భగవత్స్వ
రూపముగా భగవదీశలో పాగడ్డచెందిన 'అభిజత్'

భారతి

నక్షత్రము, క్రుత్తిదోరితమైన దారిని విరాదరించుట పాపముకాదా? యావనియును గౌరవించిన తరానా మహిమ, అయినను నుండి అనేకాంశములను స్వీకరించిన సమరసింహుడు సహా ముగియవలయును. విరామమునకు ఒడిటికాని అనియ్యును గ్రహముల దృష్టి విషయముల భిన్నభావము వలనలించిన తెమిది పరాకాగిణి అపచారము చేసికారవశతీరగు అనేక విషయములకు దళాంశపరిమితము విశేషించి ఏపరితి ఎట్టి జాతికముల కుపయోగించి విలయమునకు గూర్చి పెక్కు సూక్తిములు పరాకాగిణి చేసియున్నాడని ఎఱుగును. అమృతమును జలాంశలి మట్ల చెప్పి, ఏ జాతికములువానిరే — ఈ విషయమునా, పశువులదయనా, కడికు సంకులదయనా — ఏకయా రిక్ ప్రయోగముగా వింశోత్తరీవశిమ కట్టుట అనేక స్థలములలో ఆచారమునున్నది పరాకాగిణిపట్ల చూపు గౌరవమేమో?

“భాస్కర విమలభాయా
ఉచక్తే చోర్తిర యగం,
దక్షిణస్థి తిరిః సూర్య
విద్యా ర్థి దక్షిణాయనం”

అని భరద్వాజ మహర్షి వాక్యము భూమ్యై ర్భుకు నూగ్యకు ఉత్తరంశుత్త్రకు ఉత్తరాయనము, దక్షిణంశుత్త్రుతో దక్షిణాయనము, అనుట. మరగది ఉత్తరాయనమని కర్కటకాదిగా దక్షిణాయనమని, మన మిప్పుడు నడుచుంటిమి ఈ మాన్య వలనకెప్పుడో, దానికి ఉపపత్తి ఏమో తెలియ లేదని క్రి పత్యాచార్యుడే సూచించియున్నాడు

“ఉపపత్తి తిర్కణత మహదా,
కులారాదాం వికాప్రవృత్తిః,
తే కర్పితే యై ర్మృగ కర్కటాదా
త్ర్యోప పత్తిం తు తతే మునంతి”

అని ఈ యపచారము ఎవరు చేసికా?

“విల సంస్కృతి తిగ్మాంశోః
సంక్రమాయ స్సుసంక్రమః,
అజాగ్రే పత ఇవ
రాశి సంక్రంతి రుద్యతే”

అని నిరయన పద్ధిని హేళిసముదేసి, జాతుల పద్ధియే ఉత్తమమని వివరించుచున్న తెప్పెవరు నిరయన పద్ధి వివరించుచునా రించిన ఆ మహర్షి యభిప్రాయమును త్రోసి రాజా చేయుటలే అరిచిని అవమానించు చున్నట్లు భావించవలసి కన్పించుచున్నదా?

హరితము ఉదాహరణ మొక్కటి చూపుట ఇట్టి దృష్టాంత హేచ్చు ప్రయోజనకారి.

ఉన్నతి విద్యుత అనించి, అందందములు కలిగి, ఆవివాహితగా నున్న ఒకనాఁక తగిలి నిరయన జాతిక దక్షిణము, వశాంశి దక్షిణమునా, ఈ క్రింది నున్నది —

		కు 5-89	ర 5-52 బు 14-21 కు 19-24 X 27-24
రా 28-18	(నిరయన) జాతిక దక్షిణము		కు 16-47
శ 10-49 ద 0-8			శ 28-18
			I 28-48

కు	శ		రా
కు	(నిరయన) వశాంశి		
బు			
ద			
శ	ర		ల

జన్మకాల రవి మహాదిశాశేషము 4 సం 4 నె 17 ది

రాహు మహాదిశలో బృహస్పతి అంతరములో ఎరదోరిగిన రవి దోకడు కచ్చి చూచి సమ్యుతించి, వివాహము చేసికొందునని తాట ఇచ్చినాడు ఈ మే జాతికములో అన్నము విజయోదయమునా ఆ కనువిశా కాలింట కుజదోషము దోషపాత్యమున్నదని, వివాహము జరుగవచ్చునని, పెద్దలు విద్ధిరించినారు తరువాత, ఇగవక్షిముల వారికిని, ముందు జరుగలేకపోయిన కార్యక్రమమునుజేరించి జాటు అరాటులు క్రమముగాజరుగ

నూతనగ్రహముల ఫలప్రదత్వము

సోగివరి ముహూర్తకాలనిర్ణయపు సంకల్పమున ఆమహాలక్ష్మి ప్రాతిహళ్యముల సంప్రతింపులు పరిశీలనలోనుండెను నిర్ణయము జరిగి రహస్యమి ఆరమాసములు గడచివరి కొత్తార్కశిలోనే మూడుముగ్గురు పడి కుభకార్యము జగజ్జలదని చూపట్టివని కాని, అంతిలో ఏ పిల్లకుమ్యనో, తలనని తలంపుగా, తిరిగి సంబంధము ఆక్రమరేవని ఆరణ్యము నామప్రవాసి గ్రహులలో నాటకమునకు ధరితవాక్యముపాడి యదశకదించినాడు సంబంధము ఆక్రమరేవినో చెప్పటకు కారణములు కలువా? “సృష్టతాదేశాత్ దంతిధింశః” అనునట్టి కారణ వేదో నూచించి చేయి కడుగు కొన్నాడు నగును ఆ తినిన మనసునకు ఇది గొప్ప దెబ్బ ఇక, “పునఃకౌవస వూరస” కరాశ్చేవగ కార్యమునకు మల వ్రాసుకొలసినదే పాపము!

ఈ జాతికమునకు ఇట్టి ఫలము తాను చెప్పియుండునని మన ఎదుర్కొన మహాశయము తెలిపిన కారణము లిది—(1) ఉధియకేంద్రాధిపతియగునలంధిర్నివానాధిపతిగల గురువు, ఉచ్చుడైనా, లాభిసావములో నుండినా ‘పాపి’ అయినాడె. అరిని దృష్టి సప్తమ భావమునకే చెకుపట!

ఉచ్చుగ్రహము కారణాంతరములచే మేలుచెయి లేక పొరచ్చును కాని, చెలువుచేయవని కరాహమిహిరాదులు చెప్పిరి అందులో, లాభి భావముగా నున్న కుభగ్రహమే అసభిఫలము నిచ్చినచో, ఇక సభులెరిగి కేంద్రాధిపతియగునలంధి గురువు పాపియగునట, ఇను, ర్శ్మి, కనాగ, మిగునములలో పుట్టినవారి కం రికిని గురువు పాపికొనలసి కచ్చును మారక విషము ములో కేంద్రాధిపతియగు గురువునకు దోషముగా నిర్వహించుచునేమో కాని, ఇతిర సందర్భములలో అరిడు ‘పాపి’ అయినాడెనట శివలము శాస్త్రమునకే కలంకము

“కేంద్రాధిపతిర్దోషస్తు
బావాన్ గురుశ్శుభా”

అను ‘జాతిక చంద్రికా’ వాక్యమునుబట్టి చేసిన విచిత్రసిద్ధాంతమిది కేంద్రాధిపతియొక్క ‘దోష’మునుబట్టి ఆగ్రంథకర్త ఆశయముకాని, ఆ అధిపతియచే గురువు ‘పాపి’ అనునది కొడు ఒక చిన్న ఉదాహరణము చూడుడు ధర్మరాజు మహా సర్వభూతుకు, నిత్య సంధుకు ఎప్పుడో వ్యాజయ చెట్టి ఒక అసత్యమాడెను. అది అరివిపట దోషమే. కాని దానిచే అరివని పాపి అనిలేము ఈ రెండిటికిని గొప్ప భేదము కలదని నివృద్ధయలు గ్రహించకపోరా.

(II) పై విషయగ పాపియైన గురువు నపకు భావమును విందుప్పిషితో చూచుటచే ఆ భావము పాప ఫలమైవలెదట!

వా దృష్టిలో, ఇదియొక విచిత్ర సిద్ధాంతము భావాధిపతి భావమున చూచినచో ఆ భావము తెలుసునని నున్నా చెప్పినాడో తెలియదు.

“యో భావః స్వామి సామ్యభావం
యోగో దృష్టియ మేతే”

అను మొదలగు ప్రమాణములచే అట్టిదృష్టి భావ పోషక సుగుండుట శాస్త్ర సంప్రదాయము కరాహమిహిరాచాన్యని ఉపలక్షణ మూరిమిది

“హా రా స్వామి గురుజ్ఞరక్షితి యతః,
నా నైశ్చిన్త, విశోక్తిక్రీడా”

(III) అంతి ద్దశములో సప్తమభావము కని గుణాల వలన పాపకర్తరి వాలయవలెదట! ఆ ద్దశములో అప్తకాధిపతి కగాని దృష్టి ల్పమునై నున్నది! సుగ్రుడు ఉచ్చాంతిలో నుండినా లగ్నాధిపతితో చేరినా, కశ్మిర కౌంతుడై సప్తమములో నుండుటచే ‘కా-కా భావవాళా’ అను వాక్యమునలన ధర్మ పాపము పాడెనట!

ఏమి పాపంజనన పాపం నైదిగ్గ్య మిది? దృష్టి, సంయోగము, పాపకర్తరి, మున్ను సయోగములు నవాంకి ద్దశమున కవ్వయించు సంప్రదాయము ఏ మహర్షి ప్రోక్షమా తెలిపి యుండెనో, విద్యాగ్ధుల కంత యుపరించి యుండెదది దృష్టిని పాధించి దారి రిలుక నిర్ణయించు నూత్రములను విధించిన శ్రీపతి ప్రముఖుల గతి ఏమి? పాపింకు సప్తమ కుగ్రుని ‘హరాకలి’ సర్పిలకు చెప్పింది కదా! కుగ్రుడు కశ్మిర కౌంతుడని, పాపము, కర్మగణరకకు తెలియదు కావోలు

(IV) నవాంకిలో సప్తమాధిపతి గురువు సప్తమములో స్వశ్రేణిలను కలిగి యుండెనా, శ్రీగురువు ఉచ్చ కుగ్రునితో చేరు చే అసభుపయినాడట!

విశ్వాచార్య మరెవని గురు కుగ్రులు పరస్పరసములేకాని శ్రీగురులుకొను మరె యెవవాచార్య ము మందో, నాగ అన్యోన్య మ్మిగులే విజ్ఞానము నూచించినది ఏ విహర్షి సిద్ధాంతిమా? కుగ్ర శ్రేణి ముగా గురువునక, గురు శ్రేణిములో కుగ్రునిక, శాస్త్ర గ్రంథములలో కుభి ఫలము చెప్పబడినకాని, అకుభి ఫలములేక వారొరికొకగ శ్రీగురువునచో, ఇట్టి ఫలము క సుననుట యొక్క సహాయకాదు. కావుననే,

“శ్రోతృ శాస్త్రేషు సర్వేషు
జ్ఞానీ తిర్ తే నరః కథః,
జీవస్య జ్ఞానీ తే శ్రీమా
యది, తిరుగ్యజ్ఞానీ కథం”

అవి ‘జాతక తిలక’ గ్రంథ ర్త నరు శ్రుతుల శ్రీమ
తివృత్త సిద్ధాంతమును అధిష్టించినాడు.

(౪) కుజుడు ఎనిమిదింటి ఉండుటచే కుజ
దోషమున్నది. ఇది వివాహ విషయమున మహాదోషము

ఇచట శృంగభయము నున్నాడు కుజుడు.

“సిరి రాశి స్థితే భామే,
కుజదోషో నరద్యతే”

అను అపవాద నూత్ర ముండుటచే, ఈ కుజ దోష
మునకు గొప్ప విలువ లేదనివచ్చును అది యట్లుండ,
ఉదాహరణులు శ్రావణుడు కుజుడు అష్టమ మండు
న్నచో, వివాహమై క్షేమ కలుగవచ్చునుకాని,
వివాహ భంగమగుటకు హేతువు మాపట్టదు

పాతక మహాకాయలకు ఒక్క నువది తిరిగి
ఫలమునకు పై కారణములు ఏ విధముగా తిగిన వన
వచ్చునో యాచింత్రుడు ఇట్టి కార్య కారణము సమ
న్వయమునకు ఎంత విలువ కట్టవచ్చునో, తద్దర్జాలే
ప్రమాణము

ఈ క్రిందనున్న పాతక జాతక చక్రమును
ఒక్కసారి కటాక్షింతురుగాక. నూతన గ్రహములు
సయితము దానిలో చూపబడి యున్నవి

రా 21-12 ధర్మ 12-55	క 22-48	పుణ్య 15-57 కు 28-28	28-46-2
క 3-48 (౪)	(పాతకము) కుద్ధ జాతక చక్రము	బు 7-15 కు 12-18 (౪) X 20-1 య 21-4	చాంపత్య 0-56 కు 19 41
చ 28-5			
		1 21-87	ఇ 5-82 శ 21-12

లగ్నము శోమరస భావముగల కుల. యమునితో కేరి
లగ్నాధిపతి శ్రుతుకు గగనమగ్గమున ప్రకాశించు
చున్నాడు భాగ్యములో రవి రాజయోగకారకుడు
(రక్తు పండుమాధిపతి) శివి ప్రబలాడై చార్లెంట
నుండుట లాభిపాదములో తృతీయ (విద్యా) వస్తాధి
పతి బృహస్పతికలకు గొప్పవిద్య, యోగ్యములవృత్తి,
ఆరీక వ్యాతంత్రము, విషయవిధేయతలు, నైతిక ప్రవ
ర్తనము, శాధుశీలము తెలుపుజాతిక మిది తగిన వేతన
ముతో యోగ్యమైన యుద్యోగము కలదు.

ఇకట ముఖ్యపదుస్య సప్తభావముగదా? సప్త
మాధిపతి కుజుడు ఎనిమిదిభాగల దూరములో అష్టమ
భావచంద్రియున్నాడు అశాశోగ్యము, అంధోశవము
కుఖాభావము దీవిఫలము కావచ్చును. భావమగ్గము
వకు కుజుడు దూరమగుండుటచే, ఈ ఫలములో
రహస్యమి నూటికి యేనిదివంతులకంటె హెచ్చుగా
రాదు ఉండుగాక

సప్తమభావ మ్యునింగువునకు శాంతిశ్రేణి
ములో మహానూనాది ఇంగ్లెండున్నాడుకదా? వివాహ
విషయమున జాతకముల వాస్తవమును కనుగొనజాలక
ధ్రువుపాలకుటో, ఇతరులచే నించించబడుటో, జరుగ
వచ్చును ఇకపోతే, ధర్మభావమగ్గముండే నికరముగా
వరుణుడు హి పెట్టుకని మూగ్నండియుండుట దగుట
కలు గమనించగలదు ఆకర్షణము, అపకర్షణము, అను
ధర్మములతో వివాహించు నేర్పరి వరుణుడు కనుక నే
విప్రలంభ శృంగార ప్రియుడిని, విదాకుల
గ్రహమని, ఇంకా ప్రతీతి వ్యాతంత్ర్య కాంక్ష
మిక్కిలములు పరిస్థితుల మార్పునకు తగిన
రీతిగా అతుకుకొని, పాండి, పానీ, మనుష్యభావము
ఇతిడు నేర్పరివిద్య అగుటచే, అతి సులభముగా
అతుకులు దోడిపోగలవు కావుననే, కాశ్యోత బంధ
ముగా కొనపాగ తిగిన వివాహపు విషయమున సామా
న్యముగా వరుణ వేదదోషముగా విర్రుకుచుండుట,
ఇట్టి వరుణునికి చాలింటి చంద్రునిమండియు, పదింటి
యమునిమండియు వింశతిశ్రేణి పుట్టినింటి పరి
స్థితులలో, శృతి, ధర్మలో, కంకణ ప్రావీణ్యము, లేక
చాంపత్య జీవనమువలెనా, ప్రతిబంధక సామగ్రిగా
విర్రుడగలవని దీని నూదన ఇట్టి వరుణుడు కుజశ్రే
ములో విలిచి చండకాపసుడై నూటికి నూరువంతులుఫల
మును తెచ్చి పెట్టుటకు వదుముకలుకొని సపమ భావ
మగ్గముండే యుండగా, అతినివి వదిలిపెట్టి ఎడమగా,
ఎనిమిదింటి ఎక్కడనో, మూగ్నండియున్న కుజానిపటి
రద్దుకులాగ నెలకొన్నయలో మూగ్నండియున్నదొంగ
కంటి దోషమునలక కొనరావచ్చగా, కంటె ప్రక్కన
కడుపులు మేపుచుండిన కన్ను ముగ్గు కొడుకు తుంటరి

నూతనగ్రహముల ఫలప్రదత్వము

యని వారితో కలగలేదనుచు మోసరను సామెత యగుచున్నదా?

ఏ యోగములయినా తగిన దశలలో కదా ఫలిం దగులవు? నేరమానదశలో లాభాధిపతి యగు చరితరం (కర్కటకు 22-48) జన్మకుటుంబ శీలద్రవ్యం గలగా, కనుక ఆవాహనము అరగను అనేది గరితరంకుటుంబ శీలద్రవ్యం (కర్కటకు 28-19) వచ్చినపుడే నివసము! కనుక దోషముల దశలో జరిగిన ప్రాకృతిక ఫలము వివాహము జరిగి విడా కుల వలన రావది జాతికులారీ పుణ్యము ఇంతవర కుగా చరితరం కుటుంబ ప్రభావము చేరితే చూపి యుట తియ్యదుండగా, అగ్రహానకు ఫలము లేదనుట కాస్త్రమర్థమే అనుచున్నదా?

దీనిని నదికి వల్లంకి, ఆ వజ్రమునకు 'నిర్వ జాతి' ముందునో మారముగాక అచట నియంత్రము కలుగని ప్రభావము మాపువలయునదా? ఇదే ఆమె నిర్వజాతిము

చ 28-17	ధర్మ 24-14	శీ 17-41	మ 18-12 ర 28-48-2
			మ 16-81 కు 29-19
		(పాయవ) వజ్రవాతము	క 4-58 X 5-48 య 28-20
శీ 9-40	ఐ 7-12 రా 17-41	ఇ 29-59	కు 28-32

ఇచట లగ్నాధిపతి కుజుడు, సప్తమాధిపతి కుక్రుడు ఈ ఇద్దరు ఎకరాశిలోనుండినా, పదుయొడు ధానిల అంతరములో ఉండుటచే, ఫలప్రదమగు సంయోగము వారికిలేదు ఆ లగ్నాధిపతి కుజుడో, వీరిపక్షి ఇందుని శీలద్రవ్యము, కుటుంబ సంయోగమును, అభింషించుచుండుట, కనుక ఆమెను మోసగించి స్వప్నీ చెప్పినాడు.

ఇచ్చట ధర్మవహువును ఎందున్నదో చిత్రించి లేచి, చదువరులకు కలుగని ప్రభావము కరతలామలక

మగుచు, చరితరంకుటుంబమునందే యీ కర్పారంభకాల మున ధర్మవహువును నిలువవలయునా? జన్మకాలపు వాగ్దానమును యాచికు కలులుకు నెరవేర్చినాడు ఈ సాక్ష్యము కనుక స్పష్టించివదిలించుకదా?

ఈ వార్షిక శీలద్రవ్యమును దైనికపద్ధతితో అనుభవ విశేషములు కలిగిన దినములకు చరింపచేసి చూచుచు గాక

1 నిశ్చయము అరిగినవాడు

కర్పారంభమునాటి నక్షత్రకాలపుక్తి = 8-84-28
కర్పారంభమునుండి దైన్యనిరంధు దినములకు

వార్షిక నక్షత్రకాలపుక్తి = 5-52-20
మొత్తము = 14-26-58

దీనికి చరితరంకుటుంబ = 29½ మకరము

అనగా ఆవాడు చరితర వార్షిక సప్తమము (ధర్మ) కన్న వారకముందలి లగ్నాధిపతి కుజునిపై నే నికరముగ నుండుననుట ధర్మసంపాదన కార్యమునకు తృప్తికర ముగా ఆవాడు పునాది చేతులకెత్తినదా?

(11) నిరాకరిత కారణము కలిగినవాడు

కర్పారంభమునాటి నక్షత్రకాలపుక్తి = 8-84-25

కర్పారంభమునుండి 220 దినములకు

వార్షిక నక్షత్రకాలపుక్తి = 17-57-5
మొత్తము = 2-81-30

దీనికి చరితరంకుటుంబ = 9½ సింహము.

ఆవాడు కలుగమహాశయము సింహరాశిలో 9-20 లో యుండెనని విన్నచో, పాత మహాశయము ముక్కుపై వేలికుక్కలగు చరితరంకుటుంబ బొయి బొయి ఆవాడు కలుగునని చేరుకోవలయునా? కలుగును పూనుకొన్న కార్యము నెరవేర్చుటకు ఇంత కంటే తగినదివను ఎందు లభించగలదు?

“సంపూర్ణ దృష్ట్యా తు దిశే ఫలం పూర్వో”

యోగస్తతే కాలే సమాగతాః ||”

అను యాదవమూర్తి సూత్రమును ఎంత వృద్ధియుగా అన్వయించు చున్నదో చదువరులు గమనించగలరు. ఇది మాటసాక్ష్య మనగలదా?

మరియుక్కనుట, ఉద్దేశింకపు వాడు వచ్చిన దినముననే దైనిక వాతమును వాధించినచో, దైనిక

భారతి

చతుర్థము (పరిణామము) జాతకురారి జన్మకాలపు ఇంద్రప్రస్థావనందే (కళ్యాణరాశిలో రేఖ భాగ) నిలిచి యుండిగలడు. తనజాతమే మోషగించితాడు ఇంద్ర మాయ ఇల్లు పరిగమించి ముప్పు న నేరిపోయింది బహుళః ఇతిర వ్యామోహమునకు చిక్కి అరిడ్డిని కర్తించె నేమో?

ఇంద్రా తనకు ప్రహములకు ఫలమున్నదో లేదో, మన విమర్శకుల కంటికి కనిరాకపోయినా, పాపక మహాకాయుడే తేల్చులగు

ఇంత చాలును. ఇతిగల, ఆంధులో పండితుల, అభిప్రాయములను విమర్శించుటకొని, వాడ ప్రతి వాదమునకు దిగులగాని, తాకు గుచించగ దానికి తలపిన యోగ్యుతి సహిమ వాకు చాలగు మాన సామాన్య విద్యార్థులు గమనించి ఆలోచించదగిన సమస్యలు కొన్ని ఇంకన్న కొర మన యా విమర్శని

విమోచనము ఇదిట ప్రస్తావించబడిన వచ్చినది. చదు వగులు మర్చింతురుగా!

ఒక్కటాట. గుప్తతనము దొకకాలమున జాతకు రాలు చేసిరి పునవకారము విమలఫలములో సర్వత సాన మయింది. ఆ ప్రతాత్నియ వివాహ రూపమున ఫలించకపోవుట జాతకురారి శ్రావ్య సుకృతి ఫల మునుకు ఎండేనాములేదు గొడవరికి ప్రపక్తలేక, గొట్టిత నే తొలగిపోయినది పీస లగ్న సప్తమములనై కథిద్వష్టిగల గుళువు లాధిపాత మంగువ్వాడు వివా హమే వివాహలు వెతుకుకొను అవసరము లేకుండ ఆ మహామహాపురు జాతకురారిని కాపాడినాడు 1959 ఫిబ్రవరి నూర్చి ప్రాంతములో కొన్ని కథనాలు తమ్రును ప్రతాత్నామహారము అత్రును వివాహ ముంకలము ముద్రుదియున నే చేసెలగు అట్లుమగ్ర హింపురుని భగవంతుని ప్రార్థించియుగా!

“మమ మది న సగుక్తం పజ్జనైః శ్రీమ్యుతాంతిత్ ”

వ ర ద వె ల్ల వ

శ్రీ దిలివాడ కాంతారావు

వ్రాసిన కురిగాయి పెలయేళ్లు పోగి, నడిలో కలి
గాయి ఏను ఒడు ముట్టుకూ చెల్లు పెరించి,
బాదగా నందలాది ప్రాణులను కలుపుకొని వ్రచ్చాంగి
పోతూ పోగుమంటూ దిగులకు దిగజారిపోతూంది అది
ఉచ్చక్రమంగా పొంగి వరద వెల్లువ!

తెలతెల వారే పయనం! దిగువున ఒక
గ్రామంలో తెప్పలతో యాది కర్రలు తీసేవాళ్ళలా
ఒకడు కర్ర అనుకొని కేవాన్ని ముట్టుకున్నాడు ఒక
జలదించింది! ఒక్కడు ఆయాసంతో చేతుకున్నాడు
ఆ కేవం అలా కొట్టికొని పోతూ పోతూ ఆ గ్రామానికి
దక్షిణంగా రంకుమైళ్ళల్లో ఉన్న కర్రలో ఒక
తుప్పరు చిక్కుకుంది ఏటి పక్షులను మేటియైన జలధి
లాగుకున్నది. పాతాంతం అయ్యేంతే వరద నీరు తగ
వారంభించింది తెల్లవారేసరికి ఆ కేవం అగిసచోట
లేదు రాత్రింతా నక్కులే కాక, తెల్లారేసరికి
ర బంగారుకూడా కొల్లలుగా చేరి ఖాళీగా చేశాయి.
మిగిలింది అస్థిపంజరం పరలోకం చేరి చెత్తను వ్రాసు
కొవటానికి పర్శివాళ్ళలో సందలనం బతులుజీరింది
గ్రామాధికారుల చెవులకు యీ వార్త చేరగానే పోలీ
సులు రావటం జరిగింది!

ఈ యెముకలకూ కేవలరీక్షకు పట్నం
పోయింది

“అయ్యో! పాపం! ఎంత పెద్దంటి యిల్లాలో!
కొలుకారి పడివుంటుంది జలదంతం చాచై లేవాలన్న
యెండుకు పెట్టుకుంటుంది” ఇలా వ్రాల్లో తలాలా
అనుకున్నాడు ఆ మనుషురించి వారం కోణాలవరకూ
మనిషే వార్త తెచ్చేవాడు. అన్నీ కమ్మనగట్టుగానే
వుండేవి

పోలీసు సేవనుకు మొగుడన్న మనిషి కాగానే
అసలు సంగతి ఆయనలని కళాండా వెంటవున్న వారి
వలన తెలిసింది.

“ఓ మొగాడు రామరామ ఆ యేడువు
చూపలేం! అంతటి వాడి పదువు వ్రాస్తాగా తియ్యలనే
కగలతో యాపని చేసిందివా!”

“అలాంటి వానికి యలాంటి చావురాక మంచి
చావుస్తుందా?”

ఇలా మనిషేలా అనుకున్నాడు విన్నవాళ్ళి
వుదంతాన్ని గరికొండలో చెప్పకున్నాడు ఆకొండను
మరి కొందరితో చెప్పాడు ఇప్పుడే ఆ చుట్టుపట్ల
యే అపది దిగజారితా యామె కి చెప్పకుంటారు!

ఆ మొగాడు రామమ్మ. సుహృదాణివుండే తీరితో
కీరం పొందితో వుండేది ఆ కళ్ళల్లో యేదో గంభీర
మైదమగుపు ఆ కీరరచ్చాయలో పాపపురంజలికింది!
పెద్దంటిపిరి తొడిగి నూ రకగాల పాలం - ఒక్కరే
మూతుడు అద్దివారికి నీ రటింపు ధర్మ ఉవాగడు.
తయ్యి చాదమండా యిచ్చినవారి ఏ సత్కార్యంలో
నైవారికి! పొలంకొప్ప వనియెమన్నాడంటే యే సతతం
మూడా సమైక్యతో వ్రాశామంతో పనిచేసింది ఆ కాంతి
గంభీరస్వరం ఆరించి పాటించేవారి అందయా!
అలాంటి ముట్టుంటేని మహారాజు భార్యగా వచ్చింది
యిద్దగుమ్మల రిల్లిఅయింది అయితా ఆమె నిత్య
యాదవి — యేలైతె చెగువుమగ్గలో పద్మంలా
ఆమె యెరికి అందలేదు — బహుశా పరమమూడా
నేమోపని కొన్నాకేగింది అదిమ పోల్కుకోలేక
పోయాడు

పైకి పద్మంలా అయిందిచితా యేద గట్టి కావాలా
ఆమెలో యేదో కింత్యం, ఆ దిగుల బురదలా యేదో
మరిసం ఆమె మృదలంతో చాగుంది పునఃపు
మీద ఒక నీరసభావం ఏర్పడింది తిరుగు తెలియని
గర్వం ఆమెను వెంటాడు అంటుకుంది.

బ్రతుకు తెలుపుకోసం చేపలుపట్టడానికి చెడువు
తుగ్గకురేరిం జాలివారిలా నీళ్ళున్న పీల్లి యింట్లో
కొలుకగా చేరాడు ఇద్దరునీళ్లలతోడి పెళ్లం
సత్నంగా నిల్లగా పెద్దబుట్టలాంటితిలతో అసహ్యంగా
వుంటుంది. త్వరపోతూవు ములిపని చేసుకొని ఆమె
ధర్మ యా పెద్దయింటిలో జాగీరదీసి, నేర్పుకున్న
భాగ్యంతో కొలంగడవారి నీళ్ళున్నకు ప్రక్కవా

తేమనకున్నది అక్కడకు ఒకటి తోలిపోడు— ఒకటిచేత ఒకమాట అనిపించుకొడు. మొగవాళ్ళింటనే పొగుపాలులేవు, మోటుదవంలేదు బహుశెయ్యదైవ మున్న ఇంటియెవరూ విడి విషయాన్నీ నుంచిన గారించాడు ఎవరికీ యివ్వని వ్యతంత్రం ఇచ్చాడు. ఇంటి యిల్లారి, నీమృన్నలో మిగతా మగవాళ్ళలో లేని అందమేతో అనుపించింది ఇన్నాళ్లు తమ కోరుకున్నదా దొరికినట్లు, ఎదుగుచూస్తున్నరునినీ వచ్చిపట్ల, స్త్రీకూర్తి ఆమె కంటికి నీమృన్నలో గోచరించింది—

పద్మం, కోరి జాలరినాని భుజానికి తాళింది బ్రతిపబ్రతుకు తలచుకుని జాలరి అది తప్పించుకొని చేపలు పట్టకొసాగాడు తాగా విహ్వరి భయ పెట్టింది ఆ ముగ్ధ ఆ అందాన్ని చూచగానే జాలరిలో దాగున్న, అచుకుంటున్న రసానుభూతి పొంగి పారింది అప్పటికి ప్రయత్నించాడు కానీ యెగురద లేకపోయాడు ఆప్యాయంగా ఆ పువ్వు తో చేతులతో చుటి వేళాడు వృధానానికీ వాడుకన్నాడు కుమ్మేన ఝుమ్మేనా వచ్చి వెంట తరిమింది ఆలంకరించు, బ్రతుకు తెలుపును మరచిపోయి భిన్నవిధాలతో చెరువున్నమీద సమతుల్యం వేచివున్నాడు చీకటిపడింది కుమ్మేన అప్పటికి గానీ పద్యాన్ని వదలేదు మెల్లగా చెరువులో దిగి యాగుకుంటూ వెళ్ళాడు ఎక్కిత్రపు వెలుగులో అర్ధనిమిషికే త్రయై యెగురుచూస్తున్న ప్రేమికి దగ్గరకు వెళ్ళాడు ఆమె యేడ్చింది ఆ యేడరాటు పోయిందరానిది నెమ్మగా అన్నీ "మాడు యీ చెరువులో బుడదా, కుప్పలూ ఎండ్రయా, కప్పలూ, జలకలూ తప్పించి యింకేమీ లేవు నీ నెంకికాలం యీలోకై నీటిలో యీజల చరాలమాధ్య యీదుకొనివుండగలవు? అందరికీ యీ నీరూ, యీగారీ, యెంతో గొప్పలావున్నా వాకు తూత్రం అనకాగ్యం అయింది పదిపది యెక్కడికో పోదాం వ్యతంత్రంగా నీతో వ్రంధల తోటి పోదాం," అంది చీకటి భయం భయంగా వుంది. ఏ సమయంలో యే జంతువైనా హాని తెలుగకయ్యు. కోరికలది వస్తోందీ నుంది—ఎన్ని జ్యోతిశ్శరీరాలు వంటి పుష్పాన్ని సృష్టించడానికి పువ్వుకు కావల్సో బుడదనుంచి వైకత్తాడు చుట్టూరేడు కల్యాణమైంది.

ప్రక్కనేవున్న రెండుమొగల కాపురున్నాయి. పువ్వును పట్టకొని ఒక మగమూలలో వున్న కుగ్రాహునికీ తీసుకపోయి ఒక గృహంలో దాదాడు ఆ అందాన్ని అనుభవించాడు రానురాను పువ్వు వాడిపోజొచ్చింది ఆ కంటికి పసంగుగా అగపవటం లేదు జాలరికి పెళ్ళాం పిల్లలు జ్ఞాపకం వచ్చాడు కొల్లలుగా చేపలుయిచ్చి అభిమానం చూపించి ఆ చెరువు జ్ఞాపకం వచ్చింది అయ్యో ఆ చెరువుకుధ్యలో అంత ఆందంగా వున్న పువ్వువా వేమ నీ వేదానవి మధవ పడినాగాడు తిరిగి ఆ పువ్వును ఆ చెరువులో వేసి తీసుపగ వేకుకోవాలను కున్నాడు తనవుని! తోవే పోయే ఒక మనిషి! తెలియజేసాడు

ఒకవాడు తెల్ల తెలవాదు సమయాన్ని యింటినుండు తో దెడ్ల బండి ఆగింది ఆమె అందులోనించి దిగిన భర్తను పెండు, తన విడ్డలను చూచింది నీమృన్న గజగజ నగనవారం భించాడు ఆమెకు పగదాల్చా మెరుసున్నాయి మనకును పాపానంచేసుకుంది అమ్మా అంటూ కాపురుని పిల్లలు దగరకు పరుగెత్తుకొచ్చారు ఆ రాయకద లేకు మొదలేకు ఆ దృశ్యం చూసి నీమృన్నకు కళ్ళలో నీళ్లు గిగురుని తిగిపోయాయి ఆ పద్మం కాగితంతో చేసి యెవరో చెరువులో వేసి తనను మధ్య పరచివట్టివేసింది, ఆమె భర్త పిల్లలను చేరజికి "ఇంకా ఇంటికి రావా?" అన్నాడు ఆ గోంతుకలో మగ్గాన పుట్టిపడుతోంది ఊలో ప్రజ యీగివా యాద "రాను" అంది రాజయ్య కలుపుగా భర్త కాస్త దగిరగా జరిగి "తమ్మ నుంచికొడు ఆకోవానుంచీ యీపిల్లల యేడుపు వివరక పోకున్నాను అన్నీ యివ్వాలను గానీ తల్లిపేరు యివ్వాలనా నీమీదైనా వివరం చూపించి తిగి రావా రాజయ్య?"

అతని మర్యాద, ఓరిమ, ఆమెకు కనిపించలేదు వినిపించలేదు. "అర్ని వదులుకో వేనచ్చాడు నీ నెవ్వరో నీ నెంకో. !" అంది

"అంగేనా " అన్నాడు.

అతని మాటలా పాపానాన్ని కరగించకపోగానే ఆశువులో ఒక వయసు తుల్కిన వ్యక్తి ముందుకు వచ్చి "ఇల్లు వదిలిప యిల్లాల, చెట్టువదిలిపోతే ఒక

వ ర ద వె ల్ల వ

టక్కు! అన్నిటికీ పెమించిన ఆచారాచారా యెదు
రాడతావు ?"

ఆమె యెర్రగించి చూసింది. శరీరమంతా పాలు
మంతో మండుకుపోతుంది. "నాకు ఏళ్ళెంతా తెలిసినా
నాకు తెలిసినదాడు ఆగుగో నా దొక్కజే మీ
రంతా పాండి పోతారా లేదా?" ఆమె కనీసేసింది
ఆమె నిష్ఠలు కట్టుకుంటే ఏమ్యున్నాదా (గుర్తి)
పడి ధియపడ్డాడు ఆమెనుంచి గంభీరమైన గొంతుక
కుర్చీ వినిపించింది. "ఓ అమ్మో! ఇప్పుడు ఒక్క
వింకంతో పున్నావు నీ కేవల తెలిసినాగు దేవుడూ
లేడు! నీ తీ రెంటాన్ కాస్త వాడిపోగానే నీదరికి
నీదూ చేరదు ఎక్కడో మాగుమూలలో గతిలేక
చచ్చి వెళ్ళులచేతి, మళ్ళులచేతి, రాబందులచేతి
వీలించుకుంటాన్ ?"

"నీకు చచ్చాక నాకేమిలే నీం? నేను చూడొ
చ్చావా? నావ విమ్యున్నతో నీ ప్రకుమా చావునా!
వాడి చేతులతో నన్ను పొడిచి నా నేను సంతోషంగా
చచ్చిపోతాను ఈ లోకంలో వాడొక్కడు తిప్పించి
నా కంకెలూలేదు."

అంటూ ఆమె ఆక్క సమంచి గలగల కదిలి
పోయింది మున్నూ మూగినవాళ్ళు 'ఫీ ఫీ' అన్నార
తుప్పన పూకారు "అది మరిషికాదు పసుపు!"
అన్నారు "దానికైవా కొంత నీకుంటాది దివికి
లేదన్నాగు నానాదుర్భాషలూ ఆదాగు. ఒక కూల
తలపట్టకొని భుగ్గుండిపోయిన యజమానిని చూడ
గానే నీమ్యున్న దగ్గరిగాపోయి కాళ్ళు పట్టకొని నల
వల యేడ్చేకాదు.

"నా నాఖరుగా వుండొద్దు నాతో సరిపడు
నంగా వుండు" అన్నాడు నీమ్యున్న గతకున్నాడు
అరిసి పాదా లొత్తిడానికి పనికొస్తాడారను యెన్ని
అంతియు లేదా!

"నీకు కొంతపాలం యిస్తాను. దున్ను కొని
చూయగా ప్రతికండి!"

ఈ మాటలు సంతోషంతో పాలు ధియన్న
మాడా లేకరించాయి. ఎందుకో గుండెదడపట్టకుం
యీ భూమి యిచ్చి తన పిల్లపాపతో ప్రతికమనలేదే!
ఈమెతోనా? ఈ రాయితోనా తనకాపరం? తప్పని
తప్పకోయాడు చెప్పలేపోయాడు. అంతిదూరంలో

దున్న ఆమెను చూడగానే తనకు ధియంతేసింది.
నీవంగిది చూచినట్లయింది మొదట నిష్ఠ
న్నాడు "రండి! ఇచ్చిగా బండియొక్కండి"
అన్నాడు ఆ గంభీర కాంత స్వరాన్ని పాటించే ఆల
నాటుకొద్దీ నీమ్యున్న బండిలేవు నడితగానే ఆమె
ఆపడానికి పరుగెత్తుకు వచ్చింది "తప్పు తప్పు మళ్ళీ
ఆ వరకానికి వెళ్ళొద్దు మనం ఇక్కడే యిలాగ
వుండిపోదాం ఒక్కసారి యిద్దరు ఇక్కడే చచ్చి
పోదాం!"

ఆమె ధాటికి నీమ్యున్న బండిపోయాడు కాళ్ళు
కట్టకన్నట్లు నిల్చుండిపోయాడు ఆమె ధిర్త ఒకసారి
ఆమె లేపు యెగడిగా చూకాడు ఆమె శరీరం కలవ
రిస్తోంది కోరింకో కోరిస్తోంది మతిచెడిన మనిషిలా
కొద్దిగా పిచ్చిచేష్టలు అగపడ్డాయ్. అంతిమందీలో
నీమ్యున్న చెయిపట్టి లాగే ఆమె నానానాన్ని చూసి
పొరుషాన్ని ఆపుకోలేక పోయాడు. దిగ్గరగా "వాడి
త్రాళ్ళతో కాళ్ళు చెయిలూ కట్టి బండిలో వెయ్యిం"దని
హుమం వారి చేతు

ఆ అబ్బ అరవిదిమంలో శరీరపాదహిందశం జరి
గింది బండి కదిలిపోతోంది ఆమె యెంత గుంజాటన
పడినా లాభం లేకపోయింది ఊళ్ళోవాళ్ళు వున్న
సామానులు బయట పడలేనీ "నీలాంటి నీదురాలు చూ
స్తూళ్ళో తప్పని కేకలు వేకాడు ఆమె కీ కేకలేనిది
పించలేదు బండి వెనుక పరుగెత్తింది కొంత దూరం
పోయాక ధిర్త బండి ఆపించి "మీదికి రా!" అన్నాడు

"నేరాను నీమ్యున్న కట్టువిస్తూ. ఎక్కడికో
పోతాం!"

మళ్ళీ బండి తో రించాడు ఎంత బ్రహ్మాండమైన
యెండి పొలాల త్రోవలోనుంచి యెడలండి పరుగు
లేకుతోంది ఆమె కాళ్ళు పొచ్చి రెక్కపోయాయి,
పాపం చేసివట్లు చెమట కాలుతోంది. దానాం
బ్రహ్మాండంగా వుంది కాళ్ళు పట్టుతిప్పి పీకకుతు
న్నాయ్ శరీరమంతా కందిపోయింది విరళోపిన
జాతుతో వున్నకొద్ది కైత్తో బండివెనుక పరుగె
తోంది .. అదిగో జాడు! ఒక్క స్వాధీనంలేవుతోంది,
ఎదురుగా బండి రెండు బట్టగా అగపడి. మనగ
మనగగా అనుపించి. ఒక్కసారి కూయమైపోయింది
బండి ఆగింది మొదట మార్పు పోయిన రాజన్యుకు
బండిపొడి వేకాడు. నీరు చల్లాడు. ఆమెకు తెలివితప్పి

నరి! చాలా రాత్రయింది మాట రాత్రే తను ఎక్కడి వున్నా సరిగా నున్నా రాత్రే ఆరి వేస్తున్నట్లు నైగ చేసింది కడుపునిండాక సకుట వచ్చింది కానీ ఒళ్లంతా పలుచదరివట్టింది చుట్టూ యాగివున్న ప్రజలందరూ మౌనంగా వోపడి పడుకుంది. తెలివి వున్నా ఎదలో వున్నట్లే ఎటించింది ఆ రాత్రంతా తన కాళ్ళ వేపు యెడలో కుర్చీమీద కూర్చున్నాడు అప్పుడప్పుడలా విసుగుతున్నాడు చిన్న పిల్లవాడు యేడుస్తంటే వెలి జోకొడుతున్నాడు. ఆమె వుండు రేచే నరి! కుర్చీమీద కూర్చోనే కునుకుతున్న ధర్మ ఆలసిం చాడు

‘కుర్చీ యీ కైగులో యెందుకు వేలావే జేసుడా!’ అనుకుంది ఎంతోనూ చూడలేదు ఎవరు మాటలు కలుపుకున్నా ముఖం తిప్పివేస్తోంది తనకు కానీవినవన్నీ అపకృష్టంగా దిగి పువ్వువచ్చాయ్ ఎప్పుడో చీటి పడుకుంటే యెగురుచూసింది. చీటిపడింది నది రాత్రి కదలడానికి నిలుచేండా ధర్మ కాపలా కాస్తన్నాడు ఒకటి రెండుసార్లు లేవటా క ప్రయత్నిస్తే మొలకు యేంకావాలన్నాడు బావాలు చెప్పడండా పడుకుంది. ఈలోగా వురుములు ప్రత్యేక వున్నాయి లేచి ధర్మ వేపు చూసింది. అలా కుర్చీ మీద కూర్చోనే చిన్న మాగమ్మ విద్వంసాతున్నాడు కడులుదామ నేసరి! దబదబ వస్తోం ముందుకొచ్చింది ఆ వానజిల్లుకు లేచిపోయాడు కూర్చున్న ఆ మమ్మను చూచి “విద్వంస రాత్రేదా” అన్నాడు

జవాబులేదు కానీ అలా ఆమెవేపు దృష్టి పొగించి చూశాడు. అతినిగో యోగ భావుత్వం పొంగిపొరలింది ఆమె సహజంగా తనకన్న అనురాగం వుట్టించింది “వికరం వేసింది అరచేతిని ముడిచి కుడి అరచేతితో ముడిచింది తన చేతిని లాల్చిస్తున్నట్లు నిమగ్నంగా. “యేనోకప్పు తెయ్యకపోలే మరిషే ఆమె తాత నీకు ఎంగులోనో లోటు చేపివుంటాను చింతనూకు! నుచ్చవున్నా చూచేవాళ్ళకి ఒక్క పూక రిస్తుందిగా. ఏమంటావ్!”

ఆమెనికొరంగా “గంగలో దూకుతాంటాను!” అంటూ కుర్చీ వేరవదిపోయింది

“నీవు మంచివానివే. నీనోటంట ఆలాంటి మాటలు నోవోయికైతా రామాదెను!”

“నీదే అంతానిజం నాదే అంతా అబద్ధంలే. ఊహా” అంది

ఈవాడును ఎట్టి పాములపెట్టెలో పెట్టి నాయంకా మచ్చిక చేయలే పోతున్నారని పాములవాడు చివుక్కుచున్నాడు

ఆమెనునడిగొనా మధ్యాహ్నం అయేసరి! ఆ వూరి! ఆమెకునిది తిర-క్షణాలు గాపాడేయేమ ముందుక వచ్చింది ప్రవాహం రానురాను పెద్దదై చీటిపడి నరి! యేగు రెండు ఒడ్డులకు అంటుకొని పొగతోంది హోయ నేజిం మెలుదూరం విరిపిస్తోంది వానజిల్లు చెరువులు నిండాయ్, కప్పులు తోచే పెప్పులు కొడు కున్నాయ్ కాలకలు నిండి పాలా గ్లాపారి వుభాలు మెదలు పెట్టించాయ్ పనిపాట్లలో జోక్యం చేసుకోకండా ధర్మ యింట్లో వేసేన్నాడు ఆమె ఆకోవాన లేచి తిలగువ్రుకుంది చీర కూర్చింది ఒంటినిండా నగలూ ముఖానిండా బొట్టు పెట్టుకుని వేరంటాజలా పసుపు రాసుకొని తయారయ్యింది ఆమెనో మాగ్గును చూచి ధర్మ ఎంతో మృదాడు. ఆరాత్రి తనకు కంటి నింపుగా విద్వంసపట్టింది

వీమ్యున్న ఒంటిగా తన యింటికంటే మంచం వేసుకొని పడుకున్నాడు కొంతతరమా పిల్లలు తినిమిద ఎవారీచేసి ఎంతోప పెట్టి యింట్లో విద్వంసాచూగు తిర వారి పెళ్ళాం మాగ్గడి చాలా రాత్రయిందిని పోయి ఇంట్లో పడుకుంది చీటిగావుంది ఆకొకప్పు నిశ్చిత్రాలు మెరుస్తున్నాయ్ దగ్గరగావున్న యేటి గంభీర మైన అగవు విరిపిస్తోంది వీమ్యున్నకు విద్వంస రావటం లేదు తన యజమాని రాజమ్య అంతా జ్ఞానం వసున్నాగా యజమాని వుదారసభావం తలచు కుంటుంటే ఒక్క పులకరిస్తోంది. మునులోనే కవు డిగో సమానమైన చూరాజవి మొక్కుకుంటున్నాడు రాజమ్య పొందర్య మంతా కలికు కట్టింది—ఎక్కడి కంది అక్కడ—ఎంతో పొందికైన ఒక్క—మంచి సారా త్రాగినట్లంది ఆమెతో సంసారం! ఆక్షణం లోనే తన పెళ్ళాం తలపుకొచ్చింది ఇద్దరినీ పోయి కోవటం జరిగింది ఇదా వుర్తి యెర్రరాసులది— మెర్రినిముద్ద—అది తనకంటే నా కెన్నిసార్లు గంట పోసింది. దివి ఒక్క కోస్తే అంతా మంచే! అభి మానకు! కాకపోతే సరితిని పట్టుకొని వూరురా తిరిగావెందుకు? యింటికి లేలేపోయావా అని అడుగు

వ ర ద వే ల్ల వ

తాదా! "నీకోసం అంత బ్రతుకూ కావద్దన్నది నీతో నేను కుఖపడ్డాను అదీ కుఖపడనీ—కాళ్ళో నెల్లెల్లాగ ముసుకుంటాను—దాని కింత నీస్తాను—" ఇలాగన్నా దే యిచ్చాడో? కష్టమవుతో పుట్టిన పిల్లలు అమ్మా అని యేదీసి మీదికొస్తే కదలేదు మేనల్లెడు అదొక్కడో? అది మనిషిపుక్కు పుట్టలేదు కానీ కోస్తే అభిమానమేలేదు అలాంటిది నాయుంటి కోస్తే పులిలాగ నమ్మ ఎంగేస్తాది—దాని కడుపులో ఒక పిల్ల పుట్టే కాపిల పీకలు పివేస్తాది! దాని! వ్రాలోనే చోటు యివ్వకూడదు చూడు ముల్లా కట్టావారండో ముందో ధరించడాని? దాని! నాకు సమ్యంగం యేం వున్నాదని యిలా ఆలోచించుకుంటూవుంటే యెవరో అరిచివూడ చెయ్యి వేళాదు. గడుక్కుమని తిలెత్తేవరికి రాజమ్య పింగా రించుకొనిన గిన్నె కామినీ తలలావుంది పదపద అన్నది తొందరగా 'రామ' అని చెప్పటాని? నోగు కండ్లేదు లేచాడు. ఆమె గబగబ నడుస్తోంది ముందుకు మెల్లగా అడుగులు వేస్తున్న పిమ్మన్నను చూచి ఆగి "దా" అని పిలిచింది గబగబ తివకు తెలియకుండా నీ కాళ్ళు కదిలిపోయాయి

ఊగు చాటాను. మక్కల నిలుగులో యేటికడు నెంబడే త్రోవలో వాటూ నీ నెనువున్నవాడిని ముందు పడవనుని ఆమె త్రోవ తిప్పుకుంది ముందుకు నాలుగు అడుగులు వేసి ఆగి ద్రోష్టం చిక్కబయటోని యొక్కడికి అన్నాడు ఆమె సహజాంభోధిరంతో "నీ నె క నీ వస్తాను ముక్కుత్రోవకొన యివక దిబ్బలుకొన గంగలోనికొన గజవానికొన ఎరికొనితైవా . నీతోనే వస్తాను తీసుకుపో " అంది

పిమ్మన్నకు కాళ్ళు ఎరిగా ముందుకు పడటంలేదు. ఈ ఘోషాంశ అనురాగంలే అతరిమై బంధం తివనివనకను లాగుతోంది అడమనిషిలోవుండే మానవత్వం తిలుపుకునచ్చి యింటివేపు తిరిగి పరుగెత్తిమని ప్రార్థనాస్తోంది పిల్లలపై కన్న రింద్రడి సహజంగా వుండే మమకారం మనసులో మథం చేస్తోంది ఈ తెయ్యలిని యిలా విడిపించుకొనటం—తన నిర్మలమైన బాలకు అకుగా కాసింది దోచుకుంటూ కలుపుకుంటూ బొప్పలుపెడుతూ కడులుతున్న యేగు ప్రక్కకి వుందని కుప్పించింది తనకు కేవలమైంది, కాగ్య నిమిత్తుడై ఆగాడు

ఆమె అరిచి భుజంపూడ చెయ్యి వేసి "దీకలని ధయంగా వుందా?" అంది

"లేదులే " అన్నాడు

"హామ అంటానువా? అది నిమ్మ కరిస్తే— నేనూ కరిపించుకుంటానులే పద పద !" ఆమె కదలి అరిచిని, తన అంబమెం బాహువులలో ముట్టి వేసింది ముఖంలో ముఖం పెట్టింది పిమ్మన్నలో సందలనం కలిగింది ఆ నిశిలో నిశాదగడయ్యాడు పువ్వులూరిగా నలిపివేసి ఉద్రోతంతో ఒక్కచారి గంగలోనికొ త్రోవ వేళాడు! తిరిగి యేమి తెలియజేయి యింటివేపు నిద్రపోతా కి పరుగెత్తాడు

రాజమ్య దరిపోయి ఒక దళాల్లం గడిచింది ఆ గ్రామం విశ్లేషార్థికి యేటికడు ఒక మనిషి కనిపిస్తాడు యేటివేపు దూపిస్తా "ఎన్ను రయ్యని పిలుస్తావా! మీకు నివపడలేదా రాజమ్య పిలుపు అదిగో అదిగో!" అంటాడు ఆ యువపల్లవున్నా చాళ్ళు "పిచ్చి పిమ్మకు బాబూ, రయ్య పాబూ అదీ మాట అక్కడే వుంటాడు!" అంటాడు

కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రము

శ్రీ సి. వరహారావు

ప్రాచీన హైందవ రాజనీతి శాస్త్రవర్ణితలో కాటిల్యుని అర్థశాస్త్రం అత్యంత ప్రధాన స్థానాన్ని ఆక్రమిస్తుంది. కాటిల్యుని, మహారాజనీతి శాస్త్రంపాలిట మహాన్నత భాండాగారం దీన్ని రచించినవాడు కాటిల్యుడు లేక చాణక్యుడు. ఇతడు తక్షశిలానగరంలో జన్మించాడని కొందరు, (దరివిజేతకుడిని మరికొందరు పోగుతున్నాడు ఇతడు ఆంధ్రుడని ప్రవాదం కూడా ఉంది. ఏది ఏమైనా, ఈయన జన్మస్థానం యిది అని చరిత్రపండితులు యిదమింకగా తేల్చలేదు. ఈయన వేదవేత్తయేగాక కాటికలపు విద్యలన్నిటినీ, సమగ్రంగా అభ్యసించిన వాడు తక్షశిలావిశ్వవిద్యాలయంలో విద్యార్థిగావున్న దినాల్లోనే మౌటయ్యాడని (దొంగ వాడేములు) తియ్యగచేసేవాడనీ, 'సుంటకక్క'వంటి తెలివి తేటలుగలవాడనీ ప్రతీతి "ముద్రారాక్షస" కాటక కర్తవన విశాఖదత్తుడు "కౌటిల్యుః మటిలమతిః" అని ఒక పాత్రించే యాయన కిలాన్ని అభివర్ణింప జేశాడు.

కాటిల్యుడు "అర్థశాస్త్రాన్ని" క్రీ. పూ 300 ప్రాంతాల రచించి వుంటాడు. కొంతింకా తప్పిన కాటిల్యుడీ యీ మహాగ్రంథం కీర్తి చంద్రిక, మూర్ఖశిరశాలాగ దళిదికల ప్యాపించాయి. క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దంలో జీవించిన కొమండకుడు తన "నీతి సారం"లో కాటిల్యుని ప్రాశస్త్యాన్ని వేనోళ్ళ ప్రశంసించాడు. కాస్త్రాంబుధిలోనుండి కాటిల్యుని మనీ రాజనీతి శాస్త్రాన్ని అద్భుతంప జేసిన మహాన్నత ప్రతిభాగాలిగా కాటిల్యుణ్ణి వర్ణించాడు. క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దంలో జీవించిన ధనధూతి తన 'మహావీరచరిత్ర'లోను, ధనధూతి 50 సంవత్సరాలకు పూర్వమున్న మహావీర దండి తన 'దళకుమార చరిత్ర'లోను, క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దంలో వ్రాయబడిన 'వారదస్యూతి'లోను, కాటిల్యుని శాస్త్రం ప్రస్తావించబడిన గమకార్తం వ్యాఖ్యభాష్యము క్రీ. శ. 850 లో వ్రాయబడిన 'యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి'లోంటి ధర్మశాస్త్రగ్రంథాలు, మేఘాధి, మల్లిశాఘదూ వంటి సుప్రసిద్ధ వ్యాఖ్యానకారులు, కాటిల్యుని పేర్కొన్నాడు ఇంతింకా మహావేదావుల, ఉద్ధండ

పండిత ప్రకాంతుల దృష్టి ఆకర్షించిన యీ గ్రంథం కొంతకాలం అదృశ్యమైపోయింది.

మూర్ఖచంద్రులు ఆప్తావంతావున్న గ్రీకు రాజులారీ మొదటిను, తన 'ఇండికా' గ్రంథంలో చంద్రులును సూర్య విశేషమును సమాచారాన్ని అందించి, మూర్ఖచంద్రులూ స్థాపించి, చంద్రులును ప్రధానానుభూతులుగావుండి, దైవందివ రాజ్యకాండ విరహానలో పొల్లొనివ కాటిల్యుని పేరును పేర్కొని పోవటం విజంగా ఆశ్చర్యకరమైన విషయమే! దీన్ని ఆధారంగా చేసికొని, కొందరు పాశ్చాత్య, భారతీయ పండితులు కాటిల్యుడు పుక్కిటి పురాణానికి చెందిన వ్యక్తి అనే నిర్ణయానికి వచ్చాడు. ఐతే వారి లండన్, పారిస్, బెర్లిన్, విరాధారావి చరిత్ర రుజువుచేసింది.

కొన్ని శతాబ్దాలాదిగా ప్రాచీన హైందవ రాజనీతి శాస్త్రం పాలిట కామధేయపులా ఉన్న 'అర్థ శాస్త్రం' కొంతకాలం మరుగునపడిపోయి, 20 వ శతాబ్ది ప్రారంభంలో, 1900 ప్రాంతం దాక్కురక్కాడు కాస్త్రాచేకమగొనబడింది ఆయన యీ గ్రంథంలోని కొన్నిభాగాలు ఇంగ్లీషు భాషలోని అనువాదించి ప్రచురించాడు. దాంతో యూరపియన్ పండితులు, ప్రత్యేకంగా జర్మన్ సంస్కృతి విద్వాంసులు, దీన్ని అధ్యయనం చేసి పరిశోధనలు ప్రారంభించారు. అంతి కాక, ప్రాచీన హైందవులకు స్వతంత్ర అర్థశాస్త్ర మంటూ, ఒకటి లేనిది ప్రచారం చేసిన యూరపియన్ పండితుల దృక్పథంలో కాటిల్యుని పునర్వ్యవస్థ విస్త నాత్మకమగు మాన్యురు తీసుకువచ్చింది. అంతేగాక, కాటిల్యునికీ పూర్వము, తిదనంతరము ఎన్నో రాజనీతిగ్రంథాలు వ్రాయబడ్డాయి. అనన్యకాటిల్యునిలా, ఏదో ఒకవాడు వెలుగులోకి రాకుండా మూసిన ఆశ్చర్యము.

కాటిల్యుడు 'అర్థశాస్త్రాన్ని' రచించేందుకు మూలకైతి ఉపయోగించాడు. అందుచేత, ఆయన అభిప్రాయాలు అతివిశుద్ధంగా కన్పిస్తాయి. గ్రంథంలో వుపయోగించిన పరిభాష, తిక్కన సంస్కృతిగ్రంథాల్లోగానీ, విఘంటువుల్లోగానీ కన్పించదు. కాటిల్యుని వివరవచ్చిన గ్రంథకర్తలు ఎవ్వరూ ఆయనలా రాజ్యపాలనకు సంబంధించిన విషయా

కౌటిల్యుని ఆర్థశాస్త్రము

లన్నిటిని విధులంగా వివరించలేదు. కాటిల్యునిలో ఉన్న ఆర్థశాస్త్ర ప్రచార ధర్మస్తోత్ర యోగవృత్తాని అధికారము గూర్చిన ప్రకరణాలవంటివి కొనుదకుని "నీతిసారం"లోగానీ, కుశ "నీతిసారం"లోగానీ లేవు కాటిల్యుని రాజ్యాంగతంత్రం గూర్చి ప్రాచీన కాస్త్రవర్తియైన చీవీన వీధాంతపరిపాటి కాటిల్యుని ప్రధానమైన ఆధారం

కాటిల్యుని అవతరణ కాలంకాటిల్యుని భారతదేశం లోని వివిధపరిస్థితులు అన్వేషిస్తూ తయారయ్యాయి మ్యాసిడోనియా దేశస్థుడియిన అలెగ్జాండరు, ప్రపంచాన్ని జయించాలని కాంక్షతో జైత్రయాత్ర ప్రారంభించాడు పారిసీ పాత్రాన్ని తన పాత్రాకాంతం చేసికొని, హిందూక్షన్ పర్వతాలకాటి, క్షీ పూ 328 లో భారతదేశంపై దండెత్తాడు ఆ కాటిల్యుని, ఉత్తర భారతదేశంలో చిన్న చిన్న రాజ్యాలు అసంఖ్యాకంగా వున్నాయి అతానామరే, విరంతరం కలహంతిప్ప మరో వ్యాపకంలేని రాజాలు, భోగభాగ్యాలమధివిస్తూ, బతుకున్నారాళుని పంజాబ్ చిన్న చిన్న భాగాలకింద చీలిపోయింది దేశం విక్రమ, క్షేమము మరగి, విశిష్టత్రువు చేక పూర్తిం త్రాగి దొంగిరింద వీధిపట్టణమూడా, కాటిల్యుని రాజాలు, (పురాతనముకంటే రాజాలు తప్ప) పరస్పరం కురుకలు దిరిందుకొనే యత్నంలో ఉన్నాయి అలాంటి పరిస్థితులలో అలెగ్జాండరు దండెత్తాడు అలెగ్జాండరు దండయాత్ర భారతదేశ రాజకీయాకాశాన్ని తాత్కాలికంగా ఆవరించిన కౌరు మేఘం ఇది పంటనే అదృశ్యమైంది

గ్రీకుదండయాత్ర కొన్ని సత్కృతికలకునాడు కొన్ని దుష్కృతికలకునాడు కలుగజేసింది గ్రీకు దండయాత్ర ఫలితాలు, హిందూసంఘం ఆచార వ్యవహారాలకు కొంతవరకు కలగజేసింది చివరకు, కొందరు రాజవంశస్థులు, గ్రీకు వాధిపత్యాలకు తమ కన్యల విచ్చి వియ్యమొందారు. మార్య దండనలు, సల్యాక సేనాకులును వివాహమాడాడు దీని ఫలితంగా హిందూ సంఘంలో వర్తమానకర్తల ప్రారంభమైంది వైదిక మతానికి దుర్బల ప్రాప్తించింది కాటిల్యునిలో, దేశంలో జైల బాధలు ప్రబలితూన్నాయి మారగొన్నాయి కాటిల్యుని కాలంకాటిల్యుని, మగరాజ్యాన్ని సవనంతులు పాలితున్నాను నందులలో చివరిరాజైన ధవనందుడు ప్రజాప్రతినిధిగా తయారై, ప్రజల్ని హింసించడం జరిగింది అలాంటి పరిస్థితులలో, ప్రజాకంటకంగా తయారైన నందిరాజులపాలన మదమట్టింప చేసి, వైదికమతాన్ని పునరుద్ధరించేందుకు, కాటిల్యుని

కాలంకాటిల్యుని, మహాకూటకుల చంద్రవర్తను, అవస్థ పాత్రాన్ని ప్రతిభాకారి, అభులవభులనా రాజనీతి కాస్త్రపారంగతుడైన కాటిల్యునిగా కలిసి, బ్రహ్మాండమైన వైఖ్యాన్ని సమకూర్చి, వంశులను కీడించారు మగరాజ్యాన్ని విశిష్టమకొన్నాను ప్రాచీన హిందవ రాజకీయకాలంలో విలువ మిలుపు మిలుపు మంటూ, ఆయుధ దివ్యకాలంలో ప్రకాశించిన ఆదియ గల సంఘాలు కలగమీనా మార్య పాత్రాజ్యంలో వైదిక క్షేత్ర సహాయంతో కలగించివేయబడ్డాయి. ఈ విధంగా భారతదేశ చరిత్రలో, మొట్టమొదటిసారిగా, సువికలమైన మార్య పాత్రాజ్య అవతరణం జరిగింది.

కౌటిల్యుడు . వైదికధర్మపరత్వం

కాటిల్యుని వైదికమతంపై అధిక తిరుమయిన అధికమానం చూపాడు తాతని వైదిక ధర్మ పరత్వాన్ని కాటిల్యుని రాజ్యాస్త్రంలోనే ఎన్నో వివరణలు ఉన్నాయి. కొనుదకుని కాటిల్యుని కాస్త్ర పాండిత్యాన్ని, వైదిక ధర్మపరత్వాన్ని, అపాధారణ ప్రతిధిని యా విధంగా ప్రశంసించాడు

"వంశే వికల వంశ్యానాం ఋషీణామివ భూతానాం అప్రతిగ్రాహకానాం యో బభూవ భువి విమతః జాతీతేనా ఇవాప్రిమ్యాన్ తేజాన్ తేదవిదాం తరః యోఽభిరవాన్ సునతురః చతురోఽప్యేక తేదరత్ యశ్యాభిచార త్రేతేన వజ్ర జ్వలన తేజసః పపాతాయాతః క్షీణాన్ కుపర్యావందపర్వతః ఏకాకీ కుంతికక్రూయః కక్త్యా కక్తీరౌపమః ఆజహంస్పృంధా ను చంద్రవప్తాయ మేదనీమ్ నీతికాస్త్రామృతం ధీమాన్ అర్థకాస్త్రమహోదధేః సముద్ధితా నమ స సైవ విష్ణుపాతా నేననే"

అప్రతిగ్రాహకమైన ఉత్తమ ఋషీ వంశంలో పుట్టించి, తేజాత్ శాలు వేదాలనీ ఒకే వేదంలా అర్థయించేసి, సర్వకాస్త్ర విష్టతుడై, పవిత్ర తేజసమున యాగాన్నిలా ప్రకాశించి, అర్థ ధర్మ రక్షణకారకు విదేశీ విజృంభణాన్ని అణిచి, అద్భుత కుంత్ర సామర్థ్యంతో, వందపర్వతాన్ని, గిరి నేనాదిలా ఒంటరియై స్వకీలక వియ్యాలించి, మార్య దండనలను విక్రవర్తిత్వాన్ని సాధించి, అర్థకాస్త్రాంజలికుండినీతికాస్త్రామృతాన్ని పుష్కరింపజేసినమహోన్నత ప్రతిభాకారిగా, కాటిల్యుని, కొనుదకుని ప్రశంసించాడు. వైదికధర్మగతు, మార్యపాత్రాజ్య సాధన తత్పరిపాలం ఇతే కాటిల్యుని ప్రధానాకాయలు అందుకే తామరచించిన అర్థకాస్త్రంలో వేదాలకు, రామర్వర్త చతు

రాజ్యమును ఎక్కువ ప్రామాణ్యము నుచ్చాకు రాజ్యము పరిపాలించే రాజకూటులు, చిన్నకాటి నుండి వేదవిద్యలు, వర్ణాశ్రమ నిర్మాణములు, అగ్ర యువం చేయాలని, నిర్దేశించాడు రాజకూటులు ప్రాంతికాలాన మాప్రకారము, రథ ప్రమాదములు అర్ధ సిద్ధా మధ్యమాం పూట మహాభారతి రామాయణాది పాపాలని వింటూ కాస్త్రులలో శిక్షా పాపంబు లంటాడు నాలుగు వరాలు కలిగి, నాలుగు ఆశ్రమాలు కలిగి రాజమని చెప్పాడు ఇలాంటి లోకం రాజ దంపంచే పరిపాలించబడి 'స్వార్థాన్ని కర్మాభిరతిమె తిరుతిరు మారణ్ణి ప్రకర్తించుచున్న' దంటాడు హిందూసంఘముందలి నాలుగు వరాలు చెందిన ప్రజలు ఈ క్రింది వృత్తున్న స్వీకరించాంటాడు బ్రాహ్మణుని అగ్రయువ అగ్రయువ యజన యజన ప్రతిగ్రహములు, క్షత్రియుని అగ్రయువ యజన యజన ప్రతిగ్రహములు, వైశ్యుని అగ్రయువ యజన యజన దాంబ్యపి పాపపుల్య వాణిజ్యములు కూగు ని బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వర్ణాలకు కూడ, వార్తాకాగు కుశిలంకర్తలు స్వార్థాలు 'స్వార్థము ననుసరించు' స్వరహామిములకారితే వని ఖండితంగా చెప్పాడు స్వార్థాన్ని అతిక్రమిస్తే వర్ణపాంశర్యంకల్ల లోకం విడిచి దూరం కావద్దని ప్రభువు ప్రజల్ని స్వార్థాన్నుండి దూరం కావద్దని సద్భర్మ పరిపాలకుడు, ఆగ్రయ మర్యాదా నిర్వహణకు, వర్ణాశ్రమ నిర్వహణకర్తల విరాజు ఇహపర కుఖాలు పొందుతాడు అప్పుడు లోకంక్రియ (మూడు వేదాలు) చేత రక్షించబడి వృద్ధిచెందగలదని చెప్పాడు 'లోకంలోని చాతుర్వర్ణ రకుర క్రియలను, వానిని మరదాని నిర్దిష్టమైన స్వార్థాలను, రక్షించడంచేతనే రాజు నిర్వహణకు డెరు చున్నాడు' (సద్భర్మయం—అర్థకాస్త్రం) హిందూ సమాజముందలి ప్రజలలో వికమత్యభావాన్ని మె లోల్పేగుతు, విస్తృతమైన ప్రజాపెట్టాలని కొటియ్యకు నిర్దేశించాడు ఈ వర్ణవ్యవస్థ కంటుబడితే లోక చరితం సంతోషంలో పడిపోతుందని చెప్పాడు. ప్రజాచరితం సంతోషితం గావడా వుండేందుకు, ప్రజలు విగ్ని కాము ద్విక సుఖాలుపొందేందుకు రాజు వర్ణాశ్రమ నిర్మాణాన్ని రక్షించాలి అలా కాపాడి కుండా వర్ణ పాంశ్యాన్ని ప్రోత్సహించి, నిర్మ కాస్త్రాలని తిరస్కరించితే, రాజు పరిపరిష్కృతు చేయ బడతాడు

కొటియ్యడు పూర్వకాస్త్రకారులు

'అర్థకాస్త్ర' అనే పేరుతో రాజనిర్మాణాన్ని విపులంగా వివరించే గ్రంథరాజాన్ని వ్రాయడం

కాస్త్ర నిర్మాణాలను వివరించి దిగంత వికాంతమైన మార్గ రాజురాజ్యాన్ని నిర్మించు పురి సహాయంతో నిర్మించడం, యాగంతు కొంతాలనల్ల, కొటియ్యకు ప్రాచీన హిందూవార్త కాస్త్ర దగ్గరలో అగ్రయుగ దైవ కాస్త్రవేత్తగాను, భారతదేశ దగ్గరలో ఒక మహా మహానుగాను, పరిపాలకులుగాను కాస్త్ర నిర్మాణాలను ప్రతిపాదించడంలోనే గానండా, వాటి మంచిచెడ్డలు ఆచరణలో నిరారణ చేయడంలో కూడా, కొటియ్యకు అవస్థ పాపావస్థమైన ప్రజలను ప్రవర్తించాడు అతడు పూర్వ కాస్త్రవేత్త నిర్మాణాలు, మూతలు, కొంతాలను అంగీకరించాడు కొన్ని సంగర్భాలలో, ఆ నిర్మాణాలకు కొన్ని తీవ్ర సంస్కరణలుకూడా చేశాడు అగ్రాన్ని సంస్కారాలలో మూలనిదాంతా ఖండించి సంస్కారముల వ్యతిరేకి నిదాంతి ప్రతిపాదిత ముద్దమించాడు

కొటియ్యని పూర్వమున్న కాస్త్రవేత్తలు ప్రతి పాదించిన మూతలు, నిర్మాణానికి ఉత్కర్షణలంగా ఖండింపబడ్డాయి పూర్వ కాస్త్రకారులు 'అర్థం' కంటే నిర్మాణాన్ని అధికంగా చెప్పారు ఆ నిర్మాణ కాస్త్ర నియమాలకు అర్థకాస్త్ర మూతలు కట్టబడి వుండాలని, నిర్దేశించారు కొలదకంగిగవ తిగింది పరిపాలకుల మారపోయాయి పూర్వం చెప్పబడిన నిర్మాణ మూతలు కొలానుకుంగా నూగుతున్న పరిపాలకుల కనుమలంగా మారక, యాగంతుకంగా తిరుమయ్యాయి అలాంటి పరిపాలనలో, నూగుతున్న కొలాని అను సుగంగా అర్థకాస్త్ర మూతలను కొన్ని తోల్ల సంస్కరించాడు కొన్ని విషయాలలో మూల నిర్మాణాలే మార్చాడు ఉదాహరణకు—కొటియ్యని పూర్వ మున్న నిర్మాణకాస్త్రకారులు వివాహ వివాహాలుగానీ, వివాహము వివాహాన్నిగానీ అంగీకరించలేదు కాని కొటియ్యకు కొలానుకులంగా, వివాహ బంధ వివాహం, ప్రాచీన భర్తృకలకు, మృతి భర్తృకలకు పువర్తవాహులు, ఋతుమరీ స్వయంవరము యిత్యది తీవ్రపాంశుక సంస్కరణలు హిందూ సంఘంలో అతి దైర్ఘ్యంగా ప్రజాపెట్టాడు దైవం దిన రాజ,పాలనలో కొలు తీరిన, రాజనిర్మాణానుగా నిర్వహించాడు

రాజ్య పాలనా రంగాలలో కూడా అతడు ముఖ్య ప్రజాపెట్టాడు రాజులు తమ రాజ్యాలలో సూక్ష్మచారి దళాలను ఏర్పరచాలి, భేదోపాయాలచే శత్రువును మోసింది తెలుపాలని, శత్రురాజులకు వ్యతిరేకంగా ఆ రాజ్య ప్రజలలో జ్వరం కలుగజేయాలని చెప్పాడు ఈ 'మటిల' మూతలు, పరంపరాను గతంగా వస్తున్న నిర్మాణాలను విలువుగా ఖానీ

కొటియ్యని అర్థకాత్రము

చేస్తామని భూర్వ పండితులు తెలిచి, అయినచేత్రము మారకు కొటియ్యను రాజ్యపాలనా సాధనాన్ని పటిష్ఠంచేసేందుకు ప్రత్యేకపట్టం సంస్కరణలు, మార్చించిన మార్పులూ ప్రాచీన ధర్మకాస్త్రవేత్తల యాంత్రిక మార్పులకు నిర్దిష్టంగా తయారయ్యాయి. కనుక కొటకాలు నివారించేందుకు, రాజ్యంలో విప్లవం, శ్రేణులందరినీ, మొదలైన అత్యవసర పరిస్థితులు మాత్రాగా సంభవించినప్పుడు, ప్రభుత్వ కోశంలో ధనంతోపాటే సంపన్నులనంది బలం తీరగా ఉన్నప్పుడే, సర్వజన పాలనను బల ప్రయోగంతో స్వాధీనం చేసుకోవడం, ప్రజల మూఢ మతి విశ్వాసాలను ఆపరాగా తీసుకొని ఆధర్మకూర్గాల ద్వారా నైవాధీనం సంపాదించడం - యిది రాజ్యం యొక్క శాంతి భద్రతల దృష్ట్యా, కుటీరిత్యమైన అత్యవసరమని కొటిరికంగా పుష్టంగా ప్రతిపాదించాడు కొవిధర్మకాస్త్ర కొటలు యా ప్రతిపాదనలపై విరుచుకుపడ్డారు.

ధర్మగ్రామి కలుగుతుందని, కొరలు మిరిగలు మారగా వివాదానికి దిగుతుంటే, ఆ తేలికాతనీ కియ్యమంత్రేవా రెక్కచేయకుండా వరేకపై బండిని తోలింట్లు తిల మారాన తను ప్రయోగించాడు చాగట్టుకు!

వాస్తవిక రాజకీయరంగంలో అధికార వాహనంలో వుండేవాడు ఎలా తృణహరిస్తాలో కూడా విశదీకరించాడు. ఈ ప్రవర్తన తృణబద్ధమ, ధర్మబద్ధమ అనే మీమాంసకు అరికెట్టి ప్రాధాన్యం యివ్వలేదు శ్రేణులను ఓడించడంలో మోసం, అపత్తిప్రచారం, కుట్రలు మహాకావ్యాలు, యిదిన్నీ ఆ ప్రయోగం పదగిన పాదాలనే కొటియ్యని అభిప్రాయం ఈ సందర్భంలో ఆచార్య మామిడిపాటి వెంకటరంగయ్యగారి అభిప్రాయం ముగ్ధుడైతే తిరిగి వచ్చాడు. "చాగట్టుని ప్రపంచము వానికే ప్రపంచముగాని, అదర్ప ప్రపంచముగాదు రాజులు ఎట్లా మర్గముల ననుసరించు మండేవో వివరించుటయే అతివి ఉద్దేశ్యము న్యాయాన్వయములు, భాగ్యధర్మములు విధించుటకు అతికు ప్రయత్నించుటలేదు అని ప్రాంథమును, అందులోని మూర్తిములను విమర్శించు తాకు ఈ విషయమును జ్ఞానముందుంచుకొనవలయును. శ్రేణులను మోసపుచ్చి ఓడించుట జ్ఞానము అన్న విషయమును అతికు వివరించుటలేదు శ్రేణులను, తండ్రి తల్లివరకును సర్వపాదారణమని నిరూపించుటయే అతివి ఉద్దేశ్యము."

ఉత్తమ లక్ష్యమును పొందటకు న్యాయకాస్త్రావా అనుసరించాలని అతివి తురిం రాజ్యధిదత్త, మున్సికత్త మూరవిధాన కాటిరివపుడు, శ్రేణులను ఎదుర్కొనుటకు ఉన్న అవసరమే, ఆధర్మము, విశ్వాస, దౌర్జన్యముతీమా విన మారిన ద్వారా సంపాదించిన పరివారేదని ఆతిహంబాడు దివికా ఉవాహరణ యిచ్చాడు ఒక గోవును కపాయి వేటకాడొకడు తిగముకొని తచ్చాడు ఆ అవు పారిపోయినదని ఒక పంపు పోయినదని ఆశ్రమంగా దాక్కొన్నది వేటకాకు పనిగట్టుకొనినదని "అవు యీ దారిని పోయినదా" అని అడిగితే, సత్యన్ని చెప్పి గోవును కపాయి కలిగి ఒప్పించాలా? తో అసత్యం పలికాన్ని రక్షించాలా? ఆ సమయంగా ఎంతటి సత్యమగుదా, అబద్ధమగుదా అవును రక్షించడం ధర్మం, వ్యాయం - అంటాడు కొటియ్యకు. 100 అబద్ధాలదా ఒక సత్యమనునీ నీమే తిన్నమాట! ఉత్తమ పాధ్యాలను ఆయుక్తి పాదాల ద్వారా నైవాధీనం చేసుకుని పాదించాలి అని అంటాడు ఈ ప్రతిపాదన ఆచార్య తిరిగి మోసాడు, 19 వ శతాబ్దంలో తిరిగి, జర్మన్ ప్రాచ్యుజ్య వాదానికి ప్రవాదులు వేసిన అవస్థ పాదాన్వయ రాజకీయాలకు విశ్వాస అంతిమమార్గం ప్రాంతీక శతాబ్దంలోనే, మూలంబి అతి చిన్న రాజ్యాన్ని తిల యుకే, ప్రజల దిగింది విశాంతి మైసూర్య ప్రాచ్యుజ్యంగా విస్తరించేసిన మహాన్నితి ప్రతిభాకారి కొటియ్యకు

మేకవెల్లి

పాధ్యాల పాదాలను సమర్థిస్తాయి అనే నిదాంతాలను ప్రతిపాదించిన మేకరాజకీయ తిత్తి వేర్తి - ఇటాలికుడొకరియ్యడం విశాలో మేకవెల్లి, ఇతను "ప్రిన్స్" (Prince) అనే ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి గ్రంథం రంగించాడు రాజులు తిల గుర్తిస్తే చేతులు, తాము వాంఛించిన లక్ష్యన్ని పాదించేందుకు ఎలాంటి కుట్రలనైనా చేయవచ్చుననీ, మోసాలు, అపత్తులు, గుర్మిలనైనా చేపట్టవచ్చుననీ, అతి విస్తారంగా ప్రతిపాదించాడు. ఈ మారాలు ప్రత్యక్షంగానో, పరోక్షంగానో వాటి 19 వ శతాబ్దపు రాజులు, రాజకీయవేర్తిలు, మతిగురువులు అనుసరిస్తున్నట్లుంటే, వారంతా మేకవెల్లి నిదాంతాలను నోరారా తిటి కొరలు మిరియాల మారాకు విరుచి మార్గలనైతే రహస్యంగాను, బహిరంగంగాను, ఆదరణలో పెట్టారో, కాటిరి నిదాంతరీత్య విరుచింది ప్రచారం చేయడమే మేకవెల్లి చేసిన ప్రయత్నం

దేశమే 'వేరం' అందుకని కాటి (Nico Machiavelli) నీతి శాస్త్రవేత్తలు, నీతినిపతులు, ఆయనవిద బుక్కు ముడివి విశదమపడ్డాయి. ఈ విషయమిగుల్య ప్రాధానం మాట్టి యిలాగంటాడు—

"Niccolo Machiavelli is perhaps the most universally reprobated figure in the history of political philosophy, the man whose precepts are universally disavowed in principle, but regularly followed in practice. Yet Machiavelli was a moral man according to the conventions of his time and apparantly also a man of considerable culture and charm."

కాటియ్యది కాలంకాటికి భారతదేశంలో ప్రవాసంగా ఉత్తరభారతంలో చిన్న చిన్న రాజ్యాలు అసంఖ్యాకంగా వుండేది రాజకీయవిద్యం కరిమంగిది విలసపండులా అదృశ్యమైపోయింది, విరంతురం అంతికించాలూ యీ రాజ్యాలు మరుగుదాకా మూలకపోగాయి. రాజకీయమైన విద్యం విడిచిపోయి భద్రతలు క్షీణించిన విషయం పరిస్థితులలో కాటియ్యడు ఉద్భవించాడు అలాంటి పరిస్థితుల్లో భారతదేశాన్ని అంటిటి విద్యుత్తాధి పరిస్థితికిందకు తీసుకు వచ్చి తద్వారా విద్యభారత విద్యగామే కాటియ్యది విద్యకలయ్యం ఈ మహర్షి లక్ష్యసిద్ధికి, ఆయన అర్థశాస్త్రరచన ముప్రకమించాడు

ఇది విధమైన అన్వేషణ, అంతి: కలహాలు, కాంతిభద్రతలరేమి మేకావల్లి తరించిన ఇటలీలో వుండేది అలాంటి విద్యుత్తాధి పరిస్థితులనుండి మాట్టి దేశాన్ని రక్షించి వీటి భూతిమయన ఇటలీ సంస్థాపన కోసం మేకవల్లి తన ముప్రసిద్ధిగ్రంథం రచన చేశాడు

మానవవిద్యభావంలో అధికార వాహం అంతిర్గతంగా వుండంటాడు కాటియ్యడు ఆ అధికార వాహంలోని కాటియ్యున్న, వందన అనూజన ముద్రన ఉన్నది వున్నాగా అతిడు పరిశీలించి వివరించాడు అదేవి మేకవల్లికూడా చేశాడు కాటియ్యుని భూర్యమున్న ధర్మశాస్త్రవేత్తల దృక్పథం ఇంగుకు భిన్నమైంది అది అదృశ్యం వుట్ట, అదరం: ఎంతో దూరం ధర్మశాస్త్రవేత్త రాజ్యాదర్శనము, కాటిని శాధించేందుకు వివిధాంగించనలసి మార్గలను వివరించాడు. కాటియ్యడు దీనితో భేదించాడు ఆదర్శ భూమి ముగ రాజ్యాన్ని (Republic) "స్వర్గలోకంలో" సృష్టించిన ప్లేటోతో అయిన విషయం అతిస్థానలో ఎలా

అంగీకరించలేదో, అలాగే భూర్య ధర్మశాస్త్రవేత్తల జడభూయమైన ఆదర్శముతోమైన, కేవల ధర్మబద్ధమైన మూలాలనుండి కాటియ్యడు భేదించి, ఆదరణ యోగ్యము నూలుకున్న సమాజ పరిస్థితుల కనుగుణము అయిన మార్గం పయనించినాడు అర్థశాస్త్రగమ్యాన్ని మరో మార్గం వేపు ముల్లించి, ధర్మశాస్త్రానికి తిలవందవి వ్యతిరేకశాస్త్రంగా విర్మించాడు ఇది ఆయన శేము పీఠి ఎగురుతేలి తాత్కాలం అంగులం వే కాటియ్యడు (పాదీం హైందవ అర్థశాస్త్ర దర్శిలో అజరామరు డయ్యడు కాటి పండితులలోకంలో అర్థశాస్త్రాన్నిగ్గయ కాన్ని పురికొల్పి మరణ వశవ్వంగావున్న శాస్త్రానికి తిగి తీవంబాకాడు అంగుక వే కామందకు తన "నీతివాం"లో, కాటియ్యణ్ణి అవతార పురుషుడుగా ప్రకటించాడు

కౌటిలీయం - అర్థశాస్త్ర నిర్వచనం

కాటియ్యడు అర్థశాస్త్రాన్ని యీ విధించినాడు "అర్థం" అంటే ప్రజలతో కూడిన ఒక ప్రత్యేక భూభాగం (జనపదం) ప్రజలతో కూడిన ఒక ప్రత్యేక భూభాగాన్ని సంపాదించి, దాన్ని త మరతింపరలా అభివృద్ధిచేయుటకు అనువైన వివిధ మార్గలను పరిశీలించు శాస్త్రమే—అర్థశాస్త్రం (That Science which deals with the means of acquisition and growth of territory).

"మనుష్యాశాం గృత్తిర్భూ: నునువ్యవతీ భూమి రిత్తిర్భూ: తీర్థ్యా పృథివ్యా లాభపాలనోపాను: శాస్త్రం అర్థశాస్త్రం ఇతి" (అర్థశాస్త్రం—వేద శిక్ష)

మానవులను ప్రతికేందుకు మూలాధారం అర్థం అర్థం అంటే ప్రజలతో కూడిన భూభాగం కాటి అభూభాగాన్ని ఎలా సంపాదించాలో, ఎలా భద్ర పరచాలో, వివరించు శాస్త్రమే—అర్థ శాస్త్రం

రాజవందాన్ని విరంతురం సముత్తితో ఉపయోగించడమే "దండనీతి" అని విధించినాడు కాటియ్యడు ఈనీతిలో కాలుగు ప్రధాన విషయాలు గర్భిత్వమై వున్నాయి

1. ఏదైతే లభ్యంకాలేదో దాన్ని సంపాదించడం, (అలభ్య లాభార్థం)

2. ఏదైతే లభ్యమైనదో దాన్ని భద్రపరచడం, (లభ్య పరిరక్షణం)

3. అలా భద్రపరచబడిన దానిని వృద్ధిచేయడం, (రక్షిత వివర్ధనం)

కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రము

4 అలా వృద్ధిచేయబడిన దాన్ని తగినవారికి—
అర్హులకు—పంచిపెట్టడం (వృద్ధిస్థితి తీర్చేటట్లు ప్రతి పాదనం)

కౌటిల్యుడే కొడుకయిలాంటి నిర్వహణచేసింది, మునుపటికా తన నిర్వహణలోనే పై విధంగానే చెప్పాడు భూభాగాన్ని (దండం) సైన్యం సహాయంతో సంపాదించాలని చెప్పాడు భూభాగం (సంపాదన) తో సంబంధించినదే దండనీతి లేక అర్థశాస్త్రం అని మునుపు నిర్వహణం

రాజ్య దృక్పథం : దాని లక్షణాలు

ప్రాచీనమైనదైన అర్థశాస్త్రజ్ఞులు రాజ్యానికి ఏడు లక్షణాలు, లేక ప్రకృతులు వుంటాయని చెప్పారు పాశ్చాత్య రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులు, రాజ్యానికి నాలుగు లక్షణాలుంటాయని చెప్పారు—1 జనులు 2 భూభాగం 3 ప్రభుత్వం 4 పార్వభూమధికారం ఈ నాలుగు లక్షణాన్ని బహిరంగ అంతరింగ పార్వభూమధికారాలని రెండుగా విభజించారు

మన శాస్త్రజ్ఞులు రాజ్యానికి ఏడు ప్రకృతులుంటాయని చెప్పారు ప్రకృతులంటే రాజ్యంయొక్క సహజభాగాలనీ, సహజమైన అంగాలనీ అర్థంచేసుకోవాలి. రాజ్యంలంటే రాజుపాలించే ప్రత్యేక భూభాగాన్ని సూచించడం రాజు పాలించే భూభాగాను “రాజ్యం” అనే, ఆ రాజ్యాన్ని (State) కున్న ఏడు ప్రకృతులను “రాజు” ఒకరినిగా ఎండుకు పరిగణింపబడాలి? రాజు పాలించే భూభాగాను రాజ్యం అనే, ఆ భూభాగానికి “జనపదము” అనే పేరుపెట్టి దానిని ఒక స్వతంత్ర ప్రకృతిగా ఎండుకు మన రాజనీతిశాస్త్ర శీర్షికలు పరిగణించాలి? కాబట్టి రాజు పాలించు భూభాగం రాజ్యంకాదు ఆ భూభాగానికి జనపదము అనే పేరు ప్రత్యేకంగావుంది రాజ్యం అంటే ప్రభుత్వంకూడా కాదు రాజ్యమునకు సంబంధించిన వివిధ కార్యకలాపాలను అధరణగా పెట్టుకొనియు లేక కార్యనిర్వాహకవర్గాను ప్రభుత్వం పోలే దుర్గం (Fort) కోశం (Treasury) యీ రెండుకూడ రాజ్యంయొక్క ప్రకృతులవియే ఐనవారి దృక్పథం కాబట్టి ప్రభుత్వంగానీ, రాజు పాలించే ప్రత్యేక భూభాగంగానీ రాజ్యంకాదు స్వామి, అమాత్యులు, జనపదం, దుర్గం, కోశం, దండం, మిత్రం—యీ యేడు అంగాలుగనీ రాజ్యం ఒకటే అని మన శాస్త్రజ్ఞుల దృక్పథం

కౌటిల్యుడు తన “అర్థశాస్త్రం”లోనూ రామందకు “నీతిపాఠం” లోనూ, యీ యేడు

ప్రకృతులనూ అరివిటరంగా వివరించాడు. ప్రస్తుతం పై ఏడు ప్రకృతులనుగూర్చి కౌటిల్యుడు చెప్పినవి పరిశీలిద్దాం

1 స్వామి స్వామి (రాజు) రాజ్యంయొక్క అత్యంత ప్రధానమైన లక్షణం లేక భాగమని కౌటిల్యుడంటాడు. స్వామి అంటే రాజు లేక పార్వభూమధికారి. ఈ పార్వభూమధికారం ఒకరియందుగానీ లేక పెక్కుమందిలోగానీ వుండవచ్చును ఈ స్వామికి ప్రధానంగా వుండవలసిన లక్షణాలు ఇవి

1. ప్రజల్ని ఆక్రమించి వాడు తన వాడుకకావ్వన్ని అనుసరించుకొని చేసుకొనలగలిగి (అభిగామి) స్వభావం

1 ప్రజల్ని అర్థంచేసుకొనలగలిగి (ప్రజ్ఞా)

2 కీర్తిమంతుడై వుండాలి (ఉత్సాహ)

3 ఆత్మసంపద కలిగినవాడై వుండాలి (ఆత్మ సంపద)

4 కీర్తిపామంతుడై వుండాలి (తనమట్టువుంతే వ్యక్తులను అదుపులో పెట్టగలిగిన వై వుండాలి)

5 యుద్ధముగాని మంత్రముండలివి కలిగివుండాలి

6 యుద్ధంచేయడానికి సంధిచేసికొనడానికి తగిన సందర్భాన్ని సుర్పించగలిగిన చాకిరికర్త వుండాలి.

పైచెప్పిన లక్షణాలను నిశితంగా పరిశీలిస్తే, స్వామి అంటే పామంతరాజుగా ఉండి, అంతరిత బహిరంత పార్వభూమధికారి అయిస్తూ ఏదిదీరాజ్యాధికారి అనే లాంగని పార్వభూమధికారి అని బోధపడుతుంది

2. అమాత్యులు — పాధారణంగా అమాత్యుడంటే రాజమంత్రి అని అర్థం కాని కౌటిల్యునిలోని మొదటి అధ్యాయాలను జాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తే, అమాత్యుడనేది అర్థం, రాజమంత్రికాదు, ఏదిమిత్రరాజ్యోద్ధికారి అనా రాజమృత్యుకేది స్వయంగా బోధపడుతుంది అమాత్యుడు జనపదానికి చెందినవాడై వుండాలనీ, రాజ్యంపై అధికతర ధీక్రిద్ధులను కలిగివుండాలనీ చెప్పాడు.

3 జనపదం:—ఈపదాన్ని జనం—పదముఅని రెండుభాగాలుగా విభజించాలి. దీనికి సామాన్యార్థం, పల్లెపట్టులే గామము కాని అర్థశాస్త్ర పరిభాషలో దీనికి ప్రత్యేకమైన అర్థంవుంది. పాశ్చాత్యరాజనీతి శాస్త్రంలో జనులు, భూభాగంఅనేది స్టేట్ యొక్క

రెండులక్షలకంటె అధికమున అర్థశాస్త్రజ్ఞులు ఈ రెంటిని ఒకేవిధముగా యివ్వడి. జనపదం అనే పేరును వ్యాపిలోకి తెచ్చారు. జనపదాన్ని కొట్టివేయకు అర్థంతో ప్రతిభావంతంగా నిర్వచించాడు మొదటి “జనపదం” అనే భాగాన్ని (భూభాగం) నిర్వచించి దానికి ఉండవలసిన ప్రధానలక్షణాలు నివరించాడు మీద “జన” అనుదాన్ని నిర్వచించి ఒక ప్రత్యేక భూభాగమందలి జనులకుండవలసిన లక్షణాలు నివరించాడు భూభాగమున్నచోటనే జనాలు నివస్తారు, జనులు భూభాగమున నివసిస్తారు అని ఈ రెంటిని (జన-పద) ఒకటిగానే పరిగణించి, ‘జనపదం’ అను పేరును వ్యాప్తిలోకి తెచ్చాడు. ప్రాచీన హైందవ రాజనీతి శాస్త్రకర్తల ప్రతిభ కిది తార్కాణం. పాశ్చాత్యులద్వారా భూభాగము జనులూ వర్తకలక్షణాలతో ఉన్నాయి ఇది యాంత్రిక దృష్టితో కరణం. జనులు భూభాగమున్న చోటనే నివాస యోగ్యులు ప్రజలు స్పష్టించుకొనాలని తొమ్మిది ప్రాంతాలు పర్వత ప్రదేశాలు, పెనుపులులంటి మృగాలుంటే భీకరాంత్రాలు లేని ప్రదేశం ఉత్తర జనపదముని కొట్టివేయడం సవ్యకామలమై ఘనంబైన ఉత్తమ క్షేత్రమున, ఎదురు కేసులపనో నిండి అరణ్యాలు జనపదముగా ఉండాలి ఇంత భూభాగం లక్షణాలను గూర్చి చర్చ

ఇక జనులను గూర్చి ఏం చెప్పాడో పరిశీలిద్దాం. జనులు క్రైస్తుల ద్వేషం కలవారై వుండాలని క్రైస్తవ పామంతులై వుండాలని అంటాడు అంతేగాను, కర్మ కీలుగ్రహ కర్మకులనో నిందించడాని జనులు రాజా యెవల భక్తి ప్రపక్తులలో ములుగు తూసు చిగా వుండాలి 1 క్రైస్తుల ద్వేషం 2 క్రైస్తవ పామంతుల 3 కర్మ కీలుగ్రహ 4 భక్తి సచ్చిత్వం—యీ నాలుగు లక్షణాలు గలిగిన వారై వుండాలి.

1 ప్రజలు క్రైస్తులను ద్వేషించువారై దీక్షితులై రాజ్య వ్యతిరేకతల్ని పరిక్షించి నిరంతర దీక్ష కలగలరై వుండాలి

2 పరిపర రాజ్యాలను యుద్ధరంగమునకు ఎదిర్చి క్షిప్తమగులు గలవారై వుండాలి

3 రాత్రింబవళ్లు కష్టించి భూమిని దీక్షితులై భాగ్యవంతం చేయగలిగిన కర్మ కీలుగలిగిన కర్మకులతో నిండి వుండాలి.

4 రాజ్యం (state) యెవల భక్తి ప్రకటిస్తూ కుచిగల హృదయాలు కలిగివుండాలి. (భక్తి కుచి మమకారం.)

4 దుష్టం రాజ్యమందలి నాలుగు దిక్కులలోను యుద్ధానందరాలకోరకు క్రైస్తు నిర్వంశం. వశంకూ దుర్గలు నిర్మించాలి ఏ రాజా ప్రకృతి సిద్ధమైన గుర్గాన్ని నిర్మి పాడొలది క్రైస్తు రాజులను గురూ యాసంగా నిర్వచించ గలక జలగుడి గిరిగుడి ఎడారి గుడి అటవీగుడి వంటి నాలుగురకాల దుర్గాలను నిర్మించాలని కొట్టివేయకు చెప్పాడు

5 కోకిల రాజ్యకోకిల చెంది బంగారాలతో చెంది ఉండాలి బంగారు చెంది నాణాలతో నూ, వజ్రవైదూర్య మరకరినోమీదకి పుష్కరా నాది ఆయాల్ని రత్న సందశుంతోను కోకాగానం విరంతిం ఘలు ఘలు మంటూవుండాలి ఈవిధంగా వుండివుండే విపరీత విపత్కర పరిస్థితులనుండి రాజ్యం రక్షింప బడుతుంది ఈ ఆయాల్ని సంపద వంతిటిని రాజాగాని ఆరివి తిండి తాకిలుగాని ధర్మ బడిమైన దురాల ద్వారా సంపాదించాలంటూ రాజ్య పరిరక్షణ, పామాజ్య విస్తరణ, కరువుకాలకాల నిర్మూల, అంతః కలహపరిహరణ, వర్తక వాణిజ్యాల అభివృద్ధి వంటి పర్యవేక్షణకారాలు, రాజ్యకోకిలమీదకి ప్రధానంగా ఆధారపడి వుంటాయంటాడు కావ్యకోకిలి వృద్ధి రాజులు నిరంతర జాగ్రత్తలై వుండాలని చెప్పాడు “సమూల మిషమ్ జగత్” అనే పదము ప్రత్యక్షి గ్రహించాడు కొట్టివేయ ప్రభుత్వ యజమానాన్ని పార్లమెంటు కాళులు (పారలమెంటు) నిర్వహింపును, సవ్యవంశ సమృద్ధిగా వున్నపుడు, వర్తక వాణిజ్యాల ఉద్బవితో వున్నపుడు, రాజ్య కోకిల గా కలక వస్తన నాణాలతో సమృద్ధిగా ఉండి వెపుడు మాత్రమే క్రైస్తులవాడిని రాజా ఎగుర్కొని జయింపగలకు వర్తకాభివృద్ధి వై కోకిల, కోకాభి వృద్ధి వై రాజ్య సుస్థితిను కోపాడు వైద్యం, ఆధార పడి వుంటాయని చెప్పాడు.

చోక్కపం భారీగావున్నపుడు క్రైస్తునిండకుత్తి జరిగితే అందరూ దుర్గాలద్వారానైనా రాజా (సవాన్ని) పేకరించాలి విపత్కరసమయాలలో ధ్యానం కొరకై చరణు అడురానూడవంటాడు అందుకే కొట్టి వేయకు ధ్యానాస్త్ర విజయనల సంకల్పమండి అర్థ శాస్త్ర సిద్ధాంతాలను రైటికొని, ఆ కాపాన్ని పర్యవేక్షించుకు స్వతింతి శాస్త్రంగా స్పష్టించగలిగాడు

ఫలవంశాలైన భూములపై అధికంగా పన్ను విధించడం, సంపన్నులైన వణిక్ ప్రముఖులు అమ్మే పనులపై విపరీతంగా ప్రభుత్వ కుంకొన్ని విమూల చేయడం, రాజా పేదల ఋణాల విమూలచేయడం, (Forced loans and Benevolences) ప్రజల ముద్దపాపాలను, మతివమ్మకాలను, ఆపరాగా తీసి

కౌటిల్యుని ఆర్థశాస్త్రము

కొని రాజ్యప్రయోజనాలకోసం దిబ్బుదాగులంగా నుండుట, దోపిడీలు, కేరకులవిష వ్యక్తుల ధూమణుల దాక్షిణ్యహితంగా వ్యాధింపరచుకోవడంబట్టి వివిధ తరల ద్వారా ప్రభుత్వకోకాన్ని అవసరమయ్యాల్సిన తప్పక పూరించాలని గట్టిగా చెప్పాడు. చాణక్యుడు సమకాలీన ఇర్మనూతల అనుసరణకంటే, రాజ్య భద్రతయే ప్రధానలక్ష్యమనీ, దానికోసమే ఇశ్యోక్లం ఘనం బరిగిజా జాగరదప్పనీ, దైవందివ పరిపాలన విధ్య వాగలో అలాంటి తల్లంఘనం అనివార్యమనీ అంటాడు.

8 దండంలే బలం (నైవ్యం) - రాజు నైవ్యం సహాయంతోనే శత్రువును ఎదురుదిబ్బరీతులగుట, రాజ్యగుండు శాంతిభద్రతలను సంస్థాపించాలగుట కొరతలగుట అతనిధాతైన నైవ్యలను, వర్ణించాడు.

1 మూల, (సాంప్రదాయసిద్ధమైన రాజ నైవ్యం)

- 2 భృతి (కీరాయితినేర్చే నైవ్యము)
- 3 కేశి (యౌవనవేష వర్ణన నైవ్యము)
- 4 ముగ్రువగు గజకు చెందిన నైవ్యం
- 5 శత్రురాజుకు చెందిన నైవ్యం

6 అలరీబలం (నెంచుకోయలు, విమెగులు యిత్యది చాతులకు చెందిన నైవ్యం)

కౌటిల్యుని సూత్రగ్రుతు మనో విశ్లేషణమంగా నైవ్యమును భిన్నంగా చెప్పాడు. అవసరమయింది—1 బ్రాహ్మణ నైవ్యము 2 క్షత్రియనైవ్యము 3 వైశ్య నైవ్యము 4 శూద్ర నైవ్యము బ్రాహ్మణ నైవ్యము మిగతా నైవ్యముకంటే ఎందుకు అధికులంటే—వారియొక్క కొంతి (lustre) కల్గినవి కొటిల్యుని సూత్రం చెప్పాడు దీనితో కొటిల్యుడు ముగిరాజు వొప్పుకోలేదు తన అవంగీకారానికీ ఈ క్రింది కొరతలు మాపించాడు బ్రాహ్మణ నైవ్యానికి పాస్తాంగదండప్రకామం చేయుటద్వారా, శత్రు రాజు బ్రాహ్మణ నైవ్యుల్ని ముఖానాసంగా లొంగ దీయవచ్చునని కొటిల్యుడు చెప్పాడు యుద్ధకాల లంగా ప్రభుత్వాన్ని సంపాదించిన క్షత్రియవీరులు, బ్రాహ్మణ నైవ్యులకంటే విప్లవకోదంకంగా అధికులని చెప్పాడు ఆ విధంగానే వైశ్యశూద్ర నైవ్యము గూడ బ్రాహ్మణ నైవ్యులకంటే అధికులంటాడు.

తండ్రి తాతల దగ్గరనుండే నైవ్య వృత్తికే తన వాధారంగా స్వీకరించి ఎలాంటి విపత్కిర దీర్చడం యాత్రలనైవా, సహించి భరించి, కత్తిలట్టికెవది

రంగంలో శత్రువును ముక్కముక్కలుగా కుదురుడే గల క్షత్రియనైవ్యమే ఆదర్శబ్రాహ్మణమైన నైవ్యమని కొటిల్యుడు సిద్ధాంతీకరించాడు పూర్వకాస్త్రవేరిలు నైవ్యలనుకొని చేసిన క్రమంబలం జ్యమస్థిరమిది ధంగం వాటిల్లుకుందని కొటిల్యుడు అన్నాడు.

7 ముగ్ధి — ముగ్ధులలో రెండు రకాలు — 1 సహజముగ్ధుడు, 2 కృత్రిమముగ్ధుడు రెండవ వానికంటే మొదటివాడే సర్వవిధాలా శ్రేయస్సును కోరుకొని చెప్పాడు.

మూర్ఖంగా, పెన చెప్పిన విశుభాగాలు లేక ప్రకృతులు ప్రాచీన మైనవిక గజ్యాంగ యంత్ర విధి సంబంధించిన విశు అంగాలని ప్రాచీనకాస్త్ర వేర్లల విశ్లేషణ.

కౌటిలీయం—సామ్రాజ్యపరిపాలన

1 శ్రీ పూ 322 లో మ్యాథ్ సామ్రాజ్యం పాదంప బడింది మ్యాథ్ సామ్రాజ్య స్థాపకుడు, కొటిలీయన్ కాస్త్రం ఆధిపతిగానికి అధికారసంబంధం వుంది కొటిలీయం సహాయంలేని మ్యాథ్ సామ్రాజ్యం పునాది లేని పేకమేన మ్యాథ్ సామ్రాజ్యము లేని కొటిలీయం విధివకాస్త్ర గ్రంథం మ్యాథ్ సామ్రాజ్యం లొంది, కొటిలీయం తుపిరి

“సహజ స్యామ్ గజ్యామ్, దక్ష మేకమ్ వ తర్తలే”—రాజ్య పరిపాలన రథ దక్షిణంబట్టి ఒక దక్షిణంలో రథం యెన్నడూ ఎవరకు కొటిలీ రాజ్యం సహాయ స్యామ్ సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించే బప్పుడు గ్రహిత్త ఒక్కడే స్వాకాగ్యలనీ విద్య హించలేకు అంగుతి గజ అమాత్యుల సహాయంతో రాజ్యపాలన చేయాలి కొటిల్యుని విద్యదంబం ప్రకారం అమాత్యులకంటే రాజాంగతి కాకు ప్రతి రాజా ద్యాగీ అమాత్యుడే (సిల్ నెవ్ట్), ప్రతిభాతం తుడూ, రాజకౌగ్యవిశుడూ, రాజధి కియతుడూ విషవాడే అమాత్యులనికీ అర్థుడు అమాత్యులందరి లోను ముగ్రులు ముఖ్యులు రాజానలుగురు ముగ్రు లలో కనిసి అగోచరచేసే వారించాలి ముగ్రులేకొక ‘మం తి పరివర్తు’ అనే మనోసంస్థకూడా వుండాలి. కంటికి రెప్పలా రాజును యా రివకు కొపాకు కుంది ముగ్రులు ముగ్రులీదక్కితులూ, బహు కాస్త్రబ్రాహ్మణావధిని లో విస్తారులే వుండాలని కొటి ల్యుడు కోరాడు యుద్ధానికి సంబంధించిన కార్యా లను దక్క చెల్లడం, యుద్ధానంతరాలకు కొరలనీస సగు పాయాలు కల్పించడం, ముగ్రుతి పరివర్తు ప్రధాన బాధ్యతలు దీని సభ్యులు తరచు చేకాడని చెప్తూ పరగ

జాల్లోని ప్రభుత్వదౌర్జన్యము తమతమ పనులు చక్కగా నిర్వహిస్తున్నారో లేదో పరిశీలించాలి తమ తెలివితేటలను విషయాలు రాజుకు విప్పించి దండకంటిని వీరి బాధ్యతలు రాజు మంత్రి పరిషత్తును అత్యవసర సమయాలలోనే సమావేశపరిచి వారితో సంప్రదించాలి వారిలో ఎక్కువమంది ఏది కొరతనీర్తి వాయువును సూచిస్తారో దాన్ని రాజు ఆదరించాలి మంత్రిులలో ముఖ్యుడు ప్రధానామాత్యుడు ఇతరు రాజుకు కుడిభుజం రాజ్యపాలనలో రాజు తిర్వార రాజంతటివాడు రాజ్యాన్ని అపహరించ నలంకిటి అతనికే అతివిరుద్ధమే ప్రాచీన హిందూ రాజ్యానికి యుద్ధయా, అంతరిత విప్లవయా, మహా అపాయకరమే నిది. యుద్ధంన నీ రాజు వునికికే ధంగం వాటిల్లుతుంది అందుచేత, యుద్ధం, అంతరిత విప్లవంలాంటి విపరీత విపత్కర పరిస్థితులలో రాజు తానుచేసిన దోషాలే తయినా వుంటే ఒప్పుకొని ప్రధానమంత్రిని కాంతింప జేయాలి. కాబోలే పదవిమృతి భావం వాటి రాజుకి కృతజ్ఞులలో ప్రధానామాత్య పది ప్రాముఖ్యాన్ని ప్రాముఖ్యమే మునుది వ్రాడి సంకట రంగయ్యగాదు యిలా వివరించాడు—

"అమాత్యపదవి యింతటి గౌరవముతో అధికారము తోను, మాడుకొనిన దురులచేతనే, ప్రభువునుండి యిదివిని వేరుపరచినయెడల తమకు తప్పక జయము లభించునని శ్రువులు విమృశించుదునాదు రాజ్య ముందలి శుభచారు లందరినై అమాత్యునికి నిరంకు శాధికారం ముండెడిది " అందుకే కొటియ్యడు పురో హితుడు, ప్రధానమంత్రి ఎంతటి మహాపరాధాన్ని చేసినా, వారికి మరణదండన విధించరాదని చెప్పాడు

రాజకొర్య నిర్వహణ

కొటియ్యని కొలంలో రాజకొర్య నిర్వాహకులు మాడుకొనగాలుగా విభజింప బడ్డారు రాజు సమక్ష ముందుండి రాజ్యముంతటిపై కొర్య నిర్వహణాధికారం వహించే కేంద్ర కొర్య నిర్వాహకదౌర్జన్యము కొంచెం వారి చేరివి—1 మంత్రి, 2 పురో హితుడు, 3. సేనాపతి, 4 యంతరాజు, 5 దానా రిపుడు, 6 అంతరివ్యంకితుడు, 7 ప్రకాశి, 8 సమా హర్త, 9 సన్నిధాత, 10 ప్రజేప్త, 11 వాయుకుడు, 12. పారవ్యాకహారికుడు, 13 కొర్యాంతికుడు, 14. మంత్రి పరిషద్యుక్తుడు, 15 దండపాలుడు, 16 దుర్గపాలుడు, 17 అంతిపాలుడు, 18 ఆటవి కుడు. ఈ 18 మంది ఉద్యోగులకు 18 తీరాలనిపేగు ప్రధానకొర్యాన్ని జేస్తేనా ప్రారంభించాలంటే ధనం లేకపోతే అడుగు ముందుకువడకడు. అందుచేత ధన సేకరణతో, మాడుకొన్న సమాహర్త ఉద్యోగం

అధికర బాధ్యతతో మాడుకొన్నది రాజ్యానికి ఆదా యాన్నిచ్చే ప్రధాన అంగాలు—దుర్గ, రాష్ట్ర, భవి, సేను కం, క్షణ, కణిక్పనాలు. వీటిని మంచిపీరిలో ఉంచి బాగా కృద్ధిచేయాలి విపత్తులేవి వా ముందు కొస్తే, వారించేందుకే కోకొన్ని పుష్కలంగా వింపుతూండెంపం సమాహర్త విధి ఈ ఏకు రకాలైన ఆదాయాల్ని వసూలుచేయడానికి విను లేక పది గ్రామాలపై గొర్రుని వియించాలి ఇతరు గ్రామం లోని సాగు భూముల్ని, బంజరు భూముల్ని, సర్వ చేయించి వాటికి సంబంధించి దాం విక్రయదుల్ని, రిజిస్టర్ చేయడం, వాలురువర్తాలకు చెందిన ప్రజల జనపమరణ లెక్కలను వ్రాయడం చేయాలి గొర్రునిపై స్థానికులనే ముండాధికారి, అతివిపై ప్రజేప్త అనే రాష్ట్రాధికారి, వియమింపబడేవారు వీరందరి సహాయంతో సమాహర్త ఆప్రతుక్తుడే జనపదాన్ని పరిశీలిస్తూ విషయసేరింగు శుభచారులను, జనపదమంత తిప్పుతూ విషయాలను గ్రహించేవాడు యుద్ధం, దుర్భిక్షం యిత్యది ఉపద్రవాలవల్ల కోకిం భారీవిలే, జేవుని పుక్కినవాలు, మతకొర్యకాలపాల వంటి పత్కర్యాల కోసం ధనం కొవాలని మిషనెటి పొగుల్ని యాచించాలి మొదల కొంతమంది ధన వంతుల్ని ప్రోత్సహించి అధిక మొత్తాల్ని రాబట్టాలి. ఈ మొత్తాలు యాచి, పారవ్యాకపదులు తమతమ ముకుపుల్ని ముట్టచెప్పేట్లు చేయాలి యాచింప బడకుండా తమంతట తామే రాజుకు చెల్లు యిచ్చే వారికి, వారివారి మొత్తాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని ప్లాన, ఛార్జి, కేప్టన, విధూషగవంటి విరుదులు యివ్వాలి. కోకిం భారీగావుంటే జేర దివ్యాన్ని, ప్రేతిద్రవ్యాన్ని కూడా సంగ్రహించవచ్చునని కొటియ్యడు ఖండితంగా చెప్పాడు సంకట సమయాల్లో మతవిశ్వాసాలు, మాధాచారాలు, ప్రచారించేసి మోసంచేసి వివా, విడిరించేవా, ప్రజలనుండి ధనాన్ని రాబట్టాలి, అవి ఖండితంగా, విర్భీతిగా చెప్పాడు కొటియ్యడు తన కాస్త్రంలో ప్రతిపాదించిన మూత్రాలకు, కేవల ధర్మ మూత్రాలకు సమన్వయం కుదిరదని వేరే చెప్పవక్కం లేగు లక్ష్యం ఎంత పరిశ్రమైనదో, దాన్ని పాధించేందుకు ఆవలంబించే మార్గాలు కూడా అంత పరిపద్ధంగా వుండాలని—చాలా మంది చెప్పకమ్మ విలే దురదృష్టవశాత్తూ కొటియ్యంలో ధర్మ ధర్మానికి, మంచిచెడ్డలీ తవులేదు అతిదు మోసించిన మాటయద్ధాలు భేదోపాయాలు, హింసాత్మకాలు, మోసం, కుటిలత్వం, ధర్మకాస్త్ర కేర్తిలీ, వీతికాస్త్ర పారంగతులీ నిర్వకచోదయ్య ఆదర్శానికి ఆరరణగి ఎంతోదూరంవుందనిగుర్తించిన కొటియ్యడు సర్వకుటిల

కౌటిల్యని ఆర్థిక ప్రముఖత

తంత్రాలను ఎక్కువగా చేపట్టిన రాజ్యవ్యవహారాలలో మొదటి లోతుగా కౌతునిగ పరిపాలకుడు తప్ప అతనిని పరిపాలించేది లేదు. ఇతే ఈ దృక్పథం రామాయణ కాలం నాటికి వీజయంలో వుంది దానిని విపులంగా వివరించినాడు కౌటిల్యుడు అదిగో వాల్మీకి రామాయణంలో ఈ విధంగా చెప్పాడు—

“వృక్షం వృక్షం వా ప్రకారక్షణ కారణాత్
రాజ్య భార నియంత్రాణ మేవ భవ్యస్సహకరః

రాజ్యభారం వహించే వాళ్ళకు ప్రకారక్షణమే ప్రధానం (కూర్మమే, కూరం గావాయనా, ప్రకారక్షణకారకు రాజా చేసే ప్రతి పని, భర్త కార్యమే—అని అదిగో వాల్మీకి చెప్పాడు

ఇంగ్లండును పాలించిన ట్యూడరు కంగరజా ఏకైక హెన్రీ, తన మంత్రిలైన ఎంకెన్, డెల్లీ, మౌన్ట్లె, సహాయంతో, అంగ్లప్రజలనుండి వైవిధ్యంగానే డబ్బు సుంకాడు ఒకప్పుడు జాగ్రత్తగా తీరిస్తే, నీవు తప్పకుండా భార్యకుండువు ఇవ్వాలి గాబట్టి డబ్బు యిత్వమని బలవంతం చేసేవాడు ఎకరెజా వీరినిగా తీరిస్తే ఎంతో ధనం విలక్షణమే వుండి వుండాలి గాబట్టి అదిగో వచ్చి, ఉండేవాడు

మహాభారతంనాడా మోసపు పెనులద్వారా డబ్బు సుంకమని సలహా ఇచ్చినా కౌటిల్యునిగతే ఎన్నంగా ప్రజలనుండి ధనాన్ని పంపిమనిమాత్రం చెప్పలేదు

విద్రాహయే ముగిసి యెడల పట్టాభిషేకము పట్టిన అతని, అదిగో మర్నాడు మొదల వచ్చిన తిర్యగ్గతిని తెలియకు రాజ్యాంగాయంత్రం చేసే దొంగ దోపిడి అతిసున్నితంగా అంత తక్కువ భావారంగా వుండాలని భారతం చెప్పింది కౌటిల్యుడు యలాంటి చాలు మాటు దోపిడిగాక, బహిరంగంగానే దోపిడి చేయమన్నాడు కౌటిల్యునిలో దేనిదవ్యాధికి రక్షణ లేకపోలే, మనుష్యులదవ్యాధికి ఎక్కడరక్షణ?

రాజ్యంలో జనపదం, నగరం అనే రెండుభాగాలుండేవి గ్రామాల సముదాయం జనపదం పట్టణాలతో కూడింది నగరం పరిపాలనా సౌకర్యంకోసం జనపదాన్ని వాలుగుభాగాలుగా విభజించాలి కొన్ని గ్రామాలు పన్ను చెల్లించవలసరంటే, కొన్ని పన్నులకు బదులు ప్రభుత్వానికి కావలసిన మరొకటి చేసేది కొన్ని గ్రామాలు ఆయుధాలు గ్రామ పాలనం గ్రామమని లేక గ్రామస్వామి లేక గ్రామ వృద్ధుల అధీనంలో వుండాలి. గ్రామంలోని వివాదాలను

పరిష్కరించేందుకు గ్రామవృద్ధులతో గ్రామపరిషత్తు (పంచాయితీదోర్) ఏర్పడాలి పదిగ్రామాలు కుగ్రామ “సంఘానామ్నీ”, రెండు కందల గ్రామాలకు మగ్రామ “ద్రోణముఖామ్నీ”, ఎనిమిదికందల గ్రామాలకు “ప్రాచీనామ్నీ” (రాష్ట్రం) నిర్మించాలి. ప్రతి గ్రామంలోను, ఋత్విక్కు, పురోహితుడు శ్రోత్రీయులు మొదలయివారినివుంచి, ఏ రోజుమదికూర్చు ఇవ్వాలి అన్ని ఆపదలనుండి రాజు జనపదాన్ని రక్షించాలి

ఒక్కొక్కాడు ఒక్క ఆగ్రహుడు నియమింపబడేవాడు పశ్చాత్యుడు, మాహ్యుడు, న్యూత్యుడు, గణిత్యుడు, వాక్య్యుడు, అత్యధ్యుడు, వాస్య్యుడు, రథాధ్యుడు, పత్తిర్యుడు, ముద్ర్యుడు, వివేత్యుడు, మాత్యుడు మొదలగు ఆగ్రహులు వివిధాభిషేక నియమింపబడి రాజ్యనిర్వహణలో పాల్గొనేవారు ఈ విధంగా రాజధానినుండి గ్రామసీమలలో కొట్టి కొట్టి కొంటులతో దక్షిణ దిశ అధికారం రాజ్యమంటే నలుదిక్కులకు నడివ్యవహారంగా ప్రసరించేది

సామ్రాజ్య విస్తరణలో పాల్గొనే రాజా ద్యోరుల లండగొండితనాన్ని గూర్చి కూడా కౌటిల్యుడు వివరించాడు రాజాద్యోరులు తన ఆదాయాన్ని వృద్ధిపరచు కొన్నాంటే నాగు జనపదాలను విపరీతంగా తిరిగేకారనీ, అలా అపహరించినవాన్ని తిరిగి కట్టటమనేది నరసి మరొక వుద్యోగంగాకీ మర్యాదని కౌటిల్యుడు చెప్పాడు “నాగవిర మంతే విషాన్ని గానీ, లేననుగానీ ఆహ్వానించడండా విలువపడవట్ల, అర్థ ధికారికి రాజప్రదానాన్ని కొంచె ములా దొంగిలించుకుంటుంటే ఏమం నీటిలోవుంటే చేపలు ఎవరికీ తెలియకుండానే నిరుత్సాహులై కార్య విధులో నియమింపబడి వుద్యోగులు ఎవరికీ తెలియకుండానే డబ్బును దొంగిలిస్తారు.” అని అంటాడు అకాశం అనువించే పక్షిలగువాన్నే నా తెలుగులో కచ్చుకుగానీ, ప్రచ్ఛన్న భావుని సంచరించు రాజా ద్యోరుల ప్రవర్తిం తెలిసికొనడం ఎవరికం సమావర్త (Collector - general of Taxes) కంటే వుద్యోగాలు చేసేవారిని రాజా నిరంతర జాగ్రత్తతో పరీక్షిస్తూ వుండాలని కౌటిల్యుడు చెప్పాడు ఉద్యోగులకు పెద్ద పెద్ద తోలిస్తే అంచాలు పుచ్చుకోక, రాజ కార్య విస్తరణలో నిమగ్నులౌతారని ఆయన అన్నాడు.

కౌటిల్యుడు పండితుడు మాత్రమేకాదు. అపారధమైన లోక వ్యవహారాధీనం కలవాడు మనికాలమైన మార్గ సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించే

గురు అనునైతమానాన్ని ప్రజలపెట్టడానికి కొటియ్యతే నిష్పంకంగా కాథ్యుకు అంటేగాక వ్యయంగా రాజనీతిని, రాజకార్య నిర్వహణను నిర్వహించాడు కొంపకుడు తిదితిలు పండితులు మాత్రమేగాని ఇలాంటి వ్యవహారాధికారిలవారు కాక

దండప్రయోగంలో కొటియ్యకు మధ్యే మార్గం అలంబించాడు. ఉద్యమమును తీర్చి దండంగానీ, పరిధికోరికలను మృదువంపంగానీ కూడ దనీ, యథార్థ దండమే దండమనీ వ్యాకృత దండం ప్రజలకు గర్భాత్మకమును లిప్తుడని చెప్పాడు ప్రభుత్వానికి దండయా, దండవాధికారము ప్రధాన లక్షణముగా చెప్పాడు దండం లేనచో కుత్సిత వ్యయం ఉద్భవించి బలంతుకు దుర్బలమే కావడం చేసాడు. దండాయుధం (రాజుచే) రక్షించుట బహిష్కరణ దండక పాంగురున్నాడు నిరుద్ధులను దుర్బలములు అనిగించి లోకం రాజు దండంచే పరిపాలించుట నిర్వహణను అధిష్టా తమ తమ మార్గంలో ప్రవర్తించుట అంటుంది

కొటియ్యకు ప్రజలపెట్టడం గదికి వ్యవస్థ నిర్వహణమైనది నేటివయం వ్యవస్థ అంగీకరించిన కొంత నిర్వహణలో మాత్రము ఆ కాలపు రాజులు నిర్వహణలే యుండిరి ఉద్భావము రాజు బగుడు గాని ప్రభాభిషేకము ననుసరించినవాడు కాక. రాజకావసరము కొస్త్రు నికర్తము లవునా కానా యని తీర్మానించు పండితులు రాజుపై నాడుతేగాని, స్వతంత్ర ధికారాలు కాక కొన్ని ప్రజలను పీడించి అక్రమముగా కార్యము లొనగ్గుటకొకలవు రాజులకు కాల యుగకో మండేను" (ప్రచార్య తామిడిపాడి వేంకటరంగయ్య)

ఇలాంటి నిగంతుక రావడం ప్రతిపాదించినా, అరాచకత్వంనుండీ, అవ్యవస్థనుండీ, నికర దండయాచలముండీ ప్రజల్నిరక్షించి కొంతభద్రతలు తెలకొని దుకు అనంతమై కట్టెట్ట లేనొ కొటియ్యకు ప్రజల పెట్టాడు అనున కొలంకాటి రాజుకు నాంధ్రుల కొక పరిస్థితుల స్వభావ నిమిత్తం అధిష్టాంతే కాటి పరిస్థితులలో ప్రభావవ్యయ వ్యవస్థ అనిగించి ఉగ్రాందరని విషయమనీ, నిగంతుకవ్యవస్థ కాటి కాలపు సమస్యలకు పరిష్కారమార్గము నేరీ ముదిరితం ఆరీత్య కొటియ్యకు ప్రజల పాత్రుడేగాని విమర్శింప తగినవాడు కాదు ఎంతటి రాజకీయ నిగంతుక వ్యవస్థ ప్రజలపెట్టినా, ప్రజలయొక్క కార్యాల రాజు అతి శ్రద్ధతో చేయించవలెనని ఖండితంగా చెప్పాడు మాధ్యం కాలంకాటి రాజ్యంగ విధానాన్ని, వివిధ రంగాలలో పనిచేసే అధ్యక్షుల కార్యవిధులను మనం

పరిశీలించితే, కొటియ్యకు ప్రభావముగొరకు ఎలా విధి విధానాలు నిర్వహించినా, గావకు ముఖ్యంగా గ్రామ్యామాకుండి కొటియ్యకు అర్హత ప్రస్తావన మాత్రమే కాకు కాటి రాజకీయ వ్యవస్థగా, నాంధ్రుల కొక కార్య పరిస్థితులకు సయితం మామూలి మూర్ఖులను వివరాలను ఎలా భద్రపరిచిన మహోన్నత భాండా గారం ఇళ్ళు తిలుపును పెట్టిన పని యింపకీతులు, యింటి నెంకాలవుండే "అనిష్కారం" (పెంబుగారు) దగ్గరనుండి గుహమహిమండల పరిపాలనకు సంబంధించిన వివిధ విషయాలు సమగ్రంగా అత్యంత ప్రతిభా వంతంగా కొటియ్యకు వివరించాడు

కొటియ్యకు తన పూర్వకులకు ఆ కొస్త్రు వేర్వేరు వాదనలు కొన్నిటిని సమర్థించి, కొన్నిటిని ఖండించాడు ఈ వాద ప్రతివాదాలు చీకీస్తే, అతివైద్య భాగశ్రమించి, గవయ వితిర్లంలో స్వప్న కొగతులందనీ, మనం అరిం చేసుకోవచ్చును అతి "అతి నిర్వహణ మాయేక", అని మూర్ఖుని ఎల్లప్పుడు పాటించాడనీ, అందు చేతనే దండముకాటి తియ్య కాతివధులుగా వుండాలనే మధ్యమార్గాన్ని ప్రతిపాదించాడనీ, మనం గ్రహించడమైన యుకు నా సాధించుటగా వ్యవహార మూలమే ప్రధానంగా యెంచాడనీ నిష్పవం ప్రభావవ్యయపాన్ని బట్టి దోషాన్ని నిష్పయం దహనకు ఆ కొగర్ని చేయుటలోని ఉద్దేశాన్ని బట్టి దోషావళంబు జరగాలి నేర స్వరూపాన్ని బట్టి గాక, నేరం చేయడంలోని వుద్దేశాన్ని బట్టి తీరం చాలి అని అంటాడు సాధనాలు ఎలాంటివైనా సాధ్యలు (Ends) ఉత్తరవాదరూపం కలిగివుండాలి మహోన్నతాధియలు సాధించెనుకు వుపయోగించే సాధించుకర్తాగ్గ మేనా, క్రమమేనా, దుష్టమేనాని విగా పరిగించుకూడ దంటాడు ఈవిషయంలో మేకో వల్లీ కొటియ్యకు చాలదగ్గర వారిలున్నాయి అర్థ కొస్త్రునిష్టాంతాలు నీతికాస్త్ర) మాత్రం కుక్కబడి వుండాలని చెప్పిన గ్రీకకాస్త్ర) వల్ల అనిష్టాంతం, కొటియ్యకు వారికంటే భేదమే ఎక్కువ

కొటియ్యని అర్థకాస్త్రం పరిపాలనా విధానాన్ని వర్ణిస్తున్నదేగాని పరిపాలనా తత్వాన్ని చాలి పరమారాన్ని విమర్శించుటలేదని కొటియ్యకుని కొంపకు పండితులు విమర్శించినా "రాజ్యము యొక్క లాభాంగములు, బహిష్కారము లోనిన వని ముగియుంటిటి శ్రద్ధ, దానియొక్క ఆత్మ కాత్మ విచారముం దికినీ లేవాయెను. మనుష్యుని స్వభావము గ్రహించుట కిది కరీముయొక్కయ, అనియవముయొక్కయ క్షామము మాత్రమేకా

కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రము

వాని కీర్తనలులోనుండు శాస్త్రములకు భావమునూడా వాటికి మేల్పడ్డ, రాజ్యముయొక్క స్వభావమును గురించునుండు రాజ్యశాస్త్రమునూడా తెలిసికొనుటకును ఈ విద్యుగలేవి కారణమునః కాటిల్యుని గ్రంథమేగాక, సంస్కృతమునందు రిక్తివగా జనని గ్రంథములునూడా, వాక్యార్థగ్రంథముల ఎడయము కలవారి కీర్తనకు దుచించుటలేదు ఎన్నో విషయములలో మేకేర్లతో కాటిల్యుని వాల్మీకిని పోలు వాదము అధిమగా లేవోపుటయేగాక ఈ యుగ ప్రాముఖ్యము బలపరచు ఉదాహరణలనూడా కాటిల్యునిలో చాల రిక్తికగనున్నది (కామిషియాడి) మోగిల్లనిదలను (Six Old Policy) రాజు చేయవలెనంటాడు ఇంగుడు కారణముగానీ, అలాచేసిన రాజుల ఉదాహరణగానీ యివ్వకు అరిహాల్, మేకేర్ల మున్నగు వాక్యార్థ శాస్త్రవేత్తల గ్రంథములలో యిదియే మునుము అచార్యునింటి రంగశ్యాగాను కాటిల్యుని కాస్త్రంపై పెట్టిన విమర్శ సహానుక ప్రసాదే ఎలే ఈ విమర్శకు జవాబు కాటిల్యునిలోనే కనిపిస్తుంది

కాటిల్యునికి పూర్వమే “పరిపాలనా శాస్త్రం” అనే పేరుతో అర్థశాస్త్రం అనే అర్థమున చెబుటచేసి (సహపరిపాలన ప్రహర్య ప్రహర్యుగ్గేహర్షం - ర్థ, అర్థ, కౌములను సంపాదించెంగుడు ఒక లక్ష అధ్యాయాల్లో కూడిన బృహత్ గ్రంథాన్ని రాజులకు గర్భానికి సంబంధించిన అధ్యాయాలను ఆ గ్రంథమునందు చేరుచేసి మునుపు ప్రత్యేకమైన గర్భశాస్త్రంగా రచించాడట అర్థమే సంబంధించిన అధ్యాయాలను బృహత్పూర్ణమే చేసి వ్యతిరేక అర్థశాస్త్రంగా రచించాడట కామిని సంబంధించిన అధ్యాయాలను నంగుడు చేరుచేసి, ప్రత్యేక కామశాస్త్రంగా వ్రాశాడట లక్ష అధ్యాయాలు గలిగిన అమహాగ్రంథంలో “పరిపాలనా శాస్త్రం” (The science of politics) చెందిన భాగం చాలా పెరిగి పురిపాలనల వాన్ని వికలాకుడు 10 వేల అధ్యాయాలకు, భావమునకు 5 వేల అధ్యాయాలకు బృహత్పూర్ణమే 3 వేల అధ్యాయాలకు కుదించారట. ఈ వాతి ఉక్తివాసుడు (సక్రకు) చెయ్యి అధ్యాయాలతో కూడిన గ్రంథం రచించాడట అర్థశాస్త్రం పుస్తకను గూర్చిన ఈ దృక్పథం, ఉపాధారం, కారణపర్యం లోని 59 వ అధ్యాయంవారా తెలుసాం ది లక్ష అధ్యాయాలను దండినది అనే ప్రత్యేకశాస్త్రం క్రమంగా 10 వేలు, 5 వేలు, 3 వేలు చివరికి పయ్యి అధ్యాయాలకి వికలాకు, భావమునకి, బృహత్పూర్ణ, ఉక్తివాసులకు సంక్షిప్తపరిపాలనా శాస్త్రం అధ్యాయాలను గూర్చిన ఆకాంక్ష, రామపురోలపై దండ్రులించులా, కరిమంగిది విలగపంతులా, క్రమంగా

క్షీణిస్తూ వచ్చింది మనం గ్రహించవచ్చును. అట్టి విషయమున అమహాశాస్త్రాన్ని కొని కొనాడిన శ్యాతి, మార్గవాక్రూజ్య నిర్మల, జగద్వ్యాపిరాజు నిర్మాత్రులై, మునుపటి “అర్థశాస్త్ర” గ్రంథంపై వాటిల్యునికే దక్కింది. - ర్థశాస్త్ర కౌములమనకు మెలికలనూ, ప్రాచీన శాస్త్రపరిగ్రంథములయందు వున్న అర్థశాస్త్రాన్ని కాటిల్యుడు బహుటి తెచ్చి, పండితుల, గర్భశాస్త్రంతో పూర్వమే గాంధాన్ని సంపాదించుకొని మునుపటివాడు కాస్త్రాన్ని తను కొనాడాని కాటిల్యుడే స్వయంగా తన గ్రంథం చివరభాగంలో చెప్పకొన్నాడు

ఈ కాలంనాటి అర్థశాస్త్రాలు ఎన్ని వున్నాయో, ఎన్ని అలోచనా భేరిములు (Schools of Thought) వున్నవో, వాటి ఎన్నిటిని సంక్షిప్తపరిచి, అతి జగదూకతో క్రోడీకరించి ఒక సంకీర్ణా రచించావని అతి తేల్చాక అంటే ఆ వాటి వ్యాప్తిలో వున్న వివిధములైన అలోచనా భేరిములు, సిద్ధాంతాలు సంక్షిప్తపరిచి వాటి ఎన్నిటిని సంకలనం చేశాడనే విషయానికి వస్తే, అంత అంతే అనిచేకం మరే కటి వుండు ఎన్నో అవసర వివరాలతో నిండి, వట్టి సిద్ధాంత సంకలనము కాన్వినావలతో, దర్పలతో, కూడి విపరీతంగా విసుగెత్తిస్తూ అప్పు కొస్తాన్ని అందరిమోగ్యమై, జ్ఞులైన రాజులనూ కృతహాసాలకు సహాయుడే విధంగా, ఒక మహా తిరుకాస్త్రగ్రంథాన్ని రచించాడు అట్టి రచనవారా కొస్తాన్నిక వాన్ని ప్రాప్తిహించాడు అంగవలనే వాటికి నేటికీ కాటిల్యునిలోని కీర్తికిని కలం తన పమ్ముట వాటులలో దంపరేకవాయింది.

క్రమేక్షీణించిపోతున్న అర్థశాస్త్రం అర్థము కాన్ని తగి ప్రాప్తిహించాలనే దృష్టితో, ఆ కొస్తానికి మరల సంపాదనలనే క్రమ సంస్కృతి, సిద్ధాంతపరమైన అవసర వివరాలతోలికే వాడుండా, వాటికి ప్రాధాన్య మివ్వకుండా అందరి భాగంపైనే కాటిల్యుడు తన దృష్టిని కేంద్రీకరించడం జరిగింది

సిద్ధాంత ప్రతిపాదనలన్నీ, మహా రాజులంతి వన కాటిల్యుని, దృష్టిలో కార్యాదరిగమే ప్రధానం తను స్థాపించిన మహా వాక్రూజ్యార్థి, తనచే రచించబడ్డ అర్థశాస్త్రం ఎవరయంచేతి పరిపాలించ ప్రయత్నించాడు కాటిల్యుని కదన సిద్ధాంత ప్రతిపాదన, మార్గ వాక్రూజ్యపరిపాలన కాటిల్యుడు చేసిన మహాన్నతిప్రయోగం. అంగుచేతి, అతికు సిద్ధాంతపర్యకు, పోతుకాడంతో కూడిన వివరాలకు

అధిక ప్రాముఖ్య విశ్వరేడు అందుకే, కాటి
య్యకు పరిపాలనావిత్వాన్ని పునర్నిర్మించేదివి నానా
అర్థం చేసికొనవచ్చు

కౌటిల్యుడు • అరిస్తోటల్

ప్రస్తుతం, ప్రాక్ పశ్చిమ రాజనీతి శాస్త్రాలకు
సంబంధించిన మనో ప్రధాన విషయాన్ని మనం విష్ణు
రింగర దు మూర్తి ప్రాచీన రాజ్య స్థాపనం భారతీయ
ములో ఒకవైపున జూడటాంటే, అదే కాలంలో
ప్రపంచ తిరువేలలో ఒకటైన, యూనియన్
తియ్యకాస్త్ర చరిత్రలో పేట పదప అంతటి మహా
మేధావిమనుషుడు, పరిణామపటే అరిస్తోటల్ మన
జోనియన్ వలస రాజ్యముల "నైగరా"లో (19 వా.
శిశిలో జన్మించాడు యూరపులో మహాప్రాచీన
విరాట్టి వివ అలెగ్జాండరు రాజును పాతాలను
వోధించాడు. అదే సమయంలో మూర్తి ప్రాచీన
చరిత్ర వివ చంద్రులకు కాటియ్యవీర్య రాజును
శివ్యవీర్యవీర్యుడు 158 రాజ్యాంగాలను వోధించి
మొదటిమొదటి పాటికొన్ని అనే గ్రంథం అరిస్తోటల్
రచించాడు ప్రాచీన హైందవ రాజనీతి శాస్త్రం
పాటిట మహాజ్యోతి భండారంపై అర్చనాస్త్రాన్ని
కాటియ్యకు రచించాడు స్వయం సమృద్ధిమైన 'ఎగర్
రాజ్యాన్ని' (State City) అరిస్తోటల్ ప్రతిపా
దించగా, చతురంగి వహీమండలం దాకా వ్యాప్తి
చెందగల ముఖ్యాల ప్రాచీన రాజ్య స్థాపనం కాటియ్యకు
వాంఛించాడు అరిస్తోటల్ చటమైన రాజనీతికొన్ని,
కాటియ్యకు విరంధిమయ్య రాజనీతికొన్ని ప్రతిపాదించాడు.
అరిస్తోటల్ మూర్తిగతికొన్ని యొక్క మన సర్వం
కలిగి జేమాకొట్ కాటియ్యకు రచించి విరంధి
కెక్కొన్ని సమర్థించిన విజయం అందుకే కాటియ్యకు
"అర్చనాస్త్రం" సర్వంకొరతే వ్రాయబడింది
ఖచ్చింగా చెప్పాడు "ఎగర్ శాస్త్రాన్ని ముగియ
ప్రయోగ ముపలభ్యత కాటియ్యకు సర్వంకొరతే కాస
వర్ష విధి: క్రితే" అవి కాటియ్యకు చెప్పాడు అలె
గ్జాండరు ప్రాచీన రాజ్యవాదకొంత గ్రీకుల వివ
రాజ్యాలను కలిపించి నేసింది మూర్తి ప్రాచీన
వాదం, చిర ముగ్ధ రాజ్యాలు, అసంఖ్యాకము
గల సంఘాలనూ మింగి నేసింది.

స్వయం సంఘం ఎగర్ రాజ్యంకొరకు అరిస్తో
టల్ ఆ కాలంలో 'పాటికొన్ని' గ్రంథరచన చేసి,
అంగంటివాన్ని స్థాపించేందుకు తీవ్రమైన చాటాడు.
కానీ ఆ ఆదర్శం, ఆయన కంటిమందరే పేర మేసల
మూలిపోయింది ఒకవైపున ఎగర్ రాజ్యాన్ని ఉద్ధరించి
అరిస్తోటల్ తన మేధస్సు వంటిది వివిధాగిస్తుంటే,

మరోవైపున దిగంత విజయయాత్ర సముపార్జిత ఊర్
ధురీణుకు, విరాగ్జాన్యుకు వివ అలెగ్జాండరు వేసలు
ఎగర్ రాజ్య ప్రాకారాలనే గాక, ఆ దృక్పథాన్నే
మూలమటం చేసి నేనుడం జరిగింది ప్రాచీన రాజ్యం సర్వం
కొరకు అలెగ్జాండరు ఎగర్ రాజ్యపువాడులనే
ధూప్తాపితం చేస్తుంటే, అరిస్తోటల్ వంటి
శాస్త్రవేత్త ఎగర్ రాజ్యాన్ని వామనాత్రియను చూట
కపు స్వయంసమృద్ధిలో పునర్నిర్మించి మందరమును
స్వప్నంకొన్నాడు ఆ స్వప్నం వాస్తవిక దూప్తాన్ని
ధరించక పగటికలగానే మిగిలిపోయింది సిట్ పేట్
యొక్క దివానసంస్కార క్రియను జరిపేందుకు
ఏర్పాటుచేయడం ఉత్పాన్ని అనుసరించువాడుగానే
అరిస్తోటల్ మిగిలిపోయాడు

చెయ్యి సంభాలవైచలించిన వహాజ్యలప్రాచీన
పాధాన్ని నిర్మించిన మహాశిల్పి కాటియ్యకు మారు
కున్న పరిస్థితుల కనుగుణంగా తన తన మార్పుతో
తన గతించెంబ పక్షవించిన వ్యాప్తికు అరిస్తోటల్
మారుకున్న జీవితవిధుల కనుగుణంగా అత్యవసరమంది
వ్యవస్థను, కల్పలంనుండి కాంతిభిద్రులను సృష్టించి
మరికొల ప్రాచీన రాజ్య స్థాపననునే గురుచిర మందర
స్వప్నాన్ని, ఎగర్ సర్వంగా మర్చి కార్యకూర్మకు
కాటియ్యకు!

కాటియ్యకు తన చతురలతోను, పూర్వ శాస్త్ర
కాటన ప్రతిపాదించిన పెక్కు సిద్ధాంతాలతోను
తన ఏకీభవించడం లేదని చెప్పాడు అంతే గాక
ఆయన ఒక స్వతంత్రమైన రాజనీతిధోరణికి ప్రారంభ
మహాయోగకు ఈ విషయాన్ని గూర్చి చాట్లకు భండార
కర యలా గంటాడు—

"In many places where Questions
of policy or administration are discussed
and where the views of his predecessors
are indicated, he has set forth his own
with a clarity and precision which show
that he was not a mere theorist or literary
pedant but rather a statesman endowed
with rare political insight and practical
wisdom Koutilya had a definite set of
views on all the important points of policy
and administration, views sufficiently
numerous and characteristic to go to form
a different school of polity ("Some As-
pects of Ancient Hindu Polity"—Page 23

కౌటియని అర్థకాస్త్రము

కౌటియని తర్వాత అర్థకాస్త్రం వివిధమత అభ్యుదయస్థి పాధించలేకపోయింది. 18 శతాబ్దంలో కామండికుడు రచించిన "నీతిపారం", 10 వ శతాబ్దంలో పోదుబాపమూరి రచించిన "నీతి వాక్యాయుకిం" మినహా, మిగతా గ్రంథాలన్నీ ఆరు కల పోంతిలు, అమోరగలవాడు పదప, రచింపబడ వన్నీ, ప్రాచీన కాస్త్రాంతర ప్రాతిపదికతో, ఇంకా పండిత ప్రంగానో వ్రాయబడ అర్థకాస్త్ర సంగలవాలు ఇవి కొల్లలుగా పుట్టాయి తిక్కరికింగా అర్థకాస్త్రాన్ని గూర్చి అయ్యయనం క్రమేపీ క్షీణించి పోయింది ప్రాచీన భారతంలో ఉద్భవమైన పండిత ప్రకాంక్షలచే, మహామహులైన కాస్త్రకర్తృచే పెంచి పోషించబడి మూడు పూటూ, ఆరు కొయలు కావిన హైందవాధికాస్త్రం, తిద్దియనం క్రమంగా వాకన మేపొయింది కౌటియనిగ్రంథం తేజస్సుతో నిర్మి ప్రకా

శించిన ప్రాచీన అర్థకాస్త్రం కౌటియనిగ్రంథం తేజంగా నిలిచిపోయింది.

మనకి ఒక అర్థకాస్త్రం వుంది దానిని కేలసంకల్ప చాల చరిత్ర వుంది. ఆ దీర్ఘచరిత్రలో కౌటియనిగ్రంథం ఒక మహాజ్యో గ్రంథం. మన ప్రాచీన కాస్త్రాన్ని, దాని చరిత్రనీ కనిరిట్టల్లోనుండి, పుస్తక భాండాగారాలలో దిక్కు మిక్కులేక పదివున్న వివిధ తాళపత్ర గ్రంథ పంచయమునుండి తిద్వి తల కత్తరి ఎన్నో అర్థకాస్త్ర గ్రంథాలలో కేర్కొనబడ వివిధ కాస్త్రగ్రంథాలు మనకు నేకు ఎక్కడా కనిపించవలెను వాటి నన్నిటిని తిరిగి పరిశోధించి, నిలికి తీయాలి అలాగే మనం ప్రాచీన హైందవుల అర్థ కాస్త్రాన్ని, దాని చరిత్రను సర్వసమగ్రంగా, సర్వాంగ మంతరంగా కాంతిలోకి తెచ్చి ప్రపంచం ముందు పెట్టగలం

ప్రమాద రక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

ఎవ్వడు ఏ ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ కుగం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం * నౌక

* ఫయడిలిటీ గ్యారంటీ మొదలైన భీమాలకు

మా తో సంప్రతించండి.

యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్ జనరల్

ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ,

"బాంబే లైఫ్ బిల్డింగ్స్"

8, బ్రాడ్వే, మద్రాసు. 1.

Telephone 4241, Telegrams: "UNIGEN"

బ్రాంచీలు:

విజయవాడ - బెంగళూరు - బొంబాయి - కలకత్తా - మ్యాద్రాస్ - పాట్నా

కొలంబో - పంగపూరు - కోయంబత్తూరు - జాకార్తా.

సింతసివురు

‘రమణశ్రీ’

‘సింత సివురు సిప్పుది
సొగసు తయసు సిప్పుది
పీచు సింత లేవిది
సెంత పీర వచ్చిది’

‘సెంత పీర వచ్చిది’
గారిలో తేలిపోతోన్న చూటలు, పొడయా
శింతలెట్టు చివురుల్ని ముంతి చివురింపచేస్తున్నాయి!
చింతచివురు కోసుకోంటోన్న వాసులు కొమ్మల కింద
కుంచి, తొంగి తొంగి చూసింది పాట పరుగుల్లో
వస్తోన్న చింత

గొట్టెయ్య, మేళయా కొడుకొంటోన్న గొట్టెల
మృగాలప్పు కొడుకు ‘సిన్నోడు’ పాడుతోన్న పాట!

‘పిటారు కొమ్మని సివురుంది
కొమ్మగడోలే వారతంది’

విజంగా తప పసలానే వుంది! తొలగించిందని,
చెటు పులగించితే, ఆ చివుళ్ళు తను నిల్లుకుపోయి,
అమ్మకొని సొమ్ము చేసుకొంటుంది

‘సింత సివురు సిప్పుదాన్ని పీచు పట్టింది
తయసు పొగరు పిల్లదాన్ని దోచు పట్టింది’

పాట రవి వచ్చుకొంది ‘పీ పచ్చో! పాడ
తన్నాడు పాట కోడె వాయసులో పాటరక్తి. ‘
అనుకుంటూ—

విజంగా కండచీమలు కండ లాడె తెగురు
కున్నయ్య, విజగలాడుతోన్న కంటి వట్టిపెట్టుకొని
కళి వయల్లు కమ్మలా వివా గోళ్ళు నిల్లడం మాన
లేదు చివుళ్ళని

అదీగాక కాయన్న చూక్కెంలో చెట్లంజే,
అందిరి! ఆరే! ఇక పద్యగా పకపకలాడుతోన్న
చెట్లని చూసి, వాసు లాడుకొంటుంది?

‘నీ యిట్లం వచ్చింట్లు కోసుకోయే పిల్లా!’ అని
కాయన్న అధికారం ఇచ్చాడు.

ఒడివిందా కోసుకోని చక్కెర బాగున పడి
ఇన్ని గింజలకో, దెబ్బలకో అమ్మకొని ఆ గోజు చక్క
మరిస్తే అది పదివేలు! రేపటికోజు కేపు డెగురు!

వైకొమ్మలు కూడా ఎక్కికోసింది ఒడి
నిండించికొని, పిటపిటలాడుతూ కిందికి దిగింది

పాడు, కాటితోపులోంచి వాటాడుతోంది

గండు పిథులు నిరిగితే చాలు చింత చివు
రంతా ఆఖరు ఇంకా గరువుమీద గొట్టెల సిన్నోడు
కూనిరాగం తీస్తున్నాడు

‘వూంతుంగా కపిత్థం గడతాడంట! ఆడి! పుట్టిక
నించి వొచ్చుకు పొడయా, పదాలు, గొల కుద్దులూమా!
అనుకొంటూ గట్టికొంది వారులు

‘తొలగిరి తరిసింది

సింతలు సివురింది

రచ్చిక పరిసింది

వారులూ నీ దివూరే?

పాట ఆసింది—పాట పాడింది తను కొవ్వలు
చూకాడు సిన్నోడు

‘ఏరా! సిన్నోడా! తగ పాట పాడతన్నావ
వామిదీ కపిత్థం గడతన్నావా? వాదివూరే గదిరా
సిన్నో!’

ఒడిలో చింతకూర చేతుల్లో నడుతూ అంది.

‘ఇయ్యో రీకుంటావు. రే వెక్కడుంటావో?
ఎదిరి తెలి? వారులూ! కానున్న పెటంత యింట్లో
కేకాపు గందా? పెట్టెంతుకన్నా పనికొస్తదీ? నీ
వేయి దిగిరి కాయన్నతో నెవుతారే! నీ పని’

‘వెనితే నెప్పుకో! నెప్పిచ్చి కొట్టుకో! వెనితే
కొరతే యిస్తాడా?’

‘కొంతే యిస్తాడో? కొడుక్కురింటాడో వా
కటి తెలుస్తదీ?’

సిం త సి వు రు

‘నోరు తిన్నగా రానీ నీన్నోదా! నేలలాంటి
చాన్ని గాను! నేండున్నానని, తెగ నీలుతుండవు.
ఉరిశీలనీర్తిం గడతన్నావు!’

‘నా నోటికొగ్గిన పాట పాడతాను! నీకేం?’
అని తడిలో కూర తీసుకొని వచ్చేస్తూ, ‘చావీకేం గాని,
కురవన్న మాకు: న్నొదిలి యేవకు పోయినోడు?
నువ్వన్నాల్సిల్లావు ఒం’ అని అగి, నానలు కళ్ల
లోకి ప్రకృతికంగా చూశాడు నానలు! మాటలు
దురుగా అంటాయి.

‘ఏమో నాటికి తెలుసు’ అని గట్టు దిగి పొలాల
కడ్యంబడి వడక పోగింది

‘నీన్నువుకే పెళ్లాడిన కురవన్న మాకు, సంపారం
వీస్తావే, ఓరోజు చూడమైపోవాడు అంతు
నిక్కని చూరాలి!’

నీన్నోడు నానలు చారిశీమాస్తూ గొరెల్ని
మేకర్ని ముగ్ధించుకొంటున్నాడు

పారిగాయం లేనివలుండి మేక కాపున
మంటోంది—ముక్కు మొగాడి పగిలినా నానాలా
లేవు అన్న ముసలయ్యగోనాల్లో కరిగిపోయాయి
కురవన్న చావ తెలియదు నేటివరకూ.

‘ఎంతకాలం మగవునకున్న మృగోమంటావు?
అడికోసం ఎన్నాల్సిని ఎదురుమాడం ఏంత పెలు
కాపున్నంతకాలం నీకు ఏంతలేదు! అంటోంది
మనకు

కుమ్మ తోపులోంచి, వీస్తాన్న తుదరగారి,
తర్జించబోయే ముఖుల తొందర..

తయ్యారంగా కనుపర్చగా ఉయ్యాల బాగు
కూన్న అకుమకుట్ట చాటుకొంటూ తడిలో కూర
మప్పింగా పడ్తుకొని, రైలుగేటు చాటింది

‘ఎంతకన్నా తగ్గనోజే! మర్రాలమ్మకొడుకు
యివీరి యివీరి ఎంత మాటన్నాడు మాకు మువవు
వేసుకోమని, మనకు మాన్యకోమని మా యిదొ
కున్నాడు నూడెం లో నోట్ల—కురవన్న
మాకుకోసం ఎదురు మాపి, ఎదురుమాపి పేనా
లన్నా యిల్లగాని, మువవు వేసుకోమ మొగోటి
నమ్మకు పెడమన్న దెయి? మర్రోకర్తె నదురుగా అనిలే
పాలు తిన్నొదిలి పారిపోతాడు మువవు వేసు
కోన్నానోడు చూయలోడైతే నకుకు మరెంగాను”

కాకలమ్మ కుడిదగ్గరి కొచ్చింది. కుడిలో అమ్మ
చారి! తంగి తంగి మొక్కింది ‘కురవన్న మాకుని
చూరంపె నకుకు తరి!’ అని

తల్లి, ‘నీమొరారించాలే’ అన్నటు చూసింది
దయామయంగా కుడికనుగా గంగరానిచెట్టికింద
ఒకశుగు కూర్చోని, లేచి, దళచా వడచుకొంటూ
వీధివిడిచింది

‘అమ్మా! చింతికుర’ అని అగింది కుమ్మం
మందు ఇంటారిడ ‘అత్తే’ బాతుగా తిక్కుత
వేసుకున్నావు! కొనాలా పెటాలా? ఉరిశీలీ
వచ్చిందిమా? మరింతపెరితే నీసామ్యం
పోయింది? అంటోంది—చేటతెచ్చి నియ్యం వేసి
కూర పెటిండుకొంటూ.

ఇంట్లో వాళ్ళెవో గొణుమ్మంటున్నాడు
‘అత్తే వాళ్ళకి పెళ్ళి పెడకులూ ఏంటి?
నక్క పసుపులు’

ఇంటారిడ పగలబడి వచ్చుతోంది
నానలు చెవుల్ని కొరుకుకున్నయ వాళ్ళ
మాటలు

నీతికి, విజయితికి త నేం తిక్కుతకాడు
త్యరిగా, కూర పూర్తిచేసి ఎంత చేసుకొని,
కుడిపేకి ముగ్ధింది

అకాళం ఎబ్బుపట్టి మరింత వీటి పెంపాండు
గోంది చిప్ప చిప్ప కుప్పరపడి, నానలుకంటిమిదబట్టలు
తడిసి, ముకుమకుపోతున్నయ ఎదురుగాలి ముఖాన్ని
మొక్కుతోంది దలవిగారికి ముకుదుకొన్న పెదవులు
మంకుకున్నయ ఎదుగొస్తాన్న పసుపుల్ని, పసుల
కాపకుల్ని తిప్పకొంటూ, ఇట్లా కుడిదగ్గరి కొచ్చేసరికి
మునురు మరింతగా విసుగుతోంది చివా, గేటుచాటి
రైలుపట్టాలవెంట నడిచి, ఆలోదన ముక్కు విప్ప
కొంటూ గూకు చేరేసరికి, కుడిదిపం విరిగించమని
మంకుకొస్తోంది.

కుక్కినలకమందంమిద ముసలయ్య ఖగ్గుఖగ్గున
దగుతూ, ‘ఏటి నానూ? గిరన్నారేంది దిపకేం ఎరి
గితావు? ఎంతవేసుకొచ్చాగా?’ అన్నాడు.

‘అలా అంది
‘ఏకన్నా ఊకుకున్నారా? ఊడిస్తే మన ఏడుపు
కొంత తీర్చింది’

‘అను లెవ్వరికి యేం వ్రాడుతాడు? బోరింగు
అన్నా బోక్సు మాత్రం, అరకలు గదితన్నాడు’

‘ఎంతకాలం నింతవివేచనా విడుదల? బోరింగు
మనసునుకో! ఓ లాస్తది చాంతో కాల
చేసేం పెయ్యొచ్చు మదూ మద్యులా తీరతది
ఇంకా సరిదిగా బోచ్చేది నేను’

అని అగాడు మళ్ళీ దను లంకించుకొంది.

మందం మన్ను పైపోతన్నాడు ముసలయ్య
ఉన్నన్ని కోణాలా కమరంలో కాపుదిశాఅంది,
‘పేరుదెచ్చుకొని, చివరికిలా చావుబతుకల మధ్య వేలా
దుకున్నాడు అడుగుబడుతూవున్న చమునీల్ని దీప
శిఖ వలకుతోంది. కానులు రాజుచెట్టిపపొయ్యి ఆకలి
గొన్న కడుపులా రగుల్తోంది

గురివిగాడు పోయిన్నాటినించి, బతుకు
బండలై పోతన్నాది కూటికి మమ్మకా మొగం వాసి
పోకాం ఏటి పోగాలకా, ఆడుపోవాడు ఏరికాటి
శివి బట్టకొని యేడిపిస్తన్నాది’ అని గొణు
క్కుంటున్నాడు ముసలయ్య

‘మనవునేనుకో! మనవునేనుకో!’ అని గుండెలో
గూళ్లు కట్టకొని పోరుపెడుకున్నాడు ముసలయ్య
కానుల కి మాటలు వళ్లు మండిస్తున్నయ్!

ఏటిలోకం సిగూసరం వేడు గూడెం
బోల్లి! చొక్కాలు మాడ్చుకొన్నట్లు మాడ్చుకోడం
ఏటిబతుకు? అని యీసడించుకుంది

మందంమీద ముసలయ్య విద్రావకున్నాడు
గుడిపెయ్యం చీకటిపక్షి వర్షంలో తడుస్తూ తెప్పతెప్ప
లాడుతూ ఎరుగుతోంది!

2

‘మాడుమనవు నేనుకోని తుమసులిరునుకోని,
ఏటి బతికిది కాణ్ణు బాబుగోయా!’

తిరిగి చివురించివ చెట్టెక్కుతూ అందికానులు
కాణ్ణు పిరగాళ్ళకు నీరు పెడుకున్నాడు పారికాపు
దూరంగా పల్లంతుడికి నీరు పొంగకండా గట్టు సరిజేసు
న్నాడు.

కాణ్ణు కానులు మాడుమనవునిగురించి అడిగి
వట్టున్నాడు బాబు బెయ్యూ చెట్టెక్కుతోంది.

‘నెటంకా నువ్వే యిరిపేకానున్నా నీ! నింతలు
పండుకపోయేనో, నీతోలాలుస్తా!’ అన్నాడు వలకా
రంగా

‘వానొక్కరా నేనేటిబాబూ! నా పిల్లలల్లా
ముంగురిరంతంతా నీ పెట్టమీనే బతుకంతా
నీ పేగు పెప్పకొండి’ అంది. చెట్టెక్కుమీద
సన్నుకొని

తంట్లో నలకగా వుండేమా నీరసంగా వచ్చింది
మాట

‘వేసం బాగోలేదు బాబా తప్పకు ముస
లయ్య కింత గంజ పొయ్యికపోతే, గింజకొంటాడు!
అనుకొంటూ

పెట్టెక్కినందుకు వాణిటిస్తవే? నింత వివేచన
పిన్నవావా?’ అన్నాడు కాణ్ణు

దొరకాదులు మీకు వానించేటి కావారి?
వొక్కు కాసితలా? మకులు కాసితలా? నీరానినలం
పొరించేనోకు మీరూ ఆరించే నోళ్లం మేమూ
మీ మాట పట్టం గామా బాబూ!

‘ముసలయ్య కెలావున్నా నీ?’

‘ఎలావున్నా నీటి బాబూ! నువ్వంలో కాను
క్కుయన్నది పాపు’

‘పాపం! కమత మన్నంతకాలం యిప్పాసంగల
మక్కలా పకుండేనోడు ఒక్కమాట పజేనోడు
గాడు, పొరుసంగా బిజేనోడు—’

వచ్చించి మెరిసే మమ్మ, కొమ్మ మీదవారి
వలంది కానులు! కోకిల మాట్లాడుట్టు వ్రుల్లిని
చింతిచివురుపుట్టాన్నట్లు కొడెగారి వీస్తున్నట్లు
అవిపిస్తోంది కాణ్ణు!

మడిలో! నీరుమళ్ళిస్తూ గుండె మడుగుచేసు
కొంటున్నాడు పాదంసలా పాకుతోంది మనసు
పరిసరాల మీదికి

ఎందుకా చివ్వుచానితో మాంబిక వ్యభిచారం?
తన అంతిమిటి? దాని పరువెక్కడి? వాసవమాడ్డాని
కైతా తగని వస్త్రపు

‘బాబూ నీరానినని’

తనరానిన తన కోర్కెలు తీర్చులరానిన

వింత పిచ్చురు

చింతచివురు కొడుకుపోయేదాకా అలాగే ముట్టాడుకుంది గలదిగాక, 'హా! ఓ కాలువ్వా!' అని పగలబడి నివ్రుతూ పారిపోకుంది!

కానులు! ఎదురెందు ముఖంమీద కోడుతోంది. పొద్దున్నెంకా దదిగంటి తాగ, వంట్లో నలతగావుంది కిరమంతా నెక్తుగుమరుగుతోంది

కొలు తిరుగుకున్నయ్ కొలు లాగుకున్నయ్ చింతచివురులు లోకువగట్టి వేళ్ళని తొవ్విపారేస్తున్నయ్ .

గభీరమని పడిన దప్పకు వివిపించకందానీ, కాలువ్వా చెప్పేసింది! లంఘించి ఒక్క దిగుట పట్టకొన్నాడు కాల్చి

కానులు కాలువ్వా చేతుల్లో వారిపోయింది అర మోడుకున్నల్లో సోగసులు బంధించుకొంటూ

'హా! నీ యిల్లువట్టి బంగారంగానూ! కొలు తిరుగుకుంటే యొక్కవోలే యేమే! పాపం చెప్పి తగ్గించా!'

కానులునక్కొ ద్విహాయింది కాలువ్వా స్వర్గం! కొలు నీవుతో తిడిసి వానిపోయాయి ఇంతి న్నెలియకందా పడీపోయినందుకు కపించుకొంది.

కాలువ్వా కామాద్రీ కమైన వేళు ఆ వంటి చిరువేడిమీద విరవకిం పొందుకున్నాయ్! కళ్ళలో ఆ! కోరగామాప్తోంది యోవనందిగబాదుతోన్న ముఖం పెదవుల్లో వేరుకొన్న కోరిక

ఆమాపుల అరావ్వి ధరించలేక క్రామలా రోజుకూ, లేచి దూరంగా నిలబడింది

"కాలువ్వా! బాబో! వావో! ముట్టేసింది! వాడు పాపం నీకుకుట్టాడు. వాడి యెవరివల్ల కాకరమాన న్నూ పోసింది! వాడు వాని నన్ను ఒకరినీడి. మీరు దొరలాయన మాకు మీకు వావాదూరం మీసంతి పుణ్యమా అని యిల్లి గంటనీళ్ళు కాసుకు తాగుకున్నా అయినాదా తాగినరా? నీతిగా నీకుంగా బతికనీరా? అంత ఒకలాంటి కంటారను కోకండి! నన్ను కాలువకు తింటే, మీకేటి వానం! నన్ను కొట్టండి . సంపందిగాని, మీరు ఈ రోజునీవే పని మంచిదిగాదు బాబూ!

కాలువ్వా కానులి! దగంగాతచ్చి 'ఎంటి కానులూ అంతపాతం సతివాపు వే కెలన్నానని నిన్ను చెట్టు దగ్గి రావోద్దాన్నా? ఆమాతరం వాడు చెప్పలే!

వీటి మీకు బలిసింది! బాబూ! ఈ వాంటి రగతం వీరినీ తాగడేనా? పారికావోళ్ళ కంటలు కరిగిపోయేలా పన్ను నేయించుకొని కారికెంద నెవ్వరినీ తొక్కినటు తొక్కిడనేనా? వాటి నీతి లేకుండా బతికడేనా? నిప్పులా బగుతుకున్నాను . కా నురవన్నకోపం ఎగుగులేన్నులు నూస్తన్న పాతికే గొచ్చివయ్! పల్లెకురూట బడలా ఇంత కాలం నూ సన్నా! ఎప్పుడో తప్పవారతాగ భావంగులు .

కాదుమేఘం కమ్మకొంటుంది ఇంతిలో యెండ

అంతలో వస్తం ప్రకృతి వైర్వియంలో రమా ప్యమే అంతి!— కాలువ్వా బుసగొడుకున్నాడు ఏమి చేతులే

ఎన్నియూలు వేర్పింది చిలక!

'వీళ్ళోడు నీతినిప్ప! ఆకు నూకాడో పెత్తం గట్టి పాటపాడతాడు నే తొలిగిపోతా .

అనుకొని అకుచుల్లో అకుచువేడుకుంటూ గట్టె క్కింది

వీటిలో మనీ మునిగిపోయింది దూరంవించి పారికాపు వేలేస్తున్నాడు

'అరర! నుడి మునిగిపోయింది! ఇంతానీవీ యిదా? కానుల్ని తిట్టుకొంటూ కాలువ్వా చెప్పి కింద దికిల పడ్డాడు

వీళ్ళోడి మేకలూ, గొరెలూ గగువక్కుకు న్నయ్ మేకల! నీరువిరిచి కళ్ళతో నీరు విరిచి మనీ వేపుమాడ్తూ, కానులు గట్టుమీద నిలబడి దిక్కులు చూస్తోంది.

మెట్టమీద వీళ్ళోడు బదురుకొంటి పోగుకు న్నాడు కుమ్మచెట్టులా విరిచి ఆడినకులే అకుకు లేంది! గొరెల్ని, మేల్ని మేపుకొని, మందచేసి అమ్మకొంటాడు దెబ్బకుదెబ్బ చేసుకొంటాడు— నిద్రకుకు ఎండిపోయిన పొడుగులో ఏదో వెళుకు తోంది నిప్పురాని ముల్లో, ముల్లిచారిలో, చీటిగా వాదీపంకోసం వెదుకుతోంది.

'కురోజా పస్తే! కాలువ్వా పున్నెనూ' అని అనుకొంటూ ముందుకు వడిచింది. కుమ్మతోపుద్గర వీళ్ళోడెదురొచ్చాడు.

‘సింతిపేరున సిన్నాదాదా! ఏమిటి చెబుతా
యిల్లదాదాదా! కాదున్న నెట్లొక్కవిద్యలేదా?’
అన్నాడు.

‘దాదా! నీకంత యెటకారం!’ అంటూ
తప్పించుకొంది

‘నాకుచెలుసులే! రగిల్చి!’ అంటూ ముందుకు
పొగాడు.

‘సింతిపేరున చిన్నది
ఎంతోనానలు కున్నదీ’
‘నీ తి నుము లు కు న్న దీ’
‘సిన్నోడిమండలు చెప్పుకో రగిల్చి కోరి
పొరేస్తున్నయ్! నానలు నందినమిళ మెత్తందా
ముందుదారి నెట్లొక్కంటూ నడిచినెంత నడిచింది

3

పొద్దు వారిపోతోంది.
పొద్దు ముందుకూన్నట్లుంది ఆకాశం పొగ
మారి నొడల్లా మేఘాలు పొగలుపొగలుగా తిరు
కున్నయ్!

‘నానలు గట్టి చెట్టువైపు మాసింది
‘అనుకోవల కల్పించుకుంటు పొగలకి చిత్తరు
చిత్తరంతా నల్ల గా నడిపోయివుంది
‘నిన్న జరిగిందప్పుడే యెంతో లేదా?’
‘మళ్ళీ మును వెనక్కు మళ్ళింది
‘పొరెంచింది మరెనుమృత చచ్చి తన కొడుకుని
మనువు చెసుకోమని బతిమిలాడింది.

‘నా కొడుకిని నేనుకోయే కొడలా! ఇంట్లోకు
పని ఇన్ని జీతం రాళ్ళు నిన్ను కోరి కోరి
చెసుకొంటా నంటన్నాడు కొడుకునకు నక్క
చిలక గొరిగిస్తా కొరం నేనుకొందురు గాని

‘సనీమరా’ నల్లకొంది ‘అంతా దగా! యెద
నలా! నేనీ జన్మలోనేనుకోకు’

అని కుండ బద్దలు కొట్టిన పొమ్మంది.
ముసలయ్య పొరుగుట్టాడు. చావు నీడ్చిమైవా .
వివా సరే!

‘మొగొళ్ళని నయ్యకు!’ అంటోంది మును
‘ఎవర్నీ నయ్యక యేరిటి నేనేదీ!’ అంటోంది
నయ్యకు.

‘అదిరిగానీ యెన్నల నేయకు!’ అంటోంది
పొగలు నిన్ను కడుపులోకొక్కొక్కటి పగు
కొంట! ముసలయ్య రాతంతా ఒకటే గాద!

ఆ గాద మాడలేక యెద్దింది కడుపుకన్నీరు
తగింది ఏంపనుయా దొరకని ఈ రోజుల్లో ఆదలు
నైన చెట్టు తిన్ని మాసి తరిమేస్తోంది ప్రతిసరి
ఆలిస్తోంది

‘చివరికి, చెట్టా తవలాగే నడిపోయింది
దీపంగా దిక్కులు మాస్తోంది
గట్టిదిగి తిన్న గా చెట్టు నగ్గరికొచ్చింది నిన్నటి
పర్వదం ముచ్చక్కే కా లేకదా పొగమారిపోయింది.
కొరివ అలయలల్లా ఆమలు అల్లలాడుకున్నయి .

‘నామీద యాడు, నెట్లొక్కంటూ నడిచినెంత నడిచింది
బద్దాడు! కాదున్న!’

తలలో మెలుస్తోన్న తలపులతో క్రుంగిపో
తోన్న సంకెచ్చపు మాస్తోంది కన్నటిబాటు నిరు
లస్తోన్న మేఘాల! కుయ్యతోపు కలిపోతోన్నట్లు
పొగలు పొగలుగా ముసురుతోన్న చీల్చి!

‘సిన్నోడి అరిగిపోదా లేకు. అప్పుడేమంది
మళ్ళించుకు పోయంటాడు

‘సింతిపేరున అడిపాలకి సంగీతం పొడేది నాకు
యా బతుకుమీద యెంతో ప్రవరిస్తోంది

‘నల్లలో అరగిపోట్ల నానలు నీడలుగా పరచు
కొన్నయ్ ప్రేమకోసం పలకరిస్తోంది ప్రకృతి .

‘ఎవర్నీ పొగొట్టుకొని, ఎవరుమాపోన్నతను,
ఈ సంకె చీల్చ మరుగు పడిపోయినతను

‘తనకో విషయం పొద్దున్నే తెలిసింది
రహస్యపుటలో దాచుకొంది—

‘నువన్న మానపట్నం నచ్చానన్నారెవరో?’
‘పరహాసంగా’ అనుకొని వ్రాసుకొంది

‘ఒక్కపొరన్నా నూనెంకకు రాదా? తనని
ముసలయ్యని

‘రాడు! ఏమెఱుం చెట్టుకో నొస్తాడు? దెన్నో
మనువునేనుకొని ‘ నుండే చెడుగా మారింది

‘తనై రాకుందా?’
‘తచ్చి యెవరిట్టుకే కళ్ళుమాస్తో?’

నీ త పి వు రు

‘ఎందక్కవుంటది! ఇంతకంటా మీరే
 పులకరించిపోతది—ఈనాటి పోత్తున్న వానలు కళ్లు
 పోకలో! పోత్తున్నవారిలో ముతములు నడక వీరిట్టి
 అన్యాయం విడిచి చూస్తోంది

ఎవరో ఎవరైతే పిలుపు
 అపిలుపు తనకి వినిపించడంలేదు.

చీకట్లు కమ్మతోన్న తనకళ్ళకి సంతి ఎత్తరిపెన
 పులు చప్పరిస్తోన్న చప్పడులాంటి భారం—

అదెవరో మిలిచేరి నీపాయి

తన్నగా చెప్పింది! తప్పివున్నాడు భయం
 భయంగా ముడుచుకుపోతోంది కీరం

ఎవరోవాడు? తన్నుకుపోయే రాక్షసుడు!

‘అదది కంటపడితేనాన గద్దా తన్నుకు
 పోతాడు నీపాయి! అని చెప్తుంటేవాడు
 ముసలయ్య

అందరూ కళ్ళమంగు మెసిలాడు ముసలయ్య,
 గొటెలపిన్నోడు. కాదున్న నుకవన్నకూర.
 అందరూ?

దగ్గిరి కలవపూవులా ముడుచుకుపోయింది.
 చీకట్లో విన్నట్లా విగస్తోన్న శరీరం—

‘నీ నీ నీ నీ భయపడతానో? అన్నాడు
 నీపాయి.

గొంతు మాంసంమాడ్చి మింగుతోన్నట్టు వినిపిం
 చింది

నీపాయిని, నిండుగా కల్లెత్తిచూసింది. చావున
 మన్నది

‘పిచ్చికావా! అంతపాడలెందుకే! నిన్నేం
 మింగిపేరకున్నా? ఒక్కసారి కన్నెత్తిచూడు!
 అంత తేజాకెత్తి పోతానో? నీ నీ విచారయా
 వొద్దో! అన్నాడు నీపాయి చువుగా

‘మామయ్య సావులకుపల్లో వ్రున్నాడు! మన్వ
 రవో నేనెగడుచో! అంత విచారా యెందుకొస్తో!

అంది గొంతుపెరుచుకొని

బొద్దుమీసాలు, చలిసివనొసూపు, కండలుదిరిగి
 అప్పుడా తూపులాంటి నూపుయా. ఈతేవా? .
 ఈతేవా?

నీపాయి, నీపాయిలా నిర్దించాడు.

‘వానకల పయిలెదు ఈబండికల్లెపోవాల. .
 పోవాయ్యో? ఉద్యోగం తుదిపొద్ది ఈ బతు
 లేదు

వానలలేచింది. అతనినంటబడింది బతిక దాని! .
 ఎంతదూరంనించి వచ్చాడో ఈనీపాయి మానకమ్మ
 వెనుక్కుంటూ

చీకటి యిరువైపు కాలించుకొంటోంది నక్ష
 త్రాలు కన్నుగిలుకున్నాయి కేతురాళ్ళ సంగీతం
 చెప్పు బానానులుపుతోంది

నగువుమొదటికి చింతిచెట్టుచు మూసింది.
 చీకట్లోమరిగిపోయింది నల్లకడ్డం బడ్డా. నల్లని
 మళ్ళలో నీళ్లు నక్షత్రాల కంటి! తళతళలాడు
 కున్నాయ!

గోడ్డుమొదలొచ్చాడు

‘మామయ్యసంగీత!

‘అదేవా? పోయాడు మర్రిలారంగానీ,
 కళ్లుమానుకొన్నాడు నేను నూడెంలా కళ్ళపరి!
 అందరూ చెప్పకొంటున్నాడు మర్రికొడుక్కూరి
 వచ్చాడు ఎంతోబయిలెదు బండిచెప్పేనే కాదు
 చేకానో, బండికారివాద్ది

‘నేనురాదు మావా! నన్నిదిసిపెట్టు వా
 బతుకు వాకొదిలెయ!

‘నీళ్ళు తెలియకందా ధారాపాతంగా జరిం
 చాయి.

నీపాయి కరుణన్న వానలు చేతులాడిసిపట్టి, విడిచి
 పెట్టకండా లాక్కెడుకున్నాడు

తలలపుచింతలు అందంగా చివురిందదాని!
 వెనుకున్నది నీపాయిగురువన్నో. ఆచింతలు చివు
 రించివపుతే తనకోర్కెగోల్లు ఎలుకెక్కుతయ!

‘పింతిపివురు నీన్నది

నీదుపింత లేనిది!

నీన్నోడిపాల! ఎక్కడికల్లెవా వానలు బతు
 కంత చివురిస్తూ నీ పుంటుంది!

భాగ్యనగరకోకిల

శ్రీ నాయని సుబ్బారావు

౧

ఓదిగళము లొక్క గళమై
విడిలించినగతి సుపువ్వు వివృష్టరవా
భృదయ మనోహరిగానా
స్వదమూర్తివి శ్యామల ప్రభారమృతనూ!

నీ నినద ప్రభావమహా
నీయరసోన్నమితమ్మయైన మూ
నీనది తట్టిలేప విక
సించిన గంధనుమ్మ ప్రభాసితో
ద్యానవనీ బలాతిశయ
దర్శితు డాతమ పేర్చు జైత్రయా
త్రానిరితిగ వనంతు డమి
తప్రమదోదయ దిగ్విగంతుడై

అన్యవన్యస్థలమ్ముల సచిరకాల
మున వనంతుడు తానొక్క మునలివాడు,
త్యద్దయాపాపిత ప్రాణధనుడువాడు
నిత్యనూతన యావనాన్వీతు డచట

నీమాయ యెట్టిదో నీ
శ్రీ మధురకలన్యనమున చిగిరించినవా
రై మరులు కొండు రతియును
కాముండు ననంతరూపకలనాగరిమక.

౨

సుర్వాపై పేర్కాణి
పర్వి చిబుకళానుయుగళ సర్వంతము, కిం
కుర్వాణ ధారితక చి
త్రార్వాయిత కింకరాటు లచ్చటి తరుణుల్.

అరుదగు నీకలరవమున
కరఁగుదురే చార్మినార్ సిగారెట్ డమ్ముగ
జరదావేసిన బీడా
ఓరమాడ్గమువారి కింకనివలదేమిగ
పెల్వార్ కుర్తా వోణి
చెల్వమ్ముల విశ్వవిజయశీలి మరుని చే
తల్వార్లు శ్రొత్త బాడమ్
పాల్వారుదీ గాదనురతు లచ్చటితరుణుల్

అభవు సెగకంటి మంటల నార్యకాలు
చలువకాటుక కడ్డి వనందు లోలయు
రెండు జడల రతిదేవు లుండబట్టి
బ్రదికి రంగనంయుక్తులై భావభవులు

3

వారు సంస్కార శుచులైన భాగ్యవంతు
లొక్కడాడ్డి మహారథ మ్మెక్కివచ్చి
చెఱుపుకట్ట బెంచీపైన చెరియొకదెన
కొలుపునీర్తురు చేతిగుడ్డలను నెఱచి

ఏకగా వేయసెనగ వప్పెంచికొని య
తండు నగపాలు మోహంపు తరుణి కిచ్చు,
అమె మదనస్మామాజ్య పట్టాభిషిక్త
యైనరీతి హనన్ముఖయై వెలుంగు

నీవనంతాగమొన్నిద నిభృతరాగ
మంజ శింకాన రమణీయ మధురగీతి
కాదు వారికి, వారు సంస్కార జడులు
వారి మోహారుహారనే వారి వీణ!

భాగ్యవగర కోకిల

౪

కోరి మంటాగుసైకిల్ పి.కారుపోవు
దడదడల దబదబల సిక్కుదర్శకునకు
చెవులు పాగాంతరే సురక్షితము లతని
కేమి విసవిడిచచ్చు నీ ప్రేమ ఘోష.

జాఫరావలైకొనలు వాల్ జడలు రెండు
రెండు గాలికి టపటపల్ రెపరెపలుగ
అతను విజయధ్వజము నా నతనివెనుక
నీటుపై రతి కొనరి నీపాట వినును

పాటనిని కామపరవశోణము లతివ
చూపు రాకె ట్లతని వీపు వొచ్చిగుచ్చి
దూసికొని త్రోసికొనిపోయి తుదకు బవిరి
గడ్డ మాతని దొకయింత కళవిధించు

౫

అదిగో మూడు చక్రాలవాహనము స్వీయ
విశ్వరూపదర్శన జిత విష్ణుమూర్తి,
న్యంతవాహనములులేని జంటలకును
నరనశ్యంగార కేళికాస్థానభూమి.

అతడు నారాయణగుడా మహాప్రళయ
కీధువానాధరీకృత నీరపాణి,
కలితరథచోదనక్రియా కౌశలమున
దారుకుని మాతలిని తలదన్నినాడు.

గుమ్మటమువంటి రిక్త
నిమ్మగ నిలుకుకొని రతియునించు విలుతుడుగా

కమ్మని నీ కోకోల్విని

బమ్మెరవోవుదు రొకళ్ళపై నొక్కరుగా.

పరభృతకుహూనినాద సంభములు వార
లోక్కరా యిద్వరా యన్న చిక్కుపుట్టు,
పరభృతకుహూనినాద విభముడు సూతు
జీకచక్రముపై సివిమెత్తి యూగు.

౬

ఏలోకముననుండి వచ్చితివా నీ

వెందుందువో గాన వి

ద్యాలాలిత్యకళాప్రపంచమెటు సా

ధ్యమ్మయ్యెనో నీయెడ

త్రైలోక్య ప్రణయ ప్రసాద రచనా

త్రయ్యంతముల్ నీ మహా

లీలల్ మాననమోహనములు గదా

లీలా శకుంతలప్రభా!

ఒకరాగ మ్మొకపాటగా బ్రదుకు బా

టొక్కింతయుగా దాట కం

గక సుశ్యామల కోమల ప్రభల న

య్యాటన్ తలంపింతు వీ

వొక ప లొక్కక్కరమ్ము నొక్కవతిగా

నూర్జన్యలాంగప్రదీ

ప్తి కలాప ప్రతిపాలితాళిల జగ

దీప్తి రఘూత్తంసముగా.

స రి హ ధు లు

శ్రీ అంగర సూర్యరావు

పాత్రలు:

లచ్చన్న నారాయణుడు
వెంకన్న దుద్రయ్య
రాముడు రాజయ్య
చిన్నయ్య పెద్దయ్య

చంద్రమ్మ

(తలతలవారుతూవుంది దూరాన్నుంచి
మేలుకొలుపుచుట శ్రావ్యంగా విని
పిస్తోంది)

* “.. తెల్లవారానచ్చె తెలియాక నానామి
మర్రి పడున్నావు లే-రా!
వేణునాదాము వీని వేగ రివ్వీవసి
వేళకోళమల - లే - రా!”

మనక వెలుతురులో రంగస్థలం
అన్యస్తంగా-న్యస్తంలోని దృశ్యంలా-
కనిపిస్తూవుంది ఒక పంటపొలం -
పొలం మధ్య ఒక పెద్ద గట్టువుంది.
పొలాన్ని - ఆగట్టు - రెండు భాగా
లుగా విభజిస్తోంది. దూరాన్ని గట్టుకు
యిరువైపులా రెండు గడ్డిమేట్లు - మనక
వెలుగులో కొండలలా కనిపిస్తున్నై.
కథ జరుగుతూవుండగా రంగస్థలం
మీదికి క్రమంగా ఉదయకాంతి వస్తూ
వుంటుంది. ఎడమవైపు గడ్డిమేటుకు
చేరబడి వెంకన్న కునుకుపాట్లు పడుతూ
వుంటాడు పాట దూరంగాపోయి
గారిలో కలిసిపోతుంది.)

వంక : (కళ్ళు తెరిచిచూసి భయంతో) ఓరి తలుచా!
అప్పుడే తెల్లారి వాయింది!

లచ్చ : (నే పథ్యంగా!) ఒకయే యెంకన్నా!

వంక : (తిరిగిపడి లేచి నుండుని) యిక్కడే
వున్నాను రాజయ్యా!

(లచ్చన్న ఎదిమందీ వుమంచి వనాడు మాకొళ్ళ
తిరగూ పంకె యెత్తిట్టాడు రావుగా పాట్లగా
వున్నాడు తిరగగావుంది భుజం మీద
కువలు వేసుకున్నాడు కళ్ళకు రక్తం ఉంక
రాణ వున్నాయి — కేమన్నబడి ‘పెద్ద రెండు’
అని తెలుస్తూ వుంది)

లచ్చ : బాగ్గా యిక్కడ కాపలా వుండరా
యెవవా అంటే నిద్రపోతావానంట్రా?

వంక : లేదు రాజయ్యా! తెల్లవారూ మెలకూగానే
వున్నాను వాంఠంలో వూపిరి వున్నంతదాకా
(గట్టకేసి చూస్తున్నా) ఆ అద్దవాటి తెమ్మ
నెవ్వరయినా యివరికి రానియ్యవ.

లచ్చ : (కోపంతో) ఆ యెవరలంతా యెక మా
అయ్యదగ్గర పాలి కాపులు ఆక్కిప్పడు
కొమ్మలు మెలిపిపోయినై గింజాకు పచ్చివా
వోద కాంక వాదెల్లు ఒక్క నీటినుక్క
కుదా దొరనివ్వవ.

వంక : అప్పు రాత్రంతా తిరుగుతానే వున్నారండి.

లచ్చ : ఒకయే యెంకన్నా! తిరగడమే కాదురా!
అక్కంతా యియ్యోకే వా మీదికి రాదా!
తయారుగా వున్నాను.

వంక : చిట్కూరుకికాలం ఒకప్పుడు తయరేమయి
నదితే చుట్టుపట కూడూర్చిదాకా వాడల్
యా యెల్సాన కొక లొచ్చిందగ్గియ్యించి
ప్రతివోడూ వెళ్లి కొడుకులాగ విర్ర రితుకు
కుక్కచున్నాడు. చిట్కేమిందు లచ్చన్న
కాపు పేరుపేరే పికలు తెల్లారెయి.

స రి హ ద్ధు లు

లచ్చ: ముప్పయ్యగా న్నెరుగుదువుగాదా?

వంక: అదైకీకీం కాబయ్యా!

లచ్చ: తెలుసుకొని పడేవాడు యెవరి! నూనీను ఆలోచించి—యీది బాగరిలాక్కదని మన దూర్లనుందని—అది పైను నీలో! ఒక రాత్రి కొడు తోలిం చెకాడు. ఒక యేడాదిలో దివాలా తీసేకాడు చాలం తిగి పట్టేకాడు

వంక: యిప్పుడు జం తెలివి మారి బాధయ్యా! యీల్లో నిజం భిక్షురేవు

లచ్చ: (మీసం మెలేస్తూ) మన సంకతి యీ దెబ్బతో తెలిసి బాతాది—యియ్యో సందు చాడేసి కొలక తగో పేస్తానంటున్నాడంట

వంక: (అక్రమితో) ఆ మాట అన్నా దెవడండీ?

లచ్చ: వారాయాడు.

వంక: ఆ గట్టు చాటివ గాడిద కొడుకుని పలుకుని మేనన్నరివ్వు నరికి పారేస్తామంటి

లచ్చ: మనం అడుకున్నట్టు లేకు యివ్వారం నంకు నూరితంది పల్లపుపాలాలోల్లోంక యోమై బాదేను. మనం యిరవై వాడగంటలూ కొడుకుని వుండాలి

వంక: యిక్కణ్ణించి ఆడుకు కెవరంటేను కాబయ్యా!

లచ్చ: యీ గట్టు కొపలాకొడువం నీ వొక్కడికన్నా అవ్వకు. యెవడైతా గట్టుదగిరి కొచ్చెడో యెంటి నే దుద్రయ్యగణ్ణి పిలు (ఎవరునైపు తిరిగి దిగ్గరగా పారిపోతే వస్తాడు) ఓ రి దుద్రయ్యా!

దుద్ర: (దూరాన్ని) ఓ హోయ్!

[మరుక్షణంలో దుద్రయ్య ఎవరునైపునుంచి అమాంకింగా వచ్చి వాల్తాకు పెట్టి గొణాలకిల చాడవుగా వున్నాడు తంపులు తిరిగిడ దండలు. మోకొక్కరినూ పంచె, బనీను కోరిమీసం పైకి మెలితిరిగివుంది చెతిలో కిరవుంది]

దుద్ర: (వస్తూ కి దిగరగా) యెవడు? గట్టుచాటివ యెవరి యెవరింటి! (దుటూ చూస్తాడు)

లచ్చ: యింకా యెవడూ చాల్లేదులే! (దుద్రయ్య నిపు తట్టుతూ) ఒరేయ్ దుద్రయ్యా! నువ్వు

కాగర్తగా వుండాలి. అక్కంత మాడబలు మ్మన్నాంది తెలిసింది యియ్యో! గట్టు చాల్లేస్తారంట.

వంక: యెవడైతా గట్టుచాడ్డామి! కచ్చెడో యెంటి నే నిన్ను పిలుస్తాను.

దుద్ర: నీ కే! యింకా నే కాకలావాల్తామిక్కడ.

లచ్చ: చావిగొట్టి చెవులుమూసెయ్ ఎవోస్తే పదోందలు లచ్చు పెడతాను నీకేం బయంలేకు

దుద్ర: (హంకరించి) వాకా బయం! ఆ యెవరి కింకా వా సంకతి తెలివించేడు

వంక: పులకయ్యగాడి కొలువరి! ఆర్మెన్ల జైలు కళ్ళొచ్చెన్ — నీ సంకతి తెలియకాదా మేటా?

దుద్ర: యీ దెబ్బతో పూర్తిగా తెలిసిపోవాల్తా సంకతి

లచ్చ: ఒరేయ్ దుద్రయ్యా! నువ్వునుక్రిం బోత కొలకని ఒకంటి కివిపెడూవుండాలి మన కింకా చాన్తోవుంది

దుద్ర: నేవక్కజే నూర్చుకుంటాను.

లచ్చ: పది! పది! అక్కడికి యెళ్లిపో! (వంకన్న నైపు తిరిగి) ఒరేయ్ యెంకన్నా! నువ్వొక్కణ్ణించి కదలకు.

వంక: అలాగే కాబయ్యా!

దుద్ర: యీ ముద్దిని మన పేరురికి ఎవరేక ఉడులు పట్టే న్నున్నాయి (ఎవరునైపు నెళ్ళిపోతాడు)

లచ్చ: నేను వైచాలంలో వుంటాను. అతనిరమిస్తే పిలు!

వంక: అలాగే కాబయ్యా!

(లచ్చన్న ఎవరునైపు నెళ్ళిపోతాడు. వంకన్న గట్టు దిగరనుంచి ఎవరు చివరవరకూ తిగుతూ వుంటాడు. వంకన్న ఎవరునైపు తిరిగి వున్న సమయంలో మడి చివర వారాయాడు కనిపిస్తాడు రెండడుగులు ముందుకు వస్తాడు. వంకన్న అకస్మికంగా తిరిగి చూస్తాడు.)

వంక: (దిగ్గరగా) అక్కడ! గట్టుచాల్లేవో నీ తల కొడు నీకా కాదు.

నారాయణు (విష్ణుక్షృంగం నది) ఎందుకురా యెం
కన్నా అలా ఉలిమిలి పడతావ?

నెంక ఒకయ నారాయణు! మన సుట్టరికాలు
ఇక్కడ కొడు ఇంటికొడు.

నార (మందుకు వచ్చి చేతికర గట్టుమీద ఆవి)
నేను నా పేలో నా అద్దులో నిలబడి మాట్లాడు
రిన్నాను

నెంక: నీ అద్దులో నువ్వంటే గొడవేరేను అద్దుచాటి
లే నీ పేద.

నార నువ్వే నాయం పెప్పరా యెంకన్నా, నోద
కాలం! అద్దెయ్యడం నాయమా?

నెంక అదంత నాకు తెలు నేను తలమ్ముకున్నా
నోద నోదీనోదీ పెద్దరలే నెల్లే అదీ
నెయ్యలి

నార: నాయంతో నాకేం పట్టేవంటావా?

నెంక నాయమా, అన్నాయమా తీర్పు పెప్పదాని
పూళ్ళ పెప్పమనుసు అన్నాను.

నార పూరి పెప్పలో నీకుంటే ఇన్ని తగాదాలు,
పేదలు ఎందుకొస్తాయరా యెల్లోదా!

నెంక నువ్వ పెప్పింది విజమే, అయినా యీ గొడ
వగా నే నేం నెయ్యలేను.

నార దేవుడు కల్లెండుకచ్చేడు? మంచిదారిలో వదా
నీ బుద్ధి ఎందు కచ్చేడు? మంచిపనులు నెయ్య
దాని!

నెంక నీవేం నెయ్యకుంటా నిప్పుకు?

నార ఏం నెయ్యొద్దు నాలోకలపాలు పాలం
లో! రాడం మానెయ్ మా పని మేం నూసు
కుంటాం

నెంక లచ్చన్నగారి నోరీలో వున్నంతకాలం నేను
ఆ పని పట్టే నెయ్యను

నార యెంకన్న బావా! మరోమాటు ఆలోనిండు
నువ్వా పీలు గలోడిది

నెంక నువ్వెంత పెప్పికా నేను యిన్ను.

నార: లచ్చన్న తన పాలంలోం చొస్తన్న బోదకాల
నీ గట్టేనీకాదు మా పొలాల్లో! ఒక నీటి
సుక్కుయినా రాకుండా నీసేడు తను పెద్ద
రైతు తన పొలానికే ముందు నీరెట్టకో

మన్నం తివహం తిడినేకే మాపేలి నీ కొదల
మన్నం నొదలపంట పైగా తవనెయ్యక నీరు
పెట్టుకుంటాడంట పిల్లా మేల్లో మేం బీదా?
మంత యేమైపోవారి? మా చిన్న మడి పండ
క్కరేదా? మాకు కలకొదాని! ఎట్ట రేకవానే
మాన తిందాని! తొడైనా వద్దా?

నెంక (బాధగా) నే నేం నెయ్యలేను నారాయణు!

నార నువ్వేం నెయ్యొద్దు తిప్పకో నువ్వ నా
క్కరిలపికోడిది గవక యింత పెట్టున్నాను
నువ్వ తిప్పకుంటే నాలు మేం గట్టు తెగ
ట్టేస్తాం మా నీలు తినుపుకుంటాం

నెంక (తీవ్రంగా) నా గొంతులో వూపి రున్నంత
దాకా ఆపని జరగను

(మడిచివునుంచి రాముడు వస్తాడు తయస్సు
20 సంవత్సరాలు మామూల మీసం, ముల్లు
చొక్కా, ఓంచెట్టూ, చేతిలో కర్ర, తింగ
రాలు తిరిగి చిందరవెందర గావున్న నిల్లటి జాక్కు-
ముఖంలో ఉద్వేగం, ముగుసుతనం కనిపిస్తూ
ఉంటాయి)

రాముడు (వస్తూ నీ నారాయణుతో) ఒకయ
బాబా! నీకు బుద్ధిలేదురా, యాగ్గితో మళ్ళీ
రాకే వేరాలకొచ్చేవా?

నార మరోమాటు పెప్పినికాను ఏమన్నా ఇంటా
జేమా అమకున్నాను.

రాము నీ యెర్రికొని ఆగు నోటిమాటల్లో యెక్కుగా
బాబా!

నెంక! (రాముడుతో) ఒకే రాముడు! బోద్దాడని
కుక్కోడువు! నీ కెందుకుగా యీ గొడవలు!

రాము (తీవ్రంగా) యెంకన్నావా! మీరు నేనే
అన్నాయాలు మాజేల్లికుర డిక్కుడా తెలు
స్తాయి కాక తెలగా ఉందని మనవ్వెంత
పెప్పికా పిన్నకుక్కోడుమాడా ఒప్పుకోడు.

నార ఆ కరువులు కప్పరింగా లచ్చన్న కొత్తది
నిలపిసి అమకుతామ ఒప్పుకుంటాడా! సరేసరి!
లేదా.

రాము: (మగ్గులో అందుకొని బీరగా) ఒప్పుకోడు.
తిగిబుద్ధి పెప్పేదాకా ఒప్పుకోడు. యేదాది

స రి హ ద్ద లు

100 మన పాలం పదిగజాలు కలిపేసుకున్నాడు
రాత్రిరాత్రి పరిహద్దులు మార్చుకొడు. అది
అన్నాడుం నీవీవా మనం అప్పుడు శోరరత్తి
లేకపోయాం.

కారా రిహనెప్పే పెద్దరుసుకుంటాడా అన్నాడు
ని ఒడిచేయ

రాము యొకన్నమావా! యిప్పుడేవా తెలుసుకో!
మీ పెద్దరైతులలోకా తెల్లబోయిన యొక
అల్ల అడలు పొగవ నీన్నరైతుల కుంత్
యోమై పోయాం పరిహద్దులు పెరిగేకాం
ఉన్నది యొకపోయం నీకుకుంటున్నాం

కారా యాదాటు కన్నమొచ్చివా కన్నమొచ్చివా ఒక
డికి రాను అందరికీ వచ్చాది. అందరూ ఒక
తడిని నిలబడతారు

రాము మీ లగ్నన్నలాంటి పెద్దరైతులు అందరూ
దొచ్చివా మేం ఇంకం ఒకే మాటమీద నిల
బడతాం

కారా యొకన్న రాగా! నువ్వుకూడా యొంకు! గొడ
వపోయిగక్కుంటావే? రా! మాతో కలిసిపోయి
యొకపోయం నీకుకో. మాతో పాటు కలా
గంతో తాగు యీ రక్తంకూటికి ఆశపడక.

నంక ఒరయ్ కారాయాదూ! నీపాటి కాకు తెల్లను
కోకు యీనాగిరి నేను కుదుర్చుకున్నదికొడు.
మాతర మత్తరలదగ్గరించి ఉన్నది

రాము మీతర మత్తర రెలాగున్నారో
నువ్వు అలాగే వుండామనుకుంటున్నారా? నీ
బతుకు ఆశ్చర్యంలే కొంచెమైనా మెరుగ్గా
వుండొద్దా?

నంక యీ బతుకీలాగ ఎల్లెపోలేనామరా రాముడూ!

కారా యొకన్నరావా! మగోమాటునెలుకున్నాను
కాదాట యను రెండోకాలపాటు నువ్వు పని
మానేసి యెట్లో కూర్చో నీలాంటి మంచోడు
యిలాంటిగొడవలో నీకుక్కోడం కాశిష్టం
లేదు. అందుకని యంత నెలుకున్నాను.

నంక నువ్వెంతనెప్పివా కాపని నేను మామ్మ. మా
రైతు యొకనెత్తే అదే నెయ్యారికేను. యీగట్టు

కొరలా కొయ్యకున్నాడు అదే నీసన్నా
శ్శేను.

రాము : (కోపంతో) ఒరయ్ కారా! యిక శోటి
మాటల్లో పనులవ్వవురా! (విరగ) యిదిగో!
యొకన్నా నెలుకున్నాను పోదకాలవకి మీ
రవేదిగట్టు తులకా బబ్బస్తీగా తెగోస్తే న్నం
యేమాతోందో చూస్తాం

దండబ్బ : (విగ్రగా శేలుకేస్తూ ప్రవేశిస్తాడు)
ఒరయ్! ఒరయ్! యెక్కోక్కోగో గట్టు
తెగేసి మొదగా కెక్కడా అంట! (ముందుకు
ఒక్కదూకుకూ! పాలం గట్టుగూడ చేతికొరతో
ఒక్కటి కొడతాడు)

రాము (గట్టును సమీపించి కోపంతో) శ్శేనా!
దండ ఒరయ్! నీకు మారమీద మీసంవుంటే గట్టు
దాటరా కెక్కాను.

రాము : ఇయ్యేర నువ్వో శ్శేనో తేలిపోవాలి
(రామును విరచిరా గట్టుదాటతోతాడు. కారా
యనుకు రాముణ్ణి రెండుచేతుల్లో పట్టుకొని
వెక్కిలాగేస్తాడు)

దండ ఒరయ్! మీరిందీకొడుకునిద్దరూ యొకమై
కాలగట్టు తెగొడదా మనుకున్నారటా!
(పార్వంగా) కాగర్! యీ రద్దయ్యిగాను
యొక్కనున్నాపని గాగిపకం వుంచుకోండి

కారా : (కోపంతో) యేటా వూరుకునీకొది తెగ
మిడిసిపడరిస్తావే?

దండ : ఒరయ్ గట్టుదాటా! నీ తలకొడు తియ్యక
పోతే కానేను ఉడిగాడుకొడు.

(కారాయను, దండయ్య పరిహద్దుకు యిరు
వైపులా దగరిగా నిలబడతారు)

కారా ఒరయ్ యెవరా! నాయుంకోసం ఆలోచిసి
న్నారా మేం గట్టువాడం కొనితేవాలంట్రా?
నెంపట్టడు.

దండ : ఒరయ్ 'నేను ప్రతిన్నచేస్తన్నానికా' అద్దు
దాటిని యెదం! తలకొడుతీసి బూమిలో ములే
స్తాను

(మిడివైపుకుంచి తొందరగా చిన్నయ్యి,
పెద్దయ్యి ప్రవేశిస్తారు. యిద్దరిచేతుల్లోనూ

కరణశ్రుత్వా యి తేమమ్ని బట్టి చిన్న రైతులని తెలుస్తోంది.)

చిన్నయ్య: (ఒక్కమాట మాత్రం వారయకు (పక్కను విలపింపి) తలకొయిరినీ మొలకనీ మొలకగా దెప్పడా?

పెద్దయ్య: (మంగురుకొచ్చి) ఒరయ్ గ్రామ, వాయంగపెట్టే యింటాంగని 'తమ్మతం దమ్మతం' అంటే మేమంత తీసిపోయేయనుకున్నావంటా!

నం: (సహధావంగా) ఒరయ్, గ్రామయ్య 'మన్నెల్లి'లో మన్నెంటే యింకా గోడరి ముదిరి పోతాది యాన్ని అడుదాటరులే నేను మానుకుంటాను యెల్ల

గ్రా: (విధిలే) యేదో పెద్దోడువు మన్నెపెప్పేరి పూగుంటున్నాను యాన్ని గట్టుదాటితే నమ్మనీలు, ఒక్కొక్కటికీ పెప్పేస్తాను

(ఎవమన్నెవు నకుతూవుంటాడు)

రాము బార, కుక్క,

చిన్న (హేళింక) కుక్కచ్చి!
(గ్రామయ్య గత్యంతరంలే వాళ్ళి కేసి కోపంగా చూసి వెళ్ళిపోతాడు)

పెద్ద: ఒరయ్, యింకాన్నా, ఆల్ల: బుద్ధిలేకపోతే నీకైతా వుండకల్లేదంటా, నన్న మెంటు కాలకి లచ్చన్న అజ్ఞేస్తాడా? నాకు నీకు రాకుండానీస్తాడా? ఆడి పొలాలు బంగార మయిపోవాలా? నా పొలాలు మట్టియి పోవాలా?

చిన్న మేంమాత్రం పన్నులు కట్టడంలేదంటా?

రాము: మనపని కర్తాలు పొలాలు పండితా పంపక పోయినా ముక్కుపిండి దెబ్బరమాలనేస్తా వ్నారు.

చిన్న ఆల్ల మామూళ్ళతో పయిలం విలదీసి తమాల నేస్తున్నాను.

వారా: దెబ్బన్న మా రాజులు దెబ్బకల్లేనీ పండితా పండలేదని రాయించుకుంటున్నాను. తమ తగించుకుంటున్నాను.

పెద్ద యీ పల్లెటూళ్ళలో పెద్దమా రాజులు నేర్చున్న అన్నాయాలు యిన్ని అన్నీ కావు బబ్బిస్తీగా నిరద్దులే మా ర్చేస్తున్నాను

వారా: అన్నాయా:కి ఒకటివోళ్ళని బాదుంతుకు కనిపెతా వుంటాల్లే!

పెద్ద అదెలాగా తప్పుకు యింటికి 'హేల్లెర్' యేంతేకాకు? దెవుడిచ్చిం పముదాని, ఆకా కాని, బాది! అన్నిటికీ అడ్డులు పెటేకాకు. నీరరి! బస్యకురుకొగా బాద్దె పోయేకు

చిన్న యిప్పుడా లచ్చన్నకీకూడా అలాంటికాస్తే అవ్వాలి

రాము అదెలాగా దెవుడాని పెట్టింక

వారా పండిపోయి ఆలోచిదాం మనోల్లించమా యేమంటా? యిందాం

చిన్న: యిమ్మేళిలో కాలనీటి పంకరి తేల్చి య్యారి లేపోతే మనం మట్టికట్టకుపోతాం

రాము దెబ్బ మంటగట్టి వాస్తాన్నాకు, అలాగే నీలిమకూడా తివ పెరువులో దాసుకుందా మనుకుంటున్నాకు లచ్చన్న

వారా: నరన్న మెంటు పొలా ల్లాగేనుకుంటారని తేలగా నీ

రాము (నర్కలో అంగుళావి) గింజకు పచ్చి పోయేకు

చిన్న: కొడుకులపేర్నీ, కూతుళ్ళి పేర్నీ, మనమలపేర్నీ పొలాలన్నీ పర్తేకాడు

వారా నీరరి! నీసకబామి కూడా ప్రిపోదాని! దారి లేకుండా పేకాకు

పెద్ద దెబ్బన్న మాదాజలేం తేనీతా అలా పెల్లి పోతాది (యంతింరకూ తలనంచుకొని విచారంగా ఆలోచిస్తూ వెంకన్నతో) యింకాన్నా, మేం యెల్లిన్నాం లచ్చన్న గారితో మనోమాటు పెప్ప నీళ్ళి మర్యాదగా వొడిరి పెవతాదో

చిన్న (మర్కలో అంగుళావి) వదిరిపెట్టమను. లేదా రాము: యీ కోజ పొద్దుమానేసరి! మేమే కాలక గట్టు తెగ్గోట్టేస్తాం

పెద్ద: (అంచుతో లిగ్గరగా) పదండిరా! పదండి!

న రి హ ద్ధ య

చిన్న : యింక పూగకోడానికి యీలేదు

రము యీ రోజుతో లేళ్ళదాం

కారా యింకన్న బాబా! ఆలోనించుకో! నువ్వు
బురదలోంచి తప్పుకో!

(రాముడు, కారాయుడు చీల్చివేసి, పెట్టె
మీదపై నువ్వునున్నాడు నివ్వకుండా బరికి
వట్టివేసింది. అంత నిశ్చలం నింకన్న
ఒక్కడూ దిగులుగా యేదో ఆలోచిస్తూ అటూ
యిటూ తిగుతున్నాడు ఆ ప్రకాంతిరేఖ
చీల్చుకోని దూరాన్నుంచి పాద నిలిపిస్తోంది

* * * ఓబలేకుని కొండల నడకూ

యెద్దులతో లే ముద్దుల మరది

దాపపెద్దుకు దిద్దికొయ్యెనురా ఓ "

యెద్దుల మువ్వలన్నవి నిలిపిస్తోంది "ఒరేయ్!
యెడటిదా న్నొక పెట్టెయ్యరా!" "దాపపెద్దు
నొటి పాడు." "ఓ ఓ ముల్లయ్యా!
ఆ గిరిగిరి ఎల్లించరా!"—అని శీతలు విని
పిన్నా వుంటాయి — ఒక చేత్తో అన్నంమంచి
పట్టుకోని ఒక్కొక్కరిగా ఎవమన్నపుమంచి
చంద్రుడు నిద్రించి నయస్సు 10 నిమిషా
రాలు బాక్సు చిందినవందరగా ముఖంమీద
పడుతోంది. ముఖంలో మరుపురితం కనిపి
స్తోంది పరికినీ, ఓనీ, బాకెట్టు వేసుకోంది).

చంద్ర (నమానీ) ఒరేయ్ అయ్యా! నే నొస్తుంటే
నేం దారిలోనో

నంక (ప్రభుతో) యేమయ్యిందో తల్లీ!

చంద్ర ఆ కొండయ్యగానేదూ?

నంక (కొసంతో) యేం! యేం నేనాకు?

చంద్ర : ఆలోతు-నేం దుగ్రుచ్చికోట్టి తోలే
కాదు

నంక : (నవ్వుతూ) అంతేకా!

చంద్ర : అప్పుడా ఆలోతు యేం నేనెవడు వున్నా
పురా అయ్యా! ముంకు కాళ్లు నెండు
పైకెనేని లగావు తీసేసింది. అడ్డొచ్చిన
నెట్టర్నీ, పుట్టర్నీ వుక్కువేసింది.

నంక కొంటెదక ఆ కొండిగాడు నీసేయన్న
అలాంటివల్లే.

చంద్ర అప్పుడైతేనే నేనీ నడకన్నావ్. పొలంకా
వొడిలేసి పుంకిలోంచొచ్చేను

నంక అంగుళే ఆర్పింగా వొచ్చేవ్ పొన్నే అయ్యా!
గుట్టతీరిగి రావడమే మంచి దయింది

చంద్ర (ముంతి తిండి తిరిగిస్తూ) ఒరేయ్ అయ్యా!
యెద్దుకో నిర్దిష్టాటిలో? ఉరిగాయ ముక్కు
లేగురా కొడుకులయ్య కొల్లు! తీసేసింది

నంక (ముంతి తీసుకోని) పొన్నే, నేను నిర్దిష్టాకు
తివొచ్చేరాకా యిక్కడే నువ్వు యాగట్టు
నేనీ నూస్తా వుండు

చంద్ర : గట్టుకేసి నూడ్రం యెంగువరా అయ్యా!
అదొక్కడేకా పారిపోతానంటి?

నంక నీకు తెలుసే, అది ఆర్కికే మనో అదు యొక్క
దిశ కదలందా నువ్వు

(నెలకన్న ముంతి తీసుకోని ఎవమన్నపు నిర్ది
పాతేడు. చంద్రుడు మున్నామానూ యేం
తోచక అటూ యిటూ తిగుతుంది కొలిమి
ఎదురిస్తూ "కొయ్ కొయ్ " అని కూరి
కుస్తుంది తనలోతనం ఎప్పుడుంటుంది. చిత్తు
చాంతో పాట పాడుతూ వుంటుంది)

చంద్ర (పాద) ఇసుక ఎదిలో దూరి బుసలుకొట్టింది
పాడుతూ కొయిలా పరుగులెత్తింది
ఆడుతూ ఆ నెమిలి అలిసిపోయింది
ఎప్పుడూ నూ అయ్య బుస్సెరిన్నాడు

(పాట మధ్యలో మిడినపుమంచి నెమ్మదిగా
రాముడు ప్రవేశిస్తాడు. చేతికెరిమిద గడ్డిం
ఆని చంద్రుడుకేసి కొంచెంపులు చూస్తూ
వుంటాడు)

చంద్ర : (రాముణి చూడగా నే)యేరోయ్, రాముడూ
ఆనెంతోగి నోళ్ళ మొకం ఆలా పెట్టు
కున్నా నేం?

రాము (కొసాన్నినివయిస్తూ) ఏయ్ పిల్లా! నువ్వు
కాతో చుట్టాడవు.

చంద్ర (నెంబనీ) నీతో చుట్టాడపోతే నాకేం
వట్టమా?

రాము: మీ కాలుకీ చూడ నేరీ నుంచి పోయి
పడింది. తెల్పిందా?

పాఠశాల

చంద్ర మా బాబు! మీ బాబు! కేవల వుంటే
వుంటేయి ముద్దిని నీకు కాదు యెందుకూ
అంట—యీ యాతి రిప్పకోదాం.

రాము మీ బాబు సాలా అక్కాయానికే వాడికట్టు
కున్నాడు

చంద్ర (కోపంతో) అలాంటి కష్టాకోదాటలు
కాతో నెప్పుడు నుంచునుంచి కుర్చువువులు
కురించి పోయిందో కాంతో నులుకురించి కాతో
యెంతసేపైనా నెప్పు యంటాను.

రాము చంద్రమ్మా! కచ్చితంగా నెప్పేస్తాను
యను యెయ్యోననుంచి నీకు కాదు మాటలేవు.

చంద్ర (ఒక్క మాటకూడా — చెంకుని సరిహద్దు
కాటేసి రాముణ్ణి చెప్పిస్తాను) యేదీ! నువ్వు
కాతో మాట్లాడని పెహంగం నెయ్యి

రాము (ఉరికిపడి చెవి విడిచిపోయి) యేయ్ పిల్లా!
కోపతపీకాపు సరిహద్దు కాటేకాపు!

చంద్ర (లేరిగా) అలాంటి అద్దులు యాదైవాటకాను.
కాదు అద్దేంటంట! లేకమాణ్ణి గట్టుకాటకుండా
నెయ్యిగలవా?

రాము మెళ్ళో పలుపుతే తేలికేస్తేస్తే.

చంద్ర యెంతసేపు కట్టగలవేంటి?

రాము యెంతసేపైనా పరే!

చంద్ర పోయా! పట్టుపోల్లలాగ వ్రాసులుమాత్రం
నెయ్యి కావ (రాముడి చెయ్యిపట్టుకు లావకూ)
దా! దా! మా వుసిరిన్నెక్కడ కర్కం

రాము మీ అద్దులోకి నేకాను

చంద్ర నువ్వు రాజపోతే యెంతేస్తానో తెలిపిందా?

రాము యెంతేస్తా వేంటి?

చంద్ర పొగరుమోగుయెద్దని యా కున్న కళ తాను
కూకావా? అలాగ ముక్కుకొత్తేసి యాడ్చి
కళ తాను (గట్టుకునా చెయ్యిపట్టుకొని
లాక్కువకుకుండి)

రాము (ఉపాయం ఆలోచించి) మాతే చంద్ర!
(కడివైపు చూపిస్తూ) అనుగో! ఆ కేరకునెట్టు
నూడు! నల్లగా — కామిష్టిలాగ — యెంతో
ఎంగా వున్నాయే కేరకునెట్టు

చంద్ర (ఉత్సాహంతో అటుచూస్తూ) మరి నువ్వు
నెట్టిక్కోస్తావా?

రాము కేడు నెట్టిక్కోమ్మలు దులుపుతాను
నువ్వు కిందపడ్డ పట్టు యేరి యాటగట్టు

చంద్ర అయితే పద!

(రాముడూ చంద్రమ్మా చెయ్యి చెయ్యి
పట్టుకొని కడివైపు వెళుతూవుంటాడు. అంతలో
పొటనిని వెంక్కి తిరిగిచూస్తూ రాజయ్య
హుమారుగా యారేసి పొటపాడుతూ (పరి
కిస్తాను మొక్కానెరకూ పండ్ల, చేతిలో కర్ర,
పైమీద పంచె—తనకున్న 80 పంచెకర్పలాలు)

రాజయ్య * నూపాను కొవలా పిల్లా
దూపాయి పిల్లర కొవలా?

చంద్ర: (నవ్వుతూ) ఓ! రాజయ్యమానా!
నువ్వంటా!

రాము (నవ్వుతూ) బలే! బలే పాట పాడవురా!

రాజ: ఊక్కడకిరాయ్! పిల్లా పిల్లాడూ బతు
లేరేమ!

చంద్ర: కేరకు నెట్టి కొవలే! నువ్వుకూడా కస్తీరా!

రాజ మీ యెద్దరికీ కుడ్డిని కుడికర్రలాగ నే నెంకుకు?
యెలండా కాకా యెలంకి! తిరిగింజే పిల్లా
తిరిగింజే! యిది కనుసురా కాకా! యిది
పొనే కుర్చీలాగు ఒకమాటు పొంగి పల్లారిం
పాటు—యెంతోమాటు పొంగి

రాము యేం కావతానరా వసపిల్లలాగ! గాముకు
చంద్రమ్మ కిరిల నవ్వుతూ కుడివైపు వెళ్లి
పోతాడు. రాజయ్య తిరిగి పొటపాడుతూ
వుంటాడు

రాజ (పాట)

రాజమండ్రే యెక్కో కేర

రంగుబట్టా కట్టా నేలా

రమణీ నిమ్మ మనరాతే నే

రాజే రాజే నా యెంటా!

(ఎవరునైపునంచి చేతులు కునుచుంటూ
వెళివ్వు ప్రకటిస్తాను.)

చంద్ర (కస్తూరీ) యేకాయ రాజయ్య! యెయ్యోక
రానిరైతుదగిర నెలపు పుచ్చుకున్నావ్
మల్ల దిగకట్టావే?

రాజ: మా యెంటికానో యెక్కోనీ గొవరా కచ్చి
పడిపోయిందిరా!

* ఈ కుర్చీలని వానపద గేయాలు

స రి హ ద్ధ య

చెంక యేం? యే మయ్యంది?

రాజు: ఒక్కసారి మునుటుగా యింట్లో కూర్చోలే
పోతావావంటే మయ్య

చెంక: ముగంగా కావరం వేసుకోక చెప్పాలంటే
తెలుసుకురా?

రాజు: ముద్దిని నేనేం తేల్చావా కాబూ! మయ్య
వస్తుంటావ? — అంటే బద్దీబిల్లిని పెళ్లి చేసు
కోడం వాదీ ముద్దితిమ్మన

చెంక: యేం తేలిందంటే?

రాజు: వానిపోతు, వాని మయ్య, వానికు మ—
అంతా వాని గొడవే! ముద్దిని నేను ముట్టి గొట్టుకు
పోయివా వానికేంపట్టుకు వాళ్ళట్టుకోవాలి
సుబ్రహ్మణ్య పంచలతి ఒకటైవా లేదు వానికే
సుక్కల నీరలు, సారల నీరలు, నే ద్ద—
నే ద్ద అందులున్న నీరలు యేం కొనకుంటే
అయ్యే కొనేకాను కొన్నాన్ని అబ్బుల్లాకా
నేకులున్న వాళ్ళు కొనాలంది అలాగే
తెచ్చాను. యాదైలు తిలక్కుండా వాకుచు
నేకులు వాళ్ళు కొనాలంది పదిరూపాయ
లవ్వనేసి మూడు కుట్టి—ను సాలవంది యేం
సెప్పకోవా వాకిరి, సెప్టెంబర్ వోరిగలాగ
యింట్లో ఒకటేదాదా!

చెంక: కొంచెం వచ్చి జెప్ప లేకపోయే కంట్రావీ
పెళ్ళాది.

రాజు: అయ్యి కాబోయే! వచ్చిజెప్పడమే, కాబ
కుక్కలాగ మిదపడిపోదూ!

చెంక: యేంత నెమటోడ్ని కన్దపడినా ముం కొచ్చే
రాబడి తిట్టుత దూబరా కద్దులు నేనేస్తే
గంజిలో! మెకుకు కూడా దొంగను

రాజు: (కోపంతో) వాన్ని కొనుగొ అడిం! వాన్ని
అలాగ తయారేసిన వాని కాబురి అవారి

చెంక: మీ మాన: అలాగే నేనేడంటావా?

రాజు: మా మాన: పట్టులలో జట్కా తోల్తాకు
అడి! యిదొక్కటే కూతురు. వానకు పిలవగ
య్యించి వానికే కాక వోలేకు, పిలిచాలు,
పోతులు అన్నీ యిచ్చేకాకు సిన్నప్పట్టుంచీ
వాన్నలా తయారునేసి వామిద! తోలేకాకు
(మిడినైపునుంచి చిన్నయ్య, పెద్దయ్య

వస్తారు. పరిహాసం వరకు వచ్చి అగిపోయి
మాట్లాడతారు.)

పెద్ద: ఒరయే యెంతా! నెచ్చేవా?

చెంక: లేదు.

చిన్న: అయితే నుకు నెచ్చం మీ లచ్చన్నగార్ని
ఒకమాటు పిల్చుకురా!

రాజు: యేరా! సిన్నయ్య! మాట్లాడుకో నీకేం పని?

పెద్ద: వూరులు పెట్టుకున్నాంటే పనులు తెలువ.
యెళ్ళి పెప్పిరాకా యంతా! అయి విక్కడి
కొచ్చివా సరే! లేడంటే నుకు అక్కడి
కోసం

రాజు: (పెన్నయ్యతో కలిసి ఆశ్చర్యంతో) యేటి
పెన్నయ్య! నీక్కూడా మా రైతుతో పని
తిరిగించేంటి?

చెంక: నీ పెళ్ళి మా రైతు సచ్చాస్తాడు మీరు అద్దు
కాటమరి మాటివ్వారి పెన్నయ్య!

పెద్ద: రాజేశ్వరాని కొచ్చివచ్చకు యెంగుకు వాట
తారా! యెళ్ళిరా!

చెంక: ఒరయి రాజయ్య! నీ నొచ్చేకాకా మయ్య
క్కడే ఉండు (ఎవరువైపు వెళ్ళిపోతాను)

చిన్న: (కోపంతో) అడి అద్దులోంచి వస్తంది కంటా
అవి కొలలి అట్టేస్తాడా? కొలలి అడి కాబు
గారి దమకున్నాడో యేంటా!

పెద్ద: తొందరగంతుకురా నీన్నీ! ఉండు అట్టే
రానియ

రాజు: ఒరయే పెన్నయ్య! నీ విన్నప్పట్టుంచీ మాన
న్నాను లచ్చన్న రైతు తయారేని తోలే
లేదు మా రైతిని మా రైతు మాటనే తెప్పదూ
అట్టు. వాణ్ణం వాణ్ణం! అన్నాణ్ణం అన్నా
యమే

చిన్న: అకు నేయింది అన్నాయాలు మయ్య మాస్త
న్నావ గంటా!

రాజు: మాడక పొడయేంటా కాబూ! ఎక్క చాలా
లోళ్ళ దూర్చిని బండలదొడ్లో పెట్టించేనేను.
పండిన చాలార్ని వాకు నేయించేనేను. ఎదురు
సెప్పకోళ్ళని పెట్టుకు యిరిసికటి కొట్టించేనేను.
పెద్ద: అలాంటోడి దగ్గర మయ్య వాకిరికందుకుంట
న్నావ?

ధారా

రాజ : గతిలే వుంటున్నాను. యోగదైవా మంచి పనిలోకి తీసుకువచ్చినాను.

చిన్న : మామగారా! మీ గతులున్నా చావకంటే ఒక కొలకలపాడోడు యొక్క విస్తారం

పెద్ద : మామగారా, యిలాంటివేం మళ్ళీ వారకు

రాజ : (మెరిచి) యీ తో రేకా? (తొలియేకాది) దాకా వకు పెరుగుంది అది అయిపోగానే యొక్కది మానేస్తాను.

(ఎవరున్నారోనంది ముందు వెళ్ళి వస్తాను వెనుక దుద్రియ్య కేళివేస్తూ మామగారా వస్తాడు)

దుద్రి : (తమ కేళిగారా) యెక్కడా? రాజేలేరావి? కొచ్చితి మొగోడెక్కడా అంట!

(గుద్రియ్య వెనుక లచ్చి వస్తాడు)

చిన్న : (ముందుకు వచ్చి గుద్రియ్యతో) మద్దిరి మవ్వంగుకరా ముక్కలాగ మొరులరావ?

దుద్రి : ఒరయ్, వాగమొదివేసంటే కేళివేస్తాను.

లచ్చ : వెనుక లచ్చి గుద్రిగా, (పెద్దయ్యతో కలిసి) యేరా పెద్దయ్యా! మద్దియ్యో, పెద్దగతులైనా యేవన్నాకుట, తోం యిగను కొచ్చే వేంటి పంపి?

పెద్ద : బాబయ్యా! మేమొక్కడి? తమగొక్కడి? మేం పెద్దరైతులం—పచ్చివా—అవ్వరేం

లచ్చ : విడుతుంచాల, యేరం, యేరంరవున్నా నీళ్ళా నీగుకా గుకుల్నందర్నీ యేకం తేకావ సరే, వేసేత అనుకో, అల్లిందర్నీ కా మీదికి తోల్చువా?

పెద్ద : వేసేం పెద్దయ్యలేదు బాబయ్యా!

చిన్న : ఒకప్పు వేసేదంటే వేళ్ళోంచి అల్లంకల అల్లె యెలులరా కొచ్చెను

లచ్చ : (మీసంమీద చెయ్యి) ఒరయ్ మీలాంటి యేదెవలు లచ్చికుంది యేక మైవా యీ లచ్చికు రిగులలేను తెలిసిందా?

పెద్ద : ఆ పట్టెంపులు ఆ పాశోమలు మా కెండుకు బాబూ! (పంభాదగు జనులకూ వుండగా వెళ్ళి, ర జయ్య, గుద్రియ్య, లచ్చి కట్టకు యింతిలవైత — పెద్దయ్య, చిన్నయ్య అంతరి

వైత్ర నిలబడి ఒకరేపి ఒకరు తీరంగా చూచు వుంటారు)

చిన్న : మీరు వోడికాంటే అత్తు తీసి నీ పాలు

లచ్చ : కా పాలాలన్నీ విందారి

పెద్ద : మీ వేలకి నీగు—యెన్నటికీ—ఎక్కిపోయింది

లచ్చ : కా నీలు విందారి కా నీగువు విందారి— అంటా కా గింజకు పచ్చివా నీ కొదయ్ ముద్దిరి మవ్వంగుకరా వాకు పెచ్చేవోకువ?

చిన్న : మా పాలాలకు నీగు అక్కరేదా? యెండి పోయి మట్టం అయిపోవాలా?

లచ్చ : యేరా? తల నిగులుకుంటేంటి?

పెద్ద : (పూరావంగా) లచ్చి వూ! (కుడిచి త్ర మావీనూ) ఆ పాలాలకేసి కూడండి అట్టి అల్లింగా నీ గడిలే అయ్యింక బరికవ యీ యేడు వానేవుకుకూడా మామిద పంపలేకు కాలోజలపాటు నీ గొదలండి

లచ్చ : కా అనిసరం తీరకాకా వే నొదయ్

చిన్న : (త్యంజంగా) తమకు గుర్తాదగా తగుల్త రన్న అకే కా శేవామా లేను

లచ్చ : (కోపంతో) యేరా? ఒక గొద్దింగంటి?

గుద్రి : (కేళిరేపి) కొద్దిలే పెద్దయ్యయ్య బాబర్న!!

చిన్న : (విల్లికొంగు) పారాకెర యేవవా! అసలోడి కంటే కెర యాడికి తలుకెక్కుక!

దుద్రి : లచ్చి వూ! మీరు "జేం" అంటే పాలు యేదవిని కుండెత్తినీస్తాను

లచ్చ : అగరా గుద్రిగా! యిలాంటి గోచీపాశగాళ్ళ కంట్రా కువం జడివేది (తీరంగా) ఒరయ్ పెద్దయ్యా! వేకు కొచ్చిరింగా నెలుక్కాను యిను మీ పొరణి గేదాకా ముక్కనీదుకూడా వొదయ్!

పెద్ద : పొందా, మీ దిక్కున్న కావ పెచ్చోండి

దుద్రి : (విషయంగా) లచ్చి వూ! తమకు మాలాంటి బిడోళ్ళతో పంకిం పడిలే మీమి తీసిపోతాం మా పల్లె త్ర పాలాలోళ్ళంతా వన్న తమ కాడికి పంపిలే వచ్చాను

లచ్చ : చిన్న రాజురావారి పంపేరా?

స రి హ ద్ధ య

చిన్న (ముంగురుకచ్చి తీరంగా) ఓయ్ పెద్దరైమా
(లచ్చిన్న తిరిపడి చూసాడు) అదిప్పుగతి
నెప్పుడావిడి చూడన్న యెంకొడ తిన్నాను
నేనెప్పుడుకున్నాను యను పలచ్చాలాలోళ్ళకి
నట్టుడిపోయివుంది ఆ శ్రేణికాని నీవు
నీస్తాలో నెప్పుడే నీకొంటావా? మరియూ
దిగా యిప్పుడే వొదిలెయ్యి లేదంటావా
యీ పంజీలోగా నట్లు తెగ్గొట్టేస్తాం రారా!
అన్నా

(పెద్దయ్య, చిన్నయ్య కుడివైపు విష్కరి
మిస్తాడు.)

లచ్చ (కోపంతో ఆనమానంతో ముఖం ఎర్రబడింది.
రాదంతో) చాడ్చాటివ యెదవిపాతి రేయిం
చేస్తాను.

యద (వీసం మెలేసి) ఒరేయ్! యీ గుడిగా
డంటే బలిపాద తనపాం యీ అడ్చుకాటివ
యెదవి బుర్రనెక్కెల్లేసేస్తాను

లచ్చ (కోపందరగా) పదండ! పదండి. ముసాని
కొల్లొందర్ని పిలవండి

(నంటనీ గుడియ్యూ విగరగా — దళదళ
నొక్క తిప్పుకోకుండా — పేరుపెట్టి పిలుస్తూ
వుంటాను ఒక్కొక్కసూ శిష్యులలోంచి
విగరగా నిరూపానాలు యిస్తావుంటాను.)

యద ఓరి! అచ్చయ్య!
శిష్యులలో వున్నాను రాబయ్య!
యద ఓ రి పుల్లయ్య!
శిష్యులలో : యిక్కనున్నా రాబయ్య!
యద ఓ రి రిగే!
శిష్యులలో ఓ హా
యద ఓ ఓ మలయ్య!
శిష్యులలో : హా హాయ్ యిక్కడా

(శిష్యులలో విగరగా మువ్వలూరి, యెక్కు
పరుగుతున్నదిప్పుడు — ముగ్గురు అడుగుల
పక్కడి ఉప్పురింగా వివిధిస్తావుంటాయి.)

లచ్చ (విగరగా) నిదండ! నిదండి! యెక్కో
యీనట్లు నట్లుకాటేలో ఒక్కొక్కటి వొక్కు
చూసాం నేనేదాం.

చింత : అడ్చుకాటరా రాబయ్య! యెదో పాలోపాని
కొన్నాను

యద : (సప్రకూ శరీరంగా) అంతేరా! యెంకొన్నా!
కుప్పున్నే రైలు నట్లుకాడ్చావి! కలెకా
వుండొద్దంటా!

రాజ (వ్యంగ్యంగా) ఒరేయ్! గుడిగా! నీకలెకా
కాడ్చా కలెకారా!

(ముంగు లచ్చిన్న, గుడియ్య అహోసంచేస్తూ
ఎదువైపు విష్కరిమిస్తాను వాళ్ళిరువక
చింపన్న రాజ గ్యులెళ్ళిపోతాడు, — కుడివైపు
మంచి రాముడూ చంద్రయ్య చెయ్యి చెయ్యి
పొక్కోని రిపాను చంద్రయ్య చేతిలో శిరకు
పల్లెయూట వుంది)

రాము (ముంగుకుచూచూ) కొంపల్లెగులడిపోయివట్టు
అలా అగుకుకుంటాపోరిన్నా రంటానట్టు!

చంద్ర : ఆ గుడిగాడంతే! పావిదూ! అల్లివ్రాసంగుకు
మని! — నీమకితి పాడుస్తాను. నువ్వుకో
మాడ్చాం

రాము : యేదీ నువ్వు!

చంద్ర 'పిటాను కొమ్మరి మిటాయి పొట్లం'—
యేంటో నెవ్వు!

రాము శాంపంకు

చంద్ర (హేళసగా సప్రకూ) చా వ్తా వ్తా! నీకు
రాగు. నీనెప్పరాను యను—పిచ్చిగుగు!

రాము మరి నీకు పాడునాను. నువ్విప్పుకో!

చంద్ర : (ఉత్సాహంతో తిలకిస్తూ) నెప్ప
రాము 'మాగుగ్గుకు మాపనిగంగ, పాఠి ఉతికి
మడుగు'

చంద్ర కొబ్బరికొయినట్లు (చిప్పొక్కొట్టి విగరగా
సప్రకూ) నెప్పేడుకున్నాను గలత్రకాడి
నువ్వే ఓడిపోయేవు వుంకో పందిం యెద్దాం,

రాము యీ మాట నీ నీ ఓడించేసాన్ని న

చంద్ర అయితే నిన్ను ముప్పో
(చంద్రయ్యమందు, రాముడు రెవక ఒక
గెవతాను యిద్దరూ అనూయిత మెన అడిగి
శరీలా అడుతూవుంటాను ముందు చంద్రయ్య
నివాడు కాటెసి అనతిలెవపు కలిపోకుంది.
రాముకు పరివర్తింట్లో నాడు గడయం
కురిచినాయి నట్లుకాటెసి ఒక్క చూకుచూకి
చంద్రయ్య చెయ్యిపట్టు కంటాడు)

భారతి

- రాము : (ఉత్సాహంతో) దొరికి పోయేవ్! మళ్ళీ ఓడిపోయేవ్!
- చంద్ర రెండుమాట్లు మర్యాదపాతే ఒకటటు నే నోడిపోయాను
- (యిద్దరూ ఒక్కసారి నివృత్తాదు—ఎవరు చివర గుద్దత్యు కలిపిస్తాడు యిద్దరూ అతిని చూడరు గుద్దత్యు తొ ఒకసారి పంకింది— చిత్తశ్ర ర పాపుచేసి— నెమ్మదిగా గడ్డిమేటు వెక్కిరిస్తే చాక్కుంటాడు.)
- రాము చంద్ర!
- చంద్ర యేరామావాఁ అలా మాస్తన్నావ్?
- రాము అచ్చిచ్చే యేరేదే! రత్న పాదుపాడినే పరి వస్తానని మాటియ్యి.
- చంద్ర : నే నెందుకు రావాలి?
- రాము (కుడిచైత్రు దూపిస్తూ) అగుగో! ఆ తాటితోపు యెవకొల జాంతోట వుంది నూకావా?
- చంద్ర మాకాను.
- రాము ఆ తోటని మా నిన్నతర కాలుకి పుచ్చు కున్నాను రేప్పొద్దున్నే అక్కడి కల్లం
- చంద్ర (ఉత్సాహంతో) ఓ! అయితే వస్తాను నెమ్మది నెమ్మదిగా వెలుగు తగ్గుతుంది ముందు మెరుపు కనిపిస్తుంది. తిరవారి ఉరుము విని పిస్తుంది.)
- రాము : (ఆకాశంకినీ చూస్తూ) నూకేచంద్ర! ఆకాశ మంత మనీషానీవీవు యెంత వల్లగావుంది, చంద్ర యిలాంటప్పుడు జాబోస్తే—ఎరే పరవాగా వుంటాది
- రాము: అదుగో! అప్పుడే గాలిదుమరం ముసల య్యింది ముఖ్యం దూదిసింజలలా నెదిరిపోకు న్నాయ్. వాని కురిసేయోగం లేదు. (విషాదంగా కుడిచైత్రు చూస్తూ) ఆ నేలన్నీ నిరులేక యెలా గండిపోతన్నాయో నూడు! (ఆకస్మికంగా జై ప్రి వచ్చివెళ్లు) అరేరే, మీ అద్దు వా పేసేనే! చంద్ర! నేనింక పాతానీ! (అతడు తగా కుడిచైత్రు వెళుతూవుంటాడు)
- చంద్ర: (అతిని చెయ్యి పట్టకొని ఆపుచేసి) అద్దులు మీ అయ్యకి మా అయ్యకిని నిజా నానా అద్దు రంటి! యిక్కడే వుండు నన్నీకాతయలం తెచ్చి పెడతాను (ఎడమచైత్రు వెళ్ళిపోతుంది)
- రాము (అతడు చెయ్యి పట్టకొని) అగేంటో నెప్పుడో చంద్ర నే నెప్పుడు రాము మళ్ళీ నెప్పుడోవాతే నేను పొనివ్వను చంద్ర అయితే మళ్ళీ నెప్పుడో నూడ్డం
- రాము పోడి
- చంద్ర: కాదు
- రాము తాటికాయ
- చంద్ర ఉఁవాలా!
- రాము క్షర పెండ్లంగుంపు.
- చంద్ర అదీ కాదు
- రాము మరెంకింటి నెప్పా!
- చంద్ర (అతిని చెయ్యి విడిపించుకొని కలకలవచ్చుతూ) మళ్ళీ నెప్పుడోలేకపోయేవు యీతి మొప్పు పిటిలో వస్తాను.
- (చంద్రుడు ఎడమచైత్రు పరుగెత్తుకుపోతుంది గాముడు ఆతడు పోతున్నచైత్రు పరవశిత్వంలో చూస్తూ వుంటాడు గడ్డిమేటు వెళుతుంది గుద్దత్యు నెమ్మదిగా ముందుకు వస్తాడు)
- చంద్ర (ఒక్కమాటు దూకి) ఇంకొక్కడికి పాతానరా యెదవా! (క్షర రెండు చేయిలో నైకతి రాముడి యింపాద కొట్టేస్తాడు)
- రాము (విగ్గరగా) ఓ రి బాబా! ఎచ్చిపోయావా! (జూలబడివాతాడు తల, ముఖం ఎక్తంతో తిరిగిపోతాయి)
- చంద్ర: (విగ్గరగా) ఒరేయ్! అద్దు జాటివ యెదవని కైదా నేసేస్తావా
- (చుక్కా క్షర నైకతైదు—అకాంతంగా కుడి చైత్రుమంచి శారాయుకు, ఎడమచైత్రుమంచి వెళ్ళున్న క్షరలు తీసుకొని వస్తాడు.)
- జాం : (ముందుకు దూకి) ఆగరా! ఆగరా గుద్దగా! యియ్యేకేతో ను వ్యకతవు
- (శారాయుకు క్షర యేక్తుతాడు. రాముడు కూడా వెంటనే లేచిపోయి క్షరనైకతైదు)
- చంద్ర (క్షర నైకతి) ఒరేయ్! యెంకన్నా! ఊం! కొట్టా! కొట్టా! ఆలోసింగు
- (“తిన్నరా తిన్న” “పాలెయ్యరా! పాలెయ్యి” అంటూ విరాజింతో కేలుచేస్తూ అటు ఇద్దరు ఇటు ఇద్దరూ క్షరలు యేక్తుతారు. అంతలో

న ర హ ధృ లు

శ్రీరామకూ చంద్రుడు మునుపలా వచ్చి ఇరు పక్షాల మధ్యా నిలబడుతుంది.)

చంద్ర (తనూనే విగ్రహం) అగండి! అగండి! మీరు మునుపలా? పశువులా?

(అందరూ మంత్రములలా ఆగిపోతారు)

చంద్ర (రాముడి మునుపలా చేతులు తీసి) యెక్కడా మావా! నిద్రిలా కొట్టిస్తో దెక్కడా?

గుండ్ర (మీసంమీద చెయ్యిని) అగు చాటిలే కొడ తానా పోలేస్తావా?

చంద్ర (కోపంతో గుండ్రుణ్ణి తిరిగి) పచ్చిశోడా! నీ చేతులారితో! యెంతదెబ్బ కొట్టివరా! నూ మానరాదు ముగ్ధో అంటే శిశు తీసు కొచ్చెను అమ్మా! అమ్మా! యెంతదెబ్బ! నా మూలాన్ని యెంతదెబ్బ తిశోవరా రాముడు! (పైటచేసు చింపి రాముడి ముఖాన్ని పున్న రక్తం కుడుస్తూ వుంటుంది)

గుండ్ర (కోపంతో కర్ర దండను పెట్టికొని) ఒరేయ్! యెంతా ఇదంతా నువ్వు నీయిస్తావా నీ పిల్లని ఆటోనీ నొదిలేకావు యీ యెదక లందరినీ నువ అడ్డులో! రానిచ్చావ్ తొందర పడకు! లద్దన్న రైతుని పిలిపి నీ పొగరణిస్తా (వీరవిరా ఎడమచేత వివక్షిమిస్తాడు)

కారా (కోపాన్ని ఆపుకుంటూ) తిన్న ముసలై పోయింది లేకపోలేనా! ఆ యెదక అంతు నూసేస్తాను పదిర! పది!

(రాముణ్ణి రక్క పటుకొని కుడిచేత తీసుకు పోతూ వుంటాడు చంద్రుడు రాముడికేసి జారిగా చూస్తూ వుంటుంది. రాముడు 'పురా లేద'న్నట్లు చివరపుటో ఆమెకేసి చూసి వివక్షిమిస్తాడు)

నంక నూజే తల్లీ! కుక్కన్న యిలాంటి గుడుగుపనులే నీకుంటావ్! ఇంటికెలిచా! ఇంక ఇక్కడం దకు పెచ్చె రైతోస్తాడు.

చంద్ర (విమోచనంగా) ఒరేయ్ అయ్యా!

నంక (ఆశ్చర్యంతో) ఇక అర్పించు త్యక్త తల్లీ! భారీగన్నలు తీసుకువచ్చి కూతురికి యిస్తాడు. చంద్రుడు కుడిచేత దిగులుగా ఒకపారిచూసి ఎడమచేత వివక్షిమిస్తాంది. నంకన్న తీవ్రంగా

అలాచిస్తూ తినుకుంటూ వుంటాడు. (అందరినీ పున్న నీరకుపక్కంబాట చూస్తాడు. పైకినీ, ఒకపారిచూసి—గడ్డి కేటుపక్కకు వెళ తాడు. ఎడమచేత వుంచి రాజయ్యకర్తాడు)

రాజ (తనూనే) యెక్కడా యెంతా? గుడిగాడు అంతోడులాగ రంక లేసుకుంటా యెల్లవాడు.

నంక (కోపంతో) ఆడు గుడిగాడు కాదు మనకి కవిగాడు

రాజ 'బుర్ర బద్దలుకొట్టేవాడు' అని మీదం తిప్పేకు నిన్ను నూసి 'యెంతదెబ్బరా' అన్నాను నా మాట యివ్వించుకుంటే కాదా!

నంక : కుగ్గోడ్లి కొట్టడానికే నీకు రెలాగ అడివియ్యా.

రాజ యేమిగోడు?

నంక : రాముడు.

రాజ అరెరె! ఆ నైంకుకొట్టాడా?

నంక : ఆడుమనిషేలే కాదా? గ్యాంజేని యెదక

రాజ లచ్చేక్కనాని చూసికోసం మనం మద్దివి కొట్టకు పస్తావాం

నంక అంతేరా బాబా! పెచ్చె మారాజాల సల్లగానే వుంటారు మద్దికున్న కూలోళ్ళ కొట్టకు పచ్చేది.

రాజ మీదటేకు యేమయ్యిందో నూకావ్ కాదా! ఎలక్కేన జాటినుంచి పెచ్చెరైతులు రాముసామి గారు, పరిపన్నగానూ ఒక్కేమీద ఒక్కే పగ పొందుతూ ఆల్పియూ సందులుతూకులు యిప్పేసి పిచ్చు జలేకాగ కనుకలో చల్ల కదిలకుండా యెదరు మారాజాలా యెదరి కేవలం ఆళ్ళే కూకున్నారు. యెంత మద్ది నున్నాను కాదూ మనకిరాయి యెదకల? నలుగురు ఎక్కడవచ్చారు పదిమంకి కాకూ నీకులా పోయితి ముప్పాతికమంది పాపు దెబ్బలుతిరి ఆసక్తి పాలెపోయేను. నాకగా మిగిల్చొక్కరి పోలికులు పట్టుకుపోయేరు కుద్దివి ఎడ్డపోయినో క్కేకకు?

నంక : పచ్చపోయినో దెప్పడూ కూలోజే!

రాజ యియ్యేలే పెచ్చెరైతులనుకున్నావోళ్ళంతా ఎన్నో అన్నాయానినీ భూములు పెంచు కున్నాను. అప్పరియ్యదం, కడ్డిలకు కడ్డిలు

సంకల్పములను ఆ కడుపులో ఆదిమన్న బామి
పుట్టా లాగేనుకోదం

సంక : పెద్దోళ్ళుగదానీ మనకెందుకు పోయియ్యరా!
రాజు పిలిచి మిగిలిపోయాది మంచి పెద్దా! పన్ను
పోయాలిప్పుడు తనకుదా పిడికను బామి
పట్టకల్పలేకుండా! బామిమీదవున్న కాల్వ
కాబా తేగమిడిసి పడతాడు బోరయ్యగుడుకు
తిగుళుకాడు విన్నాక మొన్న పచ్చిపొయిన
యెంకబామిగార్ని మాకు ఆయనకి యెన్ని
లాగిస్తా! ఎంత పొలం! యెన్ని తోటయా!
మాదా యేమన్నా మోగుకల్పలేదా?—
విరసయ్యగార్ని మాకు! మాగోళ్ళుకన్న
కొడుకుల్లాగ మానుకున్నావోకు మా రాజా
ఆయన నేకులమీద ఎందరు పాలికాపులలో
పెళ్ళిళ్ళు నేయించేకు ఆయన పచ్చిపొయిన
పప్పుకు అందరూ బోకున యేదీకాదు. ఆ
మారాజా పచ్చి యే లోకానున్నాడో యిప్పు
డికే ఆయన్ని గొప్పపకంచేసుకోవోకా లేకు

సంక యేంబ్రా! యేదాంతులలో పడ్డావ?

రాజు నేనీ మద్దివి కాస్తల్లగారింటికల్పి పురాణం
యింటన్నానే యేం నీకులూ! యేం దర్బారు!
అన్నీ తెలుసుండి మనమరింగుకు అగ్గేనంలో
పడరిన్నారా

(ఎడమ పుసుంచి విగ్గరగా శీతల వస్త్రాలపుపాటి
కర్ర తీసుకొనివెళ్తుకు గుడ్డయ్య)

తాద (ఎడమవైపుతిరిగి) ఒరయ్! యెదవల్లారా!
కదలండిరా! ఆల్పిం పెయ్యకండిరా, కర్రలు,
కొడవల్లు, నువ్వులు, గొడ్డల్లు-నేటి యేది
అంటే అదే పట్టురండ!

లచ్చ (కాలుకు చేతికర్రలు భుజంమీద వేసుకొని విగ్గ
రగా శీతలవేనూ వస్తాడు) రండ్రా! రండి!
గట్టపాడుకుకా నిలబడిండి గట్టమీదకొచ్చిన
యెంకవి బరేపెయ్యండి మీకేం బయ్యలేదు.
యెంకల వేసున్నాను పక్షాస్తే పదొందలు
కన్న పెంకాదు

తాద! యెయ్యోగి పిన్నిగన్నీ, కారిగన్నీ బరేస్తాను.
అడ్డోగ్విక యెంకవి వరి! పాలానికి పాలేస్తాను.

లచ్చ (ఒక కర్రతీసి బంకన్నకుంట్ల) ఒరయ్
యెంకన్నా! యా కర్ర పుచ్చుకో! యెంక
కాదకు మీ కాలులాగ పొగమీదకి నువ్వు
మాదా పేరు తెచ్చుకో

సంక (విధిలేక తన చేతిలోనికర్ర (ఎడమచేతి పెద్ద
కర్రతీసుకొని దిగులుగా నిలబడతాడు)

లచ్చ (విగ్గరగా) ఒరయ్! రాజయ్య!

రాజు (తిరిగివది) బాబయ్య!

లచ్చ తెల్లంకొట్టి కాలుబాగ పట్టవేరా! యెదవా!
నీ వేతులలోకర్ర అంతరిత పాలెయ్యి

రాజు ఎంగుకు బాబయ్య!

లచ్చ (కర్రయిస్తూ, యా కర్రతో పరిగా యెత్తి
కొట్టేటంటే బుర్రవెక్క లైచాతాది)

రాజు (ధిశుంతో నువ్వు వేసి) యెదర్ని కొట్టరి
బాబయ్య!

లచ్చ (కొపంతో) కల్లుమానుకుపోయినయ్యేంట్రా?
కదలడేలేదా? అలాగ ముంగుడుమాడు పల్ల
పొలాలోనీ యేలాకుండుకు దూసుకొస్తు
న్నావో!

(శిష్యాంతులో శీతల, అగ్రపులు, మనుషు అడు
కుల సవ్యడి ఎదుల మువ్వెన్నోగి తొక్కిరిం
చివీచిస్తాను.)

తాద ఒరయ్ రాజగ! నువ్వు కర్రపట్టుకొని
కాయెకాతే నిలబడు!

లచ్చ అగ్గురాటివోడ్డి పట్టకుని బుర్రకి అడ్డంగా
ఒక్కటేపెట్టు.

రాజు (ధిశుంతో నువ్వుతీసి వేసికొని లచ్చ
వ్వుతో) బాబయ్య! కాలుకొట్టాలాపాటు
కుండా బరికొలది తయరిదగర నాగిరికున్నాను.
అంతేగాని బుర్రలు బుర్రలకొట్టకొదాని! లేనూ
బాబయ్య! కొరిగా పెయ్యివోడ్డి పది
కాలాలపాటు బరికవరిసివోడి తమరి నాగిరి
ఒకదెల్లం తమ! ఒకదెల్లం వాడు పెరిగివుం
చండి బాబయ్య!—యెంత! యెయ్యోగి తీసి
యేకొయ్యిశీతం అలాంటిది. యెంతివానో
పొట్టాడి యెక్కడికొచ్చిందాను. యెంతికి
యెంతో కాలాంటోనే యెంతిలో గొలగా
పుంపి నుంతులో కల్లేదంట !!

న ర హ డ్య లు

(ఎడమవైపు నర్సిపోతూవుంటాడు.)
లచ్చ (అక్కర్లంతో) హరిగాదిదికాదా! యెంత దగావేళావురా!!
చెంక : (విగ్రహ) ఒరేయ్ రాజయ్యా! అయి!
రాజ : (తిరిగివదిలి అగి చెంకెరిగి విశువు విశుకూ యాస్తా) యెందుకురా యెంతన్నా!
చెంక : ("జయ్య భుజమీద చెయ్యివేసి) కాకంటే నువ్వేయిం. వున్నాటావై: శిశావు సాక్షాసం వేసి యెరిపోతన్నావ్ (లచ్చన్నతో) బాబయ్యా! కానుకగా నెలవ్వండి పోతాడు. శేష నాకోసం యిరలు బస్తలు కొట్టలేదు (నాటిలో క్రొత్త పాత్రే) నెవ్ బాబయ్యా! నెవ్!
రాజ : వసం! బాబయ్యా! వసం!
 (చెంకన్న రాజయ్య ఎడమవైపు విక్రమ విహార)
లచ్చ : (కోపంతో పట్టుకొని) యెంతదిగా! యెంత దగా! యాళివి వొగులావా!
బుద్ధ (ఎగిరిపోగా) శేషంపా తమరి! భతుమెం గుకూ! మన పారికపులు యంక పారిమంది వున్నాడు అన్నా శేష రిసి రిక్తలు యెండు కట్టినా మాస్తా వుండండి మన తిదాఖా!
లచ్చ (ఎడమవైపు యాస్తా ఖంకాగా) యెంతన్న గాడు రాజయ్యగాడు కలిసి వన పాత్రెంతో యెంతో మాటాడితన్నాడు.
బుద్ధ : (ఎడమవైపుమాసి భతుంతో) యీ యద్ధు గాదిది కోమకులూ కలిసి కొంప ముంచేకాను మన పారి కపులందరూ అక్క యెంకల పోతన్నాడు
లచ్చ : నవ్వే పర్యవేళి అక్కవి రుక్మిండుకురా
బుద్ధ తమకుకూడా రండి.
లచ్చ : (విగ్రహ ఒక్కొక్కటి వేరువెట్టి పలుస్తాడు జవాబుగా) ఓ రి అప్పయ్యా ఓ యెల్లయ్యా
బుద్ధ (విగ్రహ) ఓ రి కొండిగే ఓ. రి.. పత్తియ్యా
 (లచ్చన్న బుద్ధయ్య ఎడమవైపు నర్సిపోతూ వుంటాడు — యెంతో పెద్ద కోలాహలం విని పించి చెంకెరిగి యాస్తాడు ముందు చిన్నయ్య కావాయాడు తలకి కట్టుకో కాకుడు, పెద్దయ్య యంక చాలాకుంది

రైతులు మరో సముద్రంలా పనిచేసు దాకేసి వస్తా వుంటాడు. అందరి చేతుల్లోను క్రైం, శుభాలు, పాలనా వుంటాయి.)

రాజ : (విగ్రహ) ఒరేయ్! బుద్ధిగా! రాజేరా!
బుద్ధ (బోసులో వులిలాగ కోపంతో) తొందర పడ కండా!
చిన్న : (పేళంగా) దుగచ్చి!
లచ్చ (అవధాంతో కోపంతో) ఒరేయ్! ఒరేయ్! మిన్నల్ని వొగులా ఎదుకున్నారంటా! (మీసం మెలేసి) మిన్నల్ని మూసుకోగలు గటూ తప్పి, మున్నె నగవుల కిన్న తగిలించాగే కా వేరు చెప్పిన్నే కాదు చాలా బుద్ధిగా!
 (లచ్చన్న, బుద్ధయ్య ఎడమవైపు నర్సిపోతూ వుంటాడు రైతులు విగ్రహ కేలు వేసా పరి కూడు కాటుకూ వుంటాడు "మాకు నీళ్లు కావాలి!" "మాచాలాలు పండాలి!" "మా కడుపున తిండి కావాలి!" "మా వోటి! అడో పి త్రాగుకో!" "పడండా! పండి" అంటూ కేలు వేస్తూ రైతులు ముందుకు పాటుకొ వుండగా తెలి)

వొల్లి

సమస్త చర్యవ్యాధులు

శేష పాద, పున్నావములేని మచ్చలు, నగ, సవాలు మొదలగు సుఖవ్యాధులు ఇంద్రియ స్కలనము, స్వప్నదోషము, స్త్రీల ఋతుదోష ములు, మూర్ఛ, మూలవింశతి, అతీరము మొండి దిగులు మొదలగు వ్యాధులకు అమోఘమైన చికిత్స 1920 లో వాసింపబడి 28 సం॥లు ఏక వాటిగా వేత చేయుచున్న ఏకైకంపేసి రెడ్డి అండి కో యిది తెలుసుకొండి ఇతర వాటి కంపేసిలు, మంచి మోసపోకండి మా కొవ గుమలశి వేరించి కాళ్ళత అకోగ్యమును బడ యిండి మోసాగముతో నాదనాడికండి. శేష మా క్యాలలాగుకోరకు వ్రాసి తెప్పించుకొండి. క్యాలలాగు, సలహా ఉచితం.

రెడ్డి అండ్ కో (రిజిస్టర్డ్)

గోపాలపురం

మార్కుగోదావరిజిల్లా, ఆంధ్రప్రదేశ్.

స్వర్ణీయ శ్రీ భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు

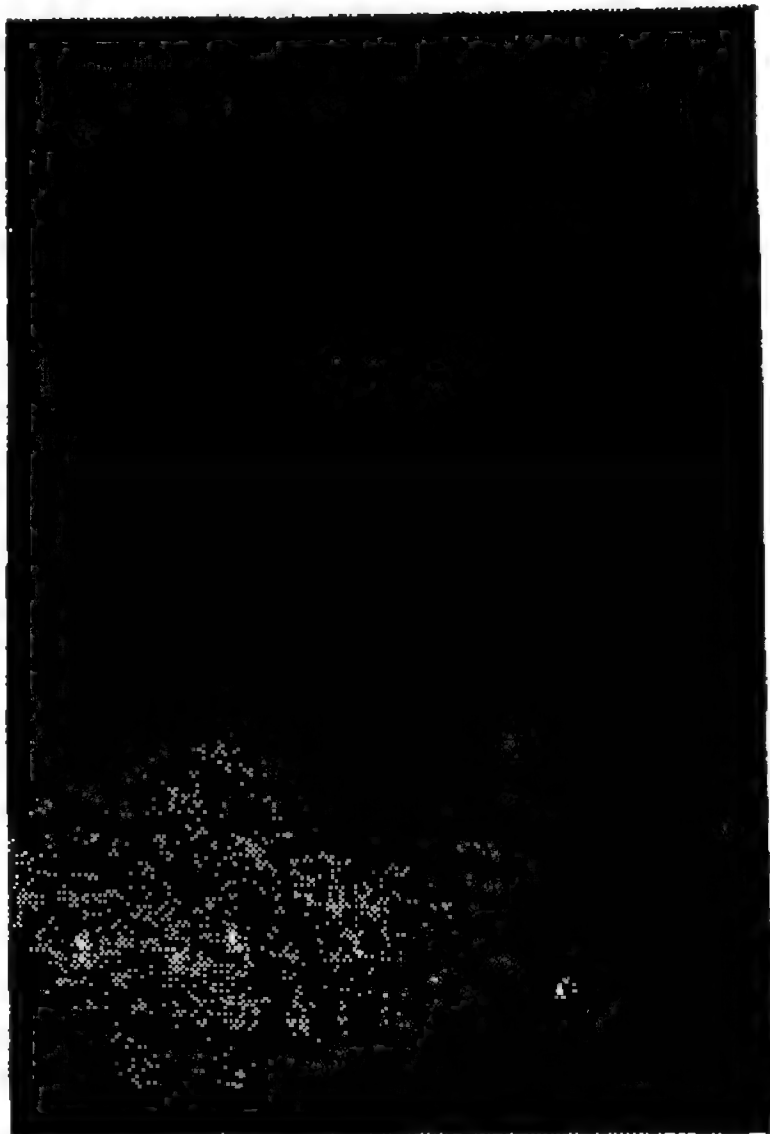
శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారి స్వర్ణీయ వార్త
కామేశ్వరరావు లగేగా! ఇటువంటి ప్రజా
సేవకు ఒక్కడుగాని విషయంలో ముందరేమి

కామేశ్వరరావుగారు మహారాష్ట్ర సంస్కారం
విధి వ్యాధినివారితో ఉన్నాన్ని నివారించే చాలా
మంది తెలియకు! ఎవరిని వారు కొంచెం కొంచెం
కామేశ్వరరావు, తిరిగి ఆశీర్వాదంతులై ఇతర
కామేశ్వరరావు దేశాల్లోని కొంచెం ముఖం లాగి
చాలా అయితే విధి చూడం! పోషకాన్ని అస్త
మయింట్ అనువాదికాం! పోషకాన్ని కామేశ్వరరావు
గదిపూసమైన ఒక మహారాష్ట్ర కామేశ్వరరావు
గదిపూసమైన ఒక మహారాష్ట్ర కామేశ్వరరావు

జీవిత సరణి

భమిడిపాటిగారు జన్మించినది ఎక్కువ గోదావరి
జిల్లా భీమవరం తాలూకా ఆదిమగ్గలమంగళం తండ్రి
వరసాధిపాదులుగాని గోప్ప వేదవేత్త వేదాధికారి
విష్ణుపాదులు వరసాధిపాదులుగారిది చాలా సామాన్య
సంపాదం మొదలు కామేశ్వరరావుగారికి మహా వేద
విజ్ఞాన విద్వంసాలని ప్రయత్నం జరిగిందిగని ఎలా
గయితేనే చిట్టచివరి కామేశ్వరరావు భీమవరం ముఖ
పైమ్మలలో అన్ని విద్యాభ్యాసానికి ఉత్తమ
మించారు ఆ పిమ్మల కొంతకాలం వారి విద్యా
భ్యాసం ఏలాగ ముగిసే పైమ్మలలోను, అటు
పిమ్మల పితామహులైన వారి కళాశాలలో విద్యాభ్యాసం
చేశాడని పోషకాన్ని ముగిసాడని విద్యుత్
వారి విద్యాభ్యాసానికి చిట్టచివరికి విద్యుత్
పాశ్చాత్య కాల ప్రవర్తనం ద్వారా పోషకం
చేయించారట! ఆ తరువాతి కామేశ్వరరావుగారు
కొంతకాలంపాటు వరసాధిపాదుల పైమ్మలలోను,
కామేశ్వరరావుగారు, అక్కడ
పైమ్మల వరసాధిపాదులు ఉద్యోగం చేశాడు.
1922 ప్రాంతంలో ఎక్కడ పరిశీలించి ఉత్తమం
వచ్చింది, ఉద్యోగ నిరంతరం పరిశీలించు వారు రాజు

మహారాష్ట్రం విరళంగా నీకొన్ని పాశ్చాత్య
గణిత పాధ్యాయులుగా ఉన్నాడు ఉద్యోగ నిరంతరం
గను భార్య ఇందుమందుగా రెండేళ్ళపాటు ఆ
పైమ్మలలో ఎలాగో అలాగ ప్రధానాధ్యక్షులు
కామేశ్వరరావు! పరిశీలించగా ఇది వారి జీవిత చరిత్ర.
కామేశ్వరరావు వారి జీవితం అంతా ఈవిధంగా చాలా
వరసాధిపాదులగా నీకొన్ని పాశ్చాత్య గణితాధ్యక్షులతో
నికొన్ని అంతరిక్షమైపోయింది అయితే వారి లోలోపల
విజ్ఞానభింసే సాహిత్యవిజ్ఞానానికి ఉద్యోగవిధి
నిరంతరం ఒక అంతరిక్షం కావడం

అవిరళ సారస్వత కృషి

1957 ఏప్రిల్ 27 న తేడిపాటి కామేశ్వర
రావుగారి మృత్యువార్త జరిగింది ఇంతవరకు వారు
మొదలు 80 ప్రాంతాల ప్రయోగం చేశారు

స్వర్గీయ శ్రీ భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు

‘కడటకపలు’ ‘బాగుబాగు’ మొదలైనవి స్వతంత్ర రూపకాలు. ‘శిల్పిటయిరించు’ మొదలయిన కొన్ని నాటకాలు విఖ్యాతి పొందిన నాటకకర్త మారియర్ రచనలకు, మిటర్ లింక్ — మొదలయినవారి రచనలకు స్వతంత్ర మసరలు మరికొన్ని భాషలులోని రూపకాలకు, కృష్ణకటికకు, మృదారాక్షిణానికి స్వతంత్రమయిన అనువరణలు ఇదిగాక వాగు ఈసవ్ కథలు, బాల్ న్యాయకథలు కూడా కొన్ని తెలుగు లోనికి అనువదించారు. వారి రచనలలో స్వతంత్ర హాస్యకథలూ కూడా అసంఖ్యాకంగా ఉన్నాయి.

మొదట నటగా భమిడిపాటివారి రచనలు గుర్తాడు పైకొక ప్రధాన వ్యూహం గూర్చి శ్రీ పా డే రాజు మన్నాగు చాలాకాలంకేందల నిర్వహించిన ‘కళా పత్రికలోనూ, ప్రత్యక్షమంగా తదితర పత్రికలలోనూ ప్రతిష్ఠితమైనవాయి అటుపిమ్మట ‘భారతి’లో ప్రచురించిన అయ్యల్య హాస్య వ్యాసాలతో క్రమంగా ఆంగ్లాదేశం అంతటా వారి పేరుప్రతిష్ఠలు వ్యాపించాయి. అనాటమం’ మొన్న మొన్న నటరంగం, తమ హాస్యరచనలవ్యాసా ఆయన ఆంగ్లప్రజానీకం వ్యాపించిన అప్రేక్షించి కలిగిస్తూనే ఉన్నారు.

రూపక ప్రాధాన్యం

కామేశ్వరరావుగారి వజ్రము తీరికాని ముఖ్యంగా నటన గీచినవి వారి రూపకాలు, వ్యాస యాను. భమిడిపాటివాగు నాట రచన కు ప్రమించే సమయంలో మనగళంలో ఔత్సాహిక (Amateur) నాటక రచనగానీ, ఇటువంటి నాటక ప్రదర్శనగానీ నటులుగానీ, లేక లేనిది చెప్పవచ్చును. ఆ రోజుల్లో కామేశ్వరం ఎగారి నాటకాలు, క్రమ క్రమంగా కొంతకాలానికి తదితర ప్రముఖ రచయితల నాటకాలు, ఈ విషయమే రంగస్థలాభివృద్ధికి గొప్ప దోహదం కలిగించాయి.

నాటక దర్శకత్వం

పూర్వం రోజుల్లో రచన సాంప్రదం ప్రభుత్వ కళాశాలవారికొక్కరం అంటే రాజమహేంద్రవం నగరానికి అంతటికీ ఒక పెద్ద మహోత్సవం ఆ నాడు కామేశ్వరరావుగారు కళాశాల పూర్వరిద్దా సమావేశంలో తమ మారిన నాటకం ఒకటి ప్రదర్శించేవారు. వారి తోనాట విద్య ఒక హాస్యరచనకూడా ఆ సమా

వేశంలో చదవడం వారికొక పరిపాటి ప్రత్యేకంగా ఇది చూచి, విని అసందించడానికి వాగు లక్షకు లక్షాడీ కన్నా అంతేవారు కామేశ్వరరావుగారు తాము రచించిన రూపకంలో ప్రతి పదము ఉచ్చారణాభివ్యూహ వివరాంతోసహా నటు లందరికీ జాగ్రత్తగా వివరించి చెప్పేవారు ప్రదర్శనం జరుగుతున్నంతసేపు, వెయ్యిశిల్పి రూపకంలో ప్రతి స్వల్పవిషయము ఎంతో జాగ్రత్తగా, శ్రద్ధగా పర్యవేక్షిస్తూ ఉండేవారు. ఆ సమయంలో తెరవెనుక నిలబడి ఒక నిత్యదీక్షిత నాటకదర్శకత్వం విద్య సాించే ఆయన కృషి మూర్తి ఎన్నటికీ మరచరాది! సామాన్య నటులుకూడా ఆయన దర్శకత్వంలో ఆ ఊణంలో మహానటులుగా మారిపోయే వారంటే అది ఆశ్చర్యం! కావేరగ!

భమిడిపాటివాగు స్వయంగా నటులు ద్వితీయ భారత యుద్ధం ‘సందేశం’లో కీర్తనీయనాత్రి ఎంతో సామర్థ్యంతో నిర్వహించేవారని వినిపిస్తే ఇలాగే ఇంకా కొన్ని ఇంగ్లీషు నాటకాలలోకూడా ఆయన అభినయించారు అయితే రాసు రాసు వారు స్వయంగా నటించడం విరమించుకొన్నారు.

వ్యక్తి విశిష్టత

కామేశ్వరరావుగారి ఆచారాధారంగా, సహజంగా ఆయన తీరికతోనే పెంచేసుకు పోయినట్లు కనిపిస్తుంది కామేశ్వరరావుగారు రెప్పుడు కృషిగా ఉంటూ అమూల్యము ఏదో విస్తృతతలంతో తీరిక గూర్తూ పొగిస్తూన్నట్లు కనపడేవారు. వాగా సన్నిహితులుగానీ ఆయన హాస్య ప్రసంగ మాధుర్యము, ఛాత్రులు, పరసోక్తులు, మాత్రులు, దమకృతులు దవిమాచే అద్భుతం పట్టేదికాదు.

ఇక విరళిరింగం హైస్కూలులో గణితపాఠం నాటకాన్నప్పుడుకూడా కామేశ్వరరావుగారి తరగతులో చీమ చిటుకన్న కిక్కురూడా వినిపించేది కాదు! విద్యార్థులయెడల, వారి క్రమశిక్షణల ఆయన కొంత కఠిన్గానే ఉండేవారు. ఆ సమయంలో విద్యార్థులకది కొంత కష్టంగా ఉన్నా అటుపిమ్మట యా విశేషము వారాయన శిక్షణకెంతో కృతజ్ఞులు ఉండే వారు. నిత్య కృషిమయిన ఆ కృత్తి హృదయంలో అలాగే పర్యవ హాస్యమృతిం అవిర్యించడం కొంత

३४३

82

స్వర్గీయ శ్రీ భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు

చావులై నా శేషుండా చదిరినవించెనాడు! నేలది
జడం పోసిరినాడా విడవకుండా ఆయన పద్యపూరితం
అరిగిదగా అలకించెనాడు తీరా ఇల్లకు మల్లిపాయే
పనుయంలో మృగం భమిడిపాటివారి వాదయ,
పద్యాలు చదివే ధోరితే అగృహంగా ఉన్నాయిగాని
కొంగ రాగవరినలేపోలే మనపద్యాలు చప్పగాఉంటా
యిందీ!" అని చప్పరించెనాడు! నది ఇలాంటి
చప్పనిపద్యాలే సంగీతంబు గొప్పకవిత్వంగా చలా
మణి అవుతున్నాయని కామేశ్వరరావుగారు నేనాడు!
ఎవరు ఆయనకెంత ఎగుగురాడలేపోయేవాడు!
క్రమంగా ఆయన అనుదగలు కొంగు ఈ వాదం ఒక
కొవలంటా తీసుకుపోయి, సంగీతసాహిత్యాలు కుతి
ర ము చేశనించరావడి, అలాగ మేళనించినట్లుగా
విదానా కళ చదివేయతీసుకుంటే విరివిగా వాదం
చెప్ప ప్రారంభించాడు! ఇంతకీ ఇది వరకే!

నవ్యాంధ్ర గద్య నిర్మాత

గిడుగు రామమూర్తి పంతులు వ్యాకరణాంశ
భాషావ్యయం విజయంతో దేశంలో వ్యాకరణాంశం
రచయిత లసంఖ్యాకంగా తలలెత్తగా అయితే
జాతీయము, శిష్యము ఆయన వ్యాకరణాంశ గద్య నిర్మాత
లని పేరన్నకగవ్వర దీరదయితలలో చాలాతిక్కున
ఇలాంటి ఉత్తమ వ్యాకరణాంశ గద్య నిర్మాతలను పేర్కొ
నింది లేక పట్టనమ్యును ప్రారంభించింది భమిడి
పాటివారు వ్యాకరణాంశ భాషావ్యయం బలంగా
చేయూరి ఇచ్చాడు అంతేకాదు అనువాదం వ్యాకర
ణాంశ నిర్మాతలయిన గురజాడ అప్పారావు,
చల్లపిల్ల వంకటాశ్రయ, వేదాని శివరామకృష్ణ
శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకృష్ణ మొదలయిన అగ్ర శ్రేణి
వందరిదయితల కొరలో పే విరిచారు!

భమిడిపాటివారి వందరిదయితల విగ్రహ ప్రవా
హంలా పాఠకులను పరవశిత్వంగా మెరుగిస్తుంది! అంత
లోనే కలకల నిర్మించి అవంతరించాలలో ముంచి
వేస్తుంది ఆతైలిలో ప్రతివాక్యంలోను భమిడిపాటివారి
విశిష్టత ప్రస్ఫుటంగా తలెత్తిస్తుంది ఆయన వందరి
దయితల ప్రారంభించగానే మనలో విమర్శాద్వైత
క్రమక్రమంగా బుప్తమై ఆతైలిప్రవాహంలో పడి
నేలిపోతాము! తీరమయిన విద్యుచ్ఛక్తి ప్రవాహంలా
సాగిపోయే ఈ తైలిలో మార్గము, ఒక్కొక్కచోట
వింతయిన నాందారము లోపించినా మృగమృగం

తీసుకుమని వెలిగి మెరుగంటి హాస్యం ఆ లోపా
లేని మనకంటే! కవివిజయమందా కప్పి వేస్తుంది.

హాస్య స్వభావం

భమిడిపాటివారి హాస్యం వారి రచనా ప్రపంచా
నిశీ గా, మొరిం నేటి మన నాజ్మయాని కంటే
ఒక నలుగురి అయితే ఈ హాస్యం చాలావరకు
పేద ప్రవాహమయినది కొంగ విమర్శకులంటారు.
ఈ విమర్శగా కొంతనాకు విజయంలేపోలేదు.

అచార విగ్రహ, శిష్యులు మొలమున నాటి
వ్యాస ఆనంద చాలాచోట్ల హాస్యం నాధించిమాట
విజయ కాది ఈ విమర్శకులు కామేశ్వరరావుగారు
స్వీకరూపకాలో సజీవప్రాతిభవ్యాసా, ఎన్ని కేకల
వ్యాసా పృషించిన ఉత్తమ హాస్యం సంతతి పూర్తిగా
విస్మయిస్తున్నాడు

స్వతంత్ర రూపకాలు

కామేశ్వరరావుగారు స్వతంత్రంగా రచించిన
కాలకాలన్నీ ఆంధ్రజానీకంగా మారుకుపోయాయి.
ఆ కాలకాలలోని వ్యక్తులతో వింత జరిగితో తో నీ
కేసలాడే సజీవయూరులు విరివిగా విశ్లేషింతుంటే
మన నందరినీ అనుగ్రహించి పలకరిస్తూ నిర్విరుద్ధమై
వివిధాదు గుణజాత మొదలయిన ప్రఖ్యాత ఆంధ్ర
కాలక కరల నిర్మితులూ విడిచివేస్తే, ఇంతకీ వింతు
జరిగితో తో నీకేసలాడే సజీవప్రాతి పృష్టి అధునాత
మలలో ఇంకెవ్వరి కాలకాలలోను కనిపించదు.

సంస్కృతాంగ్లాను సరణలు

కామేశ్వరరావుగారు స్వతంత్రరూపకాలతో
కాటు మాలికుర్, మిలర్ లింక్ మొదలయిన
పాశ్చాత్య కాలకరల కాలకాలు కొన్ని అనుప
రించి తెలుగులో కొన్ని రూపకాలు రచించి అను
కున్నాము నిజానికి వీటిని అనువాదాలనిగాని, కేవలం
అనుసరించినావి అందరి సముచితం కానేరదు. భమిడి
పాటి వారి కాలకాలన్నీటికి నిండైన ఆంగ్లేయ
శిల్పించాడు చాలావరకు మౌనం రచనల విషయ
వ్యాసం. అయితే వారెన్నడు ఇది స్వతంత్ర రచన
లవలెను. అక్కడక్కడ కొన్ని విదేశీయము
లయిన ఎన్ని కేకలలోను, అచారవిగ్రహహారలోను
కొంత ఎత్తెట్టుగా కనిపించినా ఈ కాలకాలన్నీ

తేజలం తెలుగుదేశం జాతీయ జీవితానికి సంబంధించిన కేసు అని భయపడిపోయి కామేశ్వరరావుగారి అనుసరణలోని ప్రత్యేకతలనే బట్టి విధులయిన చైతన్యం ఏర్పడింది.

ఇక 'మృచ్ఛికటిక'కు సంబంధించి అనీ, ముద్రా రక్షిపానికి 'రక్షిపాణి'మనీ కొత్తపేరులు పెట్టి : రీ కాలకౌలు చేసిరంగ సూచి కనుకలంగా సంతరించాడు. కొన్ని భావనాలకలకు కూడా చాలావరకే పద్ధతి అవలంబించాడు కామేశ్వరరావుగారి యాపక గదనా దృష్టతం మనీ కాలకౌలుగా ఏర్పడతంగా కనిపిస్తుంది ఇదికామేశ్వరరావుగారి కాలకౌలుగా అయినరంగ దృష్టతం బట్టికొక విమోచనం చేశారు.

పరిపూర్ణ జీవితం

కామేశ్వరరావుగారు ముఖ్యంగా తమ స్వతంత్ర యాపకాలన్నీ, ఇంకా ఇతర యాపకాలన్నీ, అనుకూలతను మన జీవితానికి కాలకౌలుగా విడిచి మూలపురుషులై నిలిచాడు అయితే వాస్తవ్యాపాలతోను, కథలతోను, ఛలోక్తులతోను, చమత్కృతులతోను, అనుకూలకాలకౌలుగా కన్నువూ సూర్యకాలం కృతులయినా

అటువలెనీరంగ పరిపూర్ణ పాతకాలలో గత చారిత్రకతలను నిర్వహిస్తూ ఆంధ్రదేశంలో అసంఖ్యాకులయిన తమ ఆంధ్రవాసులందరికీ చిరస్మరణీయులయ్యారు.

ప్రముఖప్రతిభలు, ప్రఖ్యాతిపాపాతపదలు ప్రకాశించిన

ఉత్తమ గ్రంథాలు

- 1 పంజప్రణయం వదిలకలు, గర్భికలు, రచన: పూ. వెం 0-50 ప పై.
- 2 పారిజాతం వేద ప్రఖ్యాత కథలకు వదకాంధు కథలు వెం 1-25 ప పై.
- 3 తెరమెరుగులు (బడు ఉత్తమ వాటికలు) మక్కపిల్ల దొరికింది (రావికొండరావు), దొంగ (బోతుబావి పాంథ వరావు) తెల్లదొరింది (పాకల్); తెరమెరుగు వీడలు (కొండమడి శ్రీరామదండ్రమూర్తి); వీలకు ప్రత్యేకం (అంగర మూర్తిరావు) వెం 1-30 ప. పై.

కోరా ప్రచురణలు, విజయనగరం ఏటీ

లయినాను వారి విద్యావంశానికి చెందినవారిగా ఆంధ్రదేశంలో కలాదిగా ఉన్నారంటే అది న్యూనోక్తి మాత్రమే.

ఉదాత్తము, కరుణార్థము అయిన హాస్యవృద్ధి ఉన్నవాడు నూటికి కొటికి ఒక్కరు కనిపిస్తారు ఈ దృష్టితో వాస్తవ్యావృద్ధిచేసి అవరాధులు కానివి విశ్లేషించుకుని లంకకన్నా తక్కువ. ఇటువంటి వారి సాన్నిధ్యంవల్ల, పారస్వత సృష్టివల్ల విశ్వము భారభూతింగా నాగిపోయే జాతి జీవితం హాయిగా ఒక విశ్వరీతిగా సాగిపోతుంది. కామేశ్వరరావుగారు అటువంటి ప్రవృత్తినికను చెందిన వాస్తవ్యుడూ రి!

రాజమహేంద్రవరం దిగువ ఒక గ్రామంలో సాగి పోయే ఇటువంటి మహావీరులైన ఈ వాడవృద్ధులై చాగానే యాకడాంధ్ర పారస్వత ప్రేయాలకు ఏదో ఒక తీరవిశాల విర్పడినట్లనిపించడం సహజం— అందుకు దురదృష్టవశాత్తూ అసలు మన జాతిలో హాస్య వృద్ధి చాలా తక్కువ. అందులోను హాస్య గదయిలిన సంఖ్య అంతకన్నా స్వల్పం ఉన్న ఉత్తమ హాస్య గదయిలినా కేసు మడిచి తెక్కపెటడం ప్రారంభిస్తే, గెంతునూడు వేలు మడిచి మరీ నాలుగో వేలు మడిచడమే చుట్ట పైపోతుంది.

రాజమహేంద్రవరంలో కామేశ్వరరావు గారితో చాలాకాలం కలిసి మెలిసి తిరిగినవారి కీవాదా యనలేని లోలు మరికొక తీరదనే అనిపిస్తుంది ఆనాడు సాహచర్య పుచ్చుకుంటే అట్టిది!

కాని స్వరీయాలయిన కామేశ్వరరావుగారిపాటి సుగుణాడ, వామగంటి, వేదం వంశల రాజుకాస్త్రీవంటి మహామహులతో కలిసి జీవన మరణాలయిన, విహారాలయిన మహాప్రభావాలయిన ఛలోక్తులు విసగతూ తమ స్వరీయ జీవితాన్ని గురించి తిరిగి హాస్యభోగి కనుమీసారినే అనుకుందాము! ఇంకొక విధంగా, హాస్యప్రభావ మృతినెక్కువ కిందపడుతున్నారంటే ఆయన హాస్యవాద్యులకు మనం తిన్నగా ఆశించుకోలేదన్నమాట! అంటేకాదు! మన కను హాస్య దృష్టతం అలవడలేదన్నమాట! అందుచేత స్వరీయ, హాస్య ప్రభావ భవిష్యదాటి కామేశ్వరరావుగారి హాస్యభావంతో కేళిపొందుతున్నాము.

భైరవీ విషాద గాథ

శ్రీ జనస్వామి కోదండరామకృష్ణ

జైయగంబ గణగణకురి స్వవిస్తా గాథసుమధిలో
 మునిగివున్న ఆ నిర్భయచేతుల్ని కొద్ది కొద్దిగా
 మేల్కొల్పి తోచి యీ నరకానికి కోరణం గానల
 నీరాల దర్శితలోని విషమభూటాల్ని వర్షించి కైదీల
 శ్రేణిల పుటాల్లో పైకొచ్చి గానం పలుకుతూ గత
 రాత్రింతా కృష్ణతో చిలికిపోయిన హృదయాల్లో మరల
 కలరిలకు తావు కల్పిస్తున్నాయి, ఆ భయంకర ఘంటా
 వాదాలు గుమ్మాలకు దించివున్న ఇసుప మధ్యలో
 గుండా లోపలకు అనుబోడయితే లేతకొంతులు
 బలవంతంగా తోడుకునివెళ్లి బద్ధకంగా ఒక్క
 విగుమకుంటూ మెల్లిమెల్లిగా కట్టి విత్తకుంటూన్న
 కైదీల దేహాల్ని మరీవెచ్చగా తడుతున్నాయి పట్టులపై
 తాగు ప్రయోగించి చివరకు అంతు చేసి కొంచెం
 విశ్రాంతి తీసుకునే కిరానుని హస్తాలకలె ఘోర
 బాపకొల్పి ఉప్పునంటే ఆ దాగిన స్వములు
 అగిపోయినై కైలు నోరు తాళాలు తీసి ఇసుప
 గవ్వల్ని ప్రక్కకు నెకుతున్నాను అయినా
 నిమిషాల తిగుపరి కైలు గంబ మరొక మారు
 ద్వనించింది. ఇక లేకపోయే అవి ధూమ్రాకృతాలు
 అదరిపోయేలాను అరుస్తూ పేము తెత్తులు పూవులంటూ
 ఒక్కొక్క గదికి యిద్దరు ముగ్గురు పోలీసులు
 తియారెవారు వికాదీని వెలకొంటున్న కష్టాలన్నీ
 మర్చిపోయిన మనసుతో నిర్విచారంగా నిశ్చయించి
 రెండుగంబల పేపెజా కాలేదు యీ పోలీసుల
 గాంధీంతుకు కైదీలు దిక్కుతిపోధాన్ని కోల్పోయి
 అవతలికులరైద మునిక్విరులకలె నికాదీని కరుణ
 హస్తాల్లోంచి వ్రాగదవస్తోంది ఒక్క గంతుతో
 దూకటం జరిగింది నిద్రమత్తు కండ్ల గెప్పల్ని
 నిలిపివేస్తూండగా తూలిపోతూ పరుకు నీడురై లేచి
 తూర్పున్నాడు. వాలుగోవాదు చివరి గదినుంచి
 ఇద్దరు కైదీలుమాత్రం బద్ధకంగా తూర్పున్నాడు. ఒక
 కైదీ మరొకకైదీతో వారిక చప్పరిస్తూ యిలా
 అన్నాడు “ఇంకా విచారంలేదాకోయో! యాచితీ

గోలోనుంచి బయటపడే సుదీనం రావేకచ్చింద
 కదా!”

తన విషాద ముఖాల్ని ఒక్కరికొక భాగగా
 తూసుకుని ఆ రెండరికైదీ యిలా జనాభిచ్చాడు.
 “దూరంగా ఆలోచించి మాస్తే నిజంగా ఇది వాటిని
 తింటూ రెండో గుడ్డిపడేమా? నన్ను ఎంతో
 ప్రేమగా పెంచి పెద్దచేసిన కృత్రిమ వాచేతుల్లా
 దంపవతోనా మొదటి గుడ్డినా వాటినితే శేషాన్ని
 ఎదుర్కోవటావు నుర్బరాన మావాల్లో ఎలా నిలవాల
 గారి ఆశీస్సన్న పెద్ద తులిలాగా నోరు తెరుచుకుని
 మాస్తాన్న యాకోనా రెండో గుడ్డినా ”
 మోహన్ చాలాకొంకా శ్రీ కృష్ణ జన్మస్థాన
 నివాసానికి అలవాటు పడ్డవాడు ఇది శిక్షితివహా
 అయినా నిమిష-పాటు లెక్క పెట్టకుంటేగారి
 అతిశయి చెప్పలేదు “భాయీ, ఇటుమాను. మావన
 మావనా మావవుణ్ణి గడ్డు పగుస్థలతోను మావనీ
 యాతనిలతోను వింపేకట నిజమే అంకురే వాటికి
 మనం బుద్ధిచెప్పారీగాని మనకు అది బుద్ధిచెప్పే దీక్ష
 వరక చావూడవని వా అక్కటాయం ”

రెండుమాడు నిమిషాలనుంచి గోడచాలున
 నిల్చుని యీప్రపంచాన్ని దింటూన్న కైలు వార్తెన్
 కోవానేకెంతో లోపలకు వచ్చి “ఎంత గొప్ప అభిప్రాయాలురా
 అచ్చాయో! నీ ఉద్దేశాలు నీతికోసంగా
 చెలామణీ అయితే యీ ప్రపంచానికి ఆయర్థయం
 జూడిపట్టే లేరా! తూర్పునికదురుచెత్తున్నావ్” అని
 అంటూ నది నీవుపై ఒకరికొక మంటా ప్రయోగం
 రాదు మోహన్ మంటర్ చెబుతో భాగ
 కలిగిపోయిన ఒకదేతో రాదుకుంటూ లేచి
 నిలబడి వార్తెన్ తంక కోసంగా మాస్తూ ముందుకు
 వాగి నడుస్తున్నాడు. ఇక విడిచి లేచి నిలబడి ముంగుకు
 వెళ్లితన్న మల్లెకురైతే తూచి దిగటంగా నవ్వుతూ

“యా సుకుమారీ అచరణాః శ్చూరంఽపి కల్పే నరే
నీ దర్శనం యాకు తిష్ఠం మా మాదిరిగా నే ఏవో ఒక
వృత్తి చేసుకుని సుఖంగా యోగ్యతగా జీవించుకోక
పరిస్థితులకు అనుగుణం ప్రాధాన్యత లిచ్చి మార్పిడి
లతో ఆకళిలకు లోనై ప్రాంతకార్యాలకు పాల్పడి
ఫలితంగా యిక్కడకువచ్చి, యీ హింసలన్నీ అమరి
మ్రోగితే నీలాంటి కొద్దో గొప్పో దురువునున్నవాని ను
మాచి విచారపడడంఁటే మేము చేయగలిగేదేమో
కవలంబందేను త్వంగా కనులు ఎరిమిదిన్నీరికీ
నీ విడువల” అన్నాడు వారెన్

ఎరిమిదిన్నీరికీ అయ్యి నమిమలు తిక్కుత
వుండగా నీ వాడగొందూ పదహారేంబగు కైదీ మల్లే
నుమ కైలో వాగవచ్చి ఇన్ స్పెక్టర్ గారి గదిలోకి
తీసుకొనివెళ్ళాడు. మల్లేక అధికారి నమస్కరించి
ఎదురుగా నిలబడ్డాడు ఆ అయ్యునిమిమల్లోనూ అరివి
విడుదలకు సంబంధించిన కోరికలు ప్రకటించి
వూర్తియింది గొడవూద గడియారం అరగంబ
కొలుగా నే ‘నీవు వెళ్లితచ్చి ఇన్ స్పెక్టర్ గారి గదిలోకి
ప్రభుకు’ అన్నాడు ఇన్ స్పెక్టర్ అలాగే అన్నలు
యజ్ఞవ్రాసే ఆయనకు కాల్యూర్ చేసి బతుకుకు
వచ్చాడు మల్లేక జైలు ప్రాకారంకాటి గేటు
ముంగువున్న రాజుబాటపై నిలబడి ఏవో ఆలో
చిస్తున్నాడు ఒక అరగంబసేపు ఆరగంగా గడి
చింది ఏకువంతర్సీకలకాలం కకిం విర్యంబరాధను
అనుభవించిపిమ్మట స్వేచ్ఛలభించి దిక్చా ఆ నే
ఆనందం అరివిమఖంలో ఎక్కడా ప్రస్ఫుటమనటం
లేదు ఎక్కడికీ వెళ్ళాలో విర్ణయించుకోకండా నీ
తిల వంచుకుని ముంగుకు వదులుస్తున్నాడు అంతరించి
వికాశుతాపం ఎక్కువవుతోంది కిరీం స్వేచ్ఛప్రవా
హంతో విండిపోయింది ధోవతీ చొక్కా తిడిముద్దల
లాగా తియారయికాయీ కనువుతో మిమ్మటంగా
అలికితా కలుతోంది దిప్పి గొంతుకును ఎండింప
చేసోంది బలహీనపడ్డ ఆ పీడితాంతులిపోతూండగా
మరి యీ ముంగుకు వదిలలే సహపంఠోకవిస్తూన్న
ఒక గ్రంథాలజ్ఞునివం ఎగ్గింకు వెళ్ళాడు ముందు
వారివున్న ఆ రహారాలో ఎరువారేను బాధగా
కణకల గొప్పకుంటూ అక్కడ కూర్చున్నాడు. గతిం
చిన శరీరకాలంలోని కొన్ని ముఖ్యభూటాలు అరివి
కొద్దేమందు కృత్యం సల్పుకున్నాయి

2

వంశీకు, మల్లేకు—రీగవునూ అన్న
దమ్ములు చిన్నవాడై మల్లేకు కైదీదళంలో వుండ
గా నీ తల్లిదండ్రులు రిగవునూ గతించాడు వంశీకు
ఎంత ప్రేమతో తన తమ్ముడి పెంచి పెద్దవాణ్ణి
చేశాడు ఉన్నత విద్యానంకుర్చగా చేయాలని ప్రయ
త్నించాడు కాని ఆ అప్పివ్వం మల్లేకుకు లేక
పోయింది ఎన్నికడకలు వుండలగా ప్రయత్నించి
వప్పటికీ, మెట్రిక్యులేషన్ అరివిపాలిల ఎన్నటికీ
కాలలేని ఒక అశాజలధిగా తియారైంది మల్లేక
విస్మయపడెంది ఇక ఆలోచిస్తే పోవన్నాడు వంశీ
కు ఎంత ప్రాతాపాపరిచివప్పటికీ ప్రయోజనం
లేకపోయింది ‘నేను యిటూ పవిత్రాక అటూ పవిత్ర
రాక రెండించాలా పొడైపోవడం జరుగుతుంది వాకు
దగువుమీద మనసు పోవలందేను నేను కృతపాతం
లో నీ ప్రవేశించి నీకు అంశగా వుంటాను. నీకవుకు
కొంతి క్షమితుకుంది కృతపాతంకా మన యిద్దరి
యొక్క కృషి కలిస్తే ఫలసాగంకూడా పొగుతుంది’
అని అంటూ వాదించాడు మల్లేకు చివరకు వంశీకు
ఒప్పుకోక తప్పిందికొడు. మల్లేకు పాలంబని
కేగ్నకోటం ప్రారంభించాడు. ఉన్నత విద్యా
నంకుర్చి నూటూనూటూ నేడుకుని తన తమ్ముడు
ఎంతో దర్బాగా ఒక పెద్ద ఆఫీసరైవుండెం కల్లారా
మాడాలని ఎన్నివిధాలుగానో ఆశయ వింత్రున్న
వంశీక, గడ్డపమకాలంలో ఒక్కంతా నీరై
పోతూండగా ఆగూపపడుతూ పలుకుతో తివ్వ గడ్డ
విరవడం వావకాలంలో భోగమని కన్నాంకగా
గంబలకొలదీ వకుమనొంది మొక్కాటలం మొదలైక
కీరీరక్తమ ఎక్కువగా అవసరమైన యిటువంటిపస్తలో
పొల్గంటూన్న మల్లేకుమచి కంట తడిపెల్లకు నే
వాడు కొద్దికాలం గడిచివాక కృతపాతాపువనకు
సంబంధించిన కన్నమెకథాగాన్ని తా నే విద్యసాయ
కుంటూ ఏవేవో చిన్నచిన్న పన్నమహత్రిం అరివి
ప్రత్యేకించాడు ఒక సంవత్సరకాలం ఆ విధంగా
గడిచింది ఇంతలో ఆ గ్రామంలో దస్తావేజాలు
వ్రాసిపెకుతూ పొలాలు కొలిగిపెకుతూ మరి యితిర
ప్రయితేలుదారీ పను లన్నికూడా విద్యసాయంతే
ఒకాయన ముగిసెందలం జరిగింది. మల్లే ఆ పనులకు
తన గ్రామంలోనివారికీ ఒకర్ని నియమించాలని

తై దీ వి షా ద గా థ

నిర్దయముచేయువాని కొంతమంది ధూర్వాముఖులు. వారివృద్ధి మల్లెనుపెట్టినది తమ తమ్ముడు యీ యెలుక్రింద దీపరీతిలో ప్రవేశించడానికే. వెంకటేశుడు ముందు ఒప్పుకొలేదు ఒకప్రక్కన ఆ ధూర్వాముఖ ఒరిగి కుక్కప్రక్కన తమతమ్ముడు ఆ వృద్ధిపై ఎక్కువమోతా కలగజేయడం—ఇంకొకటి వెంకటేశుడు అంగీకారయోచకంగా తలవ్రాపటం జరిగింది అందుకు తగిల్లగా పాంపులవిక్రయానికి సంబంధించినది రై పెద్దు కూడా సంపాదించాడు మరేవ రెండు సంతకారాలలో మంచి ప్రావీణ్యతగల డాక్టర్ కొలిగాడు మరొక సంతకార వికే అవిభాగ్య కాళరానికొచ్చింది

మరేవ భాగ్య వెంకటేశుని స్వతంత్రతేర్చుకొనినది నలుగురునూ లేకుండా తమ మనసుల నచ్చిం పుట్టా చేస్తానంటుంది, జంకూ గొంకూ లేకుండా తమ వోటికెచ్చిన మాటలల్లా వాసుకాంపెడం—ఇటువంటి అలవాట్లను గమనించి వెంకటేశు రెండు మాటలు తవ్వలు కొంతగా గట్టిగా మందలించాడు వెంకటేశు. ఆ మందలించుట గొప్ప పరాధినిగా భావించి ఎన్నటికైనా తమ వాత గాదినై పక తీర్చుకోవాలని సంకల్పించింది వెంకటేశు అందుకై తన సమయంకోసం గీరికీర్తన తన పన్ను గవలకై ఆ కేంద్రం జనన ప్రారంభించింది తోడు కొద్దిలో తన వాడు దిగాలని ఎంత ప్రయత్నించినా ఫలింపలేదు కనుకనే కొలుకువే పంకులు తరచూ చూచి ఆరిత ముసీముసీ వచ్చుచున్నది ఇంకా చిన్న తనం ఉద్దలేదు పంకులు! అని అంటూండేది. యాభగీతప్రయత్నంలో తనభర్త తన పాపంగా వ్రుడయ్యారని గలగటం తప్పితే మరొకరూం ఆమెకు తోచలేదు ఆ మార్గంలో కూడా రెండుమాటలు తవ్వలు నిధులారాలెంది అయింపుటికే ఆమె విశ్రాంతి పడినది కొంతగా ఉండేలో చెప్పిపోయాన్ని ఉత్సాహంతో కూపడిసుకుని అధికమైన పట్టుదలతో ఒక చాతుర్యాస్త్ర ప్రయోగానికి ప్రావీణ్యం ఒక రోజులో పరిగెడిలో ఏదో వ్రాసుకుంటూ కూర్చున్నది తన భర్తగద్దకు వెళ్లి మరచిక్కుగా భోంజి ప్రారంభించింది.

“ఇటు చర్చితేజాలు వ్రాసి పెట్టడం—అటు పాంపు లక్ష్మణం—ఇంకేం సంపాదన చేయలేవు వుంటుంది. కొవి ఇంట్లో ఆపడానికి అణాపెయ్యలు పెట్టి మల్లెపూలైతా లేవాలని వుండదుకదా?... .”

“మత్స్యకూట వేలలో అక్కర్లే. వందలో వుంటేరాల! అదికడం ముంకెగురులే అనుకున్నాను ఏ ఉద్యమంయో యుటచేతుంటాను ఆ వుద్దేశం లేదు! రెండు మాటలు అంటున్నా చాకిరీ చేయించుకుని చేతులు జాదించుకుంటూ పోతాను. కొంతమంది వాళ్ళకు పండిత ధాత్యశేతో కొద్దికొద్దిగా పండిస్తాంటాను గ్రామంలోని వయలకు పెద్దయ్యా తెలివీలనావెనీ సమగ్రవేనీ ముద్దుకోవడం తప్ప అంతమించి ఒరిగిపోనా వాడు కవింబం లేదు”

“నిమిషమే తొలలేకుండా ఎప్పుడూ యీ వస్తావో నీ తిరుగుకొంటారాయ్! తనీ సంపాదన లేనిది యీ క్రిమంత ముంకెగురుండీ?”

“ఏదో కొంతసంపాదన వుంటుందనుకో, గ్రామంలో గ్రామంలో యిటువంటి వృత్తులకు సంబంధించిన వాళ్ళు పెద్దయ్యా రా రబా కొటం కడకు”

“పెద్దయ్యా వాడేమిటా ఇంకా వాటిం ఏమి వస్తన్నానంటాను?”

“ఏ పంటకోడలో ఆ పంటధాన్యం ఎవరికి తోచిందోనాను మన ఇంటికి పంపిస్తానే వున్నాను కదా?”

కనుకొమ్మల్ని నిలాపంగా కనులుకూ ఎదుటి వాడి నుండేలో తన మాటలు జాబుకో నల అక్కర్లేతో ఇలా అన్నది వెంకటేశు “అట్లాగండీ! నా మొలకు సంపాదించినాటిని నాకు చూపించక వాడే చూపించకవచ్చు! యీ విధంగా మతేదిన్న కాబడి వున్నా నేనీ ఆవి నాతో ఆరితగాను ఒక్క ముక్క అయినా అన్నదికాదీ! అంతవర కెందుకండీ! ముప్ప మల్లెపూల విషయంలో చూడకూడెండీ! మలేది, తోడుకోడెలు ముకుమ్యలన్న భారం ఆరితకు యింత తరకూ లేదుకొంకి. ఏదో ముత్తయికుప్పిల్ల యింట్లో వున్నదికదా అనే కొద్ది పచ్చావలైతా చూపకూడెండీ! మొలకు బహిర్గించి తెచ్చిన మల్లెపూల పొట్లం ముందు పెట్టుకోని దండెలు నుద్ది తన పేగకు మాత్రం అలంకరించుకుని కూర్చుంటుందా?”

“అంత గురుకుతనంగా ప్రవర్తిస్తేందా నా వదిలే?”

“నమ్మడిగా అంటారెవరికీ ఆరిత మాట అలా వుండండి. ఆయన తరంగాన్ని అపలు మూడు అర్థం

చేతులున్నారా? యారాకొరల చాకిరిల్ల మనమీ సంపాదన లేదని మీరే అంటున్నారా? అసలు భూదేవిని పెద్ద మోస పోతుంటుంటూ వుంటుందా? కష్టపాఠం కోరికే మిమ్మల్ని క నివ్వకుండా పోయే పనులు మీకు అబ్బకుండాచేసి వ్రాళ్ళో పలుకుల్ని ఆశ్రయించి న రిచేరి మీకు నివ్వచెప్పించి మీ! చెట్టు కింద ప్రియతమి అంటాట్ల మీ అన్నగారి పన్నునక రివ్వం తయివా మీకు గ్రహించారా చెప్పండి "

"ఇంకా? పన్నునక ఏమంటుంది? ఒకరు ఆ కృత్రి, మరొకరు ఇంకొక కృత్రి ఇరుకుంటే ఆదాయం ఎన్నిక వుంటుందో అభిప్రాయమై తిండాలనుకుంటాను "

"అట్లాగా? మన తెలివితేటలు ఇంత తక్కువ ఎదులో వివారిస్తుండంటే మనల్నితెలు గ్రామ పంచ మండా కూడా చోల్చా కొట్టించ గలుగుతున్నారా అసలు కీల మున్నెవ్వరూ ప్యామీ! పెట్టేలకు వున్నది మా నాన్న ఎన్నో మంత్రో మిక్తకుంటున్నాడు ఇక చెప్పా వివండి కృతపాఠం మన కులదేశక కాగిరి, బండి గున్నలు మనకు అన్నంపెట్టే డ్యారలు అలకం బద్ధకు వాటికే మిమ్మల్ని మీ అన్నగారు సవిభిప్రాయమతోనే దూరము చేస్తూన్నారని ఎమ్మరున్నారా? యీ వాలుగెంల పల్లె కలకా తనొక్కడే అధిపతి అట్టిపెంకొలనే తిప్ప మరమీ కాగు ఇప్పటికైతా గ్రహించండి " మల్లెన మరీ ఒక మాట్లాడలేదు అరిచిమానాన్ని ఆమె అర్థం గీకరంగా భావించి నవాటిమండి ప్రతి త కా మల్లెమరు తీరిమన్న పుడల్లా దగర కూర్చుని తివ తొడి కొడలు రావగార్లైన అనేక చాడీలు చెల్లొండెడి

కొంతకొంత గడిచిన తరుపరి వాటి ప్రభావం మల్లెమరు మనకుపై కాగానే పనిచేసింది / కరకొక గోవా గ్రామ పెద్దల్నందర్నీ సమావేశించి పంపిణీ జరిగి తీరల్పించేది పుచ్చట్లాడు "మన ఇద్దరిలో ఎవరికీ యంతివరకూ పిల్లాబల్లా లేకుదా? మనలో ఎవరికో ఒకరికి సంతనం కలిగేంతివరకు యీ విష యాన్ని సరించి ఆగించింటం అవసర మునుకుంటాను ఇప్పుడే అవసరమని మవ్వ భావించే పక్షంలో కాకమీ అధ్యంతరించేగు ఏమైపప్పటికీ చాలా ఆలో చించి చేతువలసిని పని అందుకుగాను పదిగోవాలు కష్టపడి వుండుకోవటం మంచిది ఈలోగా మవు మన

కులో కాగా దర్శించుకున్న తరుపరి నీ అభిప్రాయం తెలియచెయ్య" అన్నాడు పంకజేసు వివాదవనంతో, మల్లెమరు అంగీకరించి ఇంటికే వచ్చాడు. భార్యతో విష యాన్ని వివరించి చెప్పాడు. "మాచారా! ఆకుక దొంగయ్యెత్తు! మిమ్మల్ని ఒదిలదావి! ఆకుక ఇవ్వవలం లేదు ఏమొందిందీ! మీకు వేయవలంతో ఆకు న్నించి ఒక బంగారుకొంక ఎగిరిపోయిపోకదా!" అన్నది వంతులు ఇటువంటి మాటలే చెప్తూ ఆ పది దిశాల కష్టపడినా భాగం పంపిణీ కావాలనే దృఢ నిష్టయాన్నుండి అరిచి మరలనివ్వకుండా, అరిచిడిక ఏమాత్రం సవరివ్వకుండా కృషిచేసింది కష్టపడిరిన మనపటి దిశావ గ్రామ పెద్దలందర్నీ మల్లెమరు సమావేశ పర్చి "నేను కాగా ఆలోచించునన్నాను ఈవిషయం చాలా మంచిదనే నేనుభావిస్తాను" అనిచెప్పాడు పంపిణీ కార్యక్రమం ఒకగంటలో పూర్తయింది ఫారీత్ దస్తావేజా కూడా వ్రాసుకున్నాడు చివర్లో వంకజేసు తన తమ్ముడివంతుకు ప్రత్యేకంగా రెండు వేల దూపాయల్ని మితులుమాపి ఆ రొక్కం అరిచి లేతలో వుంచితేవు అందియా అక్కోపడ్డా "ఇంత డబ్బు నేనెప్పుడు సంపాదించాను అన్నయ్యా!" అన్నాడు విస్మయంగా మల్లెమరు అది నీ కష్టాతిం తమ్ముడూ! నీకొరకై యిల్లో యితిరులు అన్న చెప్పే గడ్డిపొద దగ్గిన్నుంచి ప్రతివాదికీ నిమకటి నీవేర యీ మొత్తాన్ని విలకచేసి వుంచాను" అన్నాడు వంకజేసు ఇది ఒక అగృహకార్యంగా పరిగణించు కుని నలుగురు పెట్టా వంకజేస్ నాకిలాన్ని వనోల్లి పొగుడుతూండగా వంతులుమాత్రం "అసలు యంతికు పదిరెట్లుగా మా సంపాదన ఆకుకవద్దకు చేరివుండవట్టే యీమాత్రం తొంటిచేరివి బతుకు మాపాడు" అని అంటూ వ్యాఖ్యానించింది ఆ తరుపరి వంతులు కక్షగా ప్రతిరస్తూన్నప్పటికీ ఆ అన్నెమ్మరిగవుమా పరస్పరం సహకారంగాను వికమర్శింగాను వుంటూనే వచ్చాడు

3

సహజంగా వంకజేసుడి దయాప్రకృతమయ ఇతివృత్త ద్వారంగా ఆగ్నేందగం వంకజేస్ లోని కొన్ని ఉత్తమగుణాలు అరిచి కష్టత్యాన్ని మెరుగు పెట్టి వ్రావకొలుగా వుండునాపకురూంటాయి. ధూలో భోగ్యతయలైత ఉన్నది, గలం, అధికారం

వై దీ వి షా ద గా థ

ఈ జూడింటికొరకు దూపుకు నిరంతరము తపన పడుతూంటాడు. యాగ్యతలేవిడే ఉన్నది పండుకోలేమనీ, అదృష్టం వరించునీ - ప్రాచీన ఉండనీ, నియంతృత్వావ్యతి అధికారప్రాధాన్య విశిష్టతలునీ వెంటేనే భావం ఆయా అర్హతలు మాన్యుకున్న తిరు పరి దూపుకు సరికే స్వల్పకృషి తోనే సఫలమనో రథుకు కొలపని అతిని ఆత్మవిశ్వాసం అతిని ఆయని తిలకింపలే తమ సజస్వల్ని గూర్చి అతిని సుహృద్ పాంసగోరి అతిని విద్వత్తు కొంతమంది తమ ప్రాంతాని ఫలానా మనిషి గుర్తుకుంది అందరినా నియంతృత్వంకోసంగా తోందల పాలు ప్రసరించే కోరికను తిలకించాడు కాకు వెంటేనే అందుకునే మలేసి తిలకింప ఎన్నో దూషణకాళ్ళును నిగ్రహిస్తున్నాడని ఎంతోమందిలలో వినివ్రుండేవాడా వెంటేనే తిలకింప వ్యాధియంతలో తిలకింపుకునీ నాత్మలైన ప్రాచీన విషయాలైనా తిలకింప దానికి ఇవలపలేదు తిలకింప ఏకేనో న్యతచారాలను గూర్చి సుహృద్కోరికను వచ్చినవారిని తిలకింపుకు తోకొనకపోవడం కలవాడు కదా అని మలేసి దిగింప పంపగా అతిను కేలికా సమసిపోగల ఆ సమస్యలకు జటిలస్వరూపములు తోడిగి, దావాల గోడిదింటి కొరలమట్టా తిలకింప దెబ్బ పంపకుని వారిని ఎన్నోవిధాల వ్యంసం చేసింపుడు మాడా వెంటేనే తిలకింప తమ పరికించాడే కాని మలేసి నేమీ దూషించలేదు

అయితే మారమ్మ న్యతచార విషయంలో మాత్రం వెంటేనే మానంగా వ్రుంపలేకపోయాడు మలేసు మేడప్రక్కనే మారమ్మ ఇల్లు ఆవిడను ఒకటాదిరి భాగ్యవంతురాలుగానే కేర్కోవకమ్మ ప్రస్తుతి కరలప్రకారం నిగ్రహిడితే ఆమె ఆనీ రెండు లక్షలకు ఎదిగంగాను జాకగు ఆవిడను ఎంత తలెగు చిగి అవుంటే ఇతిరి బంధులుమాడా ఎగలేదు ఆ పెంతుటి భవంతిలో ఏకాకిగా తిలకింప గడుపుకుంటూ భూములమీద వచ్చిం ఫలపాయాన్ని దానిధర్మాలకు వినియోగిస్తూ, ఆ గ్రామంలోని కొన్ని కిక్కిరిస్తూ సంతోషం తమ చేపిరిరి తో లగింతుకోగలిగి పాంసగ్య వినితెరింగా దూపురేఖల్ని తిరుకుని ప్రజోపకారంగా వ్రుంపయోగపడేటందుకు కారకాలవుతూ వచ్చిన కొదాన్యవంతురాలు మారమ్మ కొంతకాలానికి మలేసు విడుదలై ఆమె పై నలింది ఒక చాటి గాత్ర తిలకింప మాన్యుని నివసంపాదనా మారలమకురించి తిలకింపగా ఆలోచిస్తూన్న ప్రకారం అతిని మనసులో 'కన్న పడి సంతోషించి ఎగదూ పెద్ద ఆర్థిల్ని గూర్చి లేదు అక్రమంగానో ఎక్రమంగానో ఇతిరుల అతిని సంతోషం చేసుకోవడమే అందుకు

తగిన ముఖ్యమార్గం' అని ఒక భావన దొర్లింది ఆ మర్నాడు మారమ్మ జలాశక్త్యులకు దరఖాస్తు వ్రాసిపెట్టమని మలేసి దగ్గరకు వచ్చింది 'కెక్కడ దొరవారికి పంపే దరఖాస్తులు మామూలు కాగితాల పై వ్రాసామామని స్థాంతులు వ్రుంపయోగించారి వ్రాసే ముంగు నీడగుతో ఆలోచించటం మాడా మంచిది నేను రేపు గుంటూరు వెళ్ళివలసి వుంది నీడగుగాలితో మాడా సంప్రదించి దరఖాస్తు వ్రాసి లేసి నేనీ వ్యయంగా కెక్కడగారికి యిచ్చినట్లైతే అని చెప్పి వాటాను దస్తావేజుల పై అవిడ నోటి తేలి ముద్రలు వేయించాడు మలేసి ఆవిడ దగువుకున్నది కళహాయిపట్టి కింతి గోకల్పం లేకపోలేదు కాని ఏ విషయాన్ని గురించయినా ఒకటిగా ఆలోచించడం ఆమె నల్లకాగు ఆ కారణం చేతనే మలేసి చేసిక యీ పనిలోని అంతర్యాన్ని ఆమె గ్రహించ లేక పోయింది ఆ తిలకింప రెండు మాటలకు, తిలకింప నిక్రయించుటకు ఒప్పుకున్న నిక్రయా నీ ఖరీదులోని మూడవ రెండుకుల ప్రేమ దస్తావేజులు వ్రాయించి యిచ్చిన కోణానే పొంది మాడా రిజిస్ట్రేషన్ కు ఎన్ని తిలకింప వినిచింపనూ రావంతునీ కేషింగిని నివసముల కార్యంతులో దిపాజిట్ చేసి దస్తావేజు రిజిస్ట్రే చేయించుకునే ఏర్పాట్లకు మాన్యుకోకున్నానంటూ ఒక నోటీస్ ఇచ్చాడు మలేసు మారమ్మకు. ఆ నోటీసు దివిరించడానికి మారమ్మ వెంటేనే తిలకింప వచ్చింది ఆ నోటీస్ పంపి వ్రాస్తూ దివిరి చూసుకుని అతింతోకొరగంగా అడిగాడు వెంటేనే "మానాదిక న్యతచారాల దిగింప అమేనా మారమ్మ పిన్నీ?" "అనిమిటి వాడువా! నేనేమీ ఎటువీ" అన్నది మారమ్మ ఆ వెంటేనే నోటిసులోని విషయాలకు వెంటేనే దిగిగా దివిరి వినించాడు నోటిసులోని ఘోర మైన అసత్యం లన్నిటిని గురి మారమ్మ మూర్ఛిల్లింది. గ్రామంలోని పెద్ద లందినూ దేరాగు విషయాన్ని పాతధానంగా విని చాలా పరికించాడు మలేసు జటిల వ్యభావం జామెరిసింది! ఎదిరి లేలింప దిమీ కాదు ఇదికరకు నలుగురైదులూ మోసపుచ్చాడు ఇప్పుడు అది చాలా భారీ ఎక్కువ జరిగింది యారిడర మాత్రం మలేసుకు తగిన ప్రాయశ్చిత్తం చేసి తీరవల్సింది నన్నాగు గ్రామ పెద్దలు యీ సర్పల్ని యాకమీదల పాలుపోసి పెంచటం మంచిది కాదు కేవలదే వాడివల్లా కాటుకేనే గ్రామ వికాసం జరిగే ప్రమాదమున్నది గనుక తేలిలోనే వారి పడెగను చికికొట్టడం అతపరమన్నాగు యీ దురంతాన్ని చూపించి వ్రాసాకోడానికి మలేసిరి పట్టు ఎట్లాగ మారమ్మకు జరిగిన యీ వ్రాహంతితులో ప్రతిఒక్కరికీ జరిగిన గా భావించుకుని యీ అకా

కాళ్ళిన్ని కుదముటించాలని ప్రతిజ్ఞగా మూడూ దాగినా వెంటనే మనసుకూడా చాలా బాధపడింది మల్లేస్ పొలిట పరిపాలనం దాపురిందిలోనున్నది కాంట్రీ కూగక్కువంటి మహాదాతలు, అధికారిక ప్రామాణిక బానుకన్నానా గణించాడు ఈ సందర్భంలో తిరిగి కర్రలును విరియించేందుకు అందరూ వెంటనే పుట్టించి పెట్టమని మూర్ఖత్వాగ 'వెంటనే' మల్లేస్ కి యీ విషయంగా కలగలేదు కానీ పోలే మారకూ ముగిసిపోయింది అని ముట్టావునా పెట్టింది బిలిపిస్తున్న ముట్టలు పర్వీ గుర్రోకితమ అతిరి మృదయాన్ని సవాలు చేస్తున్నాయ్ లోకానికి ఉపయోగింపని మంచితనం అడవిలో విడిచివేసిన గులాబీ పువ్వులమాదిరి కర్మ ప్రయోజనం కలదేదా! మల్లేస్ తో నీకు రక్తిపూర్వ పుండరిమ్య కాని అతినిగాని అల్పత్వం ఆత్మకే విరంజితత్వం, దాగోగతనం — బిటిలో మూర్తిం నీకు ఏ విధాన ముటరింతగు నైగా నీవెరిచుకొను వులు కూడాను అంగుచేరి లేని నిలబడు! అని అంటూ ఆర్మీ ప్రహరీంప మొలిచింది ఇంతగా మారనక్కరంలేదు కాగుకంటూ వెంటనే పాదాలపైపడి ఏపెటలం ప్రారంభించింది ధూమ్రాకాళాలు కదిలి పోతున్నట్టి పించింది అతినిలోని ప్రతి రక్తాణు ప్రాణోపాదేశంలో కంపించి పోగొంది అతిని ముఖం లంబం ఒక్కరినెదురు నుర్చి లేకపోవడానికై కాక్కర పటుత్వం ప్రబలవచ్చునాడగా తొంకం ఒంగి పాదాలమీది మార్కయ నై తలతీగూ వెంటనే ఇలా అన్నాడు "లేచి నిలబడుమిన్నీ ఇదేపు ధియంపి తగిసి పనిలేదు యీ గుర్తొర్చిన్ని తప్పు మందాగెగ్గొని తీరుతమ పన్ని అడంబలు నచ్చివా ఆ కదిలేదు" మూర్ఖుల చేతుల తొడిచి పనిపూరినూ ఇంతకీ పెళ్లింది ఆ మర్నాడు వెంటనే తన తియ్యనికీ కుంపి పిలిపించాడు. కున్నులచేగువు గట్టు మీది కపటలు నీడల మూర్ఖత్వాని కేసి తిప్పుకు పరిడకపోలిపించింది ఎంతో ముజుంపుగా బోధించాడు మల్లేస్ తన మూర్ఖత్వాన్ని బదిలీకా కాదు చివరికు తన ప్రయత్నం విఫలమైందే విప్పివాలో లేచి నిలబడాడు వెంటనేను. మల్లేస్ కూడా చొక్కా దులుపు కంటూ లేచి నిలబడి అంతరించి క్రోధంతో ఇలా అన్నాడు. "మల్లేస్ ఎప్పటికీ నా అభివృద్ధిని మంట కల్పదల్చుకున్న ఆమాయాపరుడని నా భార్య చెప్తూనే వచ్చింది. ఆ పాటకు నమ్మకముకాదు ఇప్పుడు ప్రతిష్ట నిదర్శనంగా చూపి ఆ పంతు సత్యాన్ని లక్షిస్తూ పిణిఅయిన ఈ కపటలు ఆమగ్నహించింది "

దీర్ఘప్రయాణంలో ఆలసిపోసి దుర్బలుడై పడ మటికొంది చాటున ఒరిగిపోతూన్న మూర్ఖభగవానుడి కేపు విక్రేపంగా దృక్పిబుటపి ఇలా అన్నాడు వెంటనే.

"నా తియ్యకు గొప్ప విద్యావంతుడు కావాలని కర్మక పాండిత్యంతో నీంపు పొంది క్షేమములతో పూజింపబడాలని నేను చేసికొన్నాను అంత బాధిస్తూ పోసిక పన్నుగూడిరి కర్మమైపోయి చివరకు ఒక అజ్ఞానరితయిన స్త్రీయొక్క పెట్టి పువ్వులకు దావానామి పోగలడని నేను స్వప్నంలోనే నా భార్యంపలేను. మల్లేస్, ఒక్కమాట చెప్తున్నాను. శ్రద్ధగా ఆలించు నన్ను ఎన్ని దుర్భాషలాడినా నాటిని ప్రేమ వాక్యాలుగానే ఎంచుకుంటాను. ఆమానుకులకు దాగగలగోవాలు జగదూర్తివును మూర్తిం నాలో గర్వం దాని రిగర్వక నిర్మల్య శిర కేళకుచి తీగుతుంది నుమా ?"

వెంటనే బోధలు మల్లేస్ మనసుకు వివిధంగా మార్పులేపోయినయ్ అతిడు మంగు నిర్ణయించుకున్న పద్ధతి ప్రకారం మూర్ఖునిగా దావా కాకాను మూర్ఖు తనకు కోరువారితండి నిర్విక సమను తీసుకునినచ్చి వెంటనే వెతిలోవుంచి 'ఏమో నాయనా, ఏం సస్తానో నీదయ " అన్నది వెంటనే సతయ దగువుకున్నాను మూర్ఖు అగినివం దింకగా చూసింది అతిని మనసు భూగంగా గుర పిలుతోంది శిశుతలమంది రెండు పిటివా గలూ దిగా ఇలా అన్నాడు "నేను నీకు కాగానం చేసి పువ్వును కదా పిన్నీ ఆ తిప్పుకు దస్తావేజును చిరు కారిం నాదిరి బలకలేకుండా చేయించాని! నా కామగ్నల పాస్ట పడతమ నా కుండలో ఏకాదో నెలకొని ఎంతో వాత్సల్యాన్ని సహజాన్ని ఆహారంగా పొందుతూన్న 'నా తియ్యకు' అనే పదం గోవి 'నా' అనే అక్షరాన్ని కుడిచేతుకోని లేగాని యీ పని పాధ్యంకాను "

ఒక పంపిణీం గడిచిన తరుపరి ఆ దావా మునిసిఫ్ కోర్టులో విచారణకు వచ్చింది తీర్పు విని గ్రామములు నిర్ణాంతపోయినాడు మూర్ఖు దిగులుతో మంగిపోయింది. మల్లేస్, యీ సందర్భంలో అతినికీ అంకగా విల్పక బల్లగు గ్రామస్థులూ మృద్యాకాలతో విజయోత్సవం పలుకుంటూ వెంటనే మన అతిని చైత్రరాసి పోషగా ముట్టాడుకున్నాడు కాని వెంటనే మూర్తిం కించిత మూర్తింగా నైవా విశ త్వాపాపడలే. 'సర్వజేతరి నియమపంకా సపటా వికీ యదమీ రాదుగ జ్యేష్ఠ కాలం కాదుగదా!' అని అంటూ నాయక చక్రవర్తిని ప్రాగుడని మూర్ఖుచేతి పెళ్ళాల్లో అవీలే చేయించాడు నాలుగు మాసాలు గడిచిన తరుపరి పెళ్ళొద్ద నిర్ణయంకూడా మూర్ఖుకు కర్మతీరంగానే వచ్చింది దావా ఖర్చులు, రెండు పంపిణీకాల ఫలపాయపు విలువ, ఇదంతా కలిపి పది నెలరూపాయలవరకు మూర్ఖు మల్లేసుకు చెల్లింపవలసి

శ్రీ దీవి సోదనాథ

వచ్చింది ఆ మొత్తం కోర్టులో పెట్టింది తన
వరి ప్రాజెక్టు లో చాచు త్నాడు వెం
కేశు యా నిందర్భంలో ఇా ముందుకు పోవాల
టం నూగమ్మకు ఇష్టంలేదు యీ అపజయాలతో
నిగత్పనివెయ్యే యావిషయాలన్నీ ముగించుకుని పూను
కందాగనుకుంది కాని వెంకటేశ్ నూటమ కేదన
గే ప్రాజెక్టులో ఓపిల్ చేసింది కాని ప్రాజెక్టు
కార్యయోజనాల పూర్తిగా జరుగా నూరగ్గకు వెం
కేశును చిన్న చూపే చూపియే మలేస్ అద్విష్ట
జీవరి అందిచ్చి మధుప్రాతిమ నోటి ముంగుండుకుని
మదింది మనసును అగుప్రగో ప్రుండుకోలే ఇమం
వ్యవటలా అందిరితో ను, కాగడం ప్రారంభించాడు
వెంకటేశ్ నూటం ఇంగిలెటి ఉలేజంతో నే నూర
మ్మతో “చూడబోలే, మన కింంలో నుక్రిమ్ కోర్టు
ప్రన్నదివి విశ్వకు తెలియలేవుంది” అన్నాడు “ఇ
వదు నానునా, యావ్యవహారాన్ని మగ్గిపోవం
యీ అపజయాలని ఇప్పటికే నేను చాలా అలిసి
పోయాను బోలెడు డబ్బు దింపగలాయింది
యీ మొత్తం నా పూనుకుంటే యీ మిగిలిన ఆ నీకే
నూడా అవదులకోరిల్లి వుందిమా?” అన్నది
నూరమ్మ

“అలా ఏలేకు పిన్నీ! నువకు అంశురాలులో ఉన్నంతవరకు వ్యాధి వ్యాధిగా ఉన్నా ‘మేలు తూర్పు’ రూపంలో వ్యవహరిస్తూ నువకు యీ ప్రాణం ఎందుకు జాగ్రత్తగా ఉంచావు? అని నిగ్గతిని అడిగి తీరవలసిందే. మమ్మీ మాధవ్య నామని వెంకటాద్రి పక్కరా వా గెండ్లకల వల్ల వేల, ఇలా ఆమ్మి ధర్మియటూ తిగుతున్నా ఈ ధర్మశాస్త్రపు హామీ నుంచెంగా వా పాపాన్ని వన్నాకుడా దగ్గం చేసికోవల్యాదు” అన్నాడు వెంకటేష్ “అంతవని మామ్రం గడ్డువాడువా వాకోసం యిప్పటికీ ఎంతో శ్రమపడ్డావ్ నీ యిచ్చప్రకారంగా నీ మర్రి అటవీ చెదాం” అన్నది మారయ్య వెంకటేష్ ధర్మవర్మి సుప్రసింహాద్వారా అట్టులుచేసి వచ్చాడు గ్రామంలో తల ఎత్తుకుని తిరుగడానికి నిలులేడండా మల్లెన్ ముతా వలన అతడు అనేక విధాలుగా అవమానించుకున్నాడు అతన్ని తి వ్యాధి వ్యాధిగా వాటికుడా యీ అంశురం నాన్నంపలే వానియ్యకమా అను ఒక చిన్న అత తీర్పుకొంటు అతను విరేక్షిస్తూ మూడుపాదాలు గడిగిన తిగువరి సుప్రసింహుండి గచ్చిన ఒక పుష్పం అని అతడు ఫలింపచేసింది. గామ్రాజ్ అంశురంకిల లేదా విజయంకి చెప్పింది యీ వారి ఒక్క విషయకాలంగా పూరింత్ వాటిపోయింది మారయ్య వేలు క్లిష్టచేసి వారిందరూ విజయా వేరింత్ పుష్పంగిలాటూ వెంకటేష్ యింటియ్యూ

మోగేది సర్వాత్ముడు నం! పేన్! కై! అనే తీర్తి
 వాదాలు విన్న మిత్రులవారూ, యారిషయం
 మలేస్ ను తెలియదాని! ఎంత సేపు ఫలలేగు అర్థ్యంత
 కొనా వేంకో వూరిదాగున్నాడు అపరిసితమూచి
 అది భార్య నం! లు యిలా అన్నది "నేను మీకు
 అవును చెప్పలేదండీ మొదట నెరిపాద మొట్టి
 కాదు వేసి ఆకున్న అణచిపెట్టి వుందండీ అని! ఎన్న
 లో బాటిచెయ్యండీ అని నెర్తిమిదా వోగపెట్టుకుని
 మొక్కుకున్నా మూడా మీగు రిన్నాం? పూరిత కాలు
 అడంపేటే వాడుమూడా లేకుండా దిమ్మడి
 లగ్న లేకుండా వాయిగా పంచాయితీ వోరు
 (వెసిడెంబయి ముగ్గున్నాడు ఆదనోదాతో వోరెడు
 ఎరపతి ఎంపాదింది పూళ్ళో వాళ్ళింవర్నీ బుట్టుకుని
 మునెర్తిమిద దిపం పెట్టుకు "

“చివ్వావా! పదవి తొగ్గరి పాపతి వుండెను. పరశు పదవి విసుండి పదవి స్వీకరణ పరపతివి నశించి పదవి విమోచనం ”

“ఒరి ఆశాపతు వూళ్ళో యింతరుంది   పద్ద
యెనా వుంపెటానికీ కారణం ఏమిటంటావో?”

“అయ్యలూరి మందిరింకూడా కొంతకొర
గమైవుండెనమ్మ మది కలకారంచేసినవాడలా మంది
రమిక్కొచ్చి అట్టిపాటుం నిర్దాసికొను నీడం,
కొరగంబువర్గ న నెడనెందావుంటి నానవుడి
మందిరివానికి అవి అలంకొంధూడకాలు ఆయన
ఎంతిమందివాడెనా కానియ్య! నాకు అపకారి, నాకు
లను కుందిననీవయ్యాధూ! క్షమింపును ఒదిలిపెట్టును ”

“ఒకటి పట్టా మీరు చేయగలిగి ఉంటుంది!”

“మాగువు కాని”

మల్లెన దరదరావడున్నా గదిలో! వెళ్ళాను. అసీమిరిమెం అరివి ముడుగులో కుటుంబం రేపకొంది. ఆకాశానికి ఎత్తి యీ విజయ పరంపరలు అంతే తునుంచీ అరిన్ని ఒక్క గాటుగా కేలమొదల విసిరినె. ప్రదంబ వాయువీగంతో అనేక వేల భావనలు అరివి ముడుగులో పగవులు తీస్తున్నయ్ దేవిదీ భావల్యంగా తిరిచి చూడాల ఒకే అరివి ముడుగు లోపించింది. కుటుంబములుగా అటూ ఇటూ పగిలుతుండగా ఎదురుగా గోపమొదల మేళునుంచి వేలాడుతున్న ఒక వస్తువు కనిపించింది అది కత్తి! ఇతరంగా నిగనిగలాడుతూ మోసపోతున్నది. ఆ వస్తువు 'కొందిమంది! నేను భయంకరంగా కనిపిస్తున్నాను, ఎప్పుడు అత్త మురియుగా ఎంచి ఆర్మి సంస్కృతి పొందాలిగో కాళ్ళు కూడా లేచాలేను' అని చిత్తున్నట్లుగా తోచింది. మల్లెన దృష్టి! ఆ వస్తువు కేంద్రీకృతమైంది అరివి

అలాగనే నీ దారిమార్గము వివరింపబడును అలా
చాల ఒత్తిడి కలుగజేసినట్టి అతి మనసు గట్టిబలం
కలిగింది

“అవతరపు ఆలోచనలతో కాలం వ్యర్థమవు
తుండా నన్ను ఉపయోగించడమే నీ కర్తవ్యం! మరి
ఎప్పటికీ అతనివలం యిలాంటి గడువగువ్యయం తిగి
నముత్తన్నము కాకుండా నన్ను నీవు కాపాడుకోనా
లనుకుంటే నన్ను అతిశయింపకు ప్రయోగించు
మీ మీ కాంక్షలతో కాకినాడ పరిశ్రమ ఎంత
జేరినా కూర్చుంటే నాకు ఇప్పవల్లు చేయటమే
కానిది ఆలోచన వాడిది. కాగ్యదరణ వాది” అని
ఆ కత్తి అన్నట్లు తోచింది అతిని!

ఇంతాటినుంచీ ఈ మాటల తో కలగా
వివరించుకొని నులైతేను వాస్తవికత, బంధాలనే
యీ లోకంలోకి లాగింది ‘కాలయాపన
కూడదు, అనుకున్న పని వెంటనే జరిగిపోయి’ అని
విశ్చయించుకుని గొడవగరకు వెళ్ళాడు మల్లేష్ అతడు
పువై వాస్తాన్ని వుంచినపుడు కూడా అతని వనసు
కొంచెం ఆలోచింపజేసింది కాని అతను
తనతో వుండిపోతూన్న అతినిరక్తం ‘కాలయాపన
చేయక’ ఆలోచనలకు నీతిలేదు. అని మనస్సు ఎటు
పడినో అటు లాగుకొంటాయి’ అని చెప్పగించింది
నంజునే ఆ కత్తివలన ఒక పాకుగాటి రెదరి తేగలో
వుంచాడు ఆ కత్తి తేగలో పాకుదగ్గర బట్టముడిలో
దాచుకుని పేదమెట్టు దిగి బతుకు వల్ల పోయాడు.
అప్పటికి చాలాసేపు కాలం యాలాన వెంటనే
ఇంటివద్ద ఇవసందికి కొంచెం తగ్గింది. విధివక్తులగా
నిలబడి అప్పుడే వచ్చిన అయిదగుగు పెద్దలతో
మట్లాడుకున్నాడు నంజునేన్ ఏ దిక్కుకుంచి
తనాడోకూడా ఎవరూ గమనించలేదు వెట్టి ఆతే
కంతో నంజునేన్ మొదలై గిరి గెండు కత్తిబొంబే నీసీ
వరకు ఆ అయిదగుగు యిది మాత్రం ప్రమాదమని
అతనినాని చేసికోలేపోయాగా వారికి కాళ్ళాప
లేదు మనసులు పనిచేయలేదు కండ్లముగు జగుగు
కూర్చు నురంతం కుండెల్ని తీసంగా కంపింప
జేస్తోంది హంతకుడు నంజునేన్ కిరీరాన్ని ఎత్తిరిం
చేస్తూడు తుధిర ధారలు ప్రవహిస్తున్నాయి
నాలుగు నిమిషాలవరకు పెద్దమనష్యులు విశ్చిస్తులే
కలాప్రతిమలవలె నిలబడివున్నాడు తగుపరి ముంగుకు
నాగివల్లి హంతకుడే రక్తం పట్టుకుని యిగిరిలకు
లాగిపోయి ప్రతుష్టించాడు వెట్టిచేతకంతో క్రూర
బలంతో వ్రాగిపోతూన్న హంతకుడు వారిని ఒకచెత్తో
ప్రక్కకు నెట్టకూ నుకోలేతో తిలపని వూర్చిచేసు
కున్నాడు దొడ్డిలోపడ పోయి నంజునేన్
తెలమిదకు ఒరిగిపోగానే కత్తి దూరంగా విసిరిన

‘ఇక మీరు శ్రమపడినట్లైతే నన్ను పట్టుకుని
మీరేమేనా చెయ్యండి. నాకు ఇష్టమే’ అని వారి
ముంగు నిలబడాడు హంతకుడు అప్పుడు నురుపట్టాలి
గాని హంతకుడు మల్లేష్ అని గెండు నిమిషాలలో
మల్లేష్ లోని వెట్టి ఆతేగం వూర్చిగా తిగిపోయింది
రక్తపు ముకురులో పడివున్న తన అన్న కిరీరాన్ని ఒక
తిడగ కట్టి పెదవి చేసుకుని చూచాడు. ఎంతో
నాల్వల్య వూరితంగా ‘తమ్ముడా’ అని సంబోధించే
ఆనోటినుండి రక్తపు బొంబు రలున్నాయి తను
కొంటంబం కొంచెం గుర్తొకాకొంగో వున్నపుడు
‘నిదానపకుడు తమ్ముడా! నువకు మంచిలోగాలు రాక
పోవు?’ అని ఆదాగగాతల నిమిష ఆ మాటలు నాలు
గడు ముక్కులుగా విరిగిపడి వున్నాయి తనయెడల
అధిక దూరం ప్రవహించినది ఆ నేతల
కొంత మేగములే పోతున్నాయి తనకు ఇన్నప్పటి
నుంచీ ఎంతో లాలించి బుజగించి పెరుగా పెరిగి
తన అన్న తన ముక్కు రక్తానికి బలియోపాకున్నా
నుల్లేష్ వృద్ధులలో దశల ప్రవాహం పొంగింది.
‘నా అన్న నీ నే చంపుకున్నాను’ అని కిగతగా
నిలబడ్డా ఆరక్తపు ముకురులో దొరుకున్నాడు
దుట్టా కూర్చున్న పెద్ద మనుష్యులంతా నంజునేన్
ఒక్కతడే బాగా కండగెప్పులు బట్టిచూచి హాస
కంపవరంతో ‘నా తమ్ముడినై మాత్రం నీం మోప
కండి, యీ విషయాన్ని నురగా వాస్తూలంగా
చెబామనుకుంటే నాకు క్షణధిలేమండా పోతోంది.”
అని అంటూ కను మూశాడు. ఆదే ఆఖరిమాత
అయింది తిర్వాతి ఒక అరాంటకు పోలికు ఉద్యో
గములు వచ్చాడు వారితో మల్లేష్ తానే హంతకుడని
ఒప్పుకుని ఆదాంగా గ్రామియచ్చాడు అందుకు తిగి
వల్లుగా అక్కడివున్న పెద్ద మనుష్యుల నామ్మలు
కూడా తీసుకుని మల్లేష్ ని బట్టి తీసుకునివల్లి నం
జేలేలో వుంచాడు కేసు వకున్నపుడు కొంతయింది
స్నేహితుల ప్రార్థనలతో మల్లేష్ తన మనసు
మార్చుకున్నాడు. “నేను హంతకుణ్ణి కాదు. యీ
మాత్రంతో నాకు ఏ మాత్రమూ సంబంధములేదు
పోలికునా హింసా కండ్లను ధరించలే ఆవిధంగా
స్నేహ మెంతిచ్చానని న్యాయస్థానంలో వాదించా
డు యీ కేసునుండి రక్షింపబడాలనే పట్టు
దలతో తన కంకుకున్న మేడ, రెండోరాల
ధూములు—యీ గెండింటిని విశ్రయించి ఆత్మకం
ఖగ్నపెట్టి పెద్ద పెద్ద ప్రతుష్టలు చేశాడు ముద్ర
సిగ్గుడైన ఒక బొంతాయి న్యాయవాదిని పిలిపించి
తనకు వాదించుటకు న్యాయాధిపతుల ముందు
హాజరుపగ్గుకున్నాడు చివరకు యీ ప్రతుష్టలన్నీ
విచ్చయోజనములైతాయి. కాని నెడమకొద్దులో

వై దీ వి షా ద గా థ

విధిపరచిన అన్యధాగతు హైకోర్టులో ఎనిమిది సంవత్సరాల కొరగాంవాసముగా తగిలించబడి జరిగింది. తరువాత అతని మంచినీటిపాత్రగాను ఒక సంవత్సరం తగిలించబడినది. మిగిలిన ఏడుసంవత్సరాల కొరగాంవాస పూర్తిగానే మరేన బయటపడ్డాడు.

4

తైలుకుంచి నిడుదలయిన తుర్కాటిగారి ఏడు సంవత్సరాల బండీ! స్వగ్రామపు తైలుపేటలో తిగాడు మలేసు నీపన్ గేలుదాటి బతుకు రాగానే అతి సమాసంలోవున్న తూపంతకులకు అతని దృష్టి తగిలింది. "గ్రామి బండీ! యా ప్రజాలోనుంచి రావడానికి ఎంతో ధీమాగావుండేది అటువంటివోడి యాకుడెలా మిగిలిన వారి సందడిగావున్నది?" అని అన్యధాగతుల కొంచెం దూరం వెళ్ళాడు. తైలుపుట ఎక్కగానే నిర్భయశక్తితో నిలబడినట్లు గ్రామం ఎంతో శోభగా కనిపిస్తోంది. విద్య యంగా నువ్వూ నీవెవరూ ప్రారంభించాడు. పల్లెటూరు కొవలంబూలాది అన్యధాగతులే ఎనిమిదిగంటలైతా దాటకమునుపే నీరులలో జరిగింది. తిగాడు. తైలుపుటలోని తిగిలిన చావుకు సమాధిస్తూండగా అక్కడేదో శిలాప్రతిమవున్నట్లు దూరానికి కనిపిస్తోంది. దాని వెనుక శివునిమూల దూది 'యే నాయకుని ప్రతిమ' అయిపోయింది. తుర్కాటిగారు తైలుపుట పల్లెటూర్లోని పైతిమ యామలా ఒకటి హచ్చిరాయలదిని తైలో రామన్ గారు చెప్పాడు. కదా! అది అనుకుంటూన్నంతలోనే చావులో! అతను రాణిచాడు. ప్రతిమ ముందుభాగం నీవుకు వెళ్ళి నిలబడ్డాడు. అర్థంతో అతని మును తిక్కిరిదిక్కిరవుతోంది. ఏ జీవాణువుకీ కాదు ఆ శిలాప్రతిమ తన అన్న వెంకటేశ్వరి ప్రతిమకు కొంచెం అనుకుని కిందివున్న రాతిచేంపె 'పరమేశ్వరం' అను ప్రాణదానం చేస్తూ అన్యధాగతులకు—వెంకటేశ్వరి! అని నిర్భయపడి నిలుచుకుంటూ నిర్భయశక్తితో తిక్కిరిలాడుకున్నాయి ప్రతిమ పై భాగాన తైలుపుట ఎల్లెక్కో బయలు దిగిందాడు. ప్రతిమ స్వయంగా మంచి హుందాతనంగా కనిపిస్తోంది. మరేన ఆ ప్రతిమలోకి ఏకాగ్రతతో దృష్టిబలపుటా నిలబడ్డాడు. తనానిగా తిరిగి చైతన్య ముగోకవిగానే చెలాడు తనకు చేసిన ప్రాణదానము యాలోకనంబడి తన అన్నను తొలగించి తీరాలని కత్తితో పొడిచి చంపాడు. ఆపనిచేసే తన తన దానక త్వర్చి శోల్పోయాడు గాని తన అన్నను మాత్రం యీ ప్రపంచంలోనుండి పంపలేదామోతా? పైగా తనచేసిన పనిలన వెంకటేశ్వరి అనురాధనై ప్రజలనుండి అపంతమైన ధర్మ ప్రవక్తులను పొందా

తున్నాడు. అతని కిక్కిరుమారుల నువాసలతో గ్రామం అంత నువ్వించిపోతోంది. ముందు తిరాలవారి మార్గదర్శకుడు కావాలిగాను. ఏదోకొద్ది ప్రపంచజ్ఞానం కలిగి నాయకుడుగా ఎంబుకుటాండే వెంకటేశ్వరి యంత ధర్మశాస్త్రాన్ని కలిగి చిఖ్యారిని అర్థించి పెట్టి మహాత్ములలో కేర్పొంది తన ప్రతికూల వాంఛేదా! పేరి అపకరణం కల్పించివా కొన్ని కొన్ని దుష్కార్యఫలితాలు, వాటిని అనుభవించి వాటికి అవాంఛనీయంగా కష్టమూలంగా ఎంతో వున్న తన మాత్రమే తన దృష్టమం, కలిగి తనకే చెలాడు చేసినయే విధుతో అనుమానంతో ప్రతినిమిదయూ క్రుంగిపోతున్నా తుద్రుపిరికిదింపిస్తే తన నోకరూం రాక్షసునిగాను, అతని నోకరూం సంధాకునిగాను లోకానికి దూషిస్తున్నాయి మరేన అక్కడికింది కలిగి ముందుకు వెళుతున్నాడు కాని ఆ ముక్తమలుపు తిరగగానే మరేన కాళ్ళు అన్యధాగతులగా అనిపిస్తే ముందుకు అనుపపడలంలేదు ఆ ఎగుటి నువ్వంతో దంకన విధించుకుని ఎంతోకొంతో కలిగిస్తూ నిలబడి వున్న శ్రీశైవుడు తాటిగా దూస్తున్నాడు. నీకుగల్గి అనుమానపు పాకుగాటి వాల్చిడి, ఆ ఇది ముందులో కొదిగా యిరిగింపబడి కిందికు తిరిగిపోవడానికి నీవంగా వున్న పెద్దమల్లెగిందూ, శేవ పాపరీ అధికంలో నిలుపుకున్న దా ముకుని విగతంగా లాడుతున్న ముఖము, పైపుకు తూకున్న ఎగుపు రంకు, చేతులు కదిలివుండలా నిలబడలే గోలు కలిగింక కంపెనీవా? గాతూ, ఆ శ్రీశైవుని— సహజంగా పొందాంతి కావాలియిప్పటికి యా కృత్రిమపు మెకానిక్లలో అనుమానాచారీకొంచెం దూకు తిరిగిగానే తోస్తుంది మురిసినట్లు ఎల్లెక్కో లెలుయొక్క కొంతుల్లో ఆ ముఖం మలేసుకు స్వయంగా కనిపిస్తోంది. ఇది సందేహంలేదు ఆ తిన్న లాడి తన భార్య అని చేరి ఎంతూ తద్విచేస్తున్నారే. ఆ ఇంటికాకిరి ముందుకు వెళ్ళి నిలబడి "ఆ విద్వ ఎవరు వెంకటేశ్వరి?" అని అడిగాడు మరేన కొంచెం ఉత్సాహం చెప్పుకుని

"నా పేరే! నువ్వు కిరిచిరి చేసి ఏదెనిమిదికొనాటిది ఇప్పుడు నాపేరు శోమలాంగి ఆ రీతిగా గతంలో ప్రయోగం చేయించాడు మాదాను నా అయ్యం"

"ఎనిమిది మా అయ్య! నిపల్లా! మరేన మాటలు తిడుతుకున్నాయి అతివికంపస్వరం తీరకంపవాన్ని పొందుతోంది

"అసలేవరయ్య మహాత్మా! నంకులూ అని పిలుస్తున్నావ్" అని అంటూ నువ్వందాటి ఒక ముప్ప

క్రిందకు దిగివచ్చి మలేస్ ముఖాన్ని తేలిపాట
నూసింది. అతిని ముఖాన్ని చూడకూడరా అని నుర్సి
చింది గిగిల్లాన వాళ్ళు తిరిగి "అరి వాటివేవాడా?
దాల్లోకి మళ్ళీ వాళ్ళు రించావ్? హా! అరి మలేస్!
ఖానీల చచ్చివాడా." అని తిట్టకుంటూ లాపలకు
వెళ్ళి వెళ్ళేటాడ తిలుపు రెక్కల్ని మూసుకుంది.
తేల్చాల్లో ఉబురతొన్న జలవింగువుల్ని తేల్చో
కుడుమకుంటూ నొక్క తొగిగిచ్చి మలేస్ నోడుపై
నిలబడ్డాడు. గుఱాలవేడితో ఎండుకునిపోయిన అతిని
అంతన్న త్రాగ వేడంతో మారిగింది. తిను దిగివిన
యూ ఒక్క ఆకామకుమంజూడా నరిగిపోయింది. ఇక
తిండి ప్రసంగం ఎవరూలేదు. ఏదీలేదు, నాఖ్యం
యెవ్వరినీ ఇంకా లేదు. ప్రేమింపాల భార్యలేదు. అద
గంపాల అన్న లేదు. కీర్తి ప్రతివల విద్యల లెక్క తియ్యం
లేదు. అన్నిటినీ అందర్నీ కోల్పోయి అతివా
భారంతో తిలవల్లే ఆమామడు జాపకాల ఒత్తిడిని
నహించలేక కిరీమంత తూట్ల పడిపోయిన తిను
యంతో యా తిరిగి నోటి? ఇంతలో తిలవాయు
వులు అతిని ప్రేమపుటలకు ఒక హోగార్వని
అందింపలేవేయ తేల్చేను, ఏమిపాంగి నోజాలు
కా! ఆ నడిమలే నాక అత్యంతానికి లింపాల
దివ్యమనం అని అమలంటూ ముంగుకు పాగి నడక
టం ప్రారంభించాడు. కానీ నాలుగు ఇళ్ళు
చాలాగా నీ ముడలలో! ఏదో ఆలోచన వచ్చి అతిను
అగి నిలబడ్డాడు. ఎగురుగా అగురుపై ఆసీనుడై యెన్న
కేదపండితుడు తిల వాళ్ళోపనితర్ని పాడుగా పా
తీసుకుంటూ వేదమంత్రాలు నడివేసు కంటున్నాడు.
మలేస్ అతడుకొంకెం సమీపంగా వెళ్ళి "కామరు
నామా! యా మొ మొది యెంతో కోర్కెమున్నా
దివ అనిందీ?" అని అడిగాడు. వెంటనే పండితి కొం
కెము రెన్నకుంకామ నీ ఉ దిక్కంతో. "అరిదా—
అరిదా మొదటిధర్మతో కోర్కెం చెప్పేవుకు వెంటన్న
రెండోధర్మమ కలుగజేసి తిక్కా తిక్కామలాంగి. చివ
దానిసంతతి మనకెంకుకులే ఇప్పుడు యా నూతన
వేదా నివసించుకున్నా అంటే దాని బాతుల
వన్నాల కొరతకా నా వేదపన్నాలకు స్వస్థ చెప్ప
ఇంటోనూరాలి అటునంటి రకమంత అంతేనాగ్న
అట వుంటే నీగారి వాళ్ళు సంఘంలో చేరింపలేదు"
"అరిదా రమణం నాకు కొంచెం అవగామింది. మీకు
తెలిసేదో కొంచెం చెప్పండి అయ్యగామా." "దాని
కీర్తిటిరిగూ రెండు నివాసాలని మూర్తిం నాకు
యాధీగా తెలుసు. పాపం మొదటిధర్మ మలేసు అని
నాకు మంచివాడే మరి. ఏం గుర్తుది పట్టిందో
ఏమో అప్పుడు కాస్తా కత్తితో పాడింది గంకేగాడు
కీర్తిపడి నాకు కైయకి వెళ్ళింది. నాకు నూరాలకి యిది
ఒక మూటాడు దొంగిల్లి కట్టుకుని నిలుకతోంది ఇది

దాన్ని నీగారి నాకు తెలిసి పరచారం అసలు
మనస్థితిగిరి కాదుకా? ఇప్పుడు మళ్ళీ దాని వాళ్ళలో
మంచి విమోచిల్లందో?"
"నరు పట్టేదా కాదుగామా? నీకు
మలేసుకు "

"అల్ల నర వాడుకా? మళ్ళీ మలేసుకా? కైలు
మంచి విమోచిత ఎన్నడు నచ్చావ్? దాని వాళ్ళలో
ఎంగురుకా వచ్చావ్? మలేస్, మళ్ళీ వెళ్ళినివేస ఇలు
అదికాదు అదిగో ఆ యెంటికివెళ్ళు ఆ మహాశిరి
నీకోసం కాదుకుని ముగ్గుంది. నీకు మళ్ళీ వివాహం
చేసి తిల ఆ తింటినికొంకెం యావునా నీ పాపండా కొనా
దాని ఆకురతిమతోంది "

మలేస్ మానంగా కదిలి ముంగుకు వెళ్ళు
గుళ్ళాడు నిజంగా తిల అన్న విదిన—నారగువునా
పుగ్గిలేవులు ఆమె తిలధర్మం దేవసమానంగా భావి
మూండేది అతిను తిల భార్యను ఎంతో ప్రేమగా
చూసుకుంటూండేడు. ఆ అంటు తిల దాగిన
హారాలు విడదీసి ఆమె ధర్మం విధించి ఆమె
వఖాను ముట్టాల్సి వాళ్ళి నీగారి ఎంత దయా
అలోచింప గలుగతోంది? కాస్తా మూస్తా రైద
తర్వాన్ని పాధించి వుంటే వేరెప్పు, లేదా లే మూర్తిం
మానవతేవి? ఇంత కాంతి సహనాలు అసంధిగాలు!
మలేసు తిల అన్న ఇంటి ముంగుకు నచ్చాడు. నెమ్మ
దిగా అగురుమొదకు వచ్చి ముగ్గున్నాడు. నుమ్మంలా
ముగ్గురి వున్న విదిన ఎంతో వంగో గుళ్ళా గివామూ
లేచి నిలబడి "నాన్నా నా మేటి? కై? ఇన్ వెక్టిరే
నారి వానింగోజల క్రింబులు తిరిం ప్రాకాసు చరు
వారింకాడు విగడం, నాగుకుందరి వాగు నాగు
ప్రాకాసు ఇన్వార్తి క్రిందారంతా ఇంతిరిగూ
రాలేకా అని నీకోఅను ఎగురు మానున్నాను "

అప్పుడి "నాకోగదు ఎగురుమా డాంకొల నీ అభి
ప్రాయం నీకు యంతికు ముంక తిలుకుకున్నాడు
ఒదికా! నీ బ్రతుకంతాలో బడరాగ్ని స్పృషించి
యీ బ్రహ్మకృతుల నీ నీ వయ ఎలా కలుగుతోందియ్యా.
నీ ప్రేమాభిమానాలు పాంట్లావి? తిగిం అన్నా నీకు
ఏదాదో కోల్పోయినాకు తిల్లి! నీ పరిగ్రహ ర్థిత
నిక ఒకాదిక విదకురింకూడిన నమస్కరించాలని
వున్నది కానీ ఆ పరమకొంతిజూ ర్థి చిత్తం నల్లిన
యీ నువనాల్లో తోడింది ఆనీ చేయలేకుండా
వున్నాను " అని అంటూ అగురు దిగి వెళ్ళి తిరిగి
యాదకుండా ముంగుకు దింపగా వేదవిదకుకున్నాడు
మలేస్ అక్కడి నీక దివలు లేవు. నాదాంకొంకెం
వికృతింగా స్వరిస్తోంది. నాలు కిరీప్రక్కా వున్న
వెప్పేదొక్క వృక్షాలు చీకటి భూతల్లాగా నిలబడి
వున్నాయ. ఈహాపపు వాడల్ని సంకుచితిపరిచేమాడ

తై దీ వి షా ద గా త

తైది అజ్ఞానంబాగా నోడురాకునా కాదులు తీర్చి
వున్న ఆ కృత్యము తమ ప్రకృతలకున్న ప్రసాదాన్ని
కమపించబోయిలంటేను గానభాగంలో అక్కడక్కడ
తెగులుగా కలుస్తూన్న అల్లతులు కుదరకుండా వాపువా
యంగా తీర్చించుకుంటూ నిర్మలంగా వున్నచోట
మాత్రం నీటుగా కలుస్తున్నాడు అద్వయి దంతుకు
కుందానిలో ఆకాటి కొనాడు నిజ్యంభించుకు
వాటూన్న అమాత్యులైన ఉష్ణాతికు భూదేవి
వృద్ధాశ్రయ లోకులనుంచి బయల్దేరి ఆశ్రయించిన
వ్యసం అప్పట్లుగా నది ప్రవాహం ధియంతమైన
హోదావిని పుష్పినా అంబుజాంత ముంకునకు
తొంది తమ అక్షునిలిం దానినొ విన్నవొక్క తన
గర్భంలో దాచుకుని వదిలవాచోయొక్క ప్రవర్తన
కుంపుడీ మొదలుగా అధికారం, ఆచారం, నిరంకుశ
త్వలకు తీర్చి వుండవచ్చుకా?

మలేస్ ఒకమూదకు వచ్చి కూర్చున్నాడు
సమీపంలోనే వున్న కృత్య స్థలంలో కిది దహనం
జరుగుతోంది

మలేస్ తన వాస్తాన్ని కళ ముంకు తెలుసుకుంటే
కా మానుకుంటున్నాడు ప్రతి వాస్తానాకు నుంచి
తన అన్ని మృత్యురూప పనుమాపువుకు నలువడి
సన్నరి మూలుగు స్వమలు వివిధిస్తూన్నాయి ప్రతి
ప్రతి చివరి కొంతనూ కలి వాటతో వింది
వున్న తన అన్ని మృత్యురీతిం వివిధిస్తూంది యీ
రాక్షస వాస్తాలవలన లోకంలో యీ నేనా మరెవ్వరి
అప్రకృత జరకుండా నది గర్భంలో దాచుకో
గలదేమీ తమ యీ జన్మములో చేయగలిగిన
పుణ్యకార్యం!

తన అన్నకు వార్యులనే ముంకు అతివి
రుండెల్ని వ్రాసిన ఆచారం మరల యివుకు కూడా
అతివిలో ప్రవేశించింది. ఆకాడు ఆ సంకల్పంనుండి
దిగజారిపోకుండా అతివి కుంకును ఎలాటి త్రాళ్ళతో
కట్టి వేయగలిగితే, యీవాడు కూడా యీ భావ

మండితిగి పోవండా తగిన ఏర్పాటు చేసింది అతివి
అధికార సంకుతుంది ఒక మంపియం ఒరిగింది.
ఆ అత్యంత తనకుండి ప్రపంచవాసాల్ని దూరంచేసింది.
ఇక తమ స్వతంత్రుకు! మలేస్ మహాత్మావాంగా,
కొత్తిగా ఆరెర్పరించుకొచ్చిన బలంతో లేచి నిలబడి
అయినా వివిధాలవాలు నదిల తమ కూర్చి కుంకులో
ధ్యానం చేసుకున్నాడు తిగుబడి తెచ్చుడిగా
ఒకటయింది దిగి వదిలో! ప్రవేశించాడు ఏకాగ్ర
చిత్తంతో ముంకుకు వదిగినికుంకున్నాడు సగీతాతి
సంతోషవ్యాపకం అతివి! స్వగతిం యిస్తోంది
కొంచెం దూగింపున్నా తెలుగు చేయకుకూ
గానమీద నిలబడి ఒక వరయి గలవా ఒకగడ్డకు
వచ్చి వదిలో! దూకేడు యీగుకునివల్లి కంకు
ముంకులు వ్రాస్తాయీ మూడో ముంకు ప్రవాహం
వివదావి! సిద్ధంగావున్న మలేసుకు భుజాలయిద
వేసుకుని ఒకట తీసుకొచ్చుకు నీగు కాగా తగి
వుండగా మూలాం మలేసుకు కొంచెంగా స్వృతి
తీర్చింది కండెడ బండియిద వేసుకుని ఆ నీగుగా
వున్న గ్రామపు వారీసు కేవనకు తీర్చుకు కొంత
సేపటికి మలేస్ కున్న విప్రమాదాడు ఎగులుగా
సవరేషి స్పెర్ నలుకుల వారీసు జవాను నిలబడి
వున్నాడు

మలేసునై అత్యంతా తగి వేరంతావీ వారీసు
వాగు కేసు తెలుగు మొటి కేసి వేజువీల్ కేసు
నిచారించి మలేసుకు సంకల్పిరప్పరి కలిం కిక్కిరించి
మళ్ళా కైలుకు పంపించాడు!

ఉపయోగమైన సరిక్రొత్త పుస్తకములు

కృత్యసాయము - ఇంజనీరింగు, వద్యము,
తగైరా అనే గ్రంథములు తెలుగు ఉరితిమా
ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి

N K Paul & Sons, Post 12202, Calcutta-5

శ్రీ కొత్త భవయ్యచారి

96

కలగూరగంప

తెలుగురాస యనగా దక్షిణదిక్కు కాసయిది యర్ధము మొదటి కాలినామామలు దక్షిణాధిపతులని వ్రాసుకొనిరి దక్షిణదిక్కు ప్రజలాపేనన నిలవలకుట నైతము. అంగుచె తెలుగువారనబడి రచనలెను కొని తెలుగు, తెలుగుపద ప్రయోగములు 10వ శతాబ్దికి పూర్వ కాపకములందు గవ్యములలేగు అట్లని అప్పుడు తెలుగువాగు లేనిదికొని తెలుగురాస లేనిదికొని యనరాగు దీనికి పై న నుడివిది విప్పుకొనము, మాలే పాటి కాపము మొదలైనవి (7వ శతాబ్ది) ప్రమాణములు

ఇది భాషాపరిమళముల రచనయపు ప్రాబల్యమున నున భావలూ కేరివికలదిని, పరిమోరభేదము, లపయోరభేదము, రలమోరభేదము, అను వ్యాకరణ మూతములు నున యాంధ్రభాష కావ్యకవి మయ్యెను ప్రాచీన తెలుగురాస నాగులు, యక్షులు, దామపులు, తెలుగులు గులుజాతి మొదలగునాదు వాడి యుంపకయ్యును ఇంకను గొన్నిచోట స్వచ్ఛమైన తెలుగురాస మాటలాడెదగు

తెలుగు చాలకుంది తను కొత్తములలో నిచ్చి తెలుగు పద్యములను వ్రాసినను 16వ శతాబ్దివరకు దానిలో ప్రత్యేక కొత్తములను రచించలేదు ఆ శతాబ్దిని పాశ్చాత్యులకి తెలుగువాగ్ధ్యము తెలుగు "యయారి చక్రము" అను అచ్చతెలుగు కొత్తము రచించి తెలుగురాస గృహీతమును నిరూపించెను తర్వాతి నూచియించి తిమ్మకవి మొదలగు వారల్లే రచించి, తెలుగురాస మహాపకృతి మొదలైన ఈ కొత్త పరిశీలనములందు తెలుగురాస మొదటి స్వరూపమును, తిప్పర, తిప్పయ పదివికాపమును, విన్నయాగులు తీర్చిదిద్ది యాంధ్రభాషకు దీనికి గల భేదములను స్పష్టముగా గవపపలపు "ఇటాలియన్ ఆఫ్ ది ఈస్" అని "దేశభాషలందు తెలుగు లెప్ప"యనెడి శీర్షిక యాంధ్ర భాషకే తర్వాత వచ్చింది

ఎన్నయభిప్రాయకు నుకొలిపకు గానో, కొంచె ముతూర్పికుకుగానో తిలపకుచున్న విన్నచోడుకు గానె ఆంధ్రభాష నీ తన కుమార సంధిని కొత్తములా వాడియున్నాడుగాని అచ్చ తెలుగును వాడలేదు కొని యుండిరి పద్యములు అచ్చ తెలుగుటలతో గండి యున్నది. ఇదికాలమున వాడుకలో నదిరిపోవు చున్న అచ్చతెలుగు పదము లెన్నో పై న నుడివిది కొత్త

ములలో గ్రంథస్థములైయున్నవి వర్తకరములు, కవలులేనియపంతూర్త కల్పాక్షర బోధితిభాషయయ్యెను, కృంగారమునం దేభావకునులేని నుడికారముగల్గి, ప్రత్యేకాక్షరములు కి తో మండుటవలన నున తెలుగు ప్రాచీనభాషావృత్తియును నిరూపించును. అంగ్లేయభాష 36 అక్షరములతో నుండియున్నట్లు ఇటికిని పర్వరిజ్ఞానమున కాలవాలమైనదో, నున యాంధ్ర భాషయు నేను పర్వ సంపూర్ణ భాషయై 56 అక్షరములతో నిలబడి యున్నను, అంగ భాషా స్థానమును బొందలేకపోవుటను కారణము నున వాచ్చయ్యెను పర్వరిజ్ఞానమున కాలవాలముకావంకుటే ఈ లోటును భాషాసేవము, వాచ్చును విజ్ఞాపింపకులు పూర్వచేసి, క్రమముగా నున భాష నుద్ధరింతురని వావికాపము

త్రిలోచనుని 'తలసిదూత'

కావ్యము

శ్రీ వేదం వెంకటకృష్ణశర్మ

కం గ దీ కి ము పలువికావ్యములతోఁబాటు 'దూతకావ్యముల'ను గూడి పుష్టింపింది దానిలో ముఖ్యములయినవి—(1) మనోదూత (కర్త ఎకఁడో తెలిజును), (2) మనోదూత (వైవిధ్యపరుని మేన నూతు నును విష్ణుదాసుఁడు), (3) మనోదూత (వైవిధ్య దాపకంఠియఁడగు రామరామకెగ్గ), (4) ఉదయదూత (దూతకవించిపాపము), (5) హంసదూత (అజ్ఞాతకర్తృకము), (6) పాదాంశదూత (కృష్ణవాక్ పూర్వ భామును), (7) గోపదూత (లంకాదరి వైదికవి), (8) పాంథదూత (గంగాతిహారి భోలానాథుఁడు) మున్నగునవి. పలకణ సంస్కృతి వాచ్యమును ఈ దూతకావ్యములు మిక్కిలి యుత్తమరచనలుగఁ బరిగణింపఁలకుచున్నది

వై దూతకావ్యములలోఁ బెక్కు లింకను ప్రము రిం బుడలేదు. పరిశోధకులు దానిని సముపార్జింపఁ బ్రయత్నించినట్లు లేదు. భావికాలమున నీవి అందుఁ బెక్కులు వెలువడివలసియున్నది

ఈ సంవత్సరమున త్రిలోచనకవి—విశదీకరి— 'కులసీమా'—కావ్యముగఁటి శ్రేష్ఠుఁడని నడిపి గలదు. అదియు ఇందియకుఁ బ్రచురింపఁబడలేదు

వహుళః ఇది కాలిదాసునకేయ 1780 ప్రాంతమున
రచింపఁబడినట్లు తోచుచున్నది

ఇందు ప్రాచీనకవి తత్వము విశేషముగఁ
గట్టబడియున్నది.

కావ్యములలోని విషయము సంకభావలో
ప్రాణవేదము తక్కిన కావ్యములలోని దాని కంటెనే
అవగా ప్రకృష్టమును బృంతావయమును వ్యజించి,
మధుర కలుగఁగానే, విరహభేదము దోహదమున
మానవలయం గోపికాస్త్రిల పరిజీవనము లింగు నర్పి
తియును

బృంతావయము నుండి తటామున ప్రకృష్టమున దెచ్చి
శుద్ధిపఱచిన, ఆ గోపిక లామలపాలు చెందిన స్త్రీ
వర్ణించుటతోఁ గథ ప్రారంభించును

“కాథ, గూఢే మధుపుర మతి
క్షోభిధిష్య చిత్రా
గోపికాకర్మలక్షణి సభ
రస్తాన్తా సమీపే
ప్రాణత్యగ దతిశయిత
తిష్ఠింతుః సమీపే,
శేష స్తేయం మహారితవో
వ్యామిలా స్తా బభావే”

కొందఱు గోపికలు స్వయములేని చిత్రకృత్రి
శ్రుంగివోయిరి మఱికొందఱు ప్రకృష్టమును దిమ్మకట్టి
మేలి, వికల నొల్లనివాడెవలనో, ఆదాటనే నమ్మురైరి

“మనోస్మాకం వాతం నిదివఁగానే
సూరి మధుకా,
వదిత్యేకో వాథః సమఃసమఃసమం
దిశ్యతిసః,
వచాశ్చ శ్రేష్ఠాని మధుపుర మగాత్
వాత సమానా,
సములంఘ్య ప్రాణ ప్రాణిమిమ విధుః
పీఠివసః”

ఇంక గొందఱు గోపికలన్నవో—ఆ బృంతా
రణ్యమున నే అహరహము ప్రకృష్టమీడి లలర
ముత్ చిహ్నింపఁబడిరి అందొకనోక కల్పవలనా
ధా “ప్రకృష్టమును దివి కెన రత్నంబి ప్రాణిమిమలని పలు
కునో, కలుసు కంపలు విశ్వాసయోగ్యము కవి
యావత్తము కనుగ నే, అట్టి యువతివాది వాక్యములను
వేదముల వలెను గూర్చింపులు సహితము నమ్మునలు
చేయుట మిక్కిలి యిష్టమున కార్యము అట్టి
ప్రతిష్ఠాము వారికిఁ గలుగు కుఁ గారణమున అది
శేషము ప్రకృష్ట ముఖోదయము లుటయే ఇది, ఆ
యోగివర్గము నే యనుసరించు వాడును ప్రతుల విశ్వకే

యలలో నమ్మరమేమి గలదు?—అని విశ్వయంత
కొన్నది

“కాస్తే కింకర్యియతిదు గతే
సుప్త మేతి త్వయా నే,
వ్యక్తిం చేతి వ్యయకు ధివత్
అంధువా వ్యాయ ముక్తిమ్,
సుప్తా మనం వదం మధుకా
అంధువా వ్యాయ ముక్తిమ్,
ప్రామాద్యం తే వదిసి వత్స
రాణి తే వజ్రవాహన్ ”
“అప్రామాద్యం ప్రతిషం బహుభి
శ్చామనే త్వయానస్తా,
కాస్తే రంతి ర్వితిథిని నే
విశ్వ దృష్టా వత్సభా,
పశ్య త్కేమం కథమపి జా
నామపి నిరపేతా,
యాగే వ్యక్తి ర్విధిని జా
నాథ, నైతిత్వయ కమ్ ”

ఈ తెలుగుఁ బాటావు గోపికల కంటె బృంతా
వయమున వేరగుఁ బ్రేరిగిం గురిసి మొక్క ముంపెనటను.
నరు, దాని నే ప్రకృష్టముని చెంతకు దూరగఁ బంప
మత్సహించిరి క్షేపింపఁటఁ గలనయే ప్రకృష్టము
కత్తింబిముఁ గూర్చి ప్రయోగలనియు, వామనే
వాధురాఁగరమున కంప వర్ణించునో, స్త్రీవ్యభావ వద్ద
మును జాలింబడెనో నంగుల కంగీకరింపఁగలదనియుఁ,
దప్పుక మరల ప్రకృష్టముని బృంతావయమునకుఁ వోడ్చి
రఁగలదనియుఁ దిర్యగించికొనిరి

“త్వయాధి ప్రాణిమి
కుంపి శ్రీయోఽసి
కానీమ వికల జఽస్థితివ్య
తిస్సా దతి ప్రాణిరీ ధివత్ సభనో
మానం త్వయా మధుపురీ
గమనం విధియన్ ”

ఇక నొక్కయంశము ముఖ్యముగ గమనింపవల
యున్నది—తాను అన్యంతము ప్రేమించివున్నాఁడు
తింకు దక్క ఇతిగంగాల కమధియోగ్యుఁడగుగాఁ
గూడెను. అట్లుచేతోఁ ప్రాణత్యగమున కయిన పది
పదునట్టి యార్హా మాయా పరవశుగాలు భారతి వారి
యనే ఒక వారివారి ప్రమాద కారణముగ జరిందిన
సత్య యార్హి, ఆమెచే “నివచిచ్చి పుయ్యకొన్న
మనలయ్యునో” అని ప్రకృష్టముని విషయమున విడిచి
నది సరిమిఁదను ఆమెకిదియుఁడని ప్రాణముని
మిఁదనుగల మద్దరమున కై ప్రాణమునకి వజ్రవాహన
విధించినదా! అట్టివో గోపికల వేదానా నంకి

కలగూరగంప

కరించిన ప్రకృతి, అక్కర్లయినట్లుగానుట ఎంత అసంబద్ధమో, జాతాంత్రం అంశం కల్పించుటయు ఎంత అసంబద్ధమో యగును. ఇది విషయాంతరము ప్రకృతియే మన తెలుగుజాతికి నూపఁ గొందఱు స్వతంత్రమూర్తి కావలయును లేదా లేదు. ఇది విషయోద్భవాదీనము — తిగుపతి శత్రువాసముగారి ముద్రాక్షరకాల ముద్రాకున నున్నప్పుడు — జాతి భిక్షుని నిత్యవింపఁబడియుండిన ప్రవచనాదాగ్రణుగాను ఒకను ఒక దూతకౌన్యమును రది యించిరి నేకాంతి దర్శించుట తిలపపఁగా, అంతి కోమలము గొన్నింటిఁ జదివి వినిపించిరి వారప్పటికే అణుకగంతు చాటిని వృద్ధులు — అశ్వశివుని పక్షిగ గీర్వాణమున హృదయావృద్ధి ను కల్యణం పాగిన యా కౌన్యము పేరివృథు నుండిరి కాని నుం భరితఖండామంపరి ముప్పవన్తి ఫలముల నన్నింటిని — వాని ప్రపక్షిగమున వంతుడగు బోయి మిక్కిలి రసవత్తరమున ఆ కౌన్యమును దిగుపతిలాది పాపాశ్చర్యములు సంపాదించి ముద్రించుచో నెంతో భావనీయ, దీక్షనీయ — నీని వారగును.

అంగ్రమున నీవన వృత్తములతో ముగియు — ముప్పవన్తి సారస్వతీనామర మణులు, ప్రభుపర్తి జాతాంత్రాద్యలవాగును 'మేఘదూత' మను పేరితో నేరదించి ప్రకటించిరి అంగులు యాంధ్ర దేశమందలి వివిధ చారిత్రా, పుణ్యస్థలములు లక్షింతి మనోహరములు; వంపఁబడిన తిప్పక యిది తెలుగుజాతి ఆదిరింపఁదగిన యుక్తమ కౌన్యము

ఇంతకు ఈ 'దూతకౌన్యము'లకుంటే నెవరియైన ముద్రాప్తమున వ్రాసినా, తెలియకున్నది

ఈ తెలుగు జేరిన కౌన్యములు కేవలము వియోగాదస్త్రా జాయకౌన్యాలుల రసోపదేశముల నుగ్గడించు కృంగారకృతులని యవదగను నుంటే వియోగమునయి నొక కృంగారచేషయే గదా! — తిక్కనాచారి (వీయనరాగ్ని) వీయఁ దువ్వారా వస్త్రా శత్రుయా ముద్రాక్షరము తిని దూతము గని తిని వీయగారి సందేశములను. వీరివృత్తమున ఆదూత పేయేదేశములను అతిమింపజెనో, యేయే ప్రదేశముల నేయేవంతుల మానవలసించుకో జాని కన్నిటిని విప్పవ్వునుగ నర్తించి చెప్పును.

ఒకరినొకరు నిది భూప్రదక్షిణము చేయువా రెఱుంగును భూగోళాప్రాంతములను మునులలో పండితులులేదు అయినా ప్రాచీనకాలమున నది ముఖ్యంకదేశములతో పరిమితమయినది. అంతింతకే జాతీయ చరిత్రనది.

వియోగకృంగారములే జాతాంత్రా దూతకౌన్యము లన్నియు నులడిచినను కొన్ని అంశములకు భిన్నములు సహితమున్నవి; వాటికి రాజాంత్రమున నుగ్గి వుండు వానిని వియోగములను నీతా శ్వేదకౌన్యము నలు దెవలకుఁ బంపుతో దీని కందరి ప్రదేశములకును వారి వర్తించి చెప్పుదు గురవగానాములు, గుర్తియములు ను చోటను నూచించును అంగుల గొన్ని అనుమానములను విశ్వాసప్రాప్తియు గానున్నది

వియలగ్రహర్తి కాలిదాస మహావిది యొక విజయము యుంపవచ్చు నేమో, కాని అతని పంథా మాత్రము నేమోక తిప్పదు వియోగ కృంగారములను ప్రాధాన్య మొనరుటచే, నూత్ని భావోల్పదోష్ణత కౌన్య రీతులను అతని 'మేఘదూత' — సంతరించుకొన్నది ఇది జాని తగువారి 'దూత' కౌన్యములేల పిల్లకును చరిత్రలకుంటే వని మునుపులలో నవిశ్రియలేదు.

ఇప్పటికిని దూతకౌన్యములకుఁ గల ప్రాముఖ్యమును గుర్తించి, ప్రభుత్వాధికారులు గల పరిశోధకు లట్టిగాని ప్రకటించి, వాని విజయములకు జేయుట తమ పర్యటన గుర్తించుట ప్రేమస్ఫూర్తియు

భారతి సచిత్రమాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు	కావర్ రేట్	కంట్రాక్టు
1 వ కవరు పేజీ		
2 లే 3 రంపులు గల	125/-	100/-
2 లే 3 రంపులు పేజీ		
ఒకే (కలపు) రంపు	90/-	75/-
లోపలి పేజీలు		
పూర్తి పేజీ	70/-	60/-
అర్ధ పేజీ	35/-	30/-
చోపు పేజీ	20/-	15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం

సంకలనము వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు వారికి కంట్రాక్టు రేటు తగ్గించును

* కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొదలైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంటికి తేదకు గల 2/- చొప్పున ప్రకటించును.

మేనేజరు, భారతి,
ముద్రాను.1.

గ్రంథవిమర్శనము

వ తి వ్ర తా చ రి త్ర ము

ప్రకాశము గన్న మెంటో ఓరియంటల్
మాన్యుస్క్రిప్టు లైబ్రరీ, మదరాసు వల వారు
యాచాయల ఇరివై ఎయి పిసలు

ఇది ద్వీపదూపంగా ఉన్న 312 పుటల
ఉద్యోగం దీనికోసం నా సే ఇది తెలుగులో కథా
పరిష్కారం బాటి గ్రంథ మేమోనని అనిపిస్తుంది
రచన అంత ద్వీపదూపం ముసంస్కృతియు, శిష్టయు
అయిన ప్రబంధశైలిలో వాసింది.

కథాకథనం కవిపరి సుకప ప్రతిభోందీలో వడిచి
పోయింది. అయితే సుకపప్రతి కేవలం కృంగార
ప్రధానమయిన కథ్యం కాని ఇది పరిశ్రమ
తెలుగు పునరిదిరితి లభిస్తుందే ముద్ది కథ్యం
పితక కథలు పేర్కొన్న ట్రీకథ్యంలో కథలు
కొన్ని కథాపరిష్కారము, వ్యాప్తింకెత్తా
భంజి, భోజం కథయు మొదలయిన గ్రంథాలలో
మంచి సేరించబడినట్లు కలవకుతున్నాయి

అయితే ద్వీపదూపం ఈ విషయమున కథా
కథ్యం ఆంధ్ర వాక్యములో మరది కలవకు
అదిగా ఈ గ్రంథం ప్రాచీనాంధ్ర వాక్యములో
వివరియింది

ఈ గ్రంథప్రచురణకాసం ఉపయోగించి
తాళి శ్రీప్రభులలోకవి వామధేవము, ముగ్ధాశ్రయ
లుప్రమేయాయ ఇందుచేతి ఈ గ్రంథకర్తృత్వం
గాని, గ్రంథకాం గాని విస్తరించిదాని నిలులే
పోయిందిని సంపాదితులు తెలియజేస్తున్నాను
శిష్టము ఉదాత్తము అయిన గ్రంథశైలిపట్టి చూస్తే
గ్రంథకర్త ఇంచుమించుగా ప్రాచీన ప్రబంధకాలానికి
తిగవారివాడిని విశ్వయించినప్పుడు అయితే ఇది
కేవలం దోహదాత్రమే.

ఆంధ్రదేశంలో నూతనాల గ్రంథాలలోకొన్ని
తోటల కవిప్రతి గ్రంథాలింక అక్షరంగా అదురు
పడి ఉండినప్పుడు మన అద్భుతవికాకు అటువంటి
తెలుగు గ్రంథాలలో అతివైత చరిత్ర ప్రతి మాది
ఒకటి లభిస్తే లభించినప్పుడు పాఠకు తెలియక ఈ

విషయంలో పహారించుకొనితే ఆంధ్ర వాక్యమునకి
అపూర్వమైన సేవచేసినవారవుతారు

ప్రతీతి పరిశ్రమ చరిత్రయు కవి వామధేవ విష
యంలోనే గాక కథలలోనూడా కొంతవరకు అసం
ఖ్యంగానే ఉన్నది

అయితే గ్రంథప్రాకట్యన్ని బట్టి ఇది తప్పు
ప్రకటింప వలసిన గ్రంథం ప్రకాశము, యథాశక్తిగా
విస్తృతంగా ప్రచురించిన సంపాదితులు లభించి
నీయులు

‘కామ్రీ’

* * *
మ హా ద యం

[నేకభ్యగేయ రూపకము]

జనుగ్ని ప్రకాశము ప్రకాశించి తరం
గిది కుక్కులపల్లి రామలింగేశ్వరరావు. మునిర ను
నీధి కవిప. చల. యాచాయన్నర

ఆంధ్రులలో అనేకం పరిచించి విశ్వం
పెంపొందించుకు ఈ గేయ రూపకం లక్ష్యం
గోదావరీనీయ, కృషానీయ, పెన్నానీయ, తుంగభద్రా
నీయ, మండరానీయ, తిరు విభవాన్ని చాటుతూ
అహంభావాలతో ఎక్కడి గానం చేస్తాయి అయితే
అర్జునభూష ఈ నీయల ప్రత్యేక భూషలన్నీ తిల
విశ్వం చేసుకొనడానికే ప్రయత్నిస్తుంది ఆరిగంగానే
ఉద్బోధిస్తుంది. ఆకాశవాణి లభించితి ఈ కేర్యకు
ప్రాంతీయాహంకారావేదాలు ముసనీ ప్రత్యేక
త్యత్యం విలువుకంటూ అందిన చేతులలిపి వి
కంకణంతో విశుతిగ్గంత మెలగానీ ప్రబోధిస్తుంది.
సంగ్రహంగా ఈ రూపకంలో విషయం ఇది

రచయిత దీనిలో పద్యాలతో కామ్రీగా
గేయాలనూడా వాడారు ఈ గేయాలు, పద్యాలు
భావముగంగా విడిచిపోతూ మొత్తం రచనకు ఒక
విశేషత చేకూరుస్తున్నాయి. పాఠకాలలోను, కళాకాల
లోను ఉత్పరములలోను, సంగ్రహంగాఉన్న ఈ
శిష్ట రూపకం గావధివాదులు, ఆంధ్రవాదిలో
అనేక పరిచారకు ఎరియినా ఉపరింపాలను

Printed & Published For Nagewara Rao Estates (Private) Ltd., by
S. Radhakrishna, at The Andhra Patrika Press, 6 & 7, Thambu Chetty
Street, Madras-1. Editor: S. Sambhu Prasad.

